

POD LIPO

LEPOSLOVNA, POLJUDNO ZNANSTVENA IN
POLITIČNA REVIIJA ZA SLOVENSKO
DELOVNO LJUDSTVO V JUGO-
SLAVIJI, AVSTRIJI, ITALIJI
IN AMERIKI

LETO IV.

UREDIL ANTON KRISTAN

IZDALA ZADRUŽNA ZALOŽBA R. Z. Z O. Z. V LJUBLJANI

1928

ODGOVOREN ANTON KRISTAN. — TISK J. BLASNIKOVIIH NASLED. V LJUBLJANI.
ODGOVOREN MIHAEL ROŽANEC.

Njegovo življenjsko delo je bilo dograditev in izpopolnitev socialnega zavarovanja. Umrl je po večmesečni bolezni.

Leonid Borisovič Krasin, znani strokovnjak sovjetske Rusije na polju zunanje politike in narodnega gospodarstva je umrl 24. nov. t. l. v Londonu. Krasin pripada k stari gardi bolševikov. Po poklicu tehnik, se je že kot mlad dijak pridružil socialni demokraciji in kot tak preživel mnogo let v ječah in emigraciji. Po revoluciji je prišel le polagoma v ospredje in bil sovj. komisar za zunanjo trgovino ter predsednik trg. zastopstva Rusije v Londonu. Bil je prvi sovjetski poslanik v Parizu, zatem pa v Londonu. V ruski komunistični stranki je pripadal s Čičerinom in Rakovskim skupini „gospodarjev“, ki so delali za izvedbo „Nepa“ in za boljše stike z inozemstvom.

Nikola Pašić. 10. dec. t. l. je naglo umrl vodja srbske radikalne stranke mnogoletni ministrski predsednik Nikola Pašić. Star precej nad 80 let je še bil v središču politične borbe prav pred svojo smrtjo. Pašić je vodil srbski narod mnogo let kot šef najjačje politične stranke, kot šef vlade. „Frankfurter Zeitung“ ga je nazvala „nekronani srbski kralj“, in ni se slabo izrazila. Dragiša Lapčević v svojem nekrologu („Politika“ br. 6693) trdi, da je bil pokojnik mož, ki je živel eno najbolj burnih življenj, oseba, ki je največja med velikimi med nami, državnik, ki je stal na čelu srbskih vlad v najbolj burnih časih... Izšel in vzrasel je v politični borbi in okrog njegove smrtne postelje je ta borba še v največjem razvitku. — V mladih letih se je mnogo družil s socialisti in revolucionarji, zlasti takrat ko je živel v Cürihu. (Glej „Pod lipo“ t. l. II., str. 186).

Zofka Kvedr-ova. Starejši sodrugi v socialističnem gibanju so jo poznali. V majskih spisih in v prvih socialističnih listih so redno čitali njene prispevke. Živela je okrog l. 1900 v Trstu nekaj let

svoje lepe mladosti in takrat je bila v stalnem stiku z vodstvom takratnega delavskega gibanja. Življenje pa ji je kmalu dalo drugo smer. Ošla je v daljni svet, kjer je v eksistenčni borbi postala novinarka, pisateljica in feministka. Dolgo let je bila urednica „Domačega prijatelja“, ki ga je izdajala češka tovarna žitne kave. Mnogo mladih src se je v tisti lepi dobi obračalo k nji za prijateljsko besedo. Za slehernega je imela nekaj za vspodbudo in tolažbo. Kot pisateljica je napisala nekaj del trajne vrednosti, kot boriteljica za ženske pravice pa je bila med prvimi — kot človek in žena pa svetel pojav, ki ga je težko pozabiti.

Vladimir Vojtinski: *Problemi svetske prirede* (Nova svetska politika). Beograd 1926. — Centralno tajništvo delavskih zbornic v Belgradu je izdalo v dr. Topalovičevem prevodu delo poljskega socialno političnega delavca Vojtinskega o problemih svetovnega gospodarstva. Na 54. straneh brošure se nahaja sledeča vsebina: Svetovno gospodarstvo pred vojno. — Svetovno proizvajanje po vojni. — Razdelitev svetovnega proizvajanja. — Novi elementi v svetovnem gospodarstvu. — Kaj grozi Evropi? — Slabost Evrope in jakost Amerike. — Rešitev Evrope. Vsem tem člankom so dodane precejšnje tabele, ki nazorno pojasnjujejo v spisu nanizane številke. Delo bo služilo dobro vsem, ki se jih tiče.

„Kulturni pomen socializma.“ Napisal dr. Maks Adler. Poslovenil prof. Ivan Favaj. — Brošura, ki je obogatila našo socialistično literaturo. Dr. Max Adler je globok mislec, duhovit pisatelj, temeljit socialist. V svojem, vsakomur potrebnem delcu, razglablja meščanske ugovore proti socializmu in stališče proletarijata pred socializmom, razlaga socializem kot nosilca kulture, pripoveduje o razredni borbi itd. Naši delavci bi si imeli na izust naučiti zlasti zadnje poglavje „o socializmu kot prihajajoči novi dobi“. — Prof. Favaj je izvršil dobro delo. Podprite ga in naročajte to brošuro pri Ljudski tiskarni v Mariboru. Stane le 4 Din.

Končujemo tretje leto. — Pod lipo se je združil lep krog sotrudnikov in poslušalcev. Vsako leto se je večal. Zadnje čase pa je prišlo vse polno celo takih, ki jim pravijo „zastonjkarji“. Hoteli bi sedeti v krogu Pod lipo, ali prispevka za vzdrževanje, gojenje in negovanje „Lipe“ nimajo kljub opominom in opozorilom...

Med delavstvom Slovenije pa se vrši vendar preobrat na bolje. Misija, ki si jo je krog Podliparjev nadel, se zdi dovršena. Delavski pokret mora, da gre po enotni, dogovorno začrtani poti. Vse ono, kar je dosedaj služilo namenu, da se pride na to pot, se ima podrediti skupni, enotni volji.

Podliparji se zavedajo svojih dolžnosti napram celotnemu gibanju.

„Zadružna založba“ je z ozirom na ugoden potek dela za enotno fronto slovenskega proletarijata predložila kulturni delavski zvezi „Svobodi“ tozadevne načrte, ker smatra, da je odslej njena dolžnost in naloga vse ono, kar je vršila grupa „Pod lipo“.

Z zadovoljstvom, ki je srcu in duši več kot ugodno, gledamo na delo zadnjih treh let. Od leta do leta se je kazal uspeh. Založba je storila svoje, opremila je z vsem okusom zunanost revije; uredništvo se je potrudilo in sotrudniki so dali najboljše — edino naročniki so bili od leta do leta slabši... Sprva jim je bil mesečnik preskromen, zadnje čase pa preimeniten, „prenobel“.

Za IV. letnik so se oglasili novi sotrudniki. Tako je Bratko Kreft poslal več lepih črtic, I. Alfa lepo vest, A. Adamič je obljubil redno sotrudništvo in več drugih. Od dosedanjih sodelavcev je poslal lepe črtice iz „Sektorja“ L. Kuhar, prav tako I. Vuk; Mile Klopčič je poslal več esejev in pesmij; prav tako Čulkovski, Rinva, Petruška, Rehar itd. Gradiva dovolj. — Ako bo izdajanje revije od tozadevnih instanc delavskega gibanja sklenjeno in bo tedaj izhajala še na dalje, potem je uredništvo v pogledu gradiva saj za prve mesece brez skrbi. —

„Zadružna založba“ kot izdajateljica,

Uredništvo.

Kdor še ni plačal naročnine za l. 1926 — naj to nemudoma stori. Če želi položnico, naj piše, da jo pošljemo, drugače naj pošlje po nakaznici.

POD LIPO

LEPOSLOVNA, POLJUDNO ZNANSTVENA IN
POLITIČNA REVIIJA ZA SLOVENSKO
DELOVNO LJUDSTVO V JUGO-
SLAVIJI, AVSTRIJI, ITALIJI
IN AMERIKI

LETO IV.

UREDIL ANTON KRISTAN

IZDALA ZADRUŽNA ZALOŽBA R. Z. Z O. Z. V LJUBLJANI

1928

ODGOVOREN ANTON KRISTAN. — TISK J. BLASNIKOVIIH NASLED. V LJUBLJANI.
ODGOVOREN MIHAEL ROŽANEC.

POD LPO

LEPOSTOVA TOLEDOVA ZAVAZANJE 12
POLITICKA REKLA NA SLOVENSKO
DLOVOVO LEPOSTO V LUGO
SEAVI AVSTRIJSKIM
IN AMERIKE

LETO 19

LETO ANTON KRISTAN

INDALA ZAPRUKA VALOBA R. X. O. V. FLUBJANI

1912

LEPOSTOVA TOLEDOVA ZAVAZANJE 12
POLITICKA REKLA NA SLOVENSKO
DLOVOVO LEPOSTO V LUGO
SEAVI AVSTRIJSKIM
IN AMERIKE

Letošnji sotrudniki:

Adamič Louis, urednik in časnikar v Los Angelesu, Cal., U. S. A.;
 Čebular Albin, učitelj na Bledu;
 Favaj Ivan, profesor v Mariboru;
 Gradnik Alojzij dr., sodni svetnik v Ljubljani;
 Kitek Josip, železniški uradnik v pokoju v Ljubljani;
 Klopčič Mile, publicist v Ljubljani;
 Kobal Andrej, visokošolec, urednik „Mladinskega lista“ v Chicagu, Ill., U. S. A.;
 Kozar Francé ml., rudar v Hrastniku;
 Kreft Bratko, slušatelj modroslovja v Ljubljani;
 Kristan Anton, predsednik Zadrúžne banke v Ljubljani;
 Kristan Boris, visokošolec v Ljubljani;
 Kristan Cvetko, tajnik Zveze gospodarskih zadrug v Jugoslaviji v Ljubljani;
 Lipužič M. ing., rudarski inženier v Trbovljah;
 Mihevc Ignacij, monter v Ljubljani;

Molek Ivan, urednik „Prosvete“ v Chicagu, Ill., U. S. A.;
 Perko Ivan, delavec v Tržiču;
 Peterlin-Petruška Radivoj, uradnik Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Ljubljani;
 † Pogačnik Fran, novinar v Ljubljani;
 Sajovic Tone, rudar v Trbovljah;
 Salesin Karol, steklar v Hrastniku;
 Svetek Francé, tajnik Konzumnega društva za Slovenijo v Ljubljani;
 Tanc Anton, nameščenec Okrožnega urada za zavarovanje delavcev v Mariboru;
 Tuma Henrik dr., odvetnik v Ljubljani;
 Vičič Milan, uradnik Zadrúžne banke v Ljubljani;
 Vuk Ivan, zasebni uradnik v Ljubljani;
 Wendel Theodore, glavni tajnik Delavske športne in telovadne zveze za Alzacijo in Loreno v Strasbourgu (Francija).

Vsebina

I. Pesmi

a) Izvirne:

Čebular Albin: Grenki vzdih	187
Ledeno srce	42
Molitev pred spečo deco	42
Rudarska roža	8
Rudeči krik	42
Čulkovski: Božič proletarskih otrok	3
Kaj pravijo	77
Nepravičen Božiček	177
Rabski motivi	34
Reformatorjem	124
Smreki	177
Damjan: Moj oče	81
V strojnici	70
Klopčič Mile: Današnja družba (Po Heinejevi „Ženski“)	114
Evnuh se roti (Motiv iz „Ši-Kinga“)	88
Fontana	27
Kitajska	27
Noč	49
Polagoma (Kitajski motiv)	74
Rdeči spev	165
Ribolov	180
Kobal Andrej: Večer v mestnem parku	111
Kozar Francé: Dognanje (Iz cikla: Fragment vprašanij)	110
Iz ciklusa: Pod zemljo	34
Pesem brez imena	110
Pismo (Iz ciklusa „Pod zemljo“)	85
Samotna misel	68
Spev dvajsetega stoletja	33
Zakopana pravica	67
Molek Ivan: Boleči spomini	111
Interview z Lincolnom	35
Luna se skriva	135
Mojemu poetu	55
Nezakonska mati (Sto let po	

Prešernovi)	101
Pilot	136
Rdeča ruda	11
Tornado	23
Peterlin-Petruška Radivoj: Bohemi	182
Nauk	137
Pogačnik Fran: Pozdrav	69
Rinva: Zubljti rdeči	34
Sajovic Tone: Rek veri	34
Župančič Oton: Vseh živih dan	17
b) Prevedene:	
Barthel Max (M. K.): Rusiji	52
Bruzzi Paolo (dr. A. G.): Siromaki	113
Folgore Luciano (dr. A. Gradnik): Premogar	51
Hall Covington (Ivan Molek): Jaz — stroj	52
Klabund (M. Klopčič): Uttrujeni vojak	140
Pelotien (dr. Gradnik): Pesmi iz davnih dob:	
Cesarski davki	146
Mraz	145
Starec iz Tu-Linga	145
Petzold Alfonz (M. K.): Breza	19
Preczang Ernest (F. Kozar): Svoboda	109
Sandburg Carl (Ivan Molek): Iz zbirke pesmi:	
Bila je božja volja	161
Črni horizonti	177
Kopači	161
Na pragu grobov	178
Vrata tovarne	161
Zlato blago	178

II. Pripovedni spisi

a) Izvirni:

Klopčič Mile: Ljudje iz globeli	137
Kreft Bratko: Povest o mlinu	24
Povest o svileni obleki	9
V pričakovanju smrti	54
Molek Ivan: Trombonija	90, 111
Salesin K.: Reminiscence	35

Vuk Ivan: Homo homini lupus 13, 31, 41, 60, 75	Sinclair Upton (I. M.): Moja privatna utopija 146
Lilija je pripovedovala . . . 86, 102	S. K. (Boris Kristan): Thermidor . . . 37, 53
Refleksji: 1) Podedovani greh 148, 166	Topalovič Živko (A. K.): Deset let komunizma na Balkanu . . . 3
b) Prevedeni:	
Cederbaum S. J. (Iv Vuk): Dvajset ur v potniškem jerbasu 45, 59, 70	IV. Zadrugištvo
Galsworthy John (Cv. K.): Živi mrlič . . . 179	Historicus: Pereči problemi I.—V. 12, 29, 46, 61, 78
Lowell Ester (Iv. Vuk): Junaška stara mati (Ameriške slike o stavki I.) . . . 40	Kristan Boris: Mednarodna zadruga banka I.—II. 121, 141
Lumpkin Grace (Iv. Vuk): Bog reši državo! (Ameriške slike o stavki II.) . . . 68	Narodna organizacija zadrugnih prihrankov 92
Nadir M. (Iv. Vuk): Nahaja se mestece Roosevelt . . . (Ameriške slike o stavki III.) . . . 69	Totomianz V. dr., Osebnost v zadrugnem gibanju 114
	X: Glavni Zadrugiški Savez 123
III. Članki, eseji, razprave	
a) Izvirni:	
A. B.: Ali je potrebna revizija programa? . 140	V. Listek
A. K.: Malo odgovora 164	Listek 14, 32, 47, 62, 79, 94, 125, 152, 157, 174, 190
Nov program!? 138	platnice 12
A. T.: Makedonsko vprašanje in socijalistična internacionala 97	VI. Delavski šport
Čulkovski: K stoletnici rojstva L. N. Tolstoja Citati iz Tolstojevih del 129	(na platnicah)
Historicus: Prvi maj 1928 81	Številka
Kitek Josip: K vprašanju programa . . . 161	„Delavska športna podzveza“ (M. V.) 2, 3, 5
Se vprašanje programa 188	Delavske športne klube (M. V.) 3
Klopčič Mile: Fabrike pojo 17	Delavskim športnikom! (M. V.) 1
Odlomki iz dveh Tolstojevih pisem 136	Dunajski delavski telovadci (—c. k.) 4
Kobal Andrej: Krščanstvo in sužnost 156, 169, 182	Iz delavskega športnega in telovadnega gibanja v Jugoslaviji (M. V., Cv. K.) 4, 5, 6, 7—8, 9, 10, 11, 12
Kristan Anton: Nov program?! 88	Iz mednarodnega delavskega telovadnega in športnega gibanja (Cv. K.) 4, 5, 6, 7—8, 9, 10, 11, 12
Kristan Boris: Francoske volitve 77	Iz zgodovine društva „Naturfreunde“ (C. K.) 1
Kristan Cvetko: Kongres Socijalistične delavske Internacionale v Bruslju 150, 170, 183	Letošnji nastopi S. K. Svobode Ljubljana (M. V.) 3
Maček Tone: Mehika 116	Mrtvim sodrugom — žrtvam prirode — v spomin! (Cv. K.) 4
Mehanist: Človek — električni stroj . . . 27	Občni zbor S. K. „Svobode“ Ljubljana (F. S.) 5
Mihevci Ignacij: Nov program ali — kaj? . 187	O razvoju nemškega delavskega telovadnega gibanja v Avstriji (—c. k.) 2
Molek Ivan: Ameriška družinska kriza . . . 42	Smisel športa in delavska mladina (M. V.) . 1
Verus: Ali je potrebna revizija programa? . 120	Tandler Julius dr. prof. (Cv. K.): Ljudsko zdravje in šport 6
Tuma Henrik dr.: Agrarizem filozofa Vebra 153, 168, 180	Turnir delavskih klubov v Zagrebu (—c. k.) 2
	Ustanovitve „Delavske športne Podzveze“ (M. V.) 3
b) Prevedeni:	
Adamič Louis (I. M.): Mihajlo Pupin — iznajditelj in pridigar 71	Valvazor in domovina našega smučarstva — Bloke (M. V.) 2
Davis Jerome (I. M.): Amerikanizacija Sovjetske Rusije 107	Wendel Theodore (M. V.): Naloge delavskega športnega in telovadnega gibanja 7—8, 9
Gates W. C. dr. (Mehanist): Seksualen problem 56	Postanek in razvoj delavskega športnega gibanja v Franciji in Alzaciji 3
Hughes Rupert (I. M.): Dete Silvije Pankhurstove 104	Zveza delavskih telovadnih enot v Češkoslovaški (—c. k.) 4
Maslov Sergij (Prof. Favaj): Preobrazba socijalnih plasti Rusije 20	II. redni občni zbor Delavskih telovadnih enot „Svobode“ (D. T. E.) (Cv. K.) 5
Namesto programskega uvodnika (A. K.) . 65	VI. občni zbor Delavske športne in telovadne zveze v Ustju nad Labo (Cv. K.) 6
Revolucija l. 1848 v zgodovini (Cv. Kristan) 65	

P O D L I P O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV. LJUBLJANA, 1. JANUARJA 1928 ŠTEV. 1.

Namesto programskega uvodnika.

Oskar Pollak:

Revolucija je d i n a m i č n a oblika razvoja. V večno obnavljanje vnaša ognjevito načelo, sveti plamen, ki očiščuje, ruši in daje polet. Revolucija — „lokomotiva svetovne zgodovine“ — pripravlja pot napredku.

Ali lokomotiva ne zna orati ne zna graditi.

Za obnovo je treba drugih strojev, ki presnavljajo energijo nastopajočega, po obnovi hrepenečega razreda v statično obliko zdravejših hiš, krajšega delavnika in boljše nege otrok. Lokomotiva nas je nekoliko naprej zapeljala: sedaj pa sem s skromnim orodjem, z lopatami in šolskimi tablam.

*

Rusija uči, kako veličastno je, ko zahrumi revolucija na jeklenih podplatih, ko ruši, ko zapravlja življenja za velike momente in veliko stvar. Rusija uči, kako težavno je, ko obstane motor zgodovine in kot nepokoren, le sebi in svojemu namenu služeči aparat, tolče okrog sebe, dokler se ga ne prestavi tako, da začne delati počasi, neumorno in vstvarjajoče, sčiteč življenja za majhne trenutke in za veliko stvar. Rusija kaže dejanje osvoboditve. Rusija opominja na delo za obnovo.

*

Smo za sintezo dinamične moči in statičnega stanja, priznavamo se k plamenečemu dejanju in k stopnjevačemu delu: skupaj tvorita še-le razvoj. Spoštujemo, kar je ognjevitga v herojskem udejstvovanju ruske revolucije. Čuvamo, kar je velikega na poslopju, ki si ga je zuporno voljo postavila. Dodajemo pa, kar je potrebno, da ogenj ne rabi samo mečev za boj, ampak, da pomaga ljudem zidati hiše, v katerih slobodni stanujejo.

Charles P. Trevelyjan:

Dejstvo je, da je nastal socializem kot nova religija. In na Dunaju so velike stanovanjske hiše, ki so zrasle v vsakem delavskem okraju, templji te nove religije. Mogočne so, svetle, zdrave, prostorne in ponosne. Pozivljajo ljudi, da jim izkazujejo čast in spoštovanje kakor so doslej častili in spoštovali lepe samostane in sijajne palače.

Stanovanjska gradbena politika dunajskih socialistov je, ki je dunajske delavce v pretežni večini privela v socialno demokratične vrste. Ta stanovanjsko-gradbena politika zasluži, da jo proučujemo in posnemamo. Na Dunaju ima delavec svoj dom, ne samo pristrešje; ima svetlo prijazno stanovanje, v katerem je rad.

*

Na Dunaju je bilo jasno, da ne more zasebni kapital odstraniti bednih in tesnih dosedanjih velemestnih stanovanj, kajti: ne rentira se na starih podrtijah graditi novih stanovanjskih stavb. Kapitalizem je odklonil sodelovanje in prepustil je ljudi v mizeriji. Prišel pa je socializem, sezidal lepa in prijazna domovanja in še ozrl se ni za kapitalističnim gospodarstvom in za buržuazijskim tarnanjem.

*

Delavska žena na Dunaju se politično udejstvuje. In to se občuti pri volitvah. L. 1927 je glasovalo na Dunaju za socialno demokratične kandidate 326.597 mož in 367.296 žen, kar je posebno velikega pomena, če vemo, da je tam najmočnejša konservativna sila katoliška cerkev, o kateri se trdi, da gospodari nad ženami tudi tam, kjer so se moške že osvobodili njene nadvlade.

J. L. Stern:

Socialistična knjiga ima usodno skupnost s proletarijatom. Delavčev gospodarski položaj in razširjanje socialistične knjige sta odvisna drug od drugega. Osemurni delavnik in kolektivna pogodba sta — genija proletarskega čtiva. Brezposelnost in zmanjšanje vrednosti denarja sta — grobarja delavčeve knjige.

Prav tako pa pomenijo izvojevanje politične demokracije, osvojitve parlamentov in občinskih zastopov ter iztrganje delovne trpeče množice iz otopenosti in iz težke, brezinteresarne atmosfere — snidenje proletarskega duha z revolucionarno knjigo.

Upadek političnega duha v delavstvu, brezbriznost, razcep in sektaštvo zavirajo razvoj proletarske knjige.

Kulturne stopnje proletarijata so: stanovanje, zakon, rodbina, šola.

Delavca kot bojovníka in sodruga se spozna v odnošaju napram svoji ženi, svojim otrokom, svojim tovarišem, napram Internacionali — v njegovem domu, v njegovi porabi prostega časa in iz njegove naklonjenosti do studija, do kulture in do uživanja literature.

Väinö Tanner:

Osebnostno povsem verujem v veliko prihodnost zadrugarstva. V kolikor so bile zadruge ustanovljene po načelih rochdalskih pionirjev je bil doslej njih zmagoviti napredek brez primere. Posebno v sedanjem stoletju si je zagotovil zadrugi pokret v vseh deželah stopnjujoč vpliv in je postal priznana sila. Je že vsega vpoštevanja vreden gospodarski činitelj, ki se ga ne more več ubiti. In vendar je še-le v razvojnem štadiju. Prepričan sem, da se mu bo vedno bolj in bolj posrečilo, izpodbiti tla zasebni, na zasebnem profitu temelječi trgovini in jo stopnjema nadomestiti s splošno koristnim gospodarstvom v prid vseh zadrugičnikov.

•

Zopet se kaže v znatni meri povsod pri pomembnih gospodarskih udeleževanjih tendenca k Internacionalizmu. Na drugi strani pa je celo opaziti, da streme posamezna ljudstva za tem, da se čim bolj odtujijo drugo od drugih in da interpretirajo veliko načelo samoodločbe, kakor da bi pomenilo: osloniti se edino na sebe samega. Razumeti bodo morali, da velika resnica „Človek živi za človeka“ ne velja le za posameznike, marveč tudi za skupnost in splošnost.

•

Najpoprejši gre za tem, da dobi svetovna trgovina pravo smer in da nadomestimo konkurenčni boj z zadrugičnim gibanjem, zato pa moramo dobiti polagoma v svoje roke vse trgovsko in industrijsko življenje sveta. Ideje ozkosrčnega nacionalizma pa moramo pobijati z velikimi ideali bratstva in medsebojne odvisnosti ljudstev.

Charles P. Trevelyan je odličen pristaš angleške delavske stranke, h kateri je pristopil ob času svetovne vojske v protest proti vojnim grozotam. Preje je bil član liberalne stranke in njen minister v londonski vladi. Tudi delavska stranka ga je poslala v Mac Donaldovo vlado kot ministra za prosveto. — Trevelyan je nedavno študiral socialistično občinsko upravo na Dunaju. Svoje vtise je priobčil v oktoberski številki „Socialist Review“ pod naslovom Socialism triumfant (zmagoviti socializem).

Väinö Tanner je ministerski predsednik na Finskem. Socialni demokrat. Po poklicu konzumski uslužbenec; ravnatelj največjega finskega konzumnega društva. Te dni je podal demisijo kabineta radi spora glede carine.

V avgustu vršeči se občni zbor Mednarodne zadrugične zveze ga je izbral za svojega predsednika mesto Nizozemca Goedhardta. — Priobčene misli so iz Tannerjevega članka v Int. Zadr. Bulletinu XXL. št. 11.

Oskar Pollak in J. L. Stern sta odlična nemška socialistična publicista.

Culkovski:

Božič proletarskih otrok.

(Za božičnico mariborskemu »Detoljubu«.)

*Vi drugi imate zakurjen dom,
vi drugi imate potice,
mi se ne vemo ogreti pri kom,
premrle so naše ročice.*

*Vam drugim po smrekah lučke goré,
pod njimi daril je vse polno,
v naših očeh le blestijo solzé,
srce nam je gladno in bolno.*

*Vi drugi ste dobro večerjali,
vi drugi ste dobre volje,
a nas ste surovo ozmerjali,
pognali nas v sneg na polje.*

*A vendar nam v srcih ogenj gori
ki nam ga nikdar ne vgasite:
naš up, da se nam dan sveti daní,
ki spolni vse želje nam skrite.*

*Vam drugim pustimo razsvetljen salon,
darila, večerjo, potico,
in čakali bomo, da udari naš zvon,
da vkrešemo božič s pravico!*

Živko Topalović:

Deset let komunizma na Balkanu.

Mnogokrat se zdi človeku skoro nepojmljivo, da je postalo v balkanskih deželah socijalistično delavsko gibanje, ki je imelo pred vojno sorazmerno pomemben vpliv, tako povsem brez pomena. Dvoje dejstev drži: namreč, da je delavsko gibanje v balkanskih deželah res pred vojno i gospodarsko i politično več pomenilo in imelo mnogo večji vpliv kot ga ima sedaj, ali res je tudi, da je bil neposredno po zaključku vojne in po sklepu miru, skoro do l. 1923 precej drugačen položaj in da so v tej dobi delavske strokovne organizacije in socijalistične stranke igrale v političnem in socialnem življenju celo prav veliko vlogo. Opraviti imamo tedaj s porazom, ki je skoro katastrofa za delavsko gibanje in ki zasluži, da ga analiziramo.

Precej vzrokov je: najpoprej veliki gospodarski potresi in nove opredelitve, ko so vsled nastanka novih poljedelcev, le-ti vzeli vase tudi precejšnje vrste proletarskih elementov; povsem novi nacionalni pokreti in pregrupacije, ki so s seboj tudi potegnile proletarske vrste; težke krize posameznih gospodarskih slojev, ki so zelo oslabile moč delavskih organizacij; prehod cele vrste industrij v državne roke, vsled česar so prišli delavci v veliko odvisnost, uvedba splošne volilne pravice, ki je najširši sloji niso znali ceniti in uporabljati, in seve z uvedbo splošne vo-

lilne pravice vzbujeni interes meščanskih strank za delavce, za ktere so se poprej zanimali samo socijalisti. Seveda ni sedaj naš namen, analizirati in preiskati vsa ta področja. Dotikamo se jih samo zato, da ne bi nastale napačne misli, kakor da ni drugih okolščin, ki so pripomogle oslabiti delavsko gibanje na Balkanu kot one, o katerih razpravljamo. Ob desetletnici enega obdobja se hočemo pečati s činiteljem, ki je tudi bistveno uplival na oslabitev delavskega gibanja, namreč: prevzetje vodstva nad delavskih razredom po boljševizmu in iztisnitev demokratičnega socijalizma predvojne dobe v vlogo slabe manjšine.

Dejansko je bil ruski boljševizem, ki se je kot nov nauk polastil v dobi od l. 1919 do 1922 delavskega gibanja v balkanskih deželah. Postopal je pri tem v zmislu svoje zgodovinske perspektive o nadaljnem razvoju družbe. Po njegovem mnenju je bila takrat zanj najnujnejša dnevna naloga: osvojitve politične moči po delavskem razredu v vseh deželah brez ozira na obstoječe socialne razmere in gospodarski red. To je bilo jedro revolucije. Ko smo enkrat v posesti politične vse-moči v državi, potem bo že zmogoviti delavski razred poskušal urediti organizacijo gospodarstva v smeri socijalizma. Na vsak način pa naj bo obnovitev gospodarstva v kapitalistični obliki nemogoča, in da se to doseže, je stremeti, da

se ostane čim dalje pri politični moči s sredstvi diktature izključivši politično demokracijo. Najprej tedaj osvojitev politične moči. Vse drugo pride potem, in uhojeno pot k socializmu se že potem poišče. Bistvo je tedaj osvojitev politične moči.

Ko se je naloge socialističnega pokreta enkrat tako poenostavilo, šlo se je korak dalje. Organizator sovjetske oborožene moči, Trocki, je učil, da je najvažnejše streti oborožena sredstva moči in jih nadomestiti s svojimi. Zategadelj je osvojitev politične moči v nerazvitih deželah z rokodelskim in kmetijskim gospodarstvom mnogo lažja nego v gospodarsko razvitih kapitalističnih deželah. Kjer donaša gospodarstvo samo slabe donose, mora biti vladajoči državni aparat zelo slab in ž njim vred tudi oborožena državna moč in jo je zato lažje streti, lažje premagati in jo nadomestiti z drugo, seveda s proletarsko. Tedaj ne v velekapitalističnih, ampak v nerazvitih deželah malih kmetij naj uspe proletarska revolucija s prvimi zmagami. V kapitalistični zapad je prodreti skozi nekapitalistični vzhod — to je bil prvi cilj prvotnega vojnega komunizma v Rusiji.

Mi na Balkanu smo žalibog bili prva etapa na tem osvojevalnem pohodu ruskega komunizma, in če je mogoče nerazvite agrarne dežele že samo na sebi najlažje premagati, so bile še na Balkanu v največji meri dane še prav posebne olajšujoče okolnosti zato. Vse balkanske države so trpele nepopisno socialno bedo po dolgotrajnih vojnah, v katerih so bile stalno ali bojišče ali pa okupacijsko ozemlje tujih armad. Prejšnje vlade so spodili, prejšno birokracijo so pregnali in vojaštvo je bilo desorganizirano. Šlo se je za tem, da se organizirajo povsem nove države in moč novo nastalih vlad je bila neznatna. Mogoče je tedaj bilo bolj kot kje druge vreči te vlade in postaviti novo moč pod egido revolucionarnega komunizma!

In ni se zamudilo časa za izvršitev teh nalog. Najpoprej je bilo potreba, da se osvoji v posameznih deželah socialistično delavsko gibanje, ki je neposredno po vojni povsod zelo naraslo, in se ga boljševizira. Še-le z osvojitvijo in boljševiziranjem delavskega pokreta se naj dobi moč, ki bo osvojila državno moč. Prvi del te naloge je skoro povsem uspel. Ko pa se je začel izvajati drugi del, pa je bil zadal boljševizem delavskemu gibanju bal-

kanskih dežel najstrašnejši poraz, ki je delavski razred silno zdemoraliziral in je bistveno največ kriv sedanje njegove slabosti. Ta izkušnja je pokazala, da je bila vsa boljševiška zgodovinska perspektiva iz temelja napačna. Bilo je jasno, da je povsem izključeno, da se more na podlagi male kmetije in malega rokodelstva sploh govoriti o ustvaritvi gospodarstva brez zasebne lastnine proizvodnih sredstev. Izkušnja je pokazala, da speje manjšina delavskega razreda le svoji katastrofi nasproti, če se oddalji od demokratične poti in se poda na krivo pot nasilnega vladanja.

II.

Naše načelno stališče proti vojni je nam v Srbiji prineslo veliko ugleda. Ker smo bili politično povsem nevezani, mogli smo takoj po svršetku vojne začeti z obnavljanjem stranke in strokovnih organizacij. Kmalu nam je uspelo organizirati močno strankino in strokovno gibanje. Stranka je štela skoro 100.000 članov, strokovne organizacije pa 200.000. Šest dnevnikov je našlo velik krog čitateljev. Postali smo resnična politična sila. V tem stanju nas je napadla boljševiška ofenziva. Omamljeni smo bili vsled naglega vzrasta našega gibanja in zato nismo mogli razumeti dovolj naglo nevarnost te boljševistične ofenzive. Naša socialistična stranka je bila prva, ki so jo boljševiki poskusili osvojiti od znotraj. Ker še ni bilo nobenega vzgleda pred nami in tedaj še nobene take preskušnje nikjer, smo seveda imeli vrata v stranko in strokovne organizacije povsem na široko odprta. Neposredna bližina sovjetske Rusije in zlasti ona sovjetske Ogrske, potem dnevno se množeče zmage boljševiške revolucije v onih časih, so seve na novo vlivale navdušenje in nade v sestradane delavske množice naše dežele in vstvarjale duševno atmosfero za boljševiziranje stranke same. Zapazili pa smo še le tedaj, da so prišli do vpliva v naših organizacijah čisto tuji elementi, ko so le-ti bili z našim soglasjem v organizacijah že trdno usidrani. Prepozno smo seznali, da so boljševiki iz vrst jugoslovanskih vojakov, ki so za časa boljševiške revolucije bivali v Rusiji, izbrali 3000 mladih mož, jih dali v boljševiške šole, kjer so jih prav posebej izobraževali ter izsolane poslali domov z nalogo, da vstopijo v našo stranko ter v nji izvojujejo zmago za boljševistiško smer. Bili

smo presenečeni, ko se je na enkrat pojavila cela vrsta boljševistiških agitacijskih spisov in ko je na stotine mladih ljudi potovalo od vasi do vasi, od mesta do mesta in na tajnih shodih pripravljalo volitve v odbore naših krajevnih organizacij. Poskušali so najprej polastiti se vodstva lokalnih organizacij. Še bolj pa smo bili presenečeni, ko je prišlo do aranžiranja delegacij na strankin kongres, ko so iz najmanjših vasic prišli delegatje, ki so po več dni morali potovati, seveda ne na svoje stroške. Na strankinem zboru smo stali pred večino, ki je doslej v naših političnih in strokovnih bojih nismo poznali.

Se več življenjskega interesa kot sovjetska Rusija je imela sovjetska Ogrska na tem, da se Jugoslavija boljševizira. V tem je videla sovjetska vlada v Budimpešti svojo edino rešitev. Ogrskim komunistom ni bilo težko podpomagati z denarjem boljševiziranja obkrožujočih jih dežel. V vseh jugoslovanskih deželah je v zadnjih treh letih vojne vladala Avstro-ogrska in cirkulacijski denar je bila avstro-ogrska krona. Veliki tiskarski stroji za izdelovanje papirnatega denarja so bili ostali v Budimpešti in moglo se je cele žaklje bankovcev prenašati dnevno preko meje. Na drugi strani so pa našle vse narodnostne manjšine novih držav v komunizmu najboljšo možnost protestirati proti narodnostnemu prevratu in proti novim nacionalnim nasilstvom. Tako so naskočile socijalistično delavsko gibanje sile, ki dejansko niso imele prav nič skupnega z usodo jugoslovanskih delavcev in z nalogami delavskega gibanja. Vse to je vdrlo v socijalistično stranko in je pomagalo socijalistično stranko ugrabiti socijalistom.

Takrat smo napravili težko taktično napako. Mislili smo, da se ne smemo ločiti od skupnega gibanja. Nadali smo se, da bodo skušnje naučile prav kmalu delavce, naj se ne puste uničevati v tuje svrhe. Smatrali smo, da je naša naloga ostati z delavci skupaj in delovati z njimi na njih prečiščenju. Kljub temu, da se je stranka iz socijalistične izpremenila v komunistično, je nismo hoteli niti cepiti niti iz nje izstopiti, ampak smo ostali v nji še nadalje kot opozicija. V naše opravičilo naj bo povedano, da se je to zgodilo takrat, ko še ni prišlo do razkola niti v Franciji niti v Nemčiji in ko so tudi v drugih deželah sedeli komunisti v eni stranki. Seveda smo

s tem zašli v odvisnost od komunistov, ki so nas mogli izključiti iz stranke v onem momentu, ki se jim je zdel prikladen ter nas tako prisiliti, da začnemo kot zunaj gibanja stoječi na novo organizirati strokovno in politično gibanje. Vodstvo delavskega razreda pa so imeli komunisti povsem v svojih rokah. Obstalo je pač desno socialno-demokratsko krilo, ki je bilo šlo svojo lastno pot v koaliciji z meščanstvom in ki se je te krize s komunizmom pač izognilo, ali ni bilo merodajno za usodo delavskega gibanja v deželi.

Približno v isti smeri, četudi ne z istimi podrobnostmi, se je razvil položaj delavskega gibanja tudi v Rumuniji. V Bolgariji je bilo pa v toliko drugače, ker so komunisti že našli v delavskem pokretu popolen razdor med tzv. „tesnosrčnimi“ in „širokogrudnimi“ socijalisti. „Tesnosrčni“ so sami svojo stranko boljševizirali, s tem, da so našli v boljševizmu pravi in resnični socijalizem. Tako se je ta stranka, ki je tudi pred vojno imela večino proletarskih elementov za seboj in s katero so tudi drugi balkanski socijalisti posebno simpatizirali, v celoti pridružila ruskemu komunizmu. Zategadelj je mogla „širokogrudna“ stranka lažje premagati napade in krize in kljub temu, da se je en del od nje odcepil in prešel h komunistom, obvarovati svoje bistvo in svojo politično samostojnost. Ali velika večina delavskega razreda Bolgarije je ostala pod komunističnim vodstvom.

V Grčiji pred vojno žal ni bilo pravega socijalističnega gibanja v evropskem smislu. Strokovne organizacije so stale večinoma pod vplivom meščanstva in socijalizem je bil bolj intelektualen posel posameznih literatov. Zato ni bilo prav nič težkega v povsem zamotanih političnih razmerah Grčije v večni borbi militaristov republikanskih in monarhističnih smeri in z ozirom na socialno skoro enake razmere kot drugod na Balkanu, to novo porojeno delavsko gibanje pridobiti za komunizem. Ne bo brez zanimivosti omeniti, da je tudi v Turčiji, zlasti v Carigradu, po vojni nastalo delavsko gibanje. In to gibanje je prav tako kot ono v Solunu, v mestu z močnim delavskim življenjem, prišlo takoj pod komunistično vodstvo. Lenin je dejal enkrat, da je radikalizem otročja bolezen boljševizma. Brezmejni radikalizem je otroška bolezen vsakega na novo se porodivšega delavskega gibanja. Zato se ni prav nič čuditi, da se

ono delavsko gibanje, ki se v burnih socialnih razmerah na novo porodi, priključi tisti smeri, ki je najdalje na levo. Ali te gobe nimajo nič kaj trajnega življenja in umro prav tako hitro kot so se narodile. Vendar če tudi izginejo kot organizacije, zapuste le neko določeno razpoloženje v množicah, ki je redovito protisocijalistično. Jedro komunizma, ki je nastal v boju proti socializmu, je pač nazor, da so socialisti „izdajalci“ in da jih je še bolj sovražiti kot same buržuje. Vsled tega preperečuje boljševizem na dolgo dobo postanek zdravega delavskega pokreta. Kot organizirano in trdno gibanje in kot razpoloženje v delavskih množicah je imel komunizem v svoji prvi ofenzivi na Balkanu popoln uspeh in je mogel reči, da je postal vodnik in zastopnik delavskega razreda.

III.

S tem pa še ni bilo vse doseženo. L. 1922 je bilo, ko je bil balkanski komunizem na vrhuncu slave in moči. V Jugoslaviji kakor na Rumunskem so prevzele komunistične stranke skoro popolnoma dedščino socializma predvojne dobe: zgodovino njegovo, njegov ugled in premoženje. Na njegovi strani sta bili še privlačna sila in avtoriteta ruske bolševistične revolucije in pa sredstva, ki so ji od te strani bila na razpolago v svrhu revolucioniranja Balkana. V Bolgariji je bil položaj še v toliko ugodnejši, v kolikor šibkejša je bila bolgarska vlada in pa ker leži dežela sama ob Črnem morju v neposredni dotiki s sovjetsko Rusijo. Da bi se pa mogli razviti do moči, ki je v stanu osvojiti državo, to je bilo samim boljševikom jasno, da je samo z delavci samimi to nemogoče. Težavno pa ni bilo, imenovati se ne le delavska, marveč tudi kmetijska stranka: le kmetijske množice pridobiti zase, je bilo težko. In na tem se je izjalovil balkanski komunizem. Posebne razmere v Rusiji so dale delavski manjšini industrijskih središč v roke ogromno moč kmetijskih množic. V balkanskih deželah pa je kmet šel po svoji lastni poti. In radi tega, ker niso mogli pridobiti kmetov, so se naslonili balkanski komunisti na nezadovoljne nacijske manjšine, ki so se občutile potlačene vsled ustvaritve novih nacijskih držav in si momentano še niso uredile nikakšnega lastnega nacijskega pokreta ter so se iskale priložnosti, da ipak v neki obliki dajo izraza

svojemu nezadovoljstvu. Nekritični komunizem se jim je takoj dal na razpolago. Nespametna težnja, priti tako hitro kakor je le mogoče do moči, je tedaj zavela komuniste, da so otvorili vrata v delavsko gibanje vsem nezadovoljnim elementom in s tem dejansko dali na razpolago moč delavskega razreda drugim družabnim slojem. Udarce, ki so jih ti delavci potem morali pretrpeti, so pravzaprav prejeli v manjši meri v boju za svoje lastne, v večji meri pa v boju za tuje politične cilje. Napačno precenjevanje dejanskega zgodovinskega položaja balkanskih ljudstev se je strašno maščevalo na komunizmu samem in po njem na delavskem razredu balkanskih dežel. To krivo precenjevanje se je pokazalo v pogledu na kmetijske množice in v pogledu na sveži nacijskizem na novo nastalih nacijskih držav.

V balkanskih državah je obstajalo nekaj, česar ni bilo v Rusiji, namreč: sveže in silno, svobodno seljaštvo (kmetijsko ljudstvo), ki je nastalo v teku enega stoletja v boju zoper turško gospodstvo. Na tem kmetijskem ljudstvu temelje male balkanske države. In to kmetijsko ljudstvo, ki svobodno razpolaga s svojo malo posestjo, je dalo tem malim državam njihovo silno vojaško moč. Sinovi teh kmetij, ki so doma pustili svoja zemljišča v svobodni posesti in ki so jih v njih odsotnosti obdelovali njih svojci, so bili izborni in poslušni vojaki, za katere je pomenil boj proti turški nadvladi na Balkanu in boj za obrambo nacijske in državne samostojnosti pravzaprav boj za njih lasten dom in za njih polja in posest. Boj za nacijsko svobodo je bil obenem za te kmetijske množice boj za njih socialno osvoboditev izpod fevdalnega gospodstva. V Rusiji se je začela še-le na početku tega stoletja velika agrarna revolucija proti fevdalnemu gospodstvu, ta agrarna revolucija pa se je uspešno in končnoveljavno končala na Balkanu za veliko množico balkanskih kmetov že v prejšnjem stoletju. Kmet je bil že trden posestnik z malomeščanskimi občutki in komunistični nauk, ki je prišel iz mesta, je bil zanj nekaj nerazumljivega in nesprejemljivega. In ob tej činjenici je balkanski komunizem izgubil svoj kompas. Kmetje v Bolgariji, v Rumuniji in v enem delu Jugoslavije so bili organizirani v samostojnih kmetijskih strankah, v drugih državah in nekaterih delih Jugoslavije pa so jih trdno vodile meščanske stranke.

Poskus s silo nastopiti proti strankam, ki so jim pripadali kmetje, se je z lahkoto zavrnil. To so občutili bolgarski komunisti, kljub dejstvu, da je bila takratna kmetjska vlada v Bolgariji vojaško precej šibka.

Se važnejša pa je bila ta okolnost, da je bilo celo nemogoče le kakorkoli izkoristiti agrarno revolucijo v pokrajinah, ki so se na novo priključile Balkanu. Balkanske države so nastale v znamenju boja za gospodarsko in politično svobodo malih kmetov. Bilo je samo posebi umevno, da se bo takoj zopet sprožila agrarna revolucija z razširitvijo meja novih držav. Meščanske vlade in vojaške kraljevine pa so bile same tiste, ki so izvršile pod svojo zastavo agrarno revolucijo in napravile mnogo stotisoč včerajšnjih dninarjev za nove posestnike. In zato se niso grupirale vse te, iz agrarne revolucije nastale, velikanske nove socijalne sile okrog rebeljujočega mestnega delavstva, ampak okrog meščanskih vlad in okrog vojaških kraljevin. Vsa prihodnost balkanskega komunizma je bila s tem zapečatená. Njegov razvoj po kmetih izven mest in tovarniških naselbin je bil zajezen.

Balkanske države so nastale v dolgi vrsti vojsk, ki so izpopolnile vse devetnajsto in početek 20. stoletja. Več generacij za seboj se jih je udeleževalo. V teh vojnah so velike široke množice videle stalni razvoj nacijske revolucije. Prav prirodno je tedaj, da se je v toku tega razvoja porodil silen nacijski in nacijski počutek tako v množicah kakor v državni upravi, in da se je priučilo metodam: v težjih konfliktih, tudi v notranji politiki, ni veliko razpravljati, ampak kar spor končno veljavno rešiti z uporabo sile. Ni tedaj slučaj, da ni mogel v Srbiji doslej noben kralj vladati prav do svoje smrti in da se je isto godilo kraljem v Bolgariji in Grčiji, čeprav obstoji v kmetjskih množicah resnično monarhistično mišljenje. Za kmetjske množice je bila kraljevina naravna ustvaritev v toku vojnih dob. Komunizem ni vsega tega razumel in se v tem novem položaju ni mogel orientirati. Ker ni mogel razumeti in priznati velikega dejstva ustvaritve nacijskih držav in ker je celo postal zbirališče načelnega nasprotstva teh velikih zgodovinskih stvaritev, je samo vzbudil proti sebi strašno sovraštvo nacijskega komunizma, ki se je vrgel nanj z vso bojno besnostjo. In vsled tega je strašno krvavel delavski razred.

Delavski razred v vseh balkanskih državah je manjšina, ki je v razmerju s kmetjskim ljudstvom kakor 10:80. V teh razburjenih časih, ko je bila velika nezadovoljnost med ljudmi radi revščine, ki so jo povzročile dolge vojne, je bilo veliko nade in izgleda za delavsko stranko, da pride do političnega vpliva v kmetjskih množicah, ali le pod pogojem, da ne bo hotela izvrševati nemogoče naloge: hoteti menjati posestno obliko in uvajati nove gospodarstvene načine in da bo delovala strogo v okvirju bojev za notranjo demokracijo. Zatajitev demokracije je značilo proč od vsake prihodnosti za politični vpliv delavskega razreda na kmetih in tedaj pravzaprav samomor delavskega razreda. Komunistično pridiganje o diktaturi in brezobzirnem boju proti razrednim nasprotnikom je bila le duševna predpriprava in moralna pritrditev vsega onega, kar so potem meščanske vlade uporabile proti delavskemu razredu. Vsled komunističnih revolucionarnih naporov, ki so dejansko le v Bolgariji povzročili nekaj revolucionarnih činov, so zdijvali meščanski elementi. Komunistično gibanje, omejeno le na mesta, razbiti in ga razgnati, je dejansko v balkanskih deželah bilo prav lahko. Sorazmerno težko je bilo le v Bolgariji, kjer je nacijska reakcija hotela sočasno pogaziti tudi moč kmetjskih množic. Dejstvo pa je, da so meščanske vlade z enim udarom popolnoma zlomile balkanski komunizem in ga tudi popolnoma diskreditirale. Najstrašnejše pri tem porazu ni organizatorna izguba, ampak globoka demoralizacija po komunizmu vođenega delavskega razreda mest in industrijskih centrov. Neverjetna nemoč komunizma, ki se ni niti upal moško postaviti v bran proti samovolji državnih organov, je na delavski razred uplivala duhovno tako demoralizujoče, da je izgubil z vero v komunizem tudi vero v vrednost vsakega drugega boja in vsake druge organizacije. Desettisoči in desettisoči delavcev so se odtegnili delu v gospodarskih in političnih organizacijah; v množicah je nastal lov za službenimi mesti. slehern se je hotel rešiti in se uveljaviti, kakor je pač mogel, premnogi pa so jo popihali direktno v meščanske stranke. Med preostalimi komunističnimi voditelji pa so se razvili na znotraj tajni boji za razdeljevanje podpor, ki so seveda prihajale še redno od Rdeče Po-

moči. Poraz, ki je doletel delavski razred v balkanskih deželah pod komunističnim vodstvom, se je zrcalil v opustošitvi delavskih organizacij in duhovnem upadku celotnega razreda. Le oni, ki je to v vojni doživel, more razumeti, kaj se pravi zopet zbirati premagano in demoralizirano armado na polnem begu iz bojnih poljan.

IV.

Mi, ki smo pred 20. leti ustvarili prvo moderno socijalistično delavsko gibanje v balkanskih deželah, imamo sedaj nehvaležno nalogo vršiti znova zopet isto delo. Takrat je bilo to zelo lahko, četudi so bile socijalne predpostavke mnogo šibkejšje razvite kot so sedaj, ali moralični pogoji dela so bili povsem drugi. Podvreči pa se moramo pogojem, ki so dani in delati to, kar se da, sicer z bolj v srcu ali z upanjem na uspeh.

Zaman poskušajo komunisti, da dobe zopet tal. Meščanske vlade so sicer spoznale, da jim more biti komunizem celo koristen. Najuspešnejše je s pomočjo komunizma preprečevati konsolidacijo delavskega gibanja. Da ostane čim dalje razcep in medsebojni boj med delavskimi skupinami, to je silna potreba meščanskih strank in državnih organov. Karakteristično je, da državne oblasti v vseh balkanskih deželah kljub postavam proti komunizmu pospešujejo oživiljenje komunističnega pokreta povsod tam, kjer se pokaže malo živahnejše socijalistično gibanje. V splošnem je to za razvoj dobro in koristno. Ozdravljenje pospešita v prvi vrsti pomeščanjenje demokracije v balkanskih deželah in svoboda v notranjih sporih med delavskimi smermi.

Komunisti se morejo danes v skoro vseh balkanskih državah, seveda pod raznimi kritnimi imeni, ali sorazmerno svobodno udeleževati, svoje strokovne in politične organizacije uveljavljati in svoj tisk razširjati. In najnovejše spoznanje, ki ga doživljajo, jim kaže, da so zaupanje širo-

kih slojev končno izgubili, da stare forme ne veljajo več in da je iskati novih potov: potov drobnega dela, potov realističnega strokovnega boja, omejevanje delavskega pokreta na dnevne življenjske potrebe delavcev. Od starih sanj ostaja še vera, da saj v Rusiji sovjetska vlada nekaj vstvarja, če tudi na komunistično revolucijo v lastni deželi še misliti ni. Živijo pač duševno in moralno, seve tudi materialno od ruske legende. In zategadelj ostajajo v absolutni odvisnosti od ruske vladne stranke.

Prihajajo često celo resni sodrugi, ki svetujejo, naj premagamo sedanje stanje brezpomembnosti in potlačenosti enostavno s tem, da se oboji združimo. Lepe so te želje, ki jih imamo vsi in vsak v svojem srcu, ali morajo ostati samo ceneni nasveti. Socijalisti verujemo danes kot vedno tako v razvoj zgodovinskih dogodkov kakor v oni človekove duše v zmislu našega nauka, in lahko bi tedaj bili za združitev, ker se boja tako z znanstvenimi kakor s socijalnimi nazori komunizma ne bojimo. Eno bi morali zahtevati: da v vsem odločajo le lastni člani in lastna sredstva članov. Tega pa ni od komunistov pričakovati. Ves komunizem je intelektualno in moralno mrtev, koj ko se loči od sovjetske vlade, ki je danes na krmilu. In za socijaliste je vsakršno solidariziranje s sedanjim nasilnim režimom v Rusiji izključeno. In to je vzrok, da ne pride do združitve. Je tragično, ali tako je.

Naš marksistični nauk o zakonih družabnega razvoja ni le velik kot vsaka znanost, ali nam je tudi v težkih časih velika tolažba. Krepi nas in opominja nas, da ostanemo mirno pri drobnem delu in da verujemo z vso vnemo v veliko bodočnost. Naš nauk je bil, je in bo naš vodnik in rešnik. Ali ne sme se zameriti bojevnikom. preko katerih je divjala furiozna sila in ki so v tej za življenje posameznega človeka predolgo trajajoči dobi iz tisoč ran krvaveli, da iz dna duše zakričijo: Prokleta naj bo!

Albin Čebular:

Rudarska roža.

<i>Na naših oknih rožni cvet —</i>	<i>to nagelj je škrlatnordeč.</i>
<i>ta cvet ni lilija beleča,</i>	<i>vanj naša kri se je vtopila.</i>
<i>ta cvet ni astra zeleneča,</i>	<i>na rožnih listih se strdila.</i>
<i>ta cvet ni cinija duhteča,</i>	<i>z rudečim ognjem ga zalila.</i>

Na oknih cvete nagelj rdeči —
to ni veselja cvet iskreči.
o, klas to naše je krvi,
ki nam o boli govori!

Bratko Kreft:

Povest o svileni obleki.

Tri nadstropja in petdesetero ljudi jo je tiščalo k tlom, njo, ki je bila mlada in ji je bilo komaj sedemnajst let. Ime ji je bilo Viki, toda stari tiran jo je klical za Viktorijo. Bil je pravzaprav njen oče in je imel trinadstropno hišo in petdeset ljudi, ki so mu morali plačevati najemnino. S svojo hčerko pa je stanoval in smrdel v podprtiličju. Nihče drugi ni hotel tam stanovati, nihče mu ni hotel ničesar plačati za kletno stanovanje. Zato se je sam vselil vanj, da ne bi bilo potrate in da bi bilo dobička več. Vlažno je bilo in pusto za Viki, ki je ljubila solnce in sovrážila temne prostore s starimi, kdo ve koliko desetletij že starimi omarami, posteljami in mizami. Vse je bilo mrtvo zanj, vse prazno in preperelo v tem stanovanju. On, ki ga je klicala za strica, ker ji je prvi dan tako ukazal, njegov pes, ki mu je ravnotako kakor njemu morala streči, vlažne stene, vse to je nedavno zasovražila v vsej svoji strasti.

I.

Komaj tretje leto je pri njem. Prej je bila v predmestju pri teti, materini sestri, ki je bila nekoč kuharica. Ni vedela, kdaj je prišla k njej, spominjala pa se je še dobro na čas, ko jo je klicala za mater. Nič kaj lepi niso bili dnevi njenih otroških let, samo na smetišče, kjer je z ostalimi otroci brskala po nesnagi, jo je vezal lep, pravljichen spomin. Vsak mesec, kadar jih je obiskal in prinesel denar, mu je morala poljubiti roko. Tisto ostudno roko z dolgimi vedno začrnelimi nohti, ki ni bila nikdar čisto umita. V smetišču, v kuhinji, kjer je morala pomagati teti in se pod trdo kuhljo učiti kuhanja, v tistih vsakomesečnih poljubih studa in prisiljenosti je minilo štirinajst let. Na dan štirinajste obletnice njenega rojstva jo je teta lepo oblekla in počesala. Nato ji je povedala nakratko, da stric, ki je prihajal vsak mesec, ni stric, ampak njen oče. Mati je umrla že pri porodu in hvaležna se mora skazati očetu, ki tako skrbno skrbi zanj.

Tako nekako ji je dopovedovala in pridigala. V Vikino notranjost je prvič z jasno nogo stopilo tisto, kar se ji je že nekajkrat zazdelo pri igranju v smetišču. Večkrat je čutila neko razliko in osamlje-

nost med otroci in vedno bolj je opazila krivoglednost tetino in vedno bolj občutila njeno prisiljeno, plačano prijaznost. In na dan svojega štirinajstega rojstnega dne se je spomnila tiste mrzle psovke, ki jo je rabila teta nekoč, ko ji je padla porcelanasta skleda iz rok in se razbila. Sedaj je razumela kak nepridiprav je že od početka svojega življenja. Nihče si ni želel njenega življenja, prišla pa je in zato so jo pač prenašali, kolikor so mogli.

Taka je mladost nezakonskih otrok, ki so jih v prešernosti sladostrastja in brezobzirnosti spočeli gospodje z navadnimi dekleti, ki so bile ali kuharice ali dekcle pri njih. Vikin oče je bil nekoč mlad in razposajen, mati pa je bila lepa služkinja, ki jo je zvalil in prevabil.

To ni nič posebnega. Velikokrat se zgodi kaj takega in Viki je tako otrdela od nagnusnih rokopoljubov, da ni niti več mislila na svoje poreklo.

II.

V sedemnajstem letu njenega življenja pa je stopil pred njo študent Ivan. Vsak dan je morala skrbeti za potrebe stričevega psička. Tako je prišla na svojih pasjih sprehodih večkrat v park, kjer je bilo veliko lepooblečenih gospodičen in gospodov. Navadno je sedla na bolj zapuščeno in oddaljeno klop, da je lahko vse bolje videla. In mesec bo menda tega, ko je na svoji običajni klopi našla človeka — mladega, s pipo v ustih in v širokem črnem klobuku. Na kolenih je imel odprto knjigo in v tobakovem dimu bil ves zatopljen v njo. Hotela je zaviti drugam, pa je prišla že tako blizu, da je spoznal njeno plašnost in ji ponudil prostor.

„Moj Bog, kako prijazen in dober je.“ Tako je mislila ona, ki jo je večno pri očetu tožarila hišnica in ki vso svojo mladost ni okusila prijazne, odkritosrčne besede. Samo milost, prizanesljivost, strpljenje in vse to je morala poplačevati z neznosnimi rokopoljubi, s hvaležno uslužnostjo, kjer je bilo treba njene pomoči.

In sta se pogovarjala. O vremenu sta se pogovarjala, o psu, ki ga vsak dan mora voditi na vrvici, o očetu, ki je neprijazen in revmatičen, o šoli in lepih knjigah. O, toliko sta si imela povedati.

Pravzaprav je govorila samo ona. Saj že dolgo ni z nikomur govorila tako in saj še je nihče ni tako lepo pogledal kakor študent Ivan. Tako lepe modre oči je imel in tako prijazno se je smehljal, kadar mu je govorila o svojih opravih in neprilikah, ki jih ima z očetom.

Večkrat sta se našla na tisti klopici in vedno več sta si povedala.

In nekoč, ko se je zvečerilo, sama nista vedela kdaj, sta se dolgo poslavljala in v senci dreves se je znašlo dvoje mladih ustnic...

Zgodilo se je in Viki je zasanjala, zahrepenela, vzljubila. Neka svetloba se je prikradla v klet in njeno dušo. Svetloba, ki je bila tako vabljiva, strašna, da je klicala ven, kdo ve kam. Tja pač, kjer ni vlažnih zidov, kjer ni ostudnih stricev — očetov, kjer ni psov, ki bi jih bilo treba goniti na vrvi in jim streči kakor ljudem. Tja, kjer so prijazna lica in lepe besede, kjer je — Ivan...

Viki je bilo sedemnajst let in ob tem trenutku je pozabila na vse tisto, kar je bilo in kar je. Pa je prirentačil oče in pes je zatulil in Viki je čutila klet, čutila težke zidove in vse ljudi, ki so jo stiskali k tlom. Njo, ki ji je dejal Ivan, da je tako lepa in pomladna in ki so ji prsi še nedavno vzbrstele v grudi.

III.

Šla sta mimo izložbe. Vsepolno lepih oblek je bilo tam in sta se ustavila. Molče sta gledala tisto svilo, ki se je v vseh barvah razkošno svetlikala, da je bolelo oči in srce. Zakaj Viki še ni imela nikoli svilene obleke.

„Poglej, Viki, tista-le tam, svetlordeča, kako je lepa. Kakor da je za te napravljena“, ji je pošepnil Ivan in v mladih grudih je vzvalovila kri.

Nato sta šla naprej.

IV.

Drugič sta se pogovarjala o plesu in Ivan jo je vabil. Izgovarjala se je, da ne zna; on pa je vabil in prosil, da je vseeno. Bo se že privadila in naučila.

„Ne morem, Ivan, oče in pes, oba lebdita nad menoj.“

„Pridi!“

Tista beseda, ki se je tolikokrat prikradla v njo, kadar je samotno sedela v sobi in krpala očetove nogavice, je bila izgovorjena. Pa Viki je bilo komaj sedemnajst let in težko zidovje je nosila na svojih plečih.

Svilena obleka, ples, Ivan in še veliko več. Svetle električne luči, automobili, električna, lepo oblečene ženske — o, koliko je vsega tega na svetu — vse to je klicalo po Viki, po njenih mladih licih in vzbrstelih grudih. In v tistih knjigah, ki jih je našla v očetovi omari in jih je skrivaje čitala, je bilo toliko lepega in razkošnega o življenju, ki je onkraj teh kletnih prostorov, onkraj neprijaznega očeta. Vedno bolj jasno ji je stopal oče pred oči. Njegove slike iz mladosti in albumi, ki jih je vzbudila iz zaprašnosti, so ji kričali v dušo in Ivan jo je klical na ples.

Pa kako bi šla na ples? Saj je treba lepe, svilene obleke. Ivan, on je fant. on ima črno obleko in ne ve, da ona svilene nima. O svoji revščini mu ni pripovedovala nikoli. Samo o hudi pesti očetovi in o hiši, ki je njegova. Ko bi mu ne bila tega povedala, nikoli bi je mogoče ne vabil na ples. In sedaj? Danes?

Dogovorila sta se. Obljubila mu je. V enem samem trenutku je prikimala in obljuba jo je večno opominjala. Ne samo obljuba. Tisti težki zidovi in svilena obleka — o vse tisto — jo je klicalo ven, v življenje.

Oče ima hišo in ima denar. Tam v omarici je. Kaj, če bi — — — Potem bi lahko kupila tisto obleko, šla na ples in ljubila Ivana.

Zgrozila se je svojih misli vsakokrat, kadar jih je pomislila v samoti. Če je bila pri Ivanu, je ni bilo strah in vedela je, da mora storiti tako, da ne gre drugače. Njen oče je, streže mu kot služkinja, denar ima. Za koga? Ali je ni priklical v svet on? Naj ji zato da še živeti. Tudi on je živel, dokler je bil mlad in dokler se je dalo. O, kako ga je sovražila.

V.

Danes je bil zadnji dan. Zadnje trenutke je preživljala pred plesom. Oče je

bil bolehen in je ležal že cel teden. Skrbno mu je stregla. Hišnica ga je večkrat obiskala. Malo je govoril z njo in nekam še bolj neprijazen je postal po njenih pose-
tih z Viki. Nič zato. Viki je bila vajena. Viki je bila druga.

Mrak se je priplazil v sobo in Viki je v mrzlici svojih hotenj zadržala. No-
coj je ples. Ivan. Svilena obleka. Ničesar
še nima. Ali vendar vse to se mora zgo-
diti. Še je čas. Trgovine so še odprte. Ka-
kor oproščena lokomotiva so ji drvele
misli vedno dalje, vedno bolj navkreber
in hrepenenje po svileni obleki, po plesu,
po življenju je bilo tisto strašno vse opa-
ljujoče kurivo.

Zgrabila je za sekiro, stopila k oma-
rici in začela odpirati. Ključ je imel oče
pri sebi. Pod vzglavnikom. S trdo, mrzlo
roko je zasadila sekiro v špranjo in miz-
nica je preščala, popuščala... Preščalo
je. Oče je bolan. Spi. Ne bo slišal. Saj
komaj sliši Viki, ki odpira.

Pred očmi so se zasvetili pisani pa-
pirji. Roka je krčevito pograbila za skle-
njen kup, Viki se je obrnila, da plane ven,
da zbeži, večno zbeži, se nikdar več ne
povrne v to življenje. Svileno obleko
obleče in Ivana ljubi. V opoju svojih sanj
je zasanjala in srce je divje tolklo ob tem
trenutku oproščenja.

Hotela je skozi vrata.

„Stoj!“ In pesti so se skrčile, po zra-
ku je švignil pasji bič in priletel preko
njeni rami in mlade, vzbrstele, komaj
vzbrstele grudi.

Pred njo je stal oče in se pripravljaj
k drugemu udarcu.

„Tatica! Seveda za fante rabiš denar.
Hišnica te je videla. Vlačuga!“ Udaril je
znova. Obrnila se je, umaknila in v ti-
stem trenutku segla po sekiri ter zamah-
nila. Z vso strastjo je tolkla in kri je
brizgala na vse strani. Hotela je iztolči
vse tiste neprijazne besede, tiste težke
okove razrušiti in razbiti, ki so vtekli
njeno hrepenenje v ječo vlažnih sten in
starega pohištva — — —

VI.

Na policiji so jo dolgo izpraševali.
Žugali so ji, ker ni ničesar povedala. (Ali
bi jim naj govorila o Ivanu, o plesu in
hrepenenju — tem trdoobrobljenim lju-
dem?) Ničesar ni vedela povedati.

Komisar se je jezil. Mučil se je. Mo-
goče, da mu je bilo žal mladega dekleta.
Zato jo je na koncu po vseh dolгих, nepo-
trebnih besedah nahrulil, zakaj za boga
milega je to storila.

Kakor, da se je vzbudila iz svojih
sanj, se je ozrla po vseh, ki so stali tam.
Nato je pogledala po sebi, stegnila roko
proti komisarju in njen glas je bil ves
drhteč. Solze so oblile oči, grudi so za-
trepetale.

„Gospod... Saj vendar v taki obleki
ne bi mogla na ples!“

Ničesar družega. Iz sveta sanj in
hrepenenja so bile njene besede. Ljudje
jih niso razumeli... in oblekli so jo v
raševino...

Ivan Molek, Chicago:

Rdeča ruda.

*Pri nas, kjer rudarimo,
železno žilo mrcvarimo,
je vse rdeče.*

*Rdeče globeli, rdeči so hribi,
rdeče so ceste, mlake, plotovi.
Rdeče je mesto, na rebri sloneče,
rdeče so hiše — pardon, so brlogi.*

*Še naše žene in otroci
rdeče so umazani!*

*Pri nas, kjer rudarimo,
je vse rdeče.*

*Zjutraj od šestih, popoldne do štirih
smo vsi rdeči: po hlačah in srajci,
po čevljih in koži — povsod do kože.
Rdeči od rude železne, od rude krvave.*

*Povsod do kože... Pod kožo pa nismo
rdeči.
Samo pod kožo smo blede kot smrt.*

*Kdor je pod kožo rdeč, kdor ima kri —
kdor ima v žilah kri-rudo —
ne barva si kože tako pokorno,
ne molči in trpi kot delamo mi...*

Mile Klopčič:

Fontana.

*Fontane pršé.
Vse kapljice zate nastregel bi v kelih.
Narcise dehté.
Da blizu si, zate nabral bi jih belih.
Ciprese temné.
Za stražnike bi jih ob tebi postavil.
Obzorja molčé.
Samo da bi čula, da sem te pozdravil.*

*Pa ti si vsa sama.
O šum teh fontan,
ton teh cipres,
vonj teh cipres,
jaz sred njih sam —
— in daljša med nama.
In vendar kot bi se povžila,
kot da si se k meni sklonila.*

Historicus:

Pereči problemi.

V delavskem gibanju v Sloveniji zadnjih 10 let srečaš prečesto pojme in nazore, ki pričajo, da se v tem gibanju vse premalo razmišlja, premalo razpravlja o najvažnejših problemih in da se preveč na lahko jemlje življensko-važna vprašanja. Zdi se mi prav potrebno, da se porazgovorimo o teh problemih, polagoma in temeljito, kolikor je to mogoče.

Vzemimo najprej problem zadrug v splošnem delavskem gibanju.

I.

Med zadrugami in strokovnimi organizacijami je prišlo že velikokrat do diferenc in celo do važnih konfliktov. In to zlasti na Angleškem, v Švici, pa tudi v Nemčiji in Avstriji, kjer je med delavskim socijalističnim gibanjem i strokovništvo i zadružništvo smatrano za dvoje enakovrednih činiteljev v velikem socijalističnem pokretu. V Švici se je n. pr. na občnem zboru največje zadruga (Allg. Konsumverein beider Basel) vršila novembra meseca m. l. velika razprava o aktualnem predmetu: „razmerje strokovnih organizacij do zadrug“. Referenta sta bila: predsednik upravnega odbora konz. društva za mesto in deželo Basel, Angst, in tajnik švicarske strok. zveze Dürer.

Angst je izvajal:

Dosedanji poskusi, da se definitivno uredi razmerje med tema dvema pokretoma, niso uspeli. Pečala sta se v glavnem s tem predmetom zbora delegatov Zveze švicarskih konzumnih društev v Herisau (l. 1905) in v Frauenfeld (l. 1911). Določile so se v ta namen tudi posebne komisije, ki so obravnavale vse kritične

in sporne točke, zlasti glede mezd in plač; vedno pa se je pokazalo, da so nazori vodilnih krogov v teh dveh pokretih bistveno različni. Strokovničarji so zahtevali:

1. prisilno organiziranje za vse osebe v zadrugah;
2. mezdni in delovni pogoji v zadrugah morajo biti saj tako ugodni kot so najboljši v privatnih podjetjih;
3. podpora strokovnim organizacijam pri vsakokratnem bojkotovanju katerekoli vrste blaga.

To so bile kardinalne točke. Poleg teh so se uveljavljale še sledeče dopolnilne zahteve: prepoved provizijskega sistema pri plačevanju uslužbencev v prodajalnah, prepoved nočnega dela v pekarnah, soodločanje uslužbencev, zavzetje stališča napram raznim dnevnim gospodarskim vprašanjem itd.

Zadrugarji so napram temu uveljavljali to-le:

Zadruga morajo biti priznane kot enakovreden činitelj. V interesu svojega razvoja morajo odkloniti, da jim tako strokovne organizacije kakor stranke predpisujejo, kakšno naj bo njihovo stališče v gospodarsko-političnih vprašanjih.

Težko je predpisati uslužbenemu osebu: v katero strokovno organizacijo morajo biti včlanjeni. Mogoče ni: bojkotirati prodajo blaga, ki ga n. pr. imamo v zalogi, ker bi s tem, da ga bojkotiramo, utrpeli veliko škodo; pokvarilo bi se in odjemalci bi šli drugam v druge trgovine po blago, ki ga ne dobe v svoji zadrugi. Zadruga so pripravljene sprejeti mezdne in delovne pogodbe strokovnih organizacij, ki veljajo tudi za enaka zasebna podjetja, ali ne morejo sprejeti pogojev, ki

bi jim zmanjševali konkurenčno zmožnost napram zasebnim podjetjem.

Zdravstveno dobro urejenim velepekarnam je omogočiti obrat v 3 šihtah, ker je drugače njih napredek zelo otežkočen po konkurenci malih obratov, ki delajo z vajenci in se jih zelo težko kontrolira.

Zadruga morajo imeti pravico: posamezna podjetja dati v najem oz. vpeljati provizijski sistem, če to razmere zahtevajo.

Dürr je obrazložil stališče švicarske strokovne zveze tako-le:

Glede organizacijske dolžnosti v drugih uslužbenega osebja je Zveza pripravljena priznati tudi organizacije, ki niso v nji včlanjene, izvzemši tzv. domačih (žoltih) organizacij. Akordnega in provizijskega sistema strokovna zveza načelno ne odklanja, vendar mora biti garantirana minimalna mezda.

Nočno delo v pekarnah, ki so tako dobro zdravstveno urejene kot so po navadi konzumno zadružne, bi strokovna zveza bila pripravljena dovoliti, ali tej izjemi bi se preveč upirala ostala podjetja, ki pa jim ne moremo nočnega dela priznati.

Podpora strokovnim organizacijam z opustitvijo prodaje bojkotiranih predmetov je mogoča; zadruga morajo vsaj moralno iti strokovnim organizacijam na pomoč.

V gospodarsko-političnih vprašanjih pa je potrebna solidarnost, ki je tudi povsem mogoča.

*

V Zvezi švicarskih konzumnih društev je zaposlenih 7300 oseb; učlanjenih pa je 355.000 familij z 1.420.000 osebami. Švicarska strokovna zveza pa ima 154.000 članov.

(Dalje prihodnjik)

Ivan Vuk:

Homo homini lupus.

(Odlomek iz zgodb mojega dvojnika.)

Tiste dni je bilo, ko so me preganjali radi nekega greha, ki ni bil noben greh, nego samo samostojno nastopanje človeka, ne oziraje se na določene predpise vsakdanjosti, ki ni ugajalo okolici, zazidani v gotove predpise življenjskega nehanja.

In neprestano se me je lotevalo vprašanje:

„Kdo ste vi, ljudje, da obsojate, ki vi niste nič zagrešili?“

In čimbolj so bile njih duše črne, tembolj so obsojali.

Pa me je potrkal na ramo moj dvojnik, moj drugi „Jaz“ in rekel:

„Pojdi.“

Vzdignil sem se brez ugovora. Stopila sva na cesto. Nisem štel korakov, ne gledal na uro, da bi vedel dolgost tisti cesti. Ko sva prišla do velike palače, okna katere so bila razsvetljena, sem vprašal, kakor bi poznal cilj potovanja in konec ceste:

„Tukaj?“

„Tukaj“, je potrdil moj dvojnik.

Vstopila sva v dvorano, visoko in dolgo, vso oblito s svetlobo svetilk.

V dvorani je bila tišina. Sedeli so tam ljudje v klopeh, kakor v šolskih sobah. Sedeli so pri mizi, na tribuni stoječi. Niso

pa sedeli, kakor sede ljudje, ki jih je mnogo, s polglasnim šepetom, nego hladno in v nekakšnem pričakovanju.

„Kje sva“, sem vprašal.

„V sodni dvorani“ je odgovoril moj dvojnik. „V dvorani, kjer sodi človek človeka.“

Na tribuni je stala miza z zelenim suknom pogrnjena. Trije možje so sedeli tam, vsi z belimi bradami, oblečeni v črne plašče, ki so bili obšiti z ozkimi modrimi trakovi. Na glavi so nosili trooglate čepice. Papirji so ležali pred njimi, a na steni nad glavo moža, sedečega sredi ostalih dveh, ki je bil videti najstarejši, je visela ura in tiktakala natačno po taktu, kakor da šteje korake časa, neutrudljivo mimo bežečega.

„Kdo so, ki sede na tribuni, vsi z belimi bradami?“

„Sodniki. Tisti, ki merijo greh grešnika in dele pravico natančno, kakor je pisano v knjigah. On, ki sedi na sredi, pod tisto uro, je predsednik. — A tam na levi, glej dvanaajstorico?!... To so porotniki.“

„Kakšen pa je njih posel?“

„O važni ljudje so porotniki. Oni poslušajo, kako odkriva tožnik greh v človeku in ga jim kaže z vso spretnostjo rablja. Prevdarjajo zagovor človeka, ki ga je tožnik pred njihovimi očmi razmesa-

ril in tehtajo samaritanski poskus zgovornika, ki šije razmesarjenega in skuša ozaljšati greh in slaviti storilca. Oni so, ki morajo slišati vse, da lahko potem izrečejo pravično sodbo“.

Ogledal sem se. Za menoj so sedeli in stali ljudje. Moški in ženske.

„Kaj pa hočejo tisti ljudje tam za nama?“

„To je javnost. Ona posluša iz radovednosti, iz zabave, iz navade, kakor je sestavljena javnost.“

„In ženske?“

„Te ženske so glavni del javnosti. Gledati greh in se naslajati z njim, ko predpis ne prepoveduje, je njih glavna zadača... Ali pogledj tiste tam — s ščipalniki na nosovih!?!... — To so časnikarji. Ljudje, ki pišejo časopise. Ej, spretno znajo pisati... Oni napišejo vse, kar boš videl in slišal, da lahko potem čitajo tisti, ki niso tukaj in imajo denar, da si kupijo časopise. Še sodniki si jih bodo kupili in porotniki, tožnik in zgovornik in mnogi, ki so tukaj in poslušajo.“

(Dalje prih.)

L I S T E K.

V ČETRTI LETNIK. Mislili smo, da razgovorov „Pod lipo“ ne bo več potreba. Leto osorej smo zato prenehali z njimi. V l. 1927 se naši razgovori niso vršili —; Lipa je samevala...

Na širokih njivah socialističnega delavskega pokreta pa ni prišlo do setve. Ni še bilo razgovorjen: kaj naj se seje, kje naj se seje in kdo naj bodo sejanci, da bo seme bolj obrodilo.

Skušnja preteklega leta je pokazala, da v socialističnem pokretu ni še čas za SVOBODO, ker ni še v dušah in srcih proletarijata jasnih pojmov o SVOBODI — da še ne more zagoreti KRES v zmago velikih idej svet odrešujočega SOCIJALIZMA — da bi k večjemu mogli od časa do časa zažgati na naših golih brdih le kresove, ki bi klicali „na pomoč“ utaplajočim se v morju breznačnosti in brezznačajnosti. — Tudi za „Zapiske“, ki naj bi registrirali dogovorjene sklepe in opisali izvršena dejanja ni še čas — a kam-li za „Tanke“, ki pomandraj in poteptajo, brezobzirno in surovo, vse kar jim prihaja nasproti, pa naj bo to že nežno brstje, bohotno cvetje ali že dozoreli sadeži.

Če bi naše prostrano delavsko polje bilo skrbno razorano, obranano, posejano z izbranim semenom, potem bi se prilagili zemlji primerno težki VALJARJI, da bi seme čim bolj vzkliklo v plodoviti zemlji in potem splodilo bujno žito in krepke plodove.

Niso še njive pripravljene, in o semenu ni odločitve, kaj še o dobrih, spretnih in skušenih sejalcih...

Nujno potrebni so še vedno stvarni, resni, smotreni razgovori POD LIPO...

Izobraževalna akcija Jugoslovanske Socialistične Zveze (J.S.Z.) — ki vodi akcijo za razširitev naše revije v Ameriki — je bila ustanovljena l. 1921 v Chicagu. Namen ji je, da s pomočjo sodelujočih podpornih, kulturnih in drugih društev ter klubov pomaga moralno in materijelno Jugoslovanski socialistični zvezi pri njenem izobraževalnem in splošno prosvetnem delu, ker J.S.Z. ni le politična, marveč celo pretežno prosvetna organizacija ameriških slovenskih rojakov. Tej akciji je pripadalo l. 1927 — 106 podpornih in kulturnih društev ter socialističnih klubov, okrog 12.700 članov. Prispevki so prostovoljni in znašajo od 50 centov do 2.50 dolarja na mesec.

Pred štiridesetimi leti. 11. nov. 1887 je bil v Chicagu izvršen prvi justični umor nad delavci.

Zategadelj smo se odločili, da razgovore Pod lipo zopet nadaljujemo v čvrsti nadi, da se čimpreje dogovorimo i za način oranja i za seme i za sejalec.

Prijetno je iznenadenje, ki je doletelo Pod liparje: v Julijski Benečiji — v Trstu, v solnčni Gorici, po kršnem Krasu — se je zbral pogumen krožek, ki se je pridružil „Pod lipo“ v prepričanju, da je razgovore nadaljevati in priti z uspehom do cilja, in v daljni Ameriki, v zemlji, ki je čudovita po vsem: po načinu dela, po svrhi življenja, po oblikovanju ljudi, v krogu naših rojakov, ki ljubijo z nami, ki trpe z nami, ki vidijo in občutijo isto kot mi, se je tudi pridružil krogu „Pod lipo“ skup plonirjev, s čvrsto voljo, da se razgovori čimpreje uspešno završe in gre na delo.

Program razgovorov se bo razširil; obsegal bo razprave o izvršenem in nameravanim delu na vseh njivah, ki so zgodovinsko določene delavskemu razredu, o težnjah za boljše jutri in za dobro „danes“, o pomoči, kjer jo je potreba... Potem razglabljanja o delavskem sportu, ki naj blaži srce, krepki telo in duha... In za priboljšek: naše pesmi, naše povesti in pripovedke, da se ravnamo po reku starih: prijetno s koristnim. Vse v namenu, da se vzgoje duševno in telesno krepki borci za naloge nove dobe.

Velik je že naš krog, vendar je še dovolj prostora; kdor čuti, da se more udeleževati naših razgovorov in s čemurkoli prispevati v dosego našega skupnega namena, je dobrodošel.

UREDNIŠTVO.

Ameriška demokracija je takrat započela vrsto strašnih grehov in zločinov, ki so zatemneli njeno svetlo zgodovino. Ameriški delavci so leta 1887 sklenili začeti z uvedbo osemurnega delavnika po vsej Ameriki. Seveda niso uspeli. Razjarjeni nad neuspehom so se vrgli v naročje raznih anarhističnih iluzij in nastali so divji štrajki, spopadi s policijo, medsebojno streljanje itd. Oblasti so nastopale z vso brutalnostjo proti strajkujočim, proti demonstrantom in manifestantom, kar je v delavskih množicah vzbudilo silna ogorčenja. August Spies, urednik čikaškega „Delavskega Lista“ je na 4. maj l. 1887 sklical z letaki veliko zborovanje, ki se je vršilo v najlepšem redu, tako da je celo policijski inspektor bil zadovoljen. Kar vržeta dva individija,

ki so ju pozneje razkrinkali kot plačana vladna špiclja, bombo, ki je ranila več policistov. Policija se je vrgla koj na delavce; streljala je v zbrano množico z vso besnostjo. Nešteto je bilo ubitih, ranjenih in poškodovanih. Kot povzročitelje bombnega atentata so obsodili na smrt urednika Ipiresa in Parsona ter delavce Adolfa Fischerja, Jurija Engela in Luja Lingga. — Lingg je izvršil v ječi samomor, ostale štiri so pa 11. nov. 1887 ob 11 in pol obesili. Umrli so pogumno. — Letos se je izvršil v Ameriki enak justični umor nad dvema italijanskima delavcema: Sacco-jem in Vanzettijem...

Ameriški družinski koledar za leto 1928 je izšel prve dni decembra l. 1927 v Chicagu v založbi Jugoslovanske delavske tiskovne družbe. Uredil ga je Frank Zaitz, Cena 1.— dolar. Štirinajsti letnik je letošnji. Vsako leto je pa obsežnejši in popolnejši. Postal je takorekoč življenska potreba za ameriškega slovenskega delavca in skoro že vsakega Jugoslovana, ki ga zanimajo naši rojaki v Ameriki. Okrog sebe je zbral velik krog sodelavcev iz Amerike in Evrope; ameriških sotrudnikov je letos že šest poleg agilnega urednika, ki je napisal med drugim zelo zanimivo razpravo „Ameriški Slovenec včeraj, danes in jutri“. Sestavil je tudi pregledno urejen seznam slovenskih knjig, ki so izšle v Ameriki. Skoro 200 knjig, brošur in koledarjev so že izdali ameriški rojaki sami v Ameriki. Dokaz: kako je bila potrebna tiskana beseda. Največ in najboljših edicij so seve izdali socialisti, ki imajo — kar urednik v gori omenjeni razpravi prav lepo povdarja — za preporod našega delavstva v Ameriki tudi največje zasluge. Evropski sotrudniki so letos tudi narasli; v koledarju so zastopani: Angelo Cerkvenik z lepim spisom, Ivan Vuk z zanimivo reminiscenco iz ujetništva; Mile Klopčič, Čulkovski, Tone Seliškar in Albin Čebular. Jože Mar je priobčil razpravo o francoskih revolucionarjih.

Ameriški družinski koledar krasi veliko slik, portretov in risb. Prav čedne so risbe Albina Čebularja, zanimive so slike slovenskega ameriškega slikarja Peruška. Tudi lepe fotografije Ljubljane in poslopj delavskih zadrug v domovini so prav lično podane.

Ugodno vpliva na čitatelja spis Jakoba Župančiča „Vtisi iz Slovenije“, v katerem opisuje, kaj je videl povodom obiska svojih staršev v Sloveniji. Interesanten je tudi potopis Jožeta Zavrtnika „Vodne soteske reke Vizkonzina“. Mogočno pa vpliva drama „Poročna noč“ Ivana Molka, ki je eden najmarljivejših sotrudnikov. Frank S. Tauchar in Anton Slabé sta tudi že med stalnimi sotrudniki koledarja.

V koledarju je seve mnogo praktičnih informacij in navodil, tako, da je res v vsakem oziru edicija, ki jo moramo samo pohvaliti ter jo toplo priporočati.

Anton Kristan: „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem (1848—1896).“ Zgodovina je ogledalo razvoja človeštva. Čim sijajnejša in čimbolj je burna in razgibana, tembolj nam predočuje različne sile izoblikovanja danega naroda, čimbolj je stabilna in neomahujoča, tembolj dokumentira ljudstvo svoje konstruktivne zmožnosti. Študiraj zgodovino kakega naroda in zvedel boš, kakšen duh in temperament vlada v njem.

O Slovencih se trdi, da smo narod brez zgodovine. Samo kratko dobo smo imeli tudi mi svojo narodnostno zgodovino, a to je bilo že davno,

davno, globoko v srednjem veku, in le malenkostni odlomki te zgodovine so se nam še ohranili do danes. Za tem pa je sledilo eno celo tisočletje, ko zgodovina ni poznala slovenskega naroda kot takega, temveč samo neznatno pleme pastirsko-kmečkih Vendov, ki niso igrali nikdar nobene vloge. Naše ozemlje je bilo provinca tuje vladavine in naš narod je predstavljal redko naseljena tuja gospoda, ki jezika dednega prebivalstva niti ni razumela. In pesnik je s trpkostjo napisal:

Deutsch in der Regel hierzulande
Die Herrinnen und Herren, die befehlen;
Slowenisch die, so von dem Dienerstande.

Šele Napoleonova Ilirija je zopet malo predramila našo narodno zavest, kakor kraljič trnjalčico iz tisočletnega spanja. Po davno pozabljenih poskusih Trubarja in Dalmatina, se je tedaj prvič zopet začela oglašati tiskana slovenska beseda, oglasil se je Vodnik in Linhart, nastopila je doba „Kranjske Čebelice“ in Slomškovih „Drobtinice“, vstal je Prešeren. Delavstva v našem smislu še ni bilo, bili so samo kmetje in hlapci. V takem stanju nas je dohitelo epohalno leto 1848. Zopet so oživele spomini na ilirsko demokracijo in mlada narodna zavest si je začela meti oči. V Parizu, na Dunaju, v Budimpešti, v Pragi in v nemških mestih, so padali proletarci na barikadah tudi za našo demokracijo, za več naše narodne svobode. Cilj takratne revolucije je bil mnogo dalje zastavljen, bil je politična enakopravnost in socialna pravičnost. Pri nas za te cilje takrat še ni bilo splošnega razumevanja, le malo število naših inteliegtov je aktivno skušalo izkoristiti takratni politični položaj, večidel za svobodnejše udejstvovanje v narodnem prebujanju. Le tu in tam so se pojavila v l. 1848 pri nas tudi socialna stremjenja kmečkega ljudstva napram fevdalni graščinski gospodi, a maloštevilno delavstvo v naših mestih se je zadovoljilo s par demonstracijami in nekaj pobitimi šipami. Vendar to usodno leto ni ostalo brez ugodnih posledic tudi za nas Slovence. V narodnostnem oziru so vstali različni politiki in pesniki, in po priboritvi političnih svobod so se začela ustanavljati razna narodna društva, čitalnice, sklicevati tabori, slovenska literatura se je začela razvijati. A o kakem izrazito delavskem gibanju še celo poldrugo desetletje potem ni bilo sledu, in še potem so imela prva delavska društva le bolj družabni in podporni značaj in so se skrbno varovala, da se ne kompromitirajo s politiko. Naše razredno-zavedno delavsko gibanje datira šele od l. 1870 dalje, in od tedaj dalje je prehodilo vse faze uspehov in kriz, ki so se pojavljale v internacionalnem gibanju proletarijata. Naravno je, da se je nahajalo največ pod vplivom avstrijske socialne demokracije, katere sestavni del je tvorilo vse do leta 1896 ko se je proglasilo za samostojno jugoslovansko socialistično gibanje, a tudi potem je ostalo z Dunajem zlasti po svojih strokovnih organizacijah, ki so imele tam svoje centrale, v ozkih stikih. A gigantski idejni boj, ki sta ga bojevala med seboj v sedemdesetih letih Marks in Bakunin, boj med socializmom in anarhizmom, tudi pri nas ni ostal brez posledic in kdove, v kakem pravcu bi se bil naš socializem razvijal, da je bilo Johannu Mostu omogočeno daljše bivanje v Ljubljani in da niso oblasti tako kruto nastopile proti Železnikarju in tovarišem. Ob enem s političnim in strokovnim, se je razvijalo tudi naše delavsko zadržno gibanje in kdor ga hoče študirati se ne more izogniti

Idrije, ki je tvorila svoj čas matico našega delavskega združništva in prosvete.

Vse to je podano v Kristanovi knjigi „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem“, kolikor mogoče izčrpno z navedbo številnih virov in dokumentov v lahko umljivem, lepem jeziku. Ustanovitev in pravila prvega delavskega izobraževalnega društva 1869. l. v Ljubljani, poročila deželnih vlad o novem gibanju, o organizatoričnih prizadevanjih Mosta in Wagnerja v Ljubljani, o slovenskih „anarhistih“ in njihovem procesu, o prvem praznovanju Prvega Maja na Slovenskem, karakteristika raznih vodilnih osebnosti, izvlečki iz raznih sodobnih časopisov, o raznih kongresih, strokovnem in združnem razvoju, vse to se vrsti v tej knjigi v lepem redu, prepleteno z različnimi zanimivimi podatki in dogodki. Gotovo je bilo zbiranje vseh teh podatkov težko in mogoče še marsikaj manjka, ali pomisliti moramo, da pri nas še do sedaj nobena organizacija ni sistematično vodila svojih arhivov, in da se v tej mnogoobraznosti ni lahko orijentirati, zato zasluži autor za svoj trud le priznanje in želimo, da ga nadaljuje, da dobimo v doglédnem času še drugi del naše zgodovine socializma. Delavske stranke velikih narodov so že davno spoznale važen pomen, ki ga ima študij delavskega gibanja v delavskoprosvetnem in agitatoričnem delu in so že zgodaj začele zbirati ves material, ki se tiče njih razvojev in bojev, ter danes s ponosom kažejo na debele zvezke svoje zgodovine. Nam je to do danes manjkalo, s to knjigo je napravljen začetek k temu, da bomo tudi mi enkrat lahko s ponosom pokazali na svojo zgodovino in rekli: evo dokazov, da tudi mi hodimo in smo hodili z vami isto pot, za istimi cilji. Kakor je narod brez zgodovine le malokdaj upoštevan, tako si tudi delavski razred brez svoje zgodovine le težko pribori respekt in manjka mu v usodnih slučajih potrebni kašipot. — Mogoče se najdejo s časom tudi sodrugi, ki nam bodo podali zgodovino našega gibanja s posebnim ozirom na posamezne naše kraje, kar se pri splošnem opisovanju ne da tako upoštevati, n. pr. zgodovino gibanja rudarjev v revirjih, zgodovino gibanja v Idriji, v Mariboru, ki ima svoj poseben značaj, i. t. d. Prvi korak je pa storjen, in lahko smo ga veseli in nanj ponosni, ker nam dokazuje, da v pogledu na zgodovino ne zaostajamo veliko za večjimi in naprednejšimi narodi.

Knjigi je pridejana izčrpna bibliografija vseh socialističnih časopisov, revij, perijodičnih izdanj, knjig in brošur vseh razredno-delavskih struj, ki so izšle od leta 1890 do l. 1927, zelo skrbno in pregledno urejeno, in bo mnogim, ki se hočejo informirati o tej ali oni publikaciji, zelo dobrodošla. Sestavil jo je Cvetko Kristan.

Knjigo priporočamo zlasti vsem funkcionarjem delavskega gibanja kakor tudi vsem delav-

cem, ki se hočejo poučiti o naših bivših bojih, padcih in uspehih, ter primerjati bivše s sedanjostjo.

Čulovski.

„Okupacija“. Napisao Dragiša Lapčević. Beograd 1927. — Izdanje štamparije „Tucović.“ Cena? — Plodoviti socialistični srbski publicist je orisal v markantnih potezah mračne dni, ko je Srbija ječala pod „okupacijo avstro-ogrske in nemške vojske“. V predgovoru podaja svoje poglede na svetovno klanje priobčujoč nekoliko člankov, ki jih je l. 1914 pisal za *Rabotničenski Vestnik* v Sofijo ter svoj govor v Narodni Skupščini 25. junija l. 1915. V raznih odstavkih opisuje potem razmere, ki so nastale vsled vojske in okupacije. Za pisca sta karakteristična odstavka „Odnosi sa socialdemokratima“ in „Pomoč radničke komore“. Ko se bo pisala zgodovina delavskega gibanja od 1918 dalje, bodo podatki v teh dveh odstavkih marsikaj pojasnili. — Lapčevićevo knjigo priporočamo, ker je zelo zanimiva in podučna obenem.

Sava Muzikravič: Socializem i komunizam. Beograd 1927. Izdanje socialistične knjižare „Tucović“. — V tej knjigi so zbrani Muzikravičevi članki iz *Radničkih Novin* od 31. maja do 15. junija 1921, ki so izhajali pod naslovom: *Sta nas deli od komunista*. — Snov je dobro obdelana; razumljivo in logično je podana razlika med komunizmom, kakor ga razlagajo boljševiški komunisti, in socializmom. Naj ne manjka v nobeni delavski biblioteki.

Združni koledar za l. 1928. Str. 210. Uredil Anton Kristan. Tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru. Založila Združna založba v Ljubljani. Vsebinsko zelo pestra. Obilo slik. Priporočamo.

V Ameriko in po Ameriki. Spisal Anton Kristan. 80 str. Cena 10 Din. — Pod tem naslovom je izšla knjižica, ki nam podaja prav mično Ameriko, kakor jo je avtor videl in občutil. Priporočamo.

Združna liga. Spisala P. K. (E. Podkrajšek in A. Kristan). Cena 2 Din. 15. zvezek Združne knjižnice je izšel z lepim namenom: Kako povzdigniti združno misel na Slovenskem. Sezite po tej knjigi.

Naročnikom in odjemalcem. „Pod lipo“ stane na leto — 12 števil — 46 Din, če se naročnina vnaprej plača; za pol leta 23,50; posamezne številke so po 4 Din. Naročnina naj se pošlje po priloženi položnici na Splošno kreditno društvo v Ljubljani (za Pod lipo). — Poslali smo prvo številko na mnoge naslove, ki so nam bili poslani od naših prijateljev. Kdor se ne misli naročiti, naj list nepokvarjen vrne do 20. jan. 1928. nazaj, da ga ne bomo več vznemirjali. Kdor številke ne vrne, bo dobil še nadaljne in bo vpisan za naročnika, ki bo pozneje plačal številko po 4 Din.

Imamo še nekaj celih letnikov *Pod Lipo* (I, II, III letnik), ki jih oddamo naročnikom izjemno po 30 Din.

Uprava.

„Pod lipo“ je sedaj v srečnem položaju, da bodo tako glede njene vsebine kakor glede njenega razširjenja skrbela tri središča slovenskih socialistov, in sicer Ljubljana, Trst in Chicago. Za Ljubljano in Trst velja ljubljanska adresa, za Chicago pa: Jugoslovanska socialistična zveza, 3639 West 26th St. Za sedaj ima

samo 19 strani teksta. Če se izpolnijo nade glede števila odjemalcev, potem bomo razširili revijo na 32 strani. — Sotrudniki so nas založili obilno — med njimi zlasti Ivan Molek, Frank Zaitz (oba iz Chicaga), Albin Čebular, prof. Fava, M. Klopčič, Čulovski, dr. Gradnik, Bratko Kreft, Tine Sajovic, Cvetko Kristan in še mnogi drugi. Naj živi naša lepa revija!

POD LIP O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV. LJUBLJANA, 1. FEBRUARJA 1928 ŠTEV. 2.

Oton Župančič:

Vseh živih dan.

*Jaz čutim danes vseh živih dan...
moje srce kipi in polje,
moja duša je židane volje,
kot bila bi pila kraški teran.*

*Ne čujete? — Tam od mračnih lesov
vrši vihar
poln srditih gromov,
in izza meglá zdaj pa zdaj vzplapola
krvavordeč plamen kot meč —
to dneva je novega žar.*

*O, bratje na pot, življenju naproti!
Ne bojte se meča krvavega,
ta meč ni namenjen na zdravega,
na pravega moža.*

*Ta meč divja čez grobove le,
požiga razpale domove le,
kar je čilega, to obvelja.*

*O, bratje, bratje — prišel je čas!
O, bratje, bratje — kako je v vas?
So-li vaše njive zorane?
Zdaj zvezde ugodne vladajo,
zdaj semena zlata padajo —
so-li vaše njive zorane?*

*Otresite zaduhlih se sanj!
Po bliskovo gre vseh živih dan,
kdor ga je zamudil, ves klic zaman,
doživi ga le, kdor je pripravljen nanj!
Iz zbirke »Mlada pota«.*

Mile Klopčič:

Fabrike pojo.

Fabrike, ropot strojev, sikanje jermenov, žar tekoče kovine, vročina, pet litrov vode za eno grlo na en dan, cela dlan — en sam žulj. Visoka okna, skozenj solnce, drevje, ulica, dalja... Ptič zgreši med jermene, krvava lisa na stropu, zunaj svobodni gozd... ah, delavska duša. Človek je suženj mašine, vijak v kolesju, vzvod v šahtu. Rudnik, temni rovi brez oken, a rudar bi tako rad pogledal skozenj, saj je svet bogat in prostran. Fabrike, rjojenje strojev. Prav globoko moraš prisluhniti, da čuješ svojo dušo. Rudnik, tema. Prav dobro moraš pogledati, da vidiš vabečo daljavo. In delavec čuje, vidi, poje, fabrike pojo.

Današnja družba se je silno varala. Kupila je delovno moč človeka in mislila ustvariti iz delavca le živ del mašine, ki ga spet lahko zavrže, kedar postane neraben. Delavec pa živi jačje kot kdo drugi tudi drugo življenje, delavec je ostal še

vedno človek z dušo in možgani ter je združil delo in misel. Delo mu je ustvarilo tankočutno membrano, s katero reagira na vse življenje. „Najlepše misli se mi rodé pri mojem avtomatičnem delu. Vsekakor se tekom enoličnega akordnega dela spet zgubé, toda zvečer jih skušam spet pridobiti, žal, često brez uspeha. Drugi dan pa imam nenavaden občutek, kot bi mi nekaj važnega manjkalo.“ Tako piše neki delavec. Ob delu torej se spontano rode delavcu najlepše misli. In če se mu zgubé, ga boli. Delavec živi, živi v tovarni, živi na ulici, živi na shodih, živi in se pogovarja pri vsem sam s seboj. Reagira na vse, ta jačje, drugi slabeje, ta s kletvijo, drugi s pesmijo. Podnevi med stroji z žuljavimi rokami, zvečer pa ta žuljava roka napiše celó pesem.

Nemški proletarijat s svojim močnim gibanjem je vzgojil iz sebe več

pesnikov. Že pred 20 leti je izšlo par zbirk delavskih pesnikov, ki pa niso prešli preko stihov in vsakdanjosti. V novejšem času pa imamo med Nemci več močnih pesnikov, ki so izšli iz fabrik, iz delavnic. Med najjačjimi so: Alfonz Petzold, Max Barthel in Karl Bröger. Zbirke so izdali še Franz Diederich, Jürgen Brand, Otto Krille, i. dr.

Alfonz Petzold¹. Poleg svojega posla — bil je vse: pometač, čevljarški vajenec, vandrovec, pekovski delavec — je mnogo čital in se sam izobraževal. Napisal je celo vrsto knjig, pesmi, novele in romane. V svojih delih je umetnik in kljub svojemu plebejstvu je priznan v nemški literaturi. V pesmih je mehak in delj kot do konstatacije, da

„Daleč je bog,
glad nam vratove davi.
Ta čas — krvolok

je prazen veselja in nosen skrbi.“ — ni prišel. Slika trpljenja fabrik, se veseli če je kot romar na poti in zapoje ljubici in ženi. Ni borec, revolucionar, samo pesnik, ki le včasih zahrepeni v lepšo daljavo: „Tam, za našimi okni, svet je bogat in prostran.“ (Zbirka izbranih pesmi: „Gesang von Morgen bis Mittag“.)

Nasprotno je Max Barthel — po Petzoldovi smrti najjačji — pravi član nemške delavske mladine, ves borec, ki je svoje srce položil v dvignjeno pest. Napisal je mnogo manj kot Petzold, toda kar je napisal, ga bo preživel.

Po svojem poreklu je Barthel spojen z delavsko mladino; iz nje je izšel, dolgo se je z njo boril. Je delavski sin, sin zidarja, porojen novembra 1893. leta v Loschwitzu pri Draždanih. Rastel je kot pač raste delavski otrok: mnogo hrepenjenja, malo izpolnitve. Po osmih letih ljudske šole je stopil v mesto, v tovarno. Tu je pričel svojo pot. Mesto je kup kamenja in gladu. Med stroji je ropot, toda skozi okno vidimo zeleno na griču, kjer pojo otroci: „Ah, da bi imeli vsaj peroti!“ — Kako je tu z delavsko dušo? Lastavica je zašla skozi okno in tava med jermenimi, kot delavska duša, ki hoče na svetlo. Pa jo zgrabi jermen in — ? Vsakdanja stvar: na stropu cveté rosna gart-roža — rdeča lisa. „Toda najdražje v nas je ljubezen. Brez nje ne bi vzdržali med stroji in rešetkami. Radi ljubezni

je lepo živeti.“ In kot lastavica, bi rad iz fabrik, iz mesta, iz jeklenih oklepov, hotel bi do gora in morja, poiskati prazvroka vseh stvari. „Vse si ti, omamljiva dalja: Pripravljen sem! Saj sem tvoj sin!“

In gre na pot. Prepotuje Italijo, Avstrijo, Holandsko, Belgijo in Švico z njenimi jezери. Opekar in kramar s cunjami, brusač in branjevec na trgu (samo ne „na svoje“), fabriški delavec in — vandrovec — vse je bil. In ko je romal po deželah, se je vsaj oddahnil od mesta, odpočil. Ves prost se zdi, gozd v viharju mu je brat, kamen na cesti mu je drag, vihar poje kot gosli v njegov zasopli beg in vesel je ob spoznanju, da je daleč od mesta:

»Prešli so dnevi in prešle noči,
ko jarem žulil me je do krvi.
Zdaj veter kakor dih iz dobrih ust pahlja
me,
ne zapusti me, vedno veje vame.«

Pa pridejo tople junijske noči, kako bi fant spal? Visoko vise zvezde, velike v hrepenenju; tudi njegove prsi so polne zvezd, hrepeni kot pač hrepeni delavec. „In če gredo dekleta mimo tebe, je njihov hod poln plemenitosti, kot bi bilo njih telo zlat kelih, do glave poln težkega vina. Pa moliš kot berač roke prednje in se ne upaš piti iz polnega keliha.“ Tudi ko stopi pred dekleta, je ves delavec: „Dekle, ne prihajam k tebi kot junak, kakor si me sanjala, svetlega in z lepimi potezami. Ropot in saje od dolgega dela poznam. Ti, jaz nimam gradu niti zlatih narokvic, prazna in samotna je moja hiša. Ti moraš prinesiti lepoto vanjo, če me ljubiš.“ Tudi usodi govori možato: „Jaz ne dvigam rok in ne prosim milosti. Če padem, pač padem, — če se vzpnem, se pač vzpnem. Toda vedno bom kvišku držal glavo, celo če bom padal.“

In s ceste spet pade v fabriko in do spoznanja: „Stroj s svojo neugnanostjo je prešel vame. Vaš dinamo je izpel svojo pesem, odkar srši dinamo mojega hrepenjenja.“ Tu je že cilj, je tudi pot, in že vidi vizijo novega sveta. „Mi vidimo svet z novimi obrazy! Spet plove nad vodami kaosa duh in ustvarja novo stvarstvo. Mi smo pripravljeni!“

Ko je to spoznanje dozorelo v pesniku, pride vojna in zanese Barthela za štiri leta na vzhodno fronto in v krvave gozdove Argonnov in Vogeov. Tudi iz

¹ O njem sem napisal več v Ameriškem družinskem koledarju za l. 1928.

te dobe najdete v njegovih zbirkah polno pesmi, ki se lahko merijo s francoskimi Henryja Guillebeauxa („Fred bitko“). In ko je prišlo v Nemčiji do revolucije, ko se je uprl še tisti kamen, ki ga je vzljubil kot romar, (glej „Vihar v marcu“ v Pod lipi 1925!), se je znašel Barthel na levem krilu delavske fronte. Po večmesečnih ječah je prepotoval novo Rusijo do Sibirije in se vozil po Volgi do Kaspiškega morja. Toda bolj kot na govore v Berlinu, Stockholmu in Moskvi, je ponosen na svoj prvi referat na večeru socialistične mladinske organizacije. Saj se je tam začela njegova pot.

V posvetilu svoje zbirke „Utopija“ „dragemu prijatelju in sodruhu Radeku“ piše o umetnosti sledeče: „Nedavno ste mi v svojem lepem pismu iz ječe napisali: „Celo v trpljenju smo aktivni“. Ta stavek tako točno formulira bistvo in delo pravega umetnika in je tako pojasnilo i mene i mnoge stvari, da postavim te besede pred mojo zbirko „Utopija“. Slehera velika umetnost je porojena v bolečinah in celo v nebeškem andantu Beethovna, celo v svetli jasnosti grških templjev toži tiho nekje temni krik bolesti iz ure rojstva. In to je dobro in tolažljivo za nas, ki nosimo bolešno v sebi sliko novega življenja, ki hočemo zgraditi brezrazredno družbo, tisočletno državo miru. Mi — politik, ki mora biti danes pesnik, in pesnik, ki je danes politik — mi, ki smo se tekom dob naučili misliti — mi vidimo vzhajati iz kaosa sedanosti zvezdo novega svetovnega reda. In s to zvezdo nad nami delamo veselo in potolaženi za isti smoter; vi, politik, ki hrepeni zdaj iz ječe po svetem delu, jaz pesnik, ki mu ideje in čuvstva sedanosti prevzemajo srce.“

Poleg mnogih zbirk pesmi je izdal tudi zbirko novel „Kraj, kjer se je ljudstvo maščevalo“. Izmed zbirk pesmi je najboljša „Delavska duša“ („Arbeiterseele“, Diederich-Verlag, Jena), kjer so izbrane najboljše pesmi iz vseh zbirk.

Karl Bröger je zlasti uspel z romanom „Junak v senci“, ki je brezdvomno njegova avtobiografija. Izdal je zbirke „Pojoče mesto“ in „Čvetoče kladivo“, ki pa so nekake prigodnice in ne segajo nad povprečnostjo. Dalje so še izdali svoje zbirke Franc Diederich, Brand, Lessen etc.

Tudi pri nas se oglašajo pesniki in pisatelji, ki prihajajo iz dna življenja. Zlasti v „Pod lipi“ se odlikujeta Lovro Kuhar, novelist,² in Čulakovski, ki je zlasti uspel s svojim „Griškom“ (priobčenem v „Pod lipi“, III. letnik). Po časopisih se oglašajo tudi drugi, o katerih pa še ni moči izreči besede.

Kakor tudi so si med seboj različni, toda vsak, ki je prišel iz nižin (kakor tudi velikani Gorki, Hamsun in „Balkanski Gorki“ Ponait Istrati), je puntar in iskatelj. „Avtodidakt je, ki išče izobrazbo, kjerkoli jo najde. Živi, sanja, hrepeni po marsičem. Pozneje se bo drznil povedati, da je mnogo stvari slabo narejenih, od strani ljudi in stvarnika. — Dovolil si bom smelost, ljubiti in bom vedno, v vseh deželah, prijatelj vseh ljudi, ki imajo srce.“ (Istrati.)

Med ameriškimi delavci, pisatelji in pesniki je kot pesnik markanten pojav Ivan Molek (Chikago).

Vsekakor pa: fabrike pojo. In povsem naravno: Kovač, ki kuje po naklu, kuje v taktu, tolče po razbeljenem železu, pa spet po naklu, zato da čuje dva tona, ki sta že melodija. Tovarne z moderno masinerijo pa pojo celo simfonijo, zdaj še simfonijo suženjstva. Toda pride čas, ko bodo transmisije zapele vse drugačno pesem.

Fabrike pojo!

Opomba: Dela omenjenih nemških pisateljev in pesnikov je izdalo soc-dem. „Arbeiterjugend-Verlag, Berlin SW 61, Belle Alliance Platz 8“, kjer jih lahko naroči, kdor se zanima.

² Glej njegovo zbirko: Lovro Kuhar: Povesti. I. zvezek Leposlovne knjižnice, Združna založba v Ljubljani.

Alfonz Petzold:

Breza.

Ni breza tak mogota kot si ti.
Vendar kader iz mrakú bedi,
od ljubezni porošenih las,
se zdi mi, da gledam tvoj obraz.

Da bi bil ptič, pa šel bi pet
v njene zelene lasé tisoč let. M. K.

Sergij Maslov:

Preobrazba socijalnih plasti Rusije.

Ker smo v Evropi precej, pri nas pa popolnoma nezadostno informirani o današnjih prilikah v Rusiji, posnemamo tu članek, ki ga je v štev. 9 od 11. nov. 1927 v prevodu objavila v Zagrebu izhajajoča »Nova Evropa«.

Članek, ki ga tu posnemamo, je napisal v ruščini Sergij Maslov, pisec, ki seveda ni pristaš sedanjega režima v Rusiji in ki pričakuje v Rusiji še bistvenih sprememb, a vendar skuša sedanje razmere v Rusiji opisati po možnosti objektivno, zlasti pa primerja sedanost s preteklostjo.

Nas bo seveda posebno zanimalo vprašanje, kako se je spremenil socijalni, kulturni in materialni položaj delavstva. —

Prof. Favaj (Maribor).

Socijalno ureditev Rusije pred revolucijo so dobro primerjali s piramido: njen širok temelj je bil kmetski stan; nad njim je slonel delavski razred; za tem je sledil sloj, zaposlen v raznih panogah umstvenega dela t. j. „inteligenca“, nad temi še višje je bila plast, sestojeca iz industrijcev, bankirjev t. j. meščanstva; nazadnje na vrhu piramide so bili veleposestniki, ki so po veliki večini pripadali plemstvu, a konica piramide se je zaključila s carjem in carsko družino.

V dobi revolucije je ta stavba utrpela velike in vrtoglave spremembe. Popolnoma odsekana je bila in je izginila: konica piramide; carska družina je izginila, po večini tudi fizično, manjši del si je rešil življenje, ali izgledi, da bi se še mogli vrniti v prejšnji položaj, so zelo majhni. Izginilo je tudi najvišje nadstropje, na katerem je slonela konica piramide: 130.000 družin, veleposestniškega (plemskega) stanu sicer ni fizično iztrebljenih kakor carska družina, ali propadli so v svojem nekdanjem družabnem značaju v tem, da je njih prejšnja vloga slonela na lastništvu zemlje, ki jim je dajalo ekonomsko (t. j. gospodarsko) moč; padli so iz bližine onega prestola, ki jim je zasigural „komandirajoča (odločujoča) višja mesta“ v armadi, upravi in pri sodišču. Zdaj je zemlja izgubljena za vedno, tako da vrnitve zemlje nekdanjim lastnikom ne pričakuje niti program skrajnega krila desničarskih emigrantov (t. j. niti najbolj monarhistični ozir. caristični reakcionarci ne

računajo več s tem). Nekdanji veleposestniki in njih pristaši zdaj zahtevajo samo še denar za zemljo. Ali bodo kdaj dobili odškodnino ali ne — njih usoda je zapečatenata: oni bodo šli bodisi v vrste meščanstva ali inteligence, v kolikor ne postanejo delavci ali kmetje.

Veliko je utrpel tudi drugi gornji sloj, t. j. meščanstvo; njih imetje je propadlo vsled prevratov: odvzeto je prešlo v druge roke, bilo je „nacionalizirano“. Toda meščanstvo ni izginilo s pozornice niti za trenutek revolucije. Strašna preganjanja oblasti (revolucije) so meščanstvo nagnali v podzemlje, (t. j. v kleti); ali niti tam ni prenehalo s svojim poslovanjem. Pred šestimi leti, ko so osnovali Nep, (t. j. novo ekonomsko politiko še za Ljenina, op. ured.) so bili komunisti prisiljeni, da meščanstvu ponovno dovolijo javno poslovanje in obstanek po zakonu. (To dejstvo je jako važno, ker mnogi, zlasti meščani mislijo, da so v Rusiji vse poklali. Op. ured.)

Meščanski sloj se je torej pokazal v svoji funkciji kot nenadomestljiv (? op. pr.), dočim je veleposestniški stan sploh izginil. — [Menimo pač, da trgovski, bankirski in slični stanovi niso nenadomestljivi, zlasti, če mislimo na združno gospodarstvo in dr. Pač pa v Rusiji proste trgovine niso mogli doslej v mnogih primerih z drugim nadomestiti.] (Op. pr.)

Od približno 100.000 plemenitaških rodbin, ki so se pred revolucijo nahajale na teritoriju današnje RSFSR, jih je bilo leta 1925 vseh 6890; te so bile na svojih nekdanjih „plemenitaških gnezdih“, toda razpolagale so samo z delovno normo zemlje (68.000 desjatin = ok. 61.000 ha, t. j. manj od 10 ha na rodbino). Meščanstvo (bogato, srednje in malo) — je med tem štel 1. 1924 okoli 1 milijon duš. Četudi je to število še daleč od onih 4—5 milijonov ljudi, ki so se l. 1927 (pri splošnem popisu prebivalstva) bavili s trgovino, industrijo, bankarstvom, stavbarstvom i. dr., vendar raste po svoji številčni moči i po svojih dohodkih in po svojem vplivu. Dohodki tega meščanstva s pol milijarde l. 1922/23 so narasli leta 1925/26 na celo milijardo. Zemlja odvzeta gospodi je postajala vsako leto bolj last kmetova in ne bo prešlo več mnogo let, ko bo vsa direktno osvojena od kmetov

(izvzemši zemljo sovjetskih gospodarstev). (Kakor znano, je v državni posesti celokupno 10% vse zemlje v Rusiji. Op. pr.). Dočim torej večji del lastnine buržuazije še dalje takorekoč ostaja v rokah države, vendar je jasno za vse, da je v precejšnji meri v razvoju njena denacionalizacija, (t. j. da postaja spet privatna lastnina, op. pr.). Meščanstvo sodobne i bodoče Rusije obnavlja temelj svojega družabnega položaja in značaja in pa svoje imetje, in ga bo še obnavljalo.

Družabni sloj, ki se je v višjih plasteh do neke mere kril s plemstvom in meščanstvom, ki pa je v nižjih plasteh že prehajal v stan fabriških delavcev, t. j. inteligencija, je štela l. 1897 do 1 milijona ljudi, ali okrog 3% nezavisnega prebivalstva. V sledečih 20 letih, ki so pretekli do revolucije, se je ta inteligenca brezdvomno zelo povečala. Nastale so spremembe tudi v sestavi inteligence, ker je v njene vrste prišlo mnogo delavstva in kmetijskega stanu, od katerih je en del predelal srednjo, a včasih tudi visoko šolo. Zelo velik pritok sil od zdolaj v vrste inteligence se opaža po prvi revoluciji (l. 1905), ko je močni razvoj zadržarstva zahteval novih sil. Nove spremembe v inteligenci je izzvala nato druga revolucija (l. 1917). Številčna moč inteligence sedanje Rusije ni znana; jasno je samo, da so se izvršile tudi znatne spremembe v kvantiteti, (t. j. v številu): na eni strani je ogromno število intelektualcev poginilo vsled bolezni in težkih stanovanjskih razmer in pa vsled preganjanja s strani komunistične oblasti (bili so mnogi intelektualci protirevolucionarni, op. pr.), ali pa so morali zamenjati svoje duševno delo s kakim fizičnim (ročnim) delom; na drugi strani se je izguba popolnjevala s pritokom novih sil s strani novega pokolenja, a tudi nova ureditev ruskega življenja, ustvarjena od komunistov, zahteva ogromno množino duševnega dela od ljudi „proletarskega i kmetijskega izvora,“ četudi ti navadno še nimajo dovoljne sposobnosti in izkušenosti za svoj novi družabni položaj: v velikem številu so se javili „rdeči“ študenti (na delavskih fakultetah) „rdeči“ direktorji (po tovarnah), „rdeči“ profesorji in učitelji, rdeči poveljniki v armadi itd., pa so se vrste stare inteligence pomešale z novo vrsto. Končni rezultat teh sprememb je sedaj še težko številčno določiti.

S polno gotovostjo se more govoriti samo o kvalitativnih, (t. j. po kakovosti) spremembah, ki se razen v socialnem oziru omenjenih, posebno izražajo v znižanju kulture: novi predstavniki duševnega dela, intelektualci po svojem družabnem položaju, so intelektualci samo v izmeri polovice ali četrte svoje umstvenega bogastva. Nivo, (t. j. površina) duševnega življenja v Rusiji po revoluciji bode radi tega neizogibno nižji, njegov slog — navadnejši, ureditev družabnih odnošajev zmernejša in surovejša. — (Tako je bilo i po meščanskih revolucijah. Op. pr.).

To padanje nivoja je končno posledica kvalitativnih sprememb ne samo v vrstah inteligence; spremenilo se je tudi meščanstvo, tudi ono je postalo bolj preprosto in surovejše. One kulturnosti v meščanstvu kakor pred revolucijo, pri novi buržuaziji ni; sedanje meščanstvo je v svojih težnjah po „obogatenu“, v kradljivosti — kakor je to vedno v dobi „primarnega kopičenja dobrin“ — bolj odločno in brezobzirno. — K istemu divjaštvu in surovosti ruskega življenja vodi tudi propadanje veleposestniškega stanu, ki je bil še v višji meri kakor meščanstvo „kulturni“ stan Rusije. —

Težke žrtve je prenesel za časa revolucije tudi četrti stan — delavci. — Ljening je rekel: „V 3½ letih je proletarijat pretrpel več nego vsi ostali.“ Brez dvoma je Ljening pretiraval, ker so stanovi, ki so živeli v višjih nadstropjih socialne zgradbe utrpeli več ko proletarijat... Bolj točne so one besede Ljeninga, da „ta stan (delavski) nikoli ni trpel tako velikih in težkih muk kakor v dobi svoje diktature.“

Ako začnemo s kvantitativnimi (številčnimi) izgubami, je treba ugotoviti, da je v početku vojne bilo v Rusiji (brez Poljske in Finske) 2.7 milijona delavcev, dočim se je v zadnjem letu vojne (1917) to število dvignilo na 3 milijone; od časa boljševiškega prevrata je to število začelo naglo in brez prenehanja padati in leta 1921 je bilo v Rusiji še okoli 1.2 milijona delavcev, t. j. 44% od predvojnega števila ali 40% od števila pred revolucijo. — (Na 13. kongresu je Stalin naštel 3.5 milijonov delavcev v industriji, trgovini in prometu in 800.000 poljskih. Op. pr.).

Po vpeljavi Nep-a se je na novo začelo število tovarniških delavcev povečavati; l. 1926. jih je bilo okrog 2.3 mili

jona. Slično usodo so doživeli tudi ostali sloji delavskega stanu: prometni, trgovski in poljedelski delavci: l. 1921 je njihovo število najbolj padlo, dočim so leta 1926 spet šteli okrog 80% predvojnega stanja. Kvantitativne izgube so se torej, kakor vidimo, kompenzirale, (t. j. nadomestile). Hujše pa je z kvalitativno izgubo. Te izgube delavskega razreda so vezane na izgube v sestavi oseb. V dobi gladu, bolezni, kmetijskih uporov in meščanske vojne je večji meri izginilo jedro tega stanu, to so, kvalificirani delavci, to jedro, ki se vedno in povsod javlja kot zastopnik interesov in kot vodja delavskega razreda. — Ali tudi ob teh prilikah ni imel izgub samo delavski razred, temveč z njim je imelo zgube narodno gospodarstvo ali zemlja, ker je pomanjkanje kvalificiranih delavcev ravno tako važno in akutno kakor pomanjkanje kapitala. Občutila ga bo tudi bodoča Rusija. — Očividno in strašno lekcijo je temu stanu dalo življenje za časa „dikta-ture proletarijata“, ko mu je pokazala neizvedljivost (? op. pr.) njegovih idealov, njegovo slabotnost in družabno osamelost. „Modra ptica“ socializma, v katero je delavec preje veroval, za katero je strastno hitel, ga ne ogreva več s prejšnjim ognjem. Na nov način on sedaj gleda na „gospodarja“ tovarne, svojo zvezo ž njim in zavisnost od njega. Iz revolucije je prišel delavski razred z manjšo samostojnostjo, z manj zahtevami in težnjami, z večjo kritiko in umerjenostjo. Njegove peroti sicer niso zlomljene, ali opešale so in postale nezanesljive.

(Tu Maslov brez dvoma pretemno gleda in sodi preveč na splošno, kajti prilike so v Rusiji v raznih gubernijah zelo različne. Najboljše so na severu. [op. ur.])

Ne smejo se prezreti tudi izgube v slednjem, spodnjem, največjem pa tudi najvažnejšem stanu Rusije, t. j. pri kmetu.

Milijone ljudi je tu poginilo vsled bolezni ali gladu, na bojnem polju ali so bili postreljani. Dejstvo je, da je po zadušitvi vstaj vlada namenoma uničevala ljudi, ki so se dvigali nad povprečnim nivojem po svojih duševnih, moralnih ali družabnih lastnostih. Razen njih je izginilo sila živine, uničena so poslopja, orodje, posevki, kar je vse vplivalo negativno, kar še danes traja, seveda v

ublaženih merah. Zgodilo se je še nekaj drugega: prihajali in živeli so na kmetih milijoni meščanov (v letih 1918 do 1921); a milijoni kmetov-vojakov so šli na pohode v tuje, bolj kulturne dežele (samo okrog 3 milijonov se jih je vrnilo iz avstroogrškega in nemškega ujetništva) in vsa ta leta niso minula brez sledu. Potem je na milijone desjatin nove zemlje pripadlo kmetu; in nazadnje so v letih „vojnega komunizma in Nep-a“ najprej direktno in odkrito, pozneje pa indirektno in do neke meje prikrito kradli in nalagali kazni (rekvizicije) v korist delavstva, mest in industrije, ter s tem vzbudili in izzvali kmetško zavest in težnjo na odpor, na organizacijo in zaščito svojih pravic z lastnimi močmi. To ropanje po kmetih še danes ni nehalo (? op. ur.). Po proračunu profesorja N. P. Oganovskega (Moskva), objavljenem v sovjetski reviji (Ekonomičeskoje obozrenje št. 2, l. 1917), izgublja selo zdaj še od svojih proizvodov okoli milijardo zlatih rubljev napram temu, kar je pred vojno dobilo zanje; ta izguba izhaja iz nizkih cen kmetško-gospodarskih produktov in pa iz relativno previsokih cen tovarniških produktov. Medtem je selo pač že nadomestilo svoje izgube na ljudeh: a nadomestilo je tudi svoje izgube na imetju. Ostalo je celo z nekim „plusom“ (pridobitkom), v primeri s svojimi kvalitativnimi izgubami, ki so nastale vsled iztrebljevanja njegovih najboljših elementov. Istočasno je zemlja plemstva dala seljaštvu široko polje za delo in zaslužek. Rezultat bo ta, da bo kmetški stan, edini od vsih, izšel iz revolucije neoslabljen, celo pojačen, da ne bo nazadoval nego porastel. V ruskem življenju on že sedaj več velja, postal je bolj aktiven in upliven kakor pred revolucijo.

Nepismenost je sicer narasla, ali nedelavnost se je zmanjšala in stremljenja so postala jasnejša in se povsodi občutijo, v vseh panogah kmetškega življenja: doma, v šoli, v cerkvi, v gospodarstvu in v politični borbi. To dejstvo je zabeležilo že tudi rusko leposlovje: še nikoli, niti v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ni bilo toliko nasičeno z vasjo in s seljaštvom kakor danes. To so opazili i boljševiki in zanje je, po izjavah njih voditeljev zveza z vasjo (smyčka) postala glavno vprašanje njih notranje politike. Imel je torej prav Maksim Gorki, ko je

l. 1922 v razgovoru z nekim angleškim časnikarjem izjavil, da bo kmetško morje preplavilo Rusijo in obenem njeno komunistično vlado. Prav kakor pravo morje, ta kmetška Rusija hiti vedno bolj k svoji gospodarski in politični ureditvi, nevidno sicer in često prikrito, toda brez prestanka in brez odlašanja. Kdor dobro gleda, bo, ako opazuje, spoznal procese, ki se razvijajo sredi 22 milijonov kmetških gospodarstev, v krogu 120 milijonov kmetov, ki stanujejo v 400 tisoč vaseh, razmetanih širom ogromnih ruskih pokrajin.

Ako v kratko zberemo, kar smo doslej rekli o socialni reformaciji Rusije, utrdimo predvsem to, da je veleposestniški razred nehal igrati svojo družabno vlogo, on, ki je toliko časa gospodaril Rusiji, in da kot razred tudi v bodoči Rusiji ne bo več obstojal, kajti zemlja ni več njegova last; njegovi ostanki se bodo razkropili med druge sloje družbe. Težko je trpel, toda propadel ni drugi razred t. j. meščanski; od leta 1921 dalje celo raste po številu in po svojem pomenu, četudi se je njegova sestava (po ljudeh) spremenila in po kvaliteti poslabšala, toda izkušnja je pokazala njegovo koristnost v narodnogospodarskem smislu, njegovo nenadomestljivost, nemožnost, da se uniči niti zdaj niti v do gledni bodočnosti. — Trpel je tudi tretji sloj, t. j. inteligenca; izginila je v znatni

množini fizično, toda še večje in bolj pomembne so njene kvalitativne, psihične in ideološke izgube. —

Nova inteligenca, ki je vzrasla sredi strašne borbe za obstanek, bo pokazala še manj navdušenja in idealizma kot stara generacija in to v korist praktičnosti, poslovne sposobnosti, življenske borbe in realizma: duševno bolj siromašna se je ta inteligenca približala spodnjim (! op. prev.) slojem naroda in prepad med inteligenco in ljudstvom, četudi ni čisto odpravljen, se je vendar vidno znižal zlasti z nastopom pravih delavcev in kmetov v vrste intelektualcev. — Na drugi strani se opaža dviganje duševnega nivoja dolnjih slojev, zlasti kmetov, vzbujeno vsled groma revolucije. Burje in nesreče vojne in revolucije jih niso potrle, nego nasprotno, razširile so njihovo izkušnost, ojačale delo njegovih misli, dvignile in razvile so njegovo družabno in politično delavnost...

Kmetški stan bo v relativno bližnji bodočnosti na čelu države (zemlje), ker so ostali sloji oslabei ali propadli. — Ponašanje in medsebojni odnošaji teh slojev bodo os ruskega življenja, ko se bode Rusija osvobodila komunistične diktature. Delavstvo in inteligenca se bosta morala zadovoljiti — v najboljšem slučaju — s položajem na čelu teh narodnih mas, ki jih bodo požrle.

Ivan Molek, Chicago:

Tornado.

Dva trenutka.

Gleda človek, gleda, strmi in strmi in sapa mu zastaja.

Dva trenutka.

Dva trenutka je demonsko razpaljen zrak-vrag, od sile pijan in pobesnjen, plesal hkratu s hišami, avti, ljudmi, tovarnami, psi, cerkvami, hrasti, drogovi in žico — enkrat, samo enkrat se je zavrtel in brž, ko bi pomislil, je ostavil vse na enem kupu: hiše, avte, ljudi, cerkve, pse, tovarne, hraste, drogove in žico...

Dva trenutka, samo dva.

Človek gleda in gleda, strmi in strmi, in ko se nastrmi in navleče sape, si ne more kaj, da mu ne bi zavrela kri.

Zakaj zrak-vrag ne pogleda s kom zapleše?

Zakaj ne krene malo na desno?

Zakaj ne šine v stolpe kapitola Zlata

in jih tako zmlinči, da ne ostane kamen na kamnu do konca vsemirja?...

Bratko Kreft:

Povest o mlinu.

Kako? Ali ste že pozabili na začetek teh strašnih dni, ko so se vsesale v naše duše voljčje čeljusti, da razsekajo in zmeljejo vse, kar je še bilo človeškega v nas? Še danes ni človek človeku človek. Pokolj še ni končan in naše duše še niso sproščene.

1.

V Sarajevu so počili samokresi in bombe, pa je vzvalo po vsem svetu. Komaj so jih ljudje slišali, že so prileteli od vseh strani brzojavi, ukazi in lepaki od cesarja, ministra, glavarja, od vseh tistih visokih gospodov, ki si lastijo pravico, da odločajo o življenju in smrti tisočev. In sporočili so, da bo vojna, ker sleherni človek v državi je v nevarnosti pred zavratnimi morilci. Zato se je treba postaviti v bran in udariti po njih. Ljudje so se molče spogledovali in povpraševali, kaj in odkod vse to. Njih skrivna vprašanja v drvečih trenutkih niso našla odgovora. Vse se je vrtelo v strojnem teku in sami so govorili druge besede in misli, kakor so bile v njih. Stroj jih je potegnil s seboj in jih preustrojal v volkove in hijene. Redek je bil silak, ki si je drznil govoriti to, kar je bilo v njem. Zakaj na lepakih je bilo tisoč in tisoč groženj od cesarja, ministra, glavarja, od vseh tistih... Za resnico je pripravljenih vedno tisoče krvnikov.

2.

Tam v Brezju, majhni vasici, ob gozdnem parobku je živel žalar Klobasa. Tako je živel kakor pač nešteto malih slovenskih kmetov. V hiši petero otrok in bolna žena. Zemlje in jela malo. Zato je hodil po zimi in pomladi v tuje kraje, da si je prislužil kaj več. Zidaril je. Tudi v rudnikih je kopal. Preprost, reven človek mora izvrševati več poklicev. Bolna žena je potrebovala zdravil in denarja je treba za zdravje in življenje vedno veliko. Vse bi dal, samo, da jo ohrani pri življenju. Vse zastonj. Pokopal jo je ravno v tistih dneh, ko je vse završelo od sarajevskih atentatov. Klobasa se ni brigal zanje. Misli je na petero osirotelih otrok in na mrtvo ženo. Tako je premislil burne dni, dokler se ni znašel pred

kričečimi lepaki, ki so klicali k orožju. Sicer mu je bil po županu dan odlog, ker je bil oče peterih nepreskrbljenih mladičev. Vendar se je zavedal, da je odlog samo trenutna milost, samo odlog, da se znajde v času in potrebah.

Vse se je nekam spremenilo. Videl je bolj kakor drugi, ker v njem je bila druga boleost in misel, da pride še nekaj strašnejšega zanj, ga je vzbudila k pozornosti zavesti. Nikoli ga niso ljudje nič kaj ljubili. Tuj, zamišljen in svojeglav jim je bil, tuji so bili oni njemu. V tistih dneh, ko so se duše preustrojale in obrazi zaspakovali, so bile besede še hujše in oči sovražnejše. Mladi kaplan je besnel vsako nedeljo na prižnici in klical vse na boj, da se pobesijo in pokoljejo vsi Srbi, Rusi, Francozi, Angleži in kolikor še je te morilne sodrge na svetu. Ker ti so narodi samih morilcev in roparjev... Tako je pridigal pri rani maši, po kateri se je napotil Klobasa v krčmo. Med potjo sta se srečala z župnikom, starim trebušnim možem, človekom, o katerem ni nihče vedel kdove kaj slabega. (Da je rad včasih pogledal v kupico, to še ni bilo nič hudega. Kdo pa tam doli pri nas nima te navade?) Klobasa ga je pozdravil, župnik pa je komaj zmajal z glavo. Nekaj težkega, skrivnostnega je ležalo v njegovem obrazu. Povsem drugačno, kakor prejšnje dni; vendar nič podobno izrazu divjega kaplana. Tako skrivnostno so se zrcalile oči, kakor da skrivajo za seboj boleostno zavest in težko spoznanje, ki ni smelo v besedo, ampak se je zvrlo v veliki molk, tih in notranje uporen. Trpeč. Tako so se takrat razdelili ljudje.

Gostilna je bila na pol prazna. Veliko mož in fantov je že odšlo v vojake. Starci so redki še v krčmah. Sedel je v kot in si naročil vina. Sedaj, ko je bila ženina smrt vedno v večji daljavi, je počasi stopalo predenj ozračje tistih dni. Župnikov in kaplanov obraz. Vse polno je bilo divje spačenih, sovražnih oči in v njih množici se je izgubil trpeč, molčeč obraz župnikov. Klobasa je mislil, je moral misliti na sovražne obraze. Zakaj so ljudje kakor volkovi? Zakaj besni mladi kaplan iz prižnice na ljudi in jih poziva na pokolj? Komaj mesec nazaj — pa ni bilo o vsem tem ne duha ne sluha.

Gostilničar je bil krepak mož. Da ni bil župan, bi že nosil puško. Bogat je bil in posveten mož, da sta mu bila vojna, cesar in domovina vedno na jeziku. Pogovarjal se je s svojimi gosti in hvalil kaplana.

Klobasa je sedel sam zase in si z vinom hladil razbolelo dušo. Slišal je gostilničarjevo govorjenje o narodu razbojnikov in morilcev. Tudi kaplanove besede je pomnil.

In sredi teh misli se je zbudil spomin. Na sodelavca Milana se je spomnil, s katerim sta zidarila v Sarajevu. Iz Šumadije je prišel kakor on, da si prisluži nekaj. Pri delu in borbi za kruh sta se spoznala. Dober človek je bil Milan in Srb je bil. Kako čudna misel v teh dneh! Klobasa je imel nekoč smolo. Padel je iz visokega odra in si izpahnil nogo. Delavcev je bilo vedno dovolj na razpolago. Odpustili so ga. Klobasa ni vedel ne kod ne kam. In Milan mu je takrat pomagal. Sam ni imel več kakor bori prislužek in zdravja za dva človeka. Priselil se je k njemu in po večerih, ko se je vračal z dela, mu je stregel. V desetih dneh je bil na nogah. Samo to dobroto mu je napravil in vendar se mu je takrat in še danes zdelo, da mu je storil veliko. Danes, ko je slišal o razbojnikih in morilcih, se je pojavil pred njim z vsem svojim telesom. Videl je njegov dobri, možati nasmeh. Kje je sedaj?

Kako? Da bi tudi on bil morilec in razbojnik? In da bi zaradi enega bili obsojeni vsi? Sicer pa — — — dalje si ni upal misliti. Misli so se križale. Gostilničar se je še vedno pogovarjal s svojimi. Naenkrat se je obrnil proti Klobasi.

„Kaj ne, Klobasa, da so vsi taki. Saj jih moraš poznati. Klatil si se nekdanj dolgi po Bosni.“

Ali je bila to zanjka, pripravljena, da ga zadrgne? Nasmehnil se je malo, izpraznil kupico in kri mu je zaplala v lice.

„Vem, boljše vem, kakor vi vsi, da to ni res. Zaradi enega ali dveh ali treh še niso vsi taki. Tudi pri nas so lopovi in vendar, mislim, da smo pošteni ljudje kljub temu pošteni. Zaradi enega še ne boš obsodil cele fare?“

Povedal jim je, kolikor je pač vedel in znal. Tisto o Milanu je povedal, o Bosancih in še več — — —, preveč jim je povedal.

„Vrag vzemi tvojo politiko, jaz vem, kar vem. Videl sem, živel tam in ne morem drugače misliti. Zaradi tistih, ki so streljali in morili — — — za te nimam misli ne besedi. Ne razumem se na take stvari in se ne bom nikoli —“

Poslušali so ga s strahom, zakaj govoril je v ognju svoje krvi in vina, ki ga je razvnelo. Med govorom je večkrat segel po kozarcu. Pil je, ker je hotel, ker je moral piti. Pozabil bi bil rad na ženo in na petero osirotelih, nepreskrbljenih otrok, ki čakajo doma očeta in kruha in mrtve matere, ki je nikoli več ne bo. Svetovni dogodki so se kakor slak med drevje zvijali v njegove misli in v vinu se je obujal spomin še bolj. Spomnil se je tistih lepih večerov, ko sta sodružno pila z Milanom rdeče šumadijsko vino. Celo čutaro je vedno prinesel.

Govoril je, kakor so mu prišle misli in besede. Skozi meglo in sobni mrak je videl plašne obraze svojih poslušalcev, ki so vsi trepetali pred dogodki velikega, grozečega časa. Kaj je bilo njemu za vse to. Izgovoriti, z vinom vse poplakniti se mu je hotelo in udaril je s steklenico po mizi.

„Daj mi rdečega, srbskega vina, kakor smo ga pili tam doli!“ je zaklical gostilničarju. In ta je prinesel rdečega, pri naših ljudeh imenovanega dalmatinskega vina.

Vse to je bilo veliko preveč. Zakaj besede so bile izgovorjene v l. 1914 — —

3.

V nedeljo popoldan je bilo. Dež je neprenehoma lił. Klobasa je bil s svojimi otroci zbran v veliki sobi. Igral se je z najmlajšim, s svojim ljubčkom Frančekom. Tri leta je bil star. Spočet je bil pred leti ob slovesu, ko se je podajal v tujino in delo. Izmed vseh je najmanj vedel, kaj se je zgodilo z dnem materine smrti, kaj se je zgodilo v zadnjih dneh sploh. Prosili so očeta, da napravi mlin. Tik ob hiši je bil jarek. Otroci so ga na enem mestu že zajezili, napravili zajzo. Trebalo je samo še mlina. In oče jim ga je napravil. K nesreči pa je bil hud dež ves dan in vode je bilo za njihov mlin veliko preveč. Morali so ostati v sobi in čakati. Franček in oče sta se igrala z mlinskim kolesom, ostali so našli svoj opravke sami. Vsem je bil v tisti stra-

hotnih dneh pričakovanja lep, domač nedeljski popoldan.

Micika, najstarejša, je vmes hodila k živini. Ko se je zadnjič vrnila, je opozorila očeta na orožnika, ki sta se od gozda sem vzpenjala po rebri.

Kako? Zakaj? — — — Ali res?

Zmrazilo ga je. Pogledal je skozi okno. Ničesar ni videl. V veži so zaškripala vrata in še predno je utegnil stopiti ven, sta ga pozdravila — orožnika. Mrko sta ga pozdravila, snela z bajoneti nasajene puške iz ramen in mu predala kos papirja. Hišna preiskava. Ni se upiral, samo na gostilničarja se je spomnil in na preteklo nedeljo. Eden izmed sosedov mu je že bil naznanil. Radi tistih besedi v nedeljo... Zločin.

Orožnika nista našla ničesar drugega kakor strah in trepet preplašenih otrok. Klobasa je ostal v veži, da bi ne videl obrazov svojih otrok. Nato mu je stražmojster napovedal aretacijo. Našla sicer nista ničesar, vendar ukaz je tak. Ni imel časa premišljevat in premisliti. Roke sta mu vklenila. Ukaz je ukaz. V svoji lastni veži v vklenjenih rokah, pred vratmi sobe, kjer so drgetali v pričakovanju njegovi otroci... Ničesar niso videli ne vedeli. Molče so čakali za zaprtimi durmi na očeta.

„Ali se hočete posloviti od otrok?“ Nobeno vprašanje ga v tem trenutku ni moglo bolj zadeti.

„Kako?“

Njegove oči so zrle v praznino.

„Da ne bo dolgih komedij.“ Stražmojster je bil trd kakor kamen. Klobasa je mislil, izmislil ni ničesar. Tak, da bi se naj poslovil od otrok? Zakaj? Ničesar ni več dejal, stopil je čez prag na trato, orožnika za njim. In so šli. Na levo v grobo so šli, za hlevom, da bi otroci ne videli...

Stražmojster je ves čas mrmral. Za otroke bo poskrbel župan; naj si ne dela skrbi. Pregrešil se je zoper državo. Osumljen je vohunstva, v Bosni, v Sarajevu je zidaril... Sicer on, stražmojster ne trdi ničesar. On izvršuje samo ukaze.

Kdo ga je naznanil?

To je postranska stvar po mnenju stražmojstrovem. Če je res kriv, je storil dotični domovinsko dolžnost. (Stražmojstrov glas se je povzpел.)

Klobasa je šel mirno med bajoneti in mislil svoje misli. Na župana pred-

vsem, ki je za vse tako lepo poskrbel. Zanj, za otroke... in tako dalje. Govorili so ljudje, da bo moral na vojno, ker je zdrav in čil. Klobasa, ki je bil v občinskem odboru in je imel brez žene petero otrok, bi ga naj nadomestoval. Drugega ni. Vsi ostali so že bili pri vojaki. No in sedaj je župan poskrbel za vse.

Tako je mislil, ko so počasi stopali po opolzki poti navzdol. Zjasnilo se je med tem in izza oblakov se je prikazalo čudno svetlo solnce.

„Dabo sramota še večja...“, je pomislil. „Ljudi bomo srečavali...“

In sredi tistih solčnih žarkov, ki so bili komaj dva ali tri streljaje od doma, je zaslišal jok in krik svojih otrok. Opazili so njegov odhod in so prišli na prag. Mali Franček je stal najnaprej in prožil mlin proti dolini. Ni vedel, zakaj jočeta Micika, Rudek, Tonek in Feliks. Mislil je samo na mlin, na jarek, vodo in svetlo solnce, ki je pregnalo dež...

„Ata, ata... solnce...“ je zaklicalo v dolino in vedno znova je klicalo, ker se ata niti obrnil ni.

„Ata, ... solnce... ata... solnce... Mlin staviti...“ Z vso močjo je klicalo mlado grlo, da bi vendar priklicalo stavbenika svojega mlina.

Klobasi so se začele opletati noge. Slišal je klic. Smrtna sraga je stopila na razorano čelo. Otrokov klic mu je razjedal dušo.

Groza...

In v tistem hipu se je obrnil in z vso silo zagnal po hribu navzgor, kjer je stala njegova osirotela hiša, kjer so čakali njegovi otroci, odkoder ga je klical mali Franček nazaj, da napravi mlin... Z vso močjo je tekel, ker pot je bila strma in opolzka... Tisti klic otrokov o solncu in mlinu ga je vlekel k sebi... iztrgal ga izmed bajonetov in pušk.

In ko so videli, da se oče bliža, so v veselju kričali in mahali z rokami v pozdrav.

Orožnika sta klicala za njim.

„Stoj!“ Prvič. Drugič. Tretjič. Premalo za krik in klic njegovega najmlajšega otroka. Ukaz je ukaz in kamen je kamen. Klobasa se ni ustavil, Klobasa ni slišal in videl drugega kakor otroke, dom in solnce...

In puška je počila. Še nekaj korakov in sopihajoč človek se je zgrudil, preden

je dosegel svoj dom in otroke. Ko so ga videli padati, so se vsi zatekli k njemu. Ob krvavečem telesu so zajokali. Franček, ki je bil majhen, in počasen in ki je imel v rokah mlin, je gredoč še vedno klical: „Ata... solnce... mlin...“

Pa ni bilo nikogar več, ki bi mu postavil mlin... Samo krvaveče telo je ležalo v mokri travi in dvoje srepih, temnih obrazov je stalo ob strani mrtvega očeta in se pogovarjalo v tujem, nerazumljivem jeziku...

Mile Klopčič:

Kitajska.

*Saj noče me ogovoriti, niti poznati;
jaz vendar ne morem ga prva pozvati.
In noče mi prvi pozdrav sporočiti;
jaz vendar ne morem ga kar poljubiti.
In če se nikdar ne bo s tem začelo,
kako do ljubezni srcé bo dospelo?
Le to deklé vedeti bi si želelo!*

Mehanist, Chicago:

Človek — električni stroj?

Kaj je človek? Kaj je življenje? V zadnjih 2500 letih je bilo mnogo različnih odgovorov na ti dve vprašanji — a človek še vedno vprašuje.

Najnovejši in najepohalnejši odgovor je dal dr. George W. Crile, znameniti ameriški fiziolog, histolog in kirurg. Njegov odgovor se glasi:

„Človek je dvopolarni električni mehanizem. To, kar imenujemo življenje, je elektro-kemijski proces“.

Dr. Crile je svoj odgovor — čudovito lepo opredeljen in detajliran — objavil v preteklem letu v New Yorku v 400 strani obsegajoči knjigi z naslovom „A Bipolar Theory of Living Processes“ (Dvopolarna teorija o procesu življenja). Knjiga je povzročila veliko senzacijo ne samo v znanstvenih in razumniških krogih, marveč tudi v širšem čitajočem občinstvu. Dnevnikarji so naznanili novo teorijo z debelimi naslovi in popularni magazini (revije) so komentirali stvar v slikovitih razpravah. Dr. Crile pravi, da dela na tej teoriji že od leta 1898 v kolaboraciji z več znamenitimi biologi, fiziologi, fiziki in kemiki, ki mu pomagajo pri raziskavah in eksperimentih.

Nemogoče je v tem spisu poseči v detajle dr. Crilove teorije. Mogoč je le približen resume jedra.

In jedro je:

Nič elementarnega ne eksistira kot le snov, iz katere se porajajo elektroni.

Elektroni so enote energije, ki se manifestira kot elektrika, magnetizem, svetloba, toplota, radiovalovi, radioaktivnost, kemična aktivnost, rast, redilnost, reprodukcija, življenje, um, mišljenje, spomin, čustvovanje ali kar imenujemo „duša“. Elektroni in patroni — negativne in pozitivne edinice elektrike — se združujejo in vstvarjajo atome, pari in grupe atomov tvore molekule, te pa narejajo kemične spojine: neorganske in organske substance, takozvano „mrtvo“ in „živo“ snov. Rastline, živali in ljudje so sestavljeni iz enotnih stanic in te stanice so drobni električni stroji.

Um ni celota zase, ki bi obstala ločeno od organizma. Življenje in um sta procesa. Akcija in reakcija, mentalne slike in misli so proizvajane kakor je proizvajana elektrika — iz baterij, in vsaka živa celica v telesu rastline, živali in človeka je električna baterija.

Človeško telo je torej zelo kompliciran sistem medsebojno spojenih električnih baterij. In kakor je vsaka živa stanica samanasebi dvopolarni električni stroj, tako je organizem kot celota — kateregakoli bitja od amebe do človeka kompliciran dvopolarni električni stroj. „Življenje“ in „um“ sta le manifestaciji vitalnega procesa in, kolikor se more do danes dognati, nista bistveno drugačni od katerekoli druge fizikalno-kemijske aktivnosti ali procesa.

Zakaj imenuje Crile živo stanico električno baterijo? Zato, ker se v stanici

slehnega organizma porajajo enaki procesi kakor v neorganski ali umetno narajeni bateriji. — Vzemi Daniellovo baterijo z bakreno ploščo v raztopini modre galice in s cinkovo ploščo v raztopini žveplene kisline, ki sta ločeni po pregraji v ločeni posodi. Obe plošči sta elektrodi ali pozitivni (baker) in negativni (cink) pol baterije. Na vsaki elektrodi ali polu je potencialna razlika. Če se obe elektrodi spojita od zunaj z žico, teče električni tok iz bakra v cink in cink se topi na pozitivnem polu (anoda), baker pa na negativnem polu (katoda). Tekočina v tej ionizirani soluciji pa postane oksid na pozitivnem in alkalij na negativnem polu.

Enak proces se vrši po dr. Crilovi teoriji v živi stanici. Dr. Crile je po temeljiti preiskavi kemičnega sestava krvi dognal, da se v krvi balancirata oksid in alkalij; kakor hitro nastane pozitivna oksidacija krvi, sledi smrt. Slično kot v Daniellovi bateriji, v kateri je razlika med poloma, je razlika dveh polov, oksida in alkalija v vsaki živi stanici — in to oksidno-alkalično ravnovesje med staničnim jedrom in citoplazmo je električni potencial, je tista bistvena energija, kateri pravimo življenje.

Jedro žive stanice je kislinska snov, predvsem vodikova. V tej snovi se nahajajo elementi reprodukcije in podedovalnosti (kromatin, kromozomi, genes). Tvarina pa, ki obdaja jedro, se imenuje citoplazma. Ta je alkalična. Jedro je torej pozitivni in citoplazma negativni pol stanice. Oba pola sta ločena s fino, oljnato mrenico, skozi katero pa prehajajo elektrizirani delci ali ioni, tvoreči avtomatično aktivnost med poloma.

Tu je jasna slika v električnem potencialu med oksidom v jedru in alkalijem v citoplazmi. Ako je ta zelo verjetni zaključek dr. Crila resničen, je to dokaz, da je stanica dvopolarni mehanizem. Dalje imamo dokaz, da temeljna potreba za ohranitev življenja je v vzdrževanju omenjene razlike v električnem potencialu. Na podlagi teh dokazov tudi lahko definiramo mejo med živo in neživo materijo v fizikalnih izrazih. Bistvene meje ali razlike sploh ni, ker fizična energija v živi in neživi snovi je ena in ista. Razlika je le v procesu. V prvem slučaju je energija dinamična, v drugem pa statična. To je vsa razlika. Zelo enostavno!

Dokler je v stanici diferenca med poloma (oksidom in alkalijem), ki se vzdržuje avtomatično v mehanizmu samem, stanica živi; čim pa ta diferenca preneha, stanica umrje. „Življenje“ je električna dinamika. „Smrt“ je električna statika. Prva deluje, druga miruje.

Ko je dr. Crile razložil dvopolarno električnost posamezne stanice, je naslikal enak proces v celem organizmu. Vse naravne funkcije živih teles so električne med dvema poloma; v tem kolektivnem procesu pa opravljajo stanice različna induktivna in konduktivna dela.

V človeškem telesu je približno 28 bilijonov stanic (Sir J. Arthur Thomson: *The System of Animate Nature*). Vsa ta kolosalna armada celic, ki je zgrajena po vzorcu protoplazme, ta po vzorcu atoma, je silno komplicirana elektro-kemična mašina, ki se giblje, dela in misli, torej živi toliko časa, dokler v njej avtomatično traja diferenca med poloma oksida in alkalija. — (Elektro-kemična, kajti kemične sile so po zadnji analizi električni pojav. Stara meja med fiziko in kemijo se je že izgubila. Nihče ne ve več, kje je konec fizike in kje začetek kemije. Kemična akcija je identična z električno akcijo, ker odbija in privlačuje nebalancirane negativne in pozitivne elemente, ki stvarjajo sestavine. Če bi ne bilo atomičnih in intermolekularnih električnih pojavov, bi ne bilo sestavin, raztopin in ne življenja. Vse mrtve spojine imajo v sebi ravno toliko električne sile kakor žive stanice, razlika je le, da je v njihovi energiji ravnotežje, vsled česar ni razlike v potencialu.) S tega — elektro-kemičnega — vidika je dr. Crile zelo interesantno razložil fenomen čustvovanja, spanja, utrujenosti, žeje in glada, vročice in mrzlice, celjenja ran, efekte omotil in drugerij, rakovnih izrastkov, spolnega akta, dednosti, miselnosti, miselnih procesov, spomina in vseh pojavov, normalnih in patoloških, ki so v zvezi z delovanjem endokrinskih žlez. Vsi bistveni znaki življenja, ki se manifestirajo v stanicah — dražljivost, asimilacija, rast, reprodukcija itd. — zavise od električnega potenciala, ki se ustvarja z oksidacijo. Različne funkcije, ki jih opravlja organizem, izvirajo iz variacij v potencialu. Vodik je oksid ali kislina. Znano je, da vodikovi ioni (pozitivno elektrizirani delci) prepajajo vse organizme in najmanjša sprememba v koncentriranju

vodikovih ionov fundamentalno spremeni ves organizem.

Med možgani in jetri obstoja važna zveza, pravi dr. Crile. On izvaja, da se je centralni živčni sistem z možgani vred razvil iz jedrne snovi enostaničnega organizma in da so možgani pozitivni pol vseh mnogostaničnih organizmov. Jetra pa so citoplazmičnega izvora, sestavljena iz negativne vlaknenine in imajo najnižji potencial med vsemi organi telesa. Jetra so torej negativni pol. Možgani in jetra delujejo skupno, prikazujejo specifične spremembe v rezultatu svojega dela in se skupaj obnavljajo v spanju. Ako je negativni pol (jetra) odstranjen iz telesa, izgubi pozitivni pol (možgani) takoj svoj potencial in možgani prenehajo funkcionirati: organizem umrje.

Dr. Crile je tudi demonstriral, da je pozitivno-negativno sorodstvo med možgani in jetri antitetično in da njihova električna konduktivnost variira v nasprotni si direkciji. Ako pride v telo hidroklorična kislina, se takoj zmanjša konduktivnost možganov, poveča pa se konduktivnost jeter; ravno nasproten učinek pa naredi solikov dvokis. Kdor ne more spati, ima slabo konduktivnost (prevodstvo) možganov. Ta vzrok velja za vsako telesno izčrpanje, ki pride od padca, udarca, strahu, infekcije itd. Veliki tok med možgani in jetri je torej glavni pogoj za ohranitev življenja. So sicer manjši toki med raznimi žlezami, ali če se pretrga tok možgani-jetra, je smrt instantna. Organizmi vseh mnogostaničnih bitij so kot celote na gosto prepreženi z nebrojnimi strujami, katerih enote so živčne celice in njihova projicirana živčna vlakna.

Nič manj zanimiva je dr. Crilova fizikalno-kemikalna interpretacija mentalnih procesov: miselnosti, spomina, zavesti, volje itd., katera pa zahteva več podrobnosti za vsaj približno razume-

vanje. To bi nas privedlo v premnoge in preobširne tehnične detajle ki kar mr-gole formul in števil. Naj zadostuje, da dr. Crile vključuje tudi te procese med električne aktivnosti telesne mašine. Bela masa možganov in mozga v hrbtenici je oljnata snov kot mrena na jedru stanice in vsled tega ima električno kapaciteto. Kakor jedrna kožica v stanici, vsebuje tudi možganska bela tvarina gotove elektrolite; glavni so potaš, kalcij, fosfor in žveplo. Vsi mentalni procesi so rezultat intezivne akcije, reakcije in interakcije milijonov električnih baterij v beli in sivi masi možganov.

Končno je dr. Crile narisal zelo verjetno skico mehanizma v razvoju stanice (protoplazme) iz neorganske snovi. Ta mehanizem bo še morda konstruiran kemijsko v laboratoriju. A čeprav ne, ako bo nemogoče narediti živo stanico po vzorcu naravnega organizma, ni s tem rečeno, da dvopolarna teorija izgubi svojo vrednost. Atoma tudi ne more nihče narediti, kar pa ne pobi-je dejstva, da atom eksistira.

Dr. George W. Crile je v svoji epohalni knjigi prezentiral cel kup dokazov za svojo teorijo, s katero naznanja svetu razuma, da edino električna sila lahko pojasni eksistenco živih organizmov. Drugega pojasnila ni in ne more biti. Električna energija je edina, ki obstoja univerzalno v neživi kot živi materiji in katera „se razodeva kot edini spojni člen med živim in neživim, vsled česar ne more biti dvoma, da je ravno ta sila podlaga evoluciji organizma iz kemičnih sestavin. To je edina sila, ki je vedno in povsod prisotna, v vsaki formi nežive in žive materije od atoma do človeka in ta ustvarja v vsaki formi dvopolarni elektro-kemični mehanizem.“

Historicus:

Pereči problemi.

II.

Zadnje dni junija 1927 se je vršil na Dunaju redni občni zbor Zveze nemško-avstr. konzumnih društev, ki ji načeluje bivši avstrijski kancelar nar. posl. dr. Renner. V tej zvezi je bilo l. 1926 včlanjenih 129 konzumnih zadrug

s 317.936 družinami (okroglo 1,500.000 duš), ki so zložili skupaj 1,783.034 šilingov na deleže. (En šiling je 8 Din).

Ta občni zbor je pomemben radi debate o razmerju zadrug do politične stranke, strokovnih organizacij in soci-

jalističnih občin. Dr. K. Renner je v svojem poročilu med drugim izvajal:

Naše delavsko gibanje v Avstriji tvori po mojem „sv. Trojica“: soc. dem. stranka, strokovne organizacije in zadruge.

V Nemčiji se nasproti temu zelo poudarja nevtralizacija zadrug; v Belgiji so zadruge skoro povsem identične s stranko; v Angliji pa je združeno gibanje pralastno, od vseh drugih gibanj ločeno, oboroženo z lastno ideologijo. Da je v Avstriji tako, temelji v razmerah. V Avstriji je pravo delavsko združništvo edino iz naših vrst, medtem ko v Nemčiji imajo tudi meščanski sloji precej lepo razgranjeno združništvo, ali pa so v zadrugah skupaj z delavci. V Švici so pa v konzumnih zadrugah vsi brez ozira na stan in zaposlitev. V Avstriji pa je meščanstvo daleč proč od — delavskih avstrijskih konzumnih zadrug; povsem apatično je napram temu velikemu svetovnemu gibanju konzumentov.

Kakšno pa je tedaj naše razmerje v ti — sv. Trojici? Najprej napram strokovnim organizacijam? Tu je skupno delo najbolj težavno. Delavski zaupnik, ki upravlja premoženje delavcev, pride vsled te svoje funkcije kot upravitelj premoženja v ulogo delodajalca, ki pa jo delojemalci zopet prav lahko zamenjajo z vlogo kapitalista. To nasprotje se opaža pri vseh obravnavaх glede ureditve mezd in delovnega razmerja. Vendar sta obe centrali (strokovna in združna) v tem oziru dovolj uvidevni, da tega nasprotja ne zakrivata, ampak ga skušata razjasniti v duhu bratske solidarnosti. Gresta iz stališča, da so združne in strokovne organizacije dve, ki gre vsaka po svoji poti, ali obe z enim in istim ciljem, ki pa se morata sporazumeti o vsem in to po mogočnosti kar najjasnejše. Obe struji delujeta skupaj v „Delavski banki“ („Arbeiterbank, Wien“). Do resnega spora ni prišlo še nikdar.

Naše razmere napram političnim strankam pa ni tako lahko orisati. Jaz sem zrasel kot socialni demokrat iz gibanja devetdesetih let preteklega stoletja. Takrat je bilo gibanje majhno. Vsak je bil poklican, da dela povsod in vse, politično, strokovno in združno delo. Ni bilo delitve dela. S porastom delavskega gibanja se je pa razdelilo delo in delokrogi, kar je seve lahko dobiček, pa

tudi precej — velika nevarnost za gibanje. Dobriček, kadar se ločeno deluje, a skupaj misli. Hudo je, če se med seboj prepotrebni mostovi podro. Imamo: samo-strokovničarje, samo-politike in samo-zadruharje. Sem proti nevtralizaciji zadrug, ali sem za veliko avtonomijo združnega dela v delavskem gibanju, kajti v čisto združnih zadevah moramo imeti pravo odločati povsem iz našega specifično združarskega vidika. Nujen bo v tem oziru temeljit razgovor.

V našem političnem gibanju imamo dva činitelja: zasebne in javne nameščence ter male kmete in podeželske ljudi, ki so daleč od našega konzumno-združnega gibanja, češ, da je to „delavsko konzumno-združno gibanje“. Mi zadruharji pa verujemo, da je združna misel ne le delavska, ampak splošna, in da se bodo tudi ti krogi morali pridružiti našemu združništvu. Lažje bo s prvimi, težje z drugimi, dasi bo tod prej mogoče precej skupnega dela, tako predvsem z mlekom in poljskimi pridelki, kajti današnje mlekarne velikih kmetov imajo zgolj združno obliko. Za oba ta dva činitelja so še možne kreditne zadruge in denarne organizacije, s katerimi se je tudi že začelo.

Politični strankarji pa se pri presoji vrednosti našega združnega gibanja radi sklicujejo na ta dva činitelja češ, vi jih nimate... Ko smo pri ustanovitvi delavskih zbornic zahtevali, naj zastopajo i interese strokovno-organiziranega delavstva i one združno organiziranih konzumentov, — odklonjeni smo bili.

S socialističnimi občinami je več disharmonij. Nekatere so začele odvarjati lastna živilska skladišča; zlasti smo prišli v neljube konflikte na Dunaju: med mestno zavarovalnico in našim „Versicherungsschutzom“. Vse pa smo uredili medsebojno kar najpovoljnejše. Vendar: kako idealnejše je v Hamburgu, kjer pri zavarovalnici „Volksfürsorge“ delujejo zaupniki strokovnih in združnih organizacij kot apostolji-akviziterji. Denar te „Volksfürsorge“ uživajo po nizki obrestni meri tamošnja konzumna društva... Niso odvisni od tuje pomoči. Sami sebi so upniki in dolžniki!

Še en činitelj nastaja v politični stranki. Socialistični trgovci in obrtniki. Tudi to je problem, ki ga bo načeti. Vse polno jih je, ki jih življenje s seboj prinaša. Ustanovili smo „visoko združno

šolo“, kajti naše združeno gibanje potrebuje ljudi, ki morajo razumeti vse te probleme, ki bodo študirali gospodarska vprašanja iz združnega stališča in jih pojmovali kot socialisti-delavci. Zato je naše razmerje napram politični stranki težje: ker se težko razume naše delo, polno skrbi radi prometa, radi režije, radi odpustitve enega ali drugega usluž-

benca, ki je mogoče „politično“ izboren, združeno pa slab in škodljiv, ali pa: smemo-li zapreti filialo, ki se ne rentira, gibanju pa bi zatvoritev škodila. Ali smemo dajati na up itd. itd.

Več kulture, več spoznanja, in razumeli bodo nas zadrugarje tudi oni, ki jim je naša skrb in naše delo ptuje in ga gledajo z neporazumevanjem.

Ivan Vuk:

Homo homini lupus.

(Dalje.)

„Zakaj kupujejo tisto, ko pa sami slišijo in vidijo?“

„To, kar je napisano, je bolj zanimivo in verjetnejše, nego to, kar se vidi in sliši na lastna ušesa. Poleg tega bodo tam sodniki iskali svojo nepristranost, tožnik svojo neomahljivost in ogorčenost, a zagovornik svojo spretnost in usmiljenost. Porotniki pa svojo pravičnost.“

„A poslušalci?“

„Vse to, kar sodniki, porotniki, soniki, tožnik in zagovornik.“

„A človek, v katerem bodo iskali greh?“

„On edini ne bo čital.“

„Zdi se mi, da je on potem najpravičnejši izmed vseh, kar jih je tukaj.“

„On je objekt. On je pokrajina v temni noči. Oni so pa reflektor. Vsak izmed njih se trudi, da bi jasneje razsvetlil s svojim tisto pokrajino. Javnost, ki je kot gledalec, ne ocenjuje pokrajine, ki se ji kaže, nego reflektorje, ki preiskujejo tisto pokrajino. Kdor jo spretnjeje in razumljivejše javnosti razsvetli od vseh strani, tisti je slavljjen.“

Zamislil sem se, nato pa vprašal:

„Kje je človek z grehom?“

Ko sem izgovoril tisto vprašanje, je odprl usta predsednik sodnikov:

„Začnimo“, je rekel in njegov glas je zbežal po dvorani.

Za trenutek nato so se odprla vrata in stražnik je pripeljal v dvorano žensko. Črno je bila oblečena, kakor se spodobi grehu. Mlado njeno obličje je bilo blede in prikupljivo. Bilo je podobno cvetu, katerega je božalo mnogo človeških rok. V njenih očeh so goreli ognji, podobni ognjem, kakoršne prižigajo moški ženskam, predno se jih, omamljene, polastijo.

Obstala je sredi dvorane.

Graciozna njena postava se je zganila in zdelo se mi je, da se je poklonila

vsem s poklonom, ki ni bil ponižen, a tudi ne takšen, kakoršnega vidi človek na ulicah pri srečanju, nego je bil podoben poklonu, s kakoršnim se klanja prodajalec kupcu, ki mu je poznan že iz davna.

Glas predsednika sodnikov je pretrgal tišino:

„Tožnik!... Pokažite nam greh te ženske!“

Tedaj je vstal tožnik. Črno je bil oblečen in njegov ovratnik je bil krvavo rdeč.

„Sodniki“, je začel. „Pred vami stoji ženska. Mlada ženska. Pogledite jo in spoznajte, da je njen pojav prikupljiv našim očem in ni lahka moja zadača, pokazati vam v tej ženski grešnico in vas prepričati o njeni nevarnosti človeštvu. Ne bom pojasnjeval in iskal vzrokov, zakaj ta ženska ni živela, kakor živi toliko njenih tovarišic, ki so koristne človeštvu. Orisati hočem samo njeno življenje do danes, da boste spoznali prepad, ki ga je kopala vsem, ki so se ji približali.“

Pogledal je na papirje pred seboj in nadaljeval:

„Postavila je ta ženska šotor. Od rojstva ji je bila dana, kakor vsem njenega rodu, skrivnostna moč ljubezni. Ali ona ni hotela te svoje skrivnosti darovati človeku, ki bi jo zato povzdignil za svojo boginjo in ji kadil s kadilom svoje avtoritete. Mesto utehe človeku je postala žrica svoji skrivnosti in daritev je izvrševala, kakor ukazuje običaj vseh žrecov, za zlato, ki so ji ga prinašali tisti, ki so hodili molit v njen šotor. Mnogo jih je bilo, ki so hodili v tisti šotor, zakaj slabost človeka je velika in vsak gre rajši molit tja, kamor ga ne vabijo zvonovi. Ne bom govoril s tega mesta o kultu, ki je običajen v takih šotorih, ne bom govoril o prineseilih žrtvah, o žrtvovanih neporojenih dušah, ki so bile priklicane po misterijah žrice, zakaj vam vsem je to

znano, kako bogati so darovi molečih v tistih šotorih in kako velike so žrtve, ki jih zahteva kult te žrice.

Zakon žrečeski pa prepoveduje žricam kulta ljubezni materinstvo. Ni postavljen od nas, človeštva, tisti zakon. Same so si ga postavile. Pregledal sem vse knjige in vse spise in sem našel, da ta zakon ni bil predložen človeštvu v odobrenje. In vsled tega je ta zakon neveljaven.

To je, sodniki, kar konstatiram najpoprej, predno nadaljujem.

Sodniki! Zgodilo se je, da je neka, pri misterijah žrice priklicana neporojena duša ostala nežrtvovana in je razodela v žrici glas življenja. Ustrašila se je tega glasu, zakaj v nevarnosti je bila njena žrečeska družba. Šla je ona tedaj in zadušila tisti glas v sebi. (Dalje prih.)

LISTE K.

Prvak med živečimi slovenskimi pesniki Oton Župančič je praznoval 23. jan. t. l. 50 rojstni dan. Gledališče, kjer je zaposlen kot dramaturg, je priredilo v operi sijajen Župančičev večer; mladina pa je z vso ljubeznijo, ki so je zmožna mlada srca, slavila Mojstra slovenske besede v dramskem gledališču. **Še mnogo let!**

V prognanstvo je moskovska sovjetska vlada poslala voditelje opozicije. Naseliti jih namerava v težko pristopnih in malo obljudenih krajih od Arhangelska do Srednje Azije in po Sibiriji. Med pregnanci so: Ljeningova desna roka in tvorec rdeče armade Trockij, potem Radek, Rakovski, Zinovjev in Kamenjev, stari preskušeni revolucionarji, potem, Čerebekov, ki je znan vsled svojih naporov, da dobi sovjetska Rusija čim boljše zveze v Zjedinjenih državah ameriških, Smilga, ki je uspešno deloval v novi ruski industriji in povzdigi sovjetske Rusije, potem znani feltonist Sosnovski, čegar dela so vzbujala občo pozornost, in seve tudi Beloborodov, bivši notranji minister in ekskultor carja Nikolaja. In mnogo drugih. — V prihodnjih številkah bomo prinesli več člankov o tragediji teh ruskih revolucionarjev, tako: razpravo o ruskem Thermidoru, potem Cederbaumov članek: Dvajset ur v potniškem jerbazu, in več drugih.

Ivan Molek. Med našimi sotrudniki iz U. S. A. zavzema kot publicist, pesnik in pisatelj odlično mesto v kulturnem življenju ameriških Slovencev Ivan Molek, član uredništva „Prosvete“ v Chicagu. Kot mladenič, sin lepe Dolenjske, je zapustil rodni kraj ter šel s trebuhom za kruhom. Tujina ga je oblikovala. Iz kmetškega fanta je postal narodov učitelj in voditelj, daleč od domačije. Težko je bilo sprva njegovo življenje v tujem svetu; opravljal je najtežja dela, iz tovarne v tovarno, iz rova v rov, iz kraja v kraj. Njegova jeklena volja pa je zmagala. Učil se je neprestano; hitel je za spoznanji, iskal resnico in — lepo število knjig je rezultat njegove neumorne in nevpopgljive volje. Samostojna znanstvena njegova dela so: „Priče evolucije“ — „Adami pred Adamom“ in „Proletarska etika in morala“. Izšla so v knjižnici izobraževalne Akcije v Chicagu. Iz angleščine pa je prevel sledeča znanstvena dela: Socialistični katekizem (Chas. E. Cline), ki je izšel l. 1909, Katoliška cerkev in socializem (l. 1914) (Frank Bohn, Thom Mc. Grady in R.

A. Dague), „Zakon biogeneze“ (I. Howard Moore) l. 1920 ter „Razpravo o kapitalistični ekonomski uredbi“ (August Claessens) l. 1924. — Kot novelist in pripovedovalec je napisal nebroj povesti v razne ameriške liste, zlasti v „Prosveto“ ter v Družinski ameriški koledar, ki mu je bil tudi pred leti urednik. Znani sta njegovi drami „Hrbtnica“, ki je izšla l. 1926 v knjigi ter „Poročna noč“ (v Druž. am. koledarju za l. 1928). Obe se igrata po delavskih odrih širom Amerike. V knjigi je izdal zbirko povestij „Zajedalcji“ (l. 1920). Poslovenil je tudi več povestij ameriških autorjev, med drugim tudi znano povest Upton Sinclaira „Jimmie Higgins“ (l. 1921), ki je izšla v Književni matici SNPJ v Chicagu.

Dvajsetletnica glasila Slovenske narodne podporne Jednote (SNPJ) v Chicagu. V januarju l. 1908 je izšla prva številka mesečnika „Glasilo S. N. P. J.“; urejal ga je Frank Krže. L. 1910 je postal tednik. L. 1915 pa je šesta redna konvencija SNPJ v Pittsburghu sklenila svoje glasilo izdajati kot dnevnik pod imenom „Prosveta“, ki je danes najrazširjenjši slovenski delavski dnevnik. Sredina številka izhaja v 44.000 izvodih. Glavni urednik „Prosvete“ je Jože Zavrtnik, bivši železničar, klepar po poklicu; v uredništvu so Ivan Molek, Luis Benigar in Anton Slabe. Glavni upravniki so vipavski rojak Filip Godina. — V ameriškem slov. duhovnem življenju igra „Prosveta“ odlično ulogo. Je res njihovo središče in ognjišče, kakor so ustanovitelji želeli pred 20 leti. — Na tem jubileju priskrbo čestitamo!

IVERI.

„Mladika“. Str. 29, l. 1928: „Avstrija je imela l. 1927 državnozbornsko volitve, ki niso prinesle socialnim demokratom zaželjene večne. Sredi julija so se z vstajo hoteli polastiti vlade. Toda prelat dr. Seipel je vstajo zadušil.“

Enotnost (l. III, št. 2 z dne 13. I. 1928): „Za Kristanovo revijo „Pod lipo“, ki je izrazito protirevolucionarna revija, dela reklamo tudi „Jutro“. — „Jutro“ že ve, kako blago hvali!“

Enotnost (istotam): „Pisatelj socialnega romana „Medvladije“ Jože Pahor je spisal obsežen zgodovinski roman „Serenissima“, iz beneškega življenja v začetku novega veka. Novo delo bo prinašal „Ljubljanski Zvon“. — („Jutro“ ta roman silno hvali.)

POD LIP O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV. LJUBLJANA, 15. MARCA 1928

ŠTEV. 3.

Iz naših rudnikov in tovaren.

O glašajo se tudi pri nas: rudarji, predilničarji, delavci raznih strok in misli svoje razlagajo v pesmi in prozi. V današnji številki imajo besedo naši mladi rudarji, predilničarji, delavski

naši pesniki. Naj bodo njih besede sprejete v naših srcih z onim ponosom in z vso ljubeznijo kakor so bile porojene in izgovorjene. Kri so naše krvi.

Francé Kozar (rudar v Hrastniku):

Spev dvajsetega stoletja.

Smo ljudje — stroji — deca zemlje.
V železnem oklepu tega stoletja,
v pogonu progressa, izumov, revolucij
— mi ljudje smo železne traverze,
smo orjaške konstrukcije
smo radio-človek.

In bijemo, kujemo, kličemo...

Smo ljudje — stroji — železni nosilci
naše pramatere — zemlje oskrunjene.
In veličina nam je kaos vsemirja!
Mi pojemo pesem zmage in boja,
na čelu nam je vžgana beseda:
Boj — Pravica — Svoboda.
Mi pojemo pesem, mi bijemo bitev neizprosno:
Mi Delo — Vi kapital.

Smo ljudje — stroji, v ritmu življenja
mi nosimo breme krivic, težo trpljenja.
Mišic železnih smo mi človek-orjak.
Prokletstvo nad nami v krvavem fantomu
noč in dan užiga grozo in upor.
V nas je uporni rod tisočkrat udušeni,
v nas sila ustvarjanja,
sila, podedovano poslanstvo,
ki izvršilo bo Mir in Svobodo človeka;
ker mi smo mornarji ladje Rdečega boja
in bijemo boj osvobođenja
nad Prokletstvom v krvavem fantomu.

Mi gledamo na Vzhod.
Naša pot vodi na šesto ozemlje.
Vseh petero ozemelj
spremeniti hočemo v novo
zemeljsko oblo:
Zvezo Novih Svobodnih Ljudi,
Zvezo osvobođenega Dela.

Francé Kozar:

Iz ciklusa: Pod zemljo.

Tako težko je človeku v osrčju pod zemljo!
 Poglejte, kje mi rudarji orjemo polja,
 kje sredi vzbočenih sten, skladov orjaških
 zasenčenih čel, tilnikov sključenih
 s krampi v rokah kopljemo zemljo,
 vrtamo v zemljo zaklete zaklade
 in jih izvažamo svetlemu, solnčnemu dnevu.

Ali solnca in šumečih gozdov,
 zelenih livad, cvetočih vrtov
 nas so mogotci okradli. Pahnili nas pod zemljo,
 dali nam so svobodo pod črnimi oboki,
 dali nam so pesmi strojev vrtalnih,
 in ritem krampov kljuvajočih
 in ritem lopat in motik.

Tako težko je rudarju tu pod zemljo.
 Vendar naša srca so gnana radosti pomladne,
 naše duše pijejo pir godbe življenja,
 — in prokletstvo, jarem trpljenja
 ki dnes nam je: bol in napor,
 dá nam nekoč solnca, pomladi,
 bodočnosti zôr...

Tone Sajovic (rudar v Trbovljah):

Rek veri.

Brez vere človek ne sme biti	Ce išče, išče, a ne najde
če hoče biti vsem enak;	vir pravih ver, ki je tenak
to vero pa si mora poiskati	tako, da marsikateri zajde
sam med življenjem v novi vek.	s poti in brede vodo kalnih rek,

tedaj naj človek zgrabi tisto,
 kar v prvem dobro se mu zdi:
 gotovo vest imel bo čisto
 in živel bo v zadovoljnosti.

Rinva (predilničar-Tržič):

Zublji rdeči.

Zublji rdeči plamenite
 v solncu danes, jutri v burji,
 zublji rdeči plapolite

v naš ponos!

Godba svira... Dviga noga
 se h koraku —; tilnik sklonjen
 uravna se, krepka roka
 pada k tlom...

Pod ognjenimi prapori
 dela množica se zbira,
 da proslavijo nje zbori

rdeči dan.

S srcem volja, moč prožeta
 z dušo misel gre vsesveta:
 da enaki smo si bratje —

v Svobodi!

Čulkovski (bivši rudar):

Rabski motivi.

Dalmacija.

Morskih globin tirkizova modrina,
 nad njo se v solncu svetlikajo galebi;
 razprostrtih jader snežna tam belina...

Na bregu ribič svoje mreže trebi
po kamenitih brdih za življenje se bori:
skromni labor, oljka, šilasta cipresa,
med kamenitimi ograjami črno grozdje zori
in smokva v vetru svoje liste stresa.

Poleg ljudske bede sjajni dvori...
Dežela čudnih barvnih harmonij.
Galebi, jadra, morje, ciprese, bori
in solnce, to Dalmacija si Ti.

Ivan Molek (Chikago):

Interview z Lincolnom.

Nekega jasnega jutra,
ko se je solnce kopalo v jezeru,
sem prekoračil široke kamnite stopnice
na bregu in pozdravil našega velikega Lincolna.

— Že toliko let stojiš tu prikovan, Abraham;
noč in dan zreš na čikaško Gomoro; gledaš po tej
veliki zemlji, ki je bila tvoja nekoč; motriš ta čuden svet,
ki ni več tvoj; mrko opazuješ vse to — in nič ne rečeš.
Ves svet govori, da si ti osvobodil črnega brata,
da si mu ti snel verige z zapesti in gležnjev.
Zato so ti menda postavili tisoč monumentov. A glej, Abraham!
Čim več je tvojih monumentov, toliko več je sužnjev!
Domovina tvoja je polna sužnjev, sužnjev črnih, sužnjev belih —
na vsak tisoč milijon novih...
Jaz tega ne razumem. Reci eno ali dve!

Nasmehnilo se je pošteno bronasto lice:

— Kadar črni bratje, beli bratje in vsi drugi bratje
svobodo bodo res hoteli, bodo svobodo tudi imeli...
Dokler pa se bodo svobodi smejali, bodo hlapčevali,
po pravičnem zasluženju hlapčevali — in prav jim je!
Tako je rekel Abraham in nadaljeval pogled
na trimilijonsko Gomoro hlapcev.

K. Salesin (iz steklarne, Hrastnik):

Reminiscence.

Rad bi bil pesnik. Rad bi napisal
slavospev delavcu-trpinu, ki se noč
in dan trudi, da preživi sebe in dru-
žino. On dela, trpi gradi in ustvarja, a
nima ničesar. So drugi, ki pospravijo sad
njegovega dela. Delo ga ne povečuje,
poveljal bi ga rad jaz v pesni. Ali pesmi
mi ni mogoče ustvariti. Vse, kar vidim
in slišim okoli sebe, vse je tako malo
pesniško, vse je preveč prozaično. Zato
sem primoran, da pišem prozo.

Proza! Zame je lažje pisati
prozo. Kakor se misel budi v meni, tako
jo napišem na papir, brez pretiravanja
in olepšavanja. Tudi mi ni treba misliti

na rime, tu mislim samo na vsebino, na
to, kar pišem. Pa tudi proza je težka.
Včasih se zastonj trudim, da bi napisal
kaj lepega. Pišem in pišem, ves sem pre-
žet ognja ljubezni do dela, a ko odložim
pero in sestavek prečitam, kako se mi
zdi vsa stvar malovredna, nizka in prazna.

Najrajši bi imel pero vedno pri sebi.
Ponoči se nenadoma zbudim, lepa misel
mi šine v glavo. Zapisal bi jo. Vstal bi,
prižgal bi luč, ali bojim se: zbudil bi
očeta, ki spi poleg mene in je ves zmu-
čen od dela in dnevnega napora. Zjutraj,
ko vstanem, na vse to pozabim.

Izprehajam se po prašni, umazani cesti. Cestokrat vidim zanimiv prizor, ki bi ga bilo vredno opisati. Pa si spotoma ne zabeležim in tako ga pozabim.

Toda, kadar sem sam v svoji sobi, ko je zunaj sneg, mraz, dež ali megla, takrat sedem za mizo in mislim. Takrat mi vsi ti napol pozabljeni spomini zopet ožive; nizajo se kakor na vrvi drug za drugim in še enkrat gledam v duhu vse prizore, ki sem jih že kedaj v življenju videl.

Lepo je biti v sobi sam in misliti na žalostne in vesele dni svojega življenja...

Marsikaj sem že okusil v življenju trpkega. Poznam gorje, katerega je deležen delavec. Dela, dela, a zato nima ne življenja, ne denarja.

Komaj štirinajstleten fant sem bil, že sem moral v tovarno na delo. Nisem vedel, bom li delu kos; gnala me je želja, da bi kaj zaslužil; raztrgan sem bil in rad bi tudi pomagal staršem. Le s težkim naporom sem dobil službo. S tistim dnem, ko sem začel delati za tujega gospodarja, so se mi začele odpirati oči, od tistega dne se začenja veriga mojega resničnega trpljenja.

Če te enkrat ugrabijo stroji, se jim ne iztrgaš izlepa; dokler te ne izsesajo, dokler te ne raztrgajo. Rešen si vseh muk le, kadar te ni več.

V tej dobi in v takih razmerah je vzkliklo moje pravo hrepenenje po napredku, po svobodi. Le suženj ve, kaj je svoboda, le suženj strojev; kakor ve bolnik, kaj je zdravje.

*

Nisem površen opazovatelj življenja, rad pogledam včasih tudi na dno. Pa se mi odkrivajo žalostne, prežalostne stvari.

Poznal sem ga, ne da bi se kdaj osebno seznanil z njim. Ime mu je bilo Janez. Kako se je pisal, to je vseeno.

Janez je bil zelo čuden pojav. Ni bil povsem normalen, ali neumen tudi ni bil. Pedagogi bi konstatirali, da ni imel pravih vzgoje. V mladosti je bil prepuščen vse preveč samemu sebi, zato se je razvil po svoje. Torej čisto svojevrstna oseba.

Nekoč sem šel po svojih opravkih v neko drugo delavsko kolonijo, kjer sem ga prvič videl. Igral je z malimi paglavci za kroglice in jih metal po blatu.

Vprašal sem prvega fanta, ki se ni udeleževal igre: „Kdo je ta velik fant, ki igra tam z malimi s kroglicami?“

Malo me postrani pogleda, pa odgovori: „E, to je Janez! Ali ga ne poznate?“

„Ali hodi že v službo?“ sem vprašal dalje.

„Seveda! Na separacijo!“

To je bil prvi vtis, ki sem ga dobil o tem fantu in tudi zadnji, zakaj zgodilo se je kmalu za tem nekaj nepričakovanega.

Ni še poteklo dobra dva meseca po tem dogodku, ko sem zaznal žalostno novico.

„Na separaciji je zopet enega ubilo!“

Poizvedoval sem dalje in na svoje veliko presenečenje sem zvedel, da je bil ubit Janez.

„Kako se je to zgodilo?“ sem vprašal delavca, ki je delal z njim.

„Nihče ne ve, kako se je zgodilo,“ je pripovedoval oni. „Bilo je na tretjini, ki dela ponoči. Janez je spravljal nakopičeni premog izpod koles, da ne bi oviral promet. Kako je zašel med jermene, da ga je raztrgalo, ni nikomur znano. Ljudje so opazili prizor, ko je bilo že zamujeno, ko je bilo že prepozno.“

Ta dogodek me je globoko potrl. Sočuvstvoval sem z nesrečno žrtvijo, ki je na tako tragičen način preminula. Ali sem ga moral spoznati tistikrat, na cesti le zato, da mi je sedaj njegova nesrečna usoda le še bolj globoko segla v srce?

Ta atom, v življenju atomov, ta nesrečni Janez, je postal žrtev svojega poklica.

Mnoge je ta dogodek ganil kakor mene, mnogi so pa ostali ravnodušni, kot bi se ničesar ne zgodilo.

Človek je bil. Morda je živel v drugačnem duševnem svetu kot živimo mi. Imel je morda svoje cilje, ki niso bili tako visoki, kakor so naši. Imel je morda svoje hrepenenje. Vse to je morda imel, pa mu je bilo ob zadnji uri morda tudi hudo, kakor bi bilo hudo meni, če bi moral naenkrat tako mlad umreti.

Ubogega Janeza ni več; on je pozabljen. Nihče se ga več ne spominja. Le jaz se ga včasih še spominjam in zato sem napisal njemu v spomin teh par skromnih vrstic.

S. K.:

Thermidor.

Paris 1794.

Dunajski delavski dnevnik »Arbeiter Zeitung« prinaša v številki 352, z dne 25. XII. 27. sledeči članek, ki ga prinašamo v slovenskem prevodu:

(Prevel Boris Kristan, Paris.)

Revolucionarji člani leveice, izključeni iz ruske komunistične stranke, so priobčili svoje misli v spomenici, ki je izšla v Nemčiji pod naslovom „Pred Thermidorom“. V vsej ruski strankarski diskuziji igra pojem besede: „Thermidor“, veliko vlogo; Stalin in Buharin označujeta ta prikaz na odločujočo krizo francoske revolucije kot „brezpomembno govorenje“; dočim pristaši Trockega ponavljajo v raznih slučajih in oblikah, češ tudi ruska revolucija se bliža svoji „Thermidorski dobi“.

Mi hočemo poskusiti, obuditi spomin; kaj pomeni francoski Thermidor in kakšno skupnost ima s to označbo dejansko obstoječa kriza ruske revolucije.

9. Thermidorja, v II. letu republikanskega časošetja; to je 27. julija 1794. je bil v Parizu obglavljen Robespierre, dejanski vodja francoske strahovlade s svojimi ožjimi prijatelji, poveličini zastopniki malomeščanske demokracije, — med tem ko je še teden dni preje divjala njegova strahovlada, brezobzirno in brez meja — kakor še nikdar poprej. 9 (deveti) Thermidor je začetek protirevolucije, ki je sprejela mnogovrstne politične in socialne oblike, prinesla različne razredne skupine na površje in se spremenila v neograničeno vojaško diktaturo Napoleona Bonaparta — ona je dosegla svojo dovršitev šele čez 20 let, ko se je Napoleon na krovu angleške vojne ladje „Bellerophon“ bližal otoku Sv. Helene, a ko je bila bourbonska monarhija pripeljana na trenskem vozu sovražnih armad nazaj v Francijo. Od Thermidora — do sv. Helene — lok dvajsetih let protirevolucionarnega razvoja je pač pripeljal politično državno obliko Francije, ne pa njene socialne ustave, nazaj, k začetni točki revolucije leta 1789. —

Francoska revolucionarna diktatura, na čelu katere je bil Robespierre kot odločujoči mož, tako nekako kakor danes Stalin na čelu ruske, je imela v konventu

Moskva 1927.

svoj kongres sovjetov, v odboru javne dobrotelčnosti — svet ljudskih komisarjev, v varnostnem odboru svojo politično upravo ali Čeko, a v mrežah jakobinskih klubov in 19.000 revolucionarnih ljudskih društev svoje strankarske organizacije, v sekcijah občinskih uprav svoje celice, a v prostovoljni armadi patriotov svojo rdečo armado, s katero se lahko tlačijo notranji sovražniki, ki pa je tudi proti intervenčni politiki združenih fevdalnih moči Evrope zrela za obrambo. Tri mogočne socialne sile so delovale skupno, da stvorijo to diktaturo: kmet, osvobojen od vezi podložništva, osvobojen pravne in osebne nesvobode že leta 1789 v prvem navalu revolucije, hoče biti tudi razrešen vseh fevdalnih obveznosti, hoče kot svoboden lastnik obdelovati svoje polje in uživati njegove sadove; on zahteva ne le pravno in politično, nego predvsem socialno revolucijo. Zanj je smoter boja osvojitve francoske zemlje, čeprav bi del te zemlje moral deliti z meščanom. Delavec in siromašni malomeščan francoskih mest, pred vsemi oni iz Pariza: bojujoča se armada na mejah, zahtevali so cenena živila, obleko, čevlje, municijo, orožje — a za politično delo v ljudskih društevih in sekcijah odškodnino ter podporo za brezposelno, toda politično aktivno manjšino. Revolucionarni patriotizem je zahteval močno državno oblast, ki bi imela sama dovolj moči, da bi izpeljala sama vse te socialne preokrete, rešila ljudsko energijo spon in kljubovanja premoči protirevolucionarne zveze, ki je iz Londona preko Berlina in Dunaja segala do Petrograda.

Revolucija je začela svoj naskakovni pohod leta 1789, toda do 31. maja 1793 ni mogla rešiti nobene svojih nalog. Monarhija, cerkev, fevdalno plemstvo so utrpeli v tem času, ki je bil izpopolnjen z strastnimi razrednimi boji in v katerem so se izmenjavale revolucionarne pobune s protirevolucionarnim potekom časa, odločujoče poraze. Kralj je bil obglavljen, cerkvena posestva odvzeta, hierarhična cerkvena ustava uničena, plemstvo pregnano — pomorjeno, prisiljeno v emigracijo, a na strehe gradov postavljeni rudeči petelini, dokazi, v katerih so bile

zaznamovane fevdalne dolžnosti kmetov, so sežgani, toda iz vseh viharjev revolucije se je dvignila nova izmozgavajoča socialna sila: finančno, trgovsko in industrijsko meščanstvo, ki se je organiziralo kot stranka girondistov, ki je združena vsled solidarnosti radi lastništva s premaganim fevdalnim razredom nasprotovala prvi agrarni revoluciji; ona ni pustila skrbeti za delavce, malomeščane in siromake ter tako sabotirala tudi moč nacionalne domovinske obrambe. Položaj v maju 1793 je bil tak: kmet, izmučen od lakote v deželi, delavec in patrijot, opazujoča z krulečim želodcem postanek nove denarne moči, a republikanska armada — poražena na vseh frontah od fevdalne Evrope. Tedaj se je pobunilo ljudstvo pariških predmestij, ki si je ustvarilo v pariškem občinskem svetu demokratsko in malomeščansko socialistično sovlado, da izloči girondiste in jih postavi pred revolucionarni tribunal. Bili so deloma pomorjeni, deloma pregnani; sedaj je lahko pristopila revolucija, da uresniči svoje tri naloge: osvobodjena od lastninskih interesov velemeščanov je izpeljala agrarno revolucijo, razdelila posestva emigrantov, vrnila kmetom oropano občinsko zemljo in porušila je fevdalizem. Ona je razbila okove gospodarskega liberalizma, ki je bil vladajoče gospodarsko pojmovanje girondistov, upeljala je „maximum“, „najvišje cene“, začela boj proti spekulantom, proti skopuhom, tatinskim vojnim dobaviteljem; poskusila je na ta način zaježiti kapitalistično akumulacijo, napraviti izravnavo premoženja s pomočjo političnih prisilnih sredstev. Opirajoča se na ljudske množice, zadovoljne s temi ukrepi, je zapovedala „Levée en masse“, splošno oboroženje ljudstva, organizirala revolucionarno armado, ki je bila zmogljiva potolči Pitte in Koburge, Habsburge in Hohenzolrje in pred internacionalno oboroženo protirevolucijo tudi zaščititi revolucijo.

To gigantsko delo je bilo izvršeno od 17. maja 1793 do spomladi 1794. Spomladi 1794 je oral plug francoskih kmetov že osvobodeno zemljo — toda s tem je ugasnil tudi interes za nadaljnjo pot revolucije! Kakor se je umaknil po prisvojitvi zemlje ruski mušik iz političnega pozorišča in se odslej malo zanima, kako se boré po

mestih boljševiki z buržuazijo in kako urejujejo državo, tako se je tudi obrnil interes francoskih kmetov na obdelovanje pridobljene zemlje, k uporabi svojih izdelkov; zganil se je le takrat od svoje vaške odrezanosti, če se je šlo zato, da brani zemljo, sprejeto iz rok revolucije pred Kolčakom ali Denikinom. Od sanculotskih generalov vodena revolucionarna armada je potolkla koalirano evropsko reakcijo, osvobodila francosko zemljo sovražne invazije, je nesla na konicah svojih bajonetov revolucijo preko Rena, podjarmila Belgijo in Nizozemsko, omajala ves fevdalni red v Evropi. Agrarna revolucija in revolucionarna obramba domovine sta bili nepremagljivi energiji, kajti delovali sta v smeri družabnega napredka. Proletski in malomeščanski upor naperjen proti ekonomskemu liberalizmu, želja po reglementiranju gospodarskega življenja je bila tedaj deloma za nekatere reakcionarna utopija, nekaj poskus povratka k staremu družabnemu redu, pri nekaterih pa, zlasti pri socialnih revolucionarno mislečih — predhodnik nekega socialističnega ideala, katerega čas pa še ni bil napočil. To gibanje je moralo brez obzira, ali je bilo prezgodno ali prepozno porojeno, propasti. —

Revolucionarna diktatura, enotna v volji po izvedbi agrarne revolucije in v boju proti intervenčni vojski, se je pacipila v borbi za socialne reforme, ki so imele protimeščanski značaj. Razpadla je v tri skupine: na skrajnem levem krilu so bili voditelji delavskih in malomeščanskih množic, ki so zahtevali odredbe, odgovarjajoče socializmu tega mladokapitalističnega časa. Hebert Chanmette in prejšnji katoliški duhovnik Jaques Roux sta bila njih najpoznanejša voditelja. Zahtevali so „izpopolnjujočo socialno revolucijo“, bili so ustanovitelji in propagatorji enakosti, zastopniki vaške revščine proti onim, iz revolucije izišlim trgovcem, kulakom, pobijali so Nepaše (pridobitnike nove dobe), ki so si potem inflacije, vojnih dobav in spekulacij nabrali novo in veliko bogastvo ter postali nova buržuazija. V popolnoma drugače oddeljeni socialni okolici, pod popolnoma drugimi ekonomskimi pogoji so bili oni — Trockysti francoske revolucije. Ko so s predmestnimi masami, z obiskovalci sekcijskih zborovanj uprizorili vstajo, se je zlomil

njih poskus na odporu sredine, katerega je organiziral francoski „Stalin“ iz leta 1794 — znani Robespierre, pri čemer mu je prišlo na pomoč desno krilo jakobincev pod vodstvom Dantonovim. Ko je bil Jaques Roux postavljen pred revolucionarni tribunal, se je sam zabodel z besedami, češ nočem „preživeti smrti svobode“ — bil je Adolf Joffe tedanje dobe. Ta vstaja se je dala udušiti le vsled tega, ker je Robespieru uspelo odstraniti za obrambo diktature v Parizu nastanjeno revolucionarno armado — pregnati iz občinskega sveta zanesljive revolucionarje, staro gardo, razgnati njihove klube in njih celice, ter jih prisiliti v ilegalnost.

Robespierre ni bil protirevolucionar; zavedal se je, da bi nihalo zašlo preveč na desno, zato je usmeril svoj udarec tudi proti Dantonu, češ, da bi „leve in desne razlike“ onemogočil od prave poti. Tudi Danton in njegova frakcija je morala napraviti v marcu 1794 pot guillotine. Sedaj je upeljal Robespierre svoje neomejeno gospodstvo pri jakobincih, kot Stalin danes pri ruskih komunistih. Toda moči, ki so stale za njim, so bile, socialno smotreno, polne nasprotja: novi gospodujoči razred, ki je svoje imetje ščitil pred nameni socialističnih revolucionarjev leve in pred povratkom prejšnjih lastnikov; široke plasti, ki so bile trudne nemirov in vstaj; patrioti, ki niso pozabili, da je nekloneča energija Robespierova utrdila meje in tudi protirevolucionarji, ki so po Dantovi smrti stavili svoje nade v Robespierovo ostro politiko proti tvorcem enakosti. Toda še bolj nevarno, kot nastopajoči pritisek teh tako različnih socialnih moči, je bilo dejstvo, da strahovlada, diktatura, postaja brezposelna, brez funkcije; kmet zadovoljen, socialistične utopije potlačene, nove lastninske razmere v osnovi sprejete, ki niso potrebovale več jeklene obrambe z strani diktature. Vseeno pa ne bi ta pojavljajoča se pretvorba še privedla k polomu revolucionarne diktature, če ne bi postalo v takem trenutku jasno, da je diktatura brez funkcij, ko je dokončala tudi svojo nacionalno revolucionarno nalogo — osvoboditev francoskega državnega ozemlja.

Med tem, ko sta Robespierre in revolucionarni centrum pomorila gonilne može revolucije (Heberta) in pripadnike

velemeščanske stabilizacije v jedru revolucije (Danton), očistila občinske svete in klube in tako uničila vse nasprotnike svoje diktature ter vse uklonila železni pesti svoje strahovlade, se je pa izvršil velik, odločujoč preobrat na bojiščih, v prid Francije. Mesec dni pred padcem Robespierrovim, 26. junija 1794, je potolkel general Pichegru pri Fleurus združene vojne sile Angležev in Avstrijcev; Prusija vznemirjena vsled planov neke nove predstoječe delitve Poljske, je potegnila svoje čete od Rene nazaj, ter jih premestila na vzhod. Trikolora je bila zasajena in je zaplapolala na izlivu Schelde; republiki ni pretila nobena sovražna vojska več. Tako je lahko pošiljal častihlepni general tajno čete v Pariz, da bi z orožjem preskrbel parlamentarno koalicijo, ki se je ustvarjala v naročju ogroženega konventa proti Robespieru.

Združilo se je v zanjki skrbno izdelane zarote vse proti njemu: novi bogataši, ki so uživali in hoteli dalje bogateti; vsi ki so bili vojne in revolucije siti in trudni ter oni, ki so hoteli utrditi in razširiti svoja socialna in gospodarska odločujoča mesta, Nep-aši in kulaki, katerim so se pridružili razupiti teroristi sorte Fouchaja in Tollieuja, ki so s svojimi nepotrebnimi grozodejstvi in ropi umazali čast jakobincev in so se upravičeno bali puritanskega Robespierra. Ko so se pripravili, da ga napadejo 8. Thermidora, in so zahtevali njegovo aretacijo, tedaj so napravili Robespierrovi prijatelji poskus, organizirati boj proti konventu iz občinskega sveta in tako rešiti diktaturo. Zapovedali so zvoniti z zvonovi v dokaz nevarnosti, poslali so komisarje v predmestja in so hoteli s pomočjo puntarskih množic ukrotiti izdajalski konvent. Toda delavci in siromašni ljudje so ostali doma, poskrili so se v svoje luknje, zmajevali z rameni, češ ali ni ta-le Robespierre dal pomoriti pred tremi meseci vodje množice, ker so zahtevali kruha in dela za stradajoče, ali ni ta Robespierre razpusil revolucionarno armado, spodil zaupnike vstaških sekcij iz občinskega odbora?! Ko je konvent, pod varstvom Pichegrujevih bajonetov ponoči na novo zapovedal aretacijo Robespierra, Saint-Just-a in Couthona, tedaj je bil trg pred mestno hišo prazen in orožnik Meda, ki so ga poslali po

Robespierrea, je ustrelil še včeraj vsemogočnega diktatorja s strelom v podbradek. Napol mrtvega so ga peljali 9. Themidorja na trg revolucije, a na kolice, v katerih se je peljal v smrt pod guillotino, je padal dež cvetlic iz zelo dolgo zaprtih oken bogataških hiš. A ko so zvečer odprla gledališča svoja vrata, videlo se je zopet prvikrat elegantne equipaže in livrirane sluge. V neki knjigi spominov se

čita: „neki zakonski par se je pripeljal s svojim triletnim sinom v gledališče in je gospoda pozdravil biljeter z besedo: „Monsieur?“ „Kaj pomeni monsieur?“ je vprašal otrok, ki do tega dne ni še slišal te besede. On se je učil govoriti, „ko so se v času enakosti vsi ljudje v Franciji tikali in tedaj ni bilo nobenih „gospodov“, bili so le „citoyens“ (državljeni). (Konec prihodnjič.)

Ameriške slike o stavki.

(Iz judovščine prevela Hermynia zur Mühlen in Sima Neugröschl. Iz nemščine I. Vuk.)

1. Junaška stara mati.

(Spisal Esther Lowell.)

Naj žive stavkujoči Passaica! Naj žive delavci, hrbtenica sveta, junaki borbel!

Razne slike stopajo pred moje oči: Ljubko, rujavooko dekle stoji na shodu stavkujočih blizu tribune. Na rokah drži težkega, štiriletnega fantka. Bodrilen smehljaj, jasni njen blede obraz. Nočno delo prezgodaj stara petindvajsetletno...

Z neizrečeno potrpežljivostjo dobrodušnega slona poslušaj okoren, čokat možak, ki mu na plečih sedi pohabljen deček...

Močan mož, z očali, z visečimi brki prosi pred hišo z dvanajstimi sobami za prve stavkujoče, ki jih je zloben lastnik hiše vrgel na cesto. Njegov italijanski jezik se spodtika ob angleške besede.

Mišičasti mladi zamorci poveljujejo belim in črnim stavkovnim stražam, ki korakajo k tovarnam. Mehki glasovi zamorcev kličejo:

„Sodrug, držite se vrst in reda!“

Stari zamorec se čudi ves presenečen, da se beli pokoravajo zamorcem...

Navdušeni zapuste trinajstletniki šolo in se bore ob strani staršev in sorodnikov. Neka deklica pripoveduje:

„Materi je pri delu polomilo prste na roki in teden dni pozneje je izgubila tudi sestra prst. Ostal je v stroju. Zato oče ne dovoli, da bi tudi jaz šla delat.“

Nekdo vzdikne:

„Dekle mora na visoko šolo. Najumnejša je v vsem razredu...“

Mračen koridor vodi v tri ozke prostore, ki služijo vdovi Poljakinji kot spalnica, obednica in kuhinja. Vzdržuje jih s svojo majhno mezdo šestnajstih dolarjev na teden — ako je tovarna v polnem

obratu, drugače dobiva manje — kot otrok. Stanarina, ki jo plača za te tri luknje, znaša šestnajst dolarjev mesečno...

„Imam devet otrok,“ govori okosteleni oče, Oger. „Najstarejšemu je osemnajst let, Je suazilec peči in zasluži tedensko petnajst dolarjev.“ Baby je trileten dečko, sedemmesečnik. Shujšana, nervozna mati boleha od tistega časa, ko ga je rodila.

„Ko sem tega dobila,“ pravi in pokaže na majhnega, nežnega, petletnega sinčka, „sem delala do zadnjega trenutka. Ali pri poslednjem sem bila zmožna za delo šele po treh mesecih.“

Mati je delala po noči v predilnici, oče pa po dnevi...

Izmozgana vdova krmi v vlažni, mračni sobi majhnega otročička z mrzlim, osoljenim krompirjem. Izven doma ne dobi nobenega dela. Šestnajstleten sin zasluži kot raznašalec štirinajst dolarjev na teden...

Velika, močna kmetica Poljakinja brezskrbno doji devetega otroka.

„Če prinesem po sobotah dvajset dolarjev,“ pravi njen mož, „govori moja žena: velik zaslužek. Pred stavko sem bil šest tednov brezposeln in en sin leži v bolnici. Kaj naj delamo? Delavci se morajo boriti, vsi skupaj stavkati...“

Stara mati Italijanka. Kljub mnogim letom truda in dela je ostala hrabra in sveža. Stari tirkisovi uhani ji migotajo v ušesih divje, ko brezobzirno opsuje policiste. Medtem, ko smo čakali v policijski celici, je pokazala, kako so jo policisti pretepli. Nato je nežno segrevala v svojih moje mrzle roke.

„Bodi zdrav,“ je zašepetala pridušeno, ko sem bil izpuščen. Ona pa, junaška stara mati, je ostala v celici.

* (Nadaljevanje sledi.)

Ivan Vuk:

Homo homini lupus.

(Dalje.)

Spominja me ta zločin na daljno rimsko dobo. Na mogočni, stari Rim, katerega zakone spoštuje in rabi naše pravosodje še dandanašnji. Stalo je tam svetišče boginje Veste. Noč in dan je moral goreti ogenj na žrtveniku in čuvajke tistega večnega ognja so bile žrice, vestalke po imenu. Bile so to dekleta, ki so se morala odreči misterijam ljubezni. Gorje tisti, kateri je ugasnil na žrtveniku sveti ogenj. Bil je to znak, da je prelomila postavo in je spoznala misterij ljubezni. Niso tiste spraševali, kako in zakaj, nego kaznovali, kakor je pisano.

Sodniki! Ali se vam ne zdi podoben ta slučaj z današnjim? Tam so kaznovali žrice, ker jim je ugasnil sveti ogenj, danes nam je kaznovati žrico, ki je tudi pogasila sveti ogenj, ogenj življenja.

Pripomnil sem to zato, da si lažje vsak izmed vas predstavlja zločin, ki stoji pred vami.

Sodniki! Moderna doba je prevrnila stari običaj, odpravila čuvaje svetega ognja. Vi pa, sodniki, veste, kako nevarno je za človeštvo, ako bi se vse žensstvo udinjalo v žrice modernih vestalk. Svet bi poginil in mi bi poginili z njim. Zato vam kažem ta greh, preveliki greh, da ga uničite v koreninah, da ne pride na beli dan, da ne pade na naše glave in nas ne osramoti v naši avtoriteti.

Umolknil je tožnik in sedel. Globoko je vzdihnil, kakor človek, videč pred seboj završeno težko delo.

Predsednik sodnikov je pogledal toženko, ki je gledala na tožnika z začudenim posmehom v kot stisnjenih ustnic in se nagnil sedeč nekoliko naprej.

„Kakšen je tvoj odgovor, toženka?“

„Vestalk niso vprašali,“ je odgovorila obtoženka, „kako se je zgodil zločin, da je ugasnil sveti ogenj in kdo je pravi krivec, niso iskali, nego so jo kaznovali, da zakrijejo krivca. Zakaj vam torej moj odgovor, ko pa še ni obtožen krivec mojega zločina?“

„Hm,“ je rekel predsednik sodnikov.

„Hm“, so rekli vsi in videlo se je, da so jim neprijetne misli. Samo tožnik je rekel:

„Sodniki, grešnica priznava.“

Triumf je bil v njegovem glasu.

„No izrekla še ni tiste besede“, je odgovoril predsednik sodnikov.

Obtoženka pa je rekla:

„Kaj naj vam še rečem? V moj šotor so hodili, ne da bi jih vabila. Jaz nisem hodila k njim na stanovanja. Darove so nosili bogate s prošnjo, da jim dovolim prižigati ogenj. Zakaj bi jim ne ustregla? Če oni niso mislili na greh, zakaj bi moral misliti jaz, ko sem bila vendar v svojem šotoru?“

Tožnik je zopet rekel:

„Sodniki! Toženka priznava!“

Predsednik sodnikov je rekel:

„Toženka, jasneje govori! Tako govori, da bodo vsi vedeli. Si kriva ali nisi kriva?“

Tedaj se je obtoženka obrnila k vsem:

„Še jasneje naj govorim? Kako naj še jasneje povem? Vestalke so bile kaznovane, ker jim je ugasnil ogenj, izročen v varstvo. Jaz pa sem ugasnila še nezagorevši ogenj, kateri mi ni bil izročen v varstvo, nego ukraden nekje in prinešen v moj šotor, da ga žrtvujem?!“

Obtoženka je obmolknila.

Sodniki so gledali na njo, kakor bi gledali na nepoznano in nezanimivo osebo, slučajno gredočo mimo njih.

„Priznala je,“ so rekli nato. Ko so to rekli, so pogledali v papirje pred njimi, ležeče.

Vstal je zopet tožnik. Srdito je bilo njegovo obličje. Le v očeh ni bilo srda. Zadovoljnost je bila v njih. Rekel je s trdim glasom:

„Sodniki!... Slišali ste njeno besedo. Njeno drzno priznanje. Sodite! Vi ste poklicani, da obvarujete človeštvo pogina. Vi veste, kako se širi med človeštvom kult ljubezni. Da bi se posvečale za žrice ženske, ki niso zale, naj bi se — če ni drugače — trpel ta kult. A same prekrasne so, ki se posvečujejo žricam tega kulta... One, ki bi naj oživljale ideale, speče v moških prsih, se rogajo tistim idealom. One so, ki pogublajo nas, ki nosimo te ideale v prsih. One so, ki nam s silo trgajo iz duš naše ideale...“

Glasno, histerično se je nasmejala obtoženka.

„Vi ste,“ je rekla in se ozrla po vseh, „ki jih prinašate v moj šotor, da se ne zaprašijo v vaših domovih, tako vzorno čistih.“

Vsi v dvorani so se zganili. Porotniki so jeli gledati drug drugega, poslušalci so jeli šepetati nekaj med seboj, časniki pa so pisali z neverjetno naglico. Le sodniki so sedeli, kakor bi ne slišali ničesar in njih bele brade se niso zganile.

Tožnik pa je nadaljeval, preziraje besede toženke:

„Žal, nimamo še pisanih zakonov, ki bi predpisavali kazen za ubijanje idealov, kakor še nimamo zakonov, ki bi kaznovali žrtvovanje neporojenih duš. A imamo zakone, ki prepovedujejo uničenje glasu življenja, zato naj oni ob enem ka-

znujejo tudi ubite ideale in žrtvovane neporojene duše. Obtoženka se izgovarja, da ji življenje, ki ga je udušila, ni bilo izročeno v varstvo. Ona hoče reči, da življenje še ni bilo rojeno in da noče materinstva in da je materinstvo le last in pravica volje vsake ženske. Pravim vam pa jaz, da po naših zakonih materinstvo ni last in pravica volje vsake posamezne ženske, nego last in pravica volje nas vseh. Ona je, ki je nam vsem zagotovila rojstvo.

Zato, sodniki, sodite, ker ona je materinstvo, last in pravico volje nas vseh darovala misteriju kulta ljubezni.“

(Dalje prih.)

Iz pesmi Albina Čebularja:

Ledeno srce.

<i>Mrzlo naše je ognjišče ...;</i>	<i>Oče koplje v črni jami,</i>
<i>ob ognjišču dece krog</i>	<i>mater bolno grob je vzel,</i>
<i>milo joče in vzdihuje,</i>	<i>je birič odprl vrata —</i>
<i>da se čuje v hrib in log.</i>	<i>boben votlo je zapel ...</i>

*Deca joče, milo prosi:
„Kje si Bog, pomagaj nam!“
... a nebesa so zaprta ...
„Glad se plazi bliže k nam!“*

Molitev pred spečo deco.

<i>V naši deželi pomladi ni,</i>	<i>V naši deželi je večna jesen,</i>
<i>tuga je v naši deželi —</i>	<i>da je pred nami vsak hip bolj meglen,</i>
<i>in vsi bi zaplakali v radosti,</i>	<i>„strah nas je“ dalje živeti,</i>
<i>o, ko bi le en žarek ujeli!</i>	<i>„strah nas“ je zdaj še umreti —! ...</i>

Rudeči krik.

<i>Dnevi naši so črni,</i>	<i>Biči nas hranijo dnevno,</i>
<i>črne so naše dlani,</i>	<i>izpite so naše moči,</i>
<i>bledo je naše obličje,</i>	<i>oj dnevi so naši vsi temni</i>
<i>solzne so naše oči!</i>	<i>in bolne so trudne noči!</i>

Ivan Molek, Chicago:

Ameriška družinska kriza.

Družinsko življenje v Združenih državah se nahaja v veliki krizi. Zlasti velja to za vrhnje in srednje plasti, a prodira tudi v spodnjo plast širokih delavskih in farmerskih množic. „Divors“ (divorce, zakonska ločitev ali razporoka) trga narazen zakonske pare v vedno večjem številu, mešane družine (nanovo sparjeni ločenci, ki privedejo otroke iz prejšnjih zakonov) naraščajo,

družine brez otrok se množe, armada gospodarsko dobro situiranih samcev in samic raste in zakonske tragedije ter škandali pretresajo javnost dan za dnem. Tesno v zvezi s to krizo je pa večno vprašanje prostitucije, nezakonskega naraščaja, kriminalnih posilstev, delikvence mladine itd. Reformistični in religiozni krogi so vsi iz sebe in vpijejo po „drastičnih zdravilih“, hinavci hinavščijo, ra-

dikalci nasprotnega ekstrema se pa smejejo, češ: „We have told you so — saj smo vam povedali: socialna revolucija je tukaj in konec stare družine prihaja.“

Činitelji te krize so mnogi in križajo se iz vseh kotov, a glavni vzrok je v močnem razmahu ameriških industrij. Industrijsko življenje, ki strahovito orje po polju tradicij in svetih starih postav, je na stečaj odprlo vrata kuhinje, cerkve in otročnice in dvignilo ženo na ravnopravno mesto z možem v businessu, politiki, umetnosti in znanstvu. Samo v industrijah je danes zaposlenih deset milijonov žensk, med katerimi je tri milijone omoženih. To je faktor, ki ga mora priznati tudi najbolj zakrknjen „lord of creation“.

Zanimiva pa so zdravila, ki jih ponujajo od vseh strani za rešitev družinske krize. Mislim, da stvar najboljše osvetlim, če citiram mnenja radikalnih mislecev. Med te nedvomno spada novelist in esejist Rupert Hughes, ki je sicer zelo bled radikalec in je glede ekonomskih vprašanj popolnoma na strani kapitalističnih nazorov, kljub temu je interesanten. Hughes se ogreva za načrt newyorškega sodnika Burnella, kateri predlaga legaliziranje petletnega zakona po vsej ameriški Uniji.

„Najnovejša in najdrastičnejša remedura proti zlu divorsa je predlog sodnika Burnella, ki se glasi, da se vsi zakonski pari avtomatično razporeče vsakih pet let,“ piše Hughes. „Oni pari, ki žele še nadalje živeti skupaj, se lahko ponovno poroče; kjer pa mož ali žena ni več zadovoljna, je zakon avtomatično končan ob poteku petletne dobe. Za otroke, če jih je kaj, skrbita obe ločeni stranki pod nadzorstvom sodišča. Ta presenetljiva sugestija odličnega jurista je doslej še izzvala malo komentarja. Tista požrešna grupa, ki navadno vstane na zadnji nogi in vpije: „Nesramnost, sakrilegij, ponižanje!“, če kdo hoče proučevati „sveti zakon“ kot človeško ustanovo, je najbrž tako iznenadena, da ne more odpreti ust.

Burnellov načrt je vreden globokega premisleka. Mož ima izkušnje in je gotovo sam dobro premislil stvar, predno jo je dal v javnost. Na drugi strani se pa množe ločitve zakona kljub najhujšim obsodbam. V letu 1926 je bilo 180.868 dvojic postavno ločenih. Pomislite —

skoraj ena petina milijona razporok v enem letu!

To pa so le tiste ločitve, ki so bile dovoljene. Število onih parov, ki niso dobili ločitve, ni vključeno. Ogromna množica zakoncev, ki je tožila za ločitev, a je dobila odgovor, da nima postavnega vzroka, ni nikjer omenjena; nadalje niso všeti stotisoči, ki živijo v prepiru in sovraštvu in bi radi šli narazen, pa nočejo radi verskih predsodkov ali ker se boje škandala. Drugi tisoči so, ki živijo v grehu, pa se ne brigajo.

V Južni Karolini, kjer ni postavne razporeke, je najmanj porok med vsemi državami v Uniji. V New Yorku, kjer sta samo dva legalna vzroka za ločitev — prešestvo in dezertacija za pet let — je bilo lani dovoljenih 4674 razporok. Smelo rečem, da je bilo med temi večje število takih, ki so si izmislili prvi vzrok, da si postava prepoveduje take sleparije. Ljudje lažejo in krivo prisežejo, samo da se ločijo. K tem je treba tudi prišteti one dvojice, ki so se ločile v Parizu ali drugih ameriških državah.

Znano je, da je v New Yorku na tisoče zapuščenih žena. Može izginejo in žene ostanejo same. Pet dolgih let se morajo preživljati same, predno morejo dobiti ločitev in se znova poročiti. Ako bi bila ločitev v New Yorku tako lahka kot je v Texasu, bi bilo število ločenih parov podesetorjeno. In če ne bi bilo po vsej Uniji toliko stroškov, škandala, notoričnosti in težav z ločitvami, bi število ločencev prav gotovo presegal milijon ali več.

Kaj je torej s to rečjo? Naj bo vaše mnenje glede razporeke tako ali tako, priznati morate, da je nekaj narobe z današnjim zakonom — ali če mislite, da je zakon božja ustanova, tedaj mora biti nekaj narobe z oženjenimi ljudmi. Recimo, da je božja institucija predobra za ljudi, da je niso vredni! Tudi v tem slučaju nam nič ne pomaga. Naj bo stvar še tako božje dobra, kaj pomaga ljudem, če nimajo od nje nobene dobrote, pač pa samo zlo!

Verujte, kar hočete, fakt je, da se zakon ruši. Vsako leto je več in več ločitev. In če imate količkaj razuma, ne morete zahtevati, da je treba ločitvene postave še bolj poostriti. Vsa tendenca drži v nasprotno stran. Avtomobili ubijajo ljudi boljbolj — ali boste zahtevali, da se avtomobili odpravijo?

Načrt petletnega zakona je vsekakor boljši kot vse neslano vpitje o poostrenju ločitvenih postav. Kdor deluje za odpravo razporoke, deluje tudi za uničenje zakona. Najradikalnejša novost Burnellovega načrta je, da se zakonca vsakih pet let ponovno poročita, če tako oba hočeta, ali pa se čez pet, deset ali petnajst let ločita na temelju vzajemnega sporazuma. Na ta način postane divors univerzalen. Mož in žena se zavedata, da nista navezana drug na drugega do smrti, in če se ljubita, ju ta zavest opominja, da ne smeta izgubiti ljubezni, ako hočeta ostati skupaj. In ko se približa avtomatični iztek njune zveze, se morata ponovno zaljubiti. To ni slabo. Človeška natura je taka, da se bojujemo za vsako stvar, ki je nočemo dati zlepa iz rok. Danes, ko nas hočejo držati s silo skupaj, silimo narazen, potem pa, ko nas bodo silili narazen, bomo kljubovali ravno narobe!

Ako prvih pet let ne prinese sreče, je to dokaz, da je bila zveza napačna in ni vredna nadaljevanja kljub vsem svetohlinskim žlobudravščinam. Zakon se mora prilagoditi posameznikom, ne pa tradicijam iz davnih stoletij in nekdanjim silam, ki so že davno mrtve.

Recimo, da je načrt sodnika Burnella že danes postava po vsej Uniji. John in Jane se ljubita ali mislita, da se ljubita. Rada bi bila vedno skupaj, rada bi stanovala skupno pod eno streho in nemočno uživala blaženstvo svoje ljubezni. Oba sanjata o paradižu, ki mora trajati večno. Oba pa vidita okoli sebe razvaline družin; vidita stotine raztrganih dvojic, stotine razporok in tisoče ločitev od mize in postelje, kjer vera zabranjuje razporoko. Namesto ljubezni in zvestobe sovraštvo in varanje. Ni čuda, da se John in Jane bojita ženitve. Kaj če spoznata potem, da ne spadata skupaj? Zdaj sta uverjena, da spadata, ali tako je bila uverjena tudi njena nesrečna sestra, bila sta njegov brat in svakinja, a poglej jih danes, kako se kavsajo! John in Jane nista izgubila glave in se bojita koraka, ki ju sili, da si prisežeta ljubezen, udanost in pokorščino do smrti. Zato odlašata od leta do leta — kakor na tisoče drugih — in končno se ohladita in pozabita drug na drugega. Po Burnellovi postavi pa jima ne bi bilo treba odlašati. Rekla bi: „Poskusiva, saj je samo za pet let; če spoznava, da ne spadava skupaj,

se lahko ločiva brez škandala in krivice.“

Pa se poročita. Valovi razporoke že danes razderejo ogromno število zakonskih dvojic, ki so se poročile v veri v dosmrtno zvezo. Razporoke se proporno bolj množe kot poroke. Zakon nima več tiste stare svetosti, nasprotno je razporoka izgubila nekdanji madež zlega in ne dela več nobenega efekta na socialni prestiž. — Recimo torej, da petletna doba poteče. John in Jane prideta do razpotja. Ona ga vprašaje pogleda in si misli: „Radovedna sem, če me ponovno poroči. Upam, da.“ On pa si misli: „Kaj bom počel, ako me moja ženica zapusti? Danes mi je petkrat dražja...“ Takoj oživi staro ljubimkanje, ki zagotovi oba, da se še nista naveličala drug drugega, da sta se prilagodila in želita nadaljevati svoj zakon. Na koncu petletne poskušnje se še bolj ljubita kot v začetku. John in Jane gresta brez obotavljanja na sodnijsko in obnovita zakon za nadaljnjih pet let.

Tako bo storila vsaka druga dvojica, ki je pravilno sparjena. Če pa dvojica spozna — in v petih letih mora spoznati — da ni našla, kar je iskala, ko komaj čaka, da potečejo leta poskušnje, tedaj je za taka človeka — in za njuno okolico — najboljšje, da ne nadlegujeta več drug drugega.

Najtežja stran takega zakona so otroci. Nasprotniki te ideje, kakor vsake razporoke sploh, pretočijo največ krodilovih solz hinavstva ravno zaradi otrok. Kaj bo z otroci? Noben licemerec pa ne vpraša: Kaj je pa bilo z otroci v nesrečnem zakonu? Kako se jim je godilo v peklu prepira in mrznje med očetom in materjo? Tega nihče ne vpraša. In vendar so taki otroci že stoletja največji revčki pod solncem, pravi suženjčki, nad katerimi se navadno znaša razkačena mati ali razpaljen oče, kadar se ne moreta znesti drug nad drugim, nikogar pa ni, da bi ščitil male siromake pred zlimi starši. — Kaj bo z otroci, če se petletni zakon razdere? Moj odgovor: Slabše ne more biti kot je danes, v ogromni večini slučajev pa bo boljše. Sovražim dogmo, ki se glasi, da je za otroke najboljše, če so pri starših, pa naj so še tako slabi starši. To je prokleta laž! Kadar čitam, da je mati umorila svoje otroke in potem izvršila samomor v družinskem sporu, me ne boste prepričali, da ne bi bilo za dotične otroke

boljše, ako bi bili tisoč milj proč od take matere. In takih strašnih tragedij je vedno več.

Ali čemu argumenti? Tukaj so fakta. Lani je bilo 180.868 parov razporočenih in letos jih bo nedvomno 200.000. Kaj je bilo in kaj bo z otroci teh parov? Petletni zakon nikakor ne more poslabšati sedanjih razmer. Kadar se starši ločijo, morajo skrbeti za svoje otroke po navodilu sodišča. Redka sta očeta in mati, posebno mati, ki bi ne hotela toliko skrbeti za svoje otroke, da niso lačni. Navadno je tako, da sodišče prisodi otroke materi in oče mora plačevati mesečno toliko in toliko za njihove potrebe, dokler ne odrastejo.

Ponavljam: neizmerna je hinavščina glede dece ločencev. Kakor da otroci, ki so pri starših, žive vsi do zadnjega v nebesih! Resnica pa je, da ogromna večina otrok premožnih staršev malokdaj vidi očeta in mater, ker so navadno pod

skrbstvom služinčadi. Deca revežev je pa itak vedno sama doma ali pa se potepa po ulicah, ko oče in mati delata v tovarni. Vzlic temu odmeva neprestano isti krik: Otroci, otroci! — S tem krikom plašijo celo one zakonce, ki nimajo otrok in one, katerih otroci so že odrasli in odšli po svetu. Zakaj je baš med takozvanimi profesionalnimi branitelji „družinske sreče“ najmanj poštenja, dostojnosti in resnicoljubnosti?

Petletni zakon je lahko dober in lahko slab. Morda bo in morda ne bo nikdar poskušen. Zasluži pa, da se v ta načrt resno poglobimo in ga proučujemo kakor vsako drugo zdravilo, ki ga svetuje ekspert za vsako drugo bolezen. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da oni, ki bodo ta načrt obsojali z največjim zgražanjem in z najmanjšo analizo, so eni in isti stari kričarji, ki so proklinjali železnico, anestetiko, svobodno ljudsko šolo, žensko volilno pravico in vsako drugo dobro stvar, ki je dvignila človeštvo.

S. J. Cederbaum:

Dvajset ur v potniškem jerbasu.

(Epizoda na begu iz caristične Sibirije).

Prevedel Iv. Vuk.

Državna založba v Moskvi je izdala knjigo, ki obsega spomine S. J. Cederbauma in njegove žene K. Sahareve. Ti spomini so dosedaj izšli edino še v ruskem jeziku. Knjiga ima 163 strani in se imenuje: „Iz časov ISKRE“. V knjigi so zanimivi in dragoceni spomini iz leta 1900 do 1905, torej neposredno iz časov pred prvo rusko revolucijo, ko je izhajal znameniti socialdemokratski časopis „Iskra“. Ta zgodba je vzeta iz te zbirke.

Sveže oktobersko jutro. Na dvorišču jetnišnice je živahno. Voz pripravljen. „Stanovalci“ etapne jetnišnice in uradniki jetniške uprave postajajo okrog. Dva sodruga bosta odpravljena. Kraj, kjer bosta živela kot pregnanca, je oddaljen kakih 40 do 50 vrst od Aleksandrovska. Odpravi se ju z vojaško etapo, to se pravi, na kmečkih vozovih v spremstvu stražnikov, brez vojaške straže. Dospeti imajo do cilja zvečer, najpozneje pa jutri zjutraj.

Prtljaga se znosi ven. Jerbasi, zavoji, kovček. Vse je pripravljeno. Odhajajoča se poslavlja, stiskata roke... zadnje po-

zdrave. Trenutek še in „voz“ bo krenil. Še nekaj! Običaj, ki je postal navada — oni, ki so ostali, zapoje Marseillaiso in Varšavjanko... Komaj je utihnil zadnji akord, se voz zgane. Vrata se odpro, kolesa drče ropotajoč po trdo zmrznjenih tleh. Odpeljali smo se z dvorišča jetnišnice. Da, mi, ker v dveh jerbasih, ki sta naložena na jetniškem vozu, se nahajava sodružica Saharova in jaz kot „prtljaga“...

Prvič smo se ustavili že po kakih štiristo aršinov voznje. Jetniški voz in konji se zamenjajo s kmečkim vozom in priprego. Midva — to se pravi, jerbasa, v katerem sva bila midva — sta bila brez posebnih obzirov vržena na tla. Slišal sem glasove oddaljajočih se tovarišev, ki so se podali v bližnjo hišo, da se pokrepčajo.

Nekaj besed o sodrugih, ki sta nama pomagala k begu in to težko in nevarno nalogo izvršila izborna. Eden je bil zelo mlad mož iz Vilne, student, z imenom Palčik. Bil je aretiran kot socialdemokrat. Drugi je bil starejši, izkušen sodrug iz krajev ob Volgi, socialrevolucionar,

z imenom Koršunov. Tega sodruga smo poznali še le malo časa. Prišel je v našo etapno ječo kratko pred najinim pobegom. To ga ni zadrževalo, da nama pomaga; storil je to z veliko vnemo. Ravno tako ga ni zadrževala okolnost, da sva pripadala drugi stranki. Bila sva „Iskrovca“, ki so jim bili socijalrevolucionarji v tistem času veliki politični nasprotniki. Poleg tega pa sta on in Palčik tvegala zelo mnogo. Ponesrečen beg in da sta nama pomagala, bi pomenilo podaljšanje pregnanstva najmanj za dve leti in vrh tega bi ju odpravili v oddaljen kraj Irkutske gubernije. Palčika in Koršunova nisem potem nikdar več videl. Leta 1916 sem slučajno zvedel, da je nek S. R. Koršunov bil radi upora zoper oblast obsojen od Stolypinskega vojnega sodišča na smrt in obešen. Nisem mogel dognati, ali je bil to tisti sodrug, kateremu se imava zahvaliti v prvi vrsti za posrečen beg. Njegova prisotnost duha in znajdljivost je vedno reševala situacijo.

Nahajala sva se torej v jerbasih, ki so bili položeni na cesto. Nekaj časa je bil popolen mir. Ali naenkrat opazim s strahom, da nekdo z mojim jerbasom nekaj namerava. Slišal sem praskanje... in naenkrat začujem glasno lajanje. Nek radoveden vaški psiček je moral zavohati prisotnost človeka in začel lajati. Slišal sem glasove in sem bil na vse pripravljen. Ali situacija se je ublažila, — pes je utihnil, se odstranil. Kmalu nato sem slišal hrustanje. Gotovo je dal Koršunov psu kaj jesti in ga s tem umiril in odvrnil od jerbasa.

Naposled so prišli odpočiti konji. Bila sta dva voza. Na vsakega so naložili en jerbas. Koršunov se je vsedel na moj jerbas in začel razgovor z voznikom. Da mi da možnost gibanja in da bi to ne vzbujalo pozornosti voznika, ker pri vsa-

kem najmanjšem zgibu je jerbas zahreščal, je nepretrgoma govoril, bobnal s prsti in se trudil, da je delal kolikor mogoče trušča. Porabil sem priložnost ter premaknil okorele ude. Ker sem to vedno lahko delal, sem se počutil dokaj dobro.

Skozi odprtine pletenih sten jerbasa je silil mrzel zrak, ki je olajševal dihanje. Hudi so bili le sunki, ki jih je delal od časa do časa voz na neravni cesti. Vendar je k sreči bila cesta še dokaj dobra in majhni zglavniki, ki sem jih imel podložene pod glavo in hrbtom, so mi dobro služili. Samo na strani, na kateri sem ležal, so me jele boleti mišice.

Iz razgovorov, ki sem jih poslušal, sem zvedel, da bomo še nekajkrat menjali konje in voz, predno pridemo do prenočišča. Kmetova dolžnost prevoza se je omejevala pri „Prevozi iz službenih obveznosti“ na to, da pelje iz svoje domače vasi v sosednjo vas. Zvedeti to ni bilo prav nič tolažljivo, ker v tem so vsakakoršne nevarnosti in slučaj, kakor na primer dogodek z vašim psičkom, nakladanje in razkladanje prtljage, čakanje v kmečkih izbah... Ali — vse to se mora prepustiti usodi, zakaj dosedaj nam je bila mila. — — —

Zopet smo obstali. Moj jerbas si je nekdo naložil na pleča in sicer tako nerodno, da mi je glava bila obrnjena navzdol, noge pa kvišku. Prav nič prijeten položaj! Nosilec jerbasa je korakal čez nekoliko stopnic, štel sem... ena, dve, tri, štiri — in stopil je v nekaj zaprti prostor. Moj jerbas in z njim jaz sva bila postavljena prav surovo na drugi jerbas, ki je zatresčal pod pezo.

„Poglej,“ je rekel nenadoma voznik svojemu tvoarišu, „kako so ti študenti vsekakor bogati.“ Kakšno težko prtljago vozijo s seboj. Ta jerbas gotovo vaga pet pudov. (Nekako 160 kg). (Dalje prih.)

Historicus:

Pereči problemi.

III.

V debati, ki je bila nad vse živahna, je govorilo precejšnje število zadržarjev, ki so dokazovali, da se politična stranka po navadi premalo briga za veliko delo, ki ga vrše zadruga, včasih pa celo s prečudno oblastnostjo sodi z vrha doli zadržarje in njih naporno delo. Zanimiv je bil govor dr. Kor-

pa (konz. društvo Gradec), ki se je pečal med drugim tudi „s prepovedjo nočnega dela“ v pekarnah. Konstatiral je, da se te postave drže v veliko svojo škodo edino — delavske pekarnice. V strokovnih glasilih se javno piše, da delajo organizirani pekovski pomočniki kljub določbam tega zakona po noči mojstrom in da — potem ko pride ovadba, celo po krivem prisežejo

v prilog mojstra, ki jim v zahvalo celo ne plača teh nočnih ur, češ, „saj ste prisegli, da niste delali...“ Ponašanje pomočnikov v združnih pekarnah pa je po navadi — obratno! Predlagal je: naj se vrši konferenca združnih pekarn, ki se je naj udeležijo tudi zastopniki živilskih delavcev, da se vnebovpijoče razmere uredi v prid delavskemu splošnemu napredku.

Dr. K. Renner je v zaključnem referatu povdaril: Po vojni imamo nanovo postavljen problem sodelovanja soc. del. stranke z zadrugami. Prvič: po vojni je delavska socialno demokratična stranka silno narasla; prerasla je zadruga. V velikih mestih rastejo z lahkoto politične socialistične organizacije; za zadruga pa je težavno pridobivati novih članov in odjemalcev. Sicer pravi naš strankin statut, da mora vsak strokovno organiziran delavec biti tudi združno organiziran! — Drugič: na deželi, na kmetih je pa obratno. Zadruga imajo obilo članov med onimi, ki niso in celo, ki nočejo biti člani soc. dem. stranke. Tu gremo zadrugarji s svojim delom preko meja stranke same. — Tretjič: metode dela so za vsako stran druge. Stranka se bojuje pod aspektom dneva. Na njo odločajo prečesto dnevni dogodki. Njeni zaupniki imajo prečesto le momentani interes stranke pred očmi, dočim gredo zadrugarji vedno iz stališča, ki ima veliko odgovornosti na sebi. Politični agitator vidi pred seboj le strankin davek, ki znese par grošev mesečno; zadrugar pa upravlja zavode, kjer so stotisoči in milijoni delavskega denarja kot deleži in hranilne vloge. Zadrugarji morajo paziti: kako se denar

troši in izdaja, ker so odgovorni za denar, ki ga upravljajo. Prečesto se jih, po krivici seveda, ozmerja kot malenkostne možice... Tudi naš cilj, naša svrha je precej druga kot ona politikarjev. Namen imamo: gospodinjstva delavskih razredov kolektivno organizirati ali, če hočete, socializirati. Delavski denar hočemo v delavskih organizacijah imeti. Politična stranka n. pr. dobi občino v roke. Ž njo občinsko hranilnico. Takoj nas gledajo politiki „z vrha dol“, češ: Kaj boste vi. Naše načelo je: delavski razred naj svoja materialna sredstva sam in naravnost upravlja, ne pa potom politične korporacije. Gospodarska razredna samopomoč nam je pred — komunalnim socializmom, kajti prvo imamo zanesljivo v rokah, drugi pa je odvisen od politične moči in razmer. Po našem se mora vse podrediti lastnemu gospodarstvu delavskega razreda. Gre se tudi za mejo med državnim in komunalnim socializmom na eni strani in — združnim socializmom na drugi strani. To načelno urediti bo naloga bodočih strankinih in strokovnih kongresov.

Združno delo ni delo trenutkov, ampak trajno sodelovanje skupno s kulturnim razvojem človeštva, v soglasju z vsemi stremljenji delavskega razreda. Zadrugar biti, ne znači le vojskovati se za socializem kot bodočnostni ideal, marveč znači: socializem uresničevati, ga s socializiranjem gospodinjstva pozitivno, praktično in živahno udeleževati. Naša ideja je: gospodarstvo delavskega razreda socializirati v veliko edinstveno skupno gospodarstvo.

L I S T E K.

Od uredništva. Zadnje tedne smo prejeli prav mnogo gradiva za našo revijo. Zlasti pesmi je mnogo. Kar je dobrega pride vse polagoma na vrsto. Prosimo potrpljenja in pa — pri pošiljanju izbere. Le najboljše naj se pošlje.

Pavel Dorohov: Sibirski punt. Ruski roman iz dni državljanske vojne. Prevedel Ivan Vuk. — Med zelo marljive delavce na literarnem polju, zlasti na onem predelu, ki je namenjen slovenskemu proletariatu je všteti našega sotrudnika Ivana Vuka. Pred vojno se je že udeleževal ta samouk-delavec kot pisatelj in prevajalec za najširše množice: „v Slogi“, „Slov. Ilustrovanem tedniku“, v „Slovanu“ in v „Večernicah“ Družbe sv. Mohorja. Iz te dobe sta njegovi izvirni deli „Zorislava“, zgodovinska povest, ter „Junaki Svobode“, črtice iz balkanske vojne,

ki sta izšli kot posebni knjigi. Prevel pa je in izdal v posebnih knjigah: Šenoin roman „Kletva“, dr. Deželičeva romana „V burji in viharju“ ter „V službi kalifa“ in pa prekrasno Kozarčevo povest „Mrtvi kapitali“. Napisal in prevel je seveda poleg tega še vse polno črtic in povesti in jih priobčil po raznih listih. Takrat se je podpisoval še kot „Starogorski“. Vojna je mladega rojaka iz Ljutomerščine (rojen je l. 1882 v Sovjaku, občina Sv. Jurij ob Ščavnici) zanesla v daljne ruske kraje, ga oblikovala po svoje in ga je po dolgih letih vrnila domovini kot — zavednega proletarca, ki je posvetil odslej vse svoje udeleževanje skoro izključno duševnim potrebam delavstva. Takoj l. 1922 je napisal in izdal v založbi Proletarske knjižnice zanimive „Pravljice Iztoka“, potem sledili prevodi: dr. A.

Koralnikove drame „Zaprta vrata“, govora indijskega verskega reformatorja Svami Vivekanadi „Bog in človek in Jak Londonovega romana „Železna peta“. V delavstvu namenjenih publikacijah in časopisih (Zadružni koledar, ameriški družinski koledar, Proletarec, Delavska Politika, Domači Prijatelj, Pod lipo itd.) je pa sočasno objavljali manjše prevode in izvirne povesti. — Te dni je zopet izdal v „Proletarski knjižnici“ lepo delo P. Dohorova: „Sibirski punt“, ki je kronika sibirskega punta, ko so se sirske množice uprle Kolčakovim vojakom. „Sibirski punt“ je Golgota ruske revolucije: Predgovor je v knjižici napisal Bratko Kreft. — Prevajalec Sibirskega punta Vuk pa pripravlja že novo knjigo „Zgodbe občine Trioglove“. Nekatera poglavja iz te zbirke je prinesla že „Mladika“.

Priporočali bi knjižico „Sibirski punt“ kar najtopleje v marljivo čitanje, ali zaplenili so jo. Zakaj, ne vem. — I. Vuk je dober prevajalec, kar more biti v prvi vrsti le dober pisatelj, za kar pa pričajo njegova številna dela, ki jih naj delavski čitatelji ne zanemarjajo. — n.

„Domači Prijatelj“ je v drugem letniku postal pravi „magazin“. Lepo opremljen, vsebina prav zanimiva, ilustracije zelo okusne in lične — kot posebna priloga izviren roman dr. Franceta Zbašnika, ki bo izhajal celo leto. Cena — neverjetno nizka! Posamezne številke stanejo po 4 Din; celoletna naročnina pa — 30 Din. — Naše družine so prav potrebovale tak družinski list. Naša želja je, da se „Domači Prijatelj“ razširi čim bolj. Naslov: Ljubljana, Aleksandrova cesta 7.

Mladinski List. — SNPJ. v Chicagu izdaja za svojo mladino poseben „Mladinski List“ v slovenskem in angleškem jeziku na dveh polah. Začela je to hvaležno kulturno delo pred 7 leti. List je zelo priljubljen in razširjen. Prinaša obilo lepega gradiva. Stane na leto 1.20 dolarja. — V 1. št. 1. 1928 je v angleškem jeziku informativen članek o Josipu Stritarju s sliko; uredništvo obeta serijo člankov o slovenskih pesnikih, pisateljih in znanstvenikih. Priobčena je Stritarjeva pesem „Mladi vojaki“ v originalu in angleškem prevodu.

Dober list. V Belgradu izdaja že peto leto dr. Dragan Vladislavjević zabavno-poučni list „Budučnost“ za mladino. Za celo leto velja 20 dinarjev; za one, ki plačajo do aprila, za ostale pa 30 dinarjev; 12 zvezkov izide na leto. List ima namen dati proletarski deci potrebne duševne hrane. Svojo nalogo izpolnjuje prav dobro. Razširjen je tudi med srpskim delavstvom v Ameriki; pa tudi v Jugoslaviji med hrvatsko-srpskim proletarijatom ima mnogo prijateljev. — Naroča se: Dr. Dragan Vladislavjević, Beograd, Knez Mihajlova 17. — Dobe se še prejšnji letniki.

Srpsko zadrugarstvo. Za poznavanje srpskega zadrugarstva priporočamo čitanje mesečnika „Zemljoradnička zadruga“, ki izhaja kot organ Zveze srpskih kmečkih zadrug na 2—3 polah že 33 let — in pa lista „Zdravstveni pokret“, ki je že sedmo leto glasilo „Zveze zdravstvenih zadrug. Za oba je naslov: Beograd.

„Slovenska Matica“ v Ljubljani obeta na temelju novih pravil — obnovljeno delovanje. Zadnja leta je ta književna reprezentantinja slovenskega meščanstva skoro umrla. Pripoveduje se, da je neki njen vodilni funkcionar pred poldrugim letom pri seji izjavil: „Gospodje, nobenega člana ni več“... Sedaj pa beremo, da se je z novimi močmi začelo prerajanje in da začne Sl. Matica zopet z rednim izdajanjem knjig. In člani se zopet prijavljajo, ki bodo deležni zelo znižanih cen za knjige. Za 1. 1928 je članarina Din 50.

100 let Matice Srpske v Novem Sadu. 4. febr. 1. 1826 je šest budimpeštanskih trgovcev, Srbov po narodnosti, in en pravnik-student sklenilo ustanoviti sklad za pospeševanje srpske književnosti. Zbrali so 280 srebrnih goldinarjev. Konec 1. 1927 se je v Novem Sadu praznovala stoletnica obstoja Matice Srpske, ki je izšla iz sklepa 7 mož v 1. 1826. Njeno glasilo „Letopis Matice Srpske“ izhaja že sto let in ogromno je število knjig, ki jih je izdala Srpska Matica v teh sto letih. Le na stroške sklada trgovca Petra Konjevića je izdanih 150 knjig! — Čisto njeno premoženje znaša danes 10 milijonov dinarjev. V težkih dneh narodne borbe vojvodinskih Srbov — od 1. 1838 do 1. 1878 je Matica šolala v Tekelijanumu 179 dijakov. Do svetovne vojske je Matica izsolala na svoje stroške 493 srpskih dijakov ter dala srpskemu narodu 70 zdravnikov, 100 tehnikov, 60 profesorjev, 35 trgovcev in industrijcev, 30 ekonomov in gozdarjev, 15 umetnikov in 150 pravnikov. Njena knjižnica in arhiv sta naravnost dragocena za srpsko kulturo. — n.

Od uprave. Prosimo, vse tiste, ki še niso plačali naročnine, da to store. Kdor pa ne misli za celo leto plačati, naj bo pa saj toliko pošten, da vrne dosedanje številke ali jih pa plača in sporoči, naj prenehamo s pošiljanjem. Vse „Podlparje“ pa prosimo, da naj nabirajo naročnike! Le veliko število naročnikov bo nam omogočilo povečati obseg našemu mesečniku.

IVERI.

„Slovenec“ od 3. febr. št. 28: — „Po rodu je čistokrven Jaque Indijanec; na levem uhlju je videti še luknjico, kjer je nekoč bingljaj uhan. — To je eden državnikov, ki Mehiko tiranizirajo.“

Enotnost (1. III, št. 8 z dne 24. II. 1928): „V bistvu je ostal (France) Železnikar slovenski komunard, prvi mučenik in voditelj slovenskega proletarijata), to, kar je bil pred obsodbo: učenec Pariške komune, katere očividec je bil in ki je iz nje napravila revolucionarnega socialista... Plehka in nepravilna pa je sledeča trditev Antona Kristana v njegovi knjigi „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem (1. 1927). Kako naivno so si ti moške predstavljali radikalno smer ali takozvano anarhistovsko, nam daje jasno sliko proces sam.“ — Op. ur. Čitatelje opozarjamo na str. 68—70 v citirani knjigi!

„Enotnost“ (1. III., št. 6 1928). „Iz lista Enotnosti mora odpasti obrekovanje in golo natolcevanje brez dokazov.“

„Politika“ piše 14. februarja na str. 5, poročajo o zaslišanju Josipa Čazija, ki je izjavil: „Policaj Montanji me je zagrabil za lase, vlek me je zanje in ukazal je žandarju, da mi uveže palico izpod rok, da bom visel z glavo dol. Prikazem gospodje sodniki, kako je bilo...“

„Ne, ni treba, hvala!“ odgovarja predsednik sodišča. „Videli smo že to, tolikokrat so nam to že kazali...“

„16. okt. so me tolkli od 9. ure zvečer do 3. zjutraj, potem so me pustili zvezanega z nogami v zraku!...“

Predsednik je molčal, državni pravdnik ni — slisal...

„Politika“ (Beograd, 15. febr. 6 str.) poroča o govoru drž. pravdnika v kom. mlad. procesu, ki je trdil: dva dni kasneje: „O nekom „kapitalizmu“, „buržoaziji“ i robovanju potlačenih in ugnetenih klasa“ u ovoj zemljoradničkoj zemlji, ja mislim, da ne može biti govora.“

P O D L I P O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV. LJUBLJANA, 15. APRILA 1928

ŠTEV. 4.

Mile Klopčič:

Noč

Recitacijski zbor. Moški in ženski glasovi.

VSI (začno kot iz daljave):

Noč. — Bedimo. Čakamo. Trpimo.

Glad nam vratove davi.

Noč. Mraz. V daljo strmimo,
čakamo dneva, da nam nekdo
po materinsko seže v rokó.

MOŠKI GLASOVI:

Nekoč so nas matere v bajtah rodile,
so nas s krvjo svojih prsi dojile,
očetje hvaležno so jih po licih trepljali
ter o bodočnosti, domu in sreči sanjali.

VSI: Noč — mraz! Glad nam vratove davi!
Ni je poti!

MOŠKI GLASOVI:

Ni je poti iz noči!
Mladi o daljavi smo sanjali,
o življenju, kjer je človek bratu brat.
Od očetov, mater smo se razbežali
in v tujino domovino šli iskat.

MOŠKI GLAS (močno):

Jó —
premog očeta mi je ubil,
mati lbežna z zlom se bori,
mene v tujini stroj bo izpil —
jó — kaj je res ni iz tega potil!

(Ostali venomer mračno ponavljajo kot iz daljave: Noč.
Glad nam vratove davi! Posamezni glas naj učinkuje kot krik
iz noči.)

DRUGI MOŠKI GLAS:

Ko me je mati v obiskovanju fabrike nosila,
čemu ni sirota med transmisije planila,
da ne bi biló
greha z menó?
Kaj ni človeka niti boga,
da bi nas rešil tega gorja!

VSI: Noč — mraz! Glad nam vratove davi.
Ni ga človeka, ni ga Boga, ni je poti!

DEL MOSKIH GLASOV:

Vendar smo čakali in hrepeneli,
da se tujine bomo rešili,
da bi nekoč svoje majke objeli,
da bi solzé jim z oči posušili.

DEL MOSKIH GLASOV:

Nas pa so tuje nam majke slučajno spočele,
so nas še nerojenčke v svojih telesih proklele,
so nas nekje na skrivaj v bolečinah rodile
so nas nekje ob cestah v nočeh izgubile
ter omahnile v daljni svet.
Sirote prosili smo kruha, prijaznih beséd,
dobili smo kamen, hudoben pogled
in se razplakali.

Vendar smo čakali,
čakali čudeža, da nam nekdó
po materinsko seže v rokó.

VSI: Trdo življenje nas je pestilo,
bolno trpljenje duše nam pilo,
vse hrepenenje nam je ubilo.
Vendar smo čakali, da nam nekdó
seže v rokó.

(Spet zamolklo kot od začetka.)

Ni ga človeka! Ni ga boga! Ni je potil
Noč. Glad nam vratove davi —

ŽENSKI GLASOVI:

Kaj smo zato vas v življenje rodile,
kaj ste zato se po svetu razšli,
da bi tovarne vam duše ubile,
da bi vam stroji izpili vso kri?

ŽENSKI GLAS: Kaj sem zato te v obiskovanju fabrike nosila,
da ti fabrika izpije vso kri?!

ŽENSKI GLAS: Kaj sem zato te s krvjo svojih prsi dojila,

VSE: — da so vodene vaše pesti?!

MOSKI GLASOVI:

Čigav je glas, ki poje v sužnjo noč,
ki boža nas kot lep spomin iz težkih dni?

(Jačje.) Kdo ste ljudje, da pred vami drhté
nam roké?

Kdo ste žené, da nam budite srcé
in željé?

ŽENSKI GLASOVI:

Matere smo, ki smo vas v bajtah rodile,
smo vas s krvjo svojih prs dojile.
Matere smo, ki smo vas slučajno spočele,
smo vas še nerojenčke v svojih telesih proklele.
Smo vas nekje na skrivaj v bolečinah rodile,
smo vas nekje ob cestah v nočeh izgubile
ter omahnile v daljni svet.
In vendar smo vas ljubile! —

DEL ŽENSKIH GLASOV:

Dale smo vam življenje,
vi ste nas zapustili.

DEL MOŠKIH GLASOV:

K vam bi se radi vrnil,
a je pretežko trpljenje.

DEL ŽENSKIH GLASOV:

Dale smo vam življenje,
smo vas hoté izgubile.

DEL MOŠKIH GLASOV:

Silno je naše trpljenje,
ker ste nas zatajile.

VSI: Trdo življenje nas je pestilo,
bolno trpljenje duše nam pilo —

MOŠKI GLAS:

— a hrepenenja ni nam ubilo!

VSI (z rastočo močjo):

Pod baldahinom ogromnih fabrik
nam transmisije sokove pijó,
stekli dinami nam duše bijó;
zunaj je gozd, ž njim naše sanje,
da se otresemo mrzlih verig,
da izpolni se nam večno vprašanje!
Verujemo,
da bomo zmagali boj, ki ga snujemo
v temnih nočeh.

Čutimo

svóbodo, ki jo le slutimo
v solnčnih dneh.

Prišel bo dan, vstane tlačan
suženj bo sužnju segel v rokó,
kladivo dvignil k zvezdam v nebo,
znova vso zemljo bo prekoval
ter bo proleta za carja izbral!

Iz svetovne književnosti:

Luciano Folgore:

Premogar

Črni kruh strojev, ki te bruhajo
žrela rudnikov
in se kopičiš
v neskončnih grmadah
ob cestah dela;
veliki kruh, zveneč
od plamenečih energij,
ki sproščaš iz svojega zatega trebuha
brezlične harmonije plamenov,
poj, s svojimi bliščečimi zbori,
himno upora,
zapihaj v trobento vetróv
svoje hrepenje, o premog!
Tebe je tlačila neskončna
teža stare zemlje;
gosta je krožila tema v negibnih rovih
in noči najoddaljenejših dob
so nadlegovale brez prestanka

tvoje utajene misli.
Ali iz skrivnostnega sna,
te je k hrepenečemu solncu
dvignil zveneči kramp.
Vzdolž vseh okopov
so padale svetle luskine
in v zaletu so v nove boje
rušeč vse ovire
drli tvoji orjaški balvani.
Povznesi se, o premog, blesteč,
in razžari s puhom plavžev
male dneve
naše majhne sedanjosti.
Bodi molitev dima v ceveh,
ogrožaj prešerno godbo
počrnelih kotlov
in ogrej premrle roké,
kjer spé

od neskončnih pomladi
najbojevitejše pesmi,
ves zanos, ki se širi uporno
in oglašajoč pridrvi
na ceste vijoče se
k mestom sredi zvezd.

Povznesi se, o premog, v plamenečih
lomačah,
in razžari vesoljstvo,
ki pripravlja, v času, Bodočnost.
Oznani, v svoji topli pesmi,
da ob svojih plamenih ne maraš
mrzlih rok, ki omrtvé,
ampak srca mladih herojev,

cveloče možgane genijev,
da jih nahraniš s plameni,
da jih nasitiš z energijami
in poseješ drugega za drugim
v globokih brazdah življenja.
Zlato žetve neizmerne
bo valovalo preko trat,
zemlja bo dihala bolj zdravo
in mišice bodo držale krepkeje
čvrsto usodo,
in na taborišču smrti
se bo razgubila z ograjenih šotorov
megla bojazni.

Prevel dr. A. Gradnik.

Covington Hall, New York:

Jaz - stroj

Jaz sem stroj.
Naredim vam vse, kar hočete.
Seštevam, odštevam, množim in delim;
skladam tudi godbo in
zlagam pesmi
(rad imam „proste verze“).
A to še ni vse —
Jaz sem umetnost, znanost,
filozofija in vera —
cerkev, država, univerza in Unija;
vsi plešejo po mojem tonu.
Jaz ženem državnike,
poveljujem armadam,
izkoriščam delavce,
navijam farmarje —
sklepam zakone,
skrbim za red,
podim kapitaliste v pogubo...
Jaz mislim za mislece —
jaz, stvarstvo, ukazujem mojemu
stvarniku!
Jaz, hlapec, gospodujem mojemu
gospodu!
Vsi so moji sužnji!
MENI —
so ustave krpice papirja,
postave brez pomena,
pogodbe so bunk,
Liga narodov: budalost,
najvišja sodišča: sence,
parlamenti in kongresi blaznice —

jaz edini sem pameten!
Jaz sem naredil človeštvo, ki je mene na-
[redilo
Jaz sem evolucija, devolucija in revolucija!
Velik sem jaz:
večji kot vsi carji, kajzerji, papeži in kralji,
večji kot vsi bogatini in proletarci,
večji kot sam vsemogočni dolar:
Jaz sem Bog;
Bog industrijske dobe —
kajti jaz sem SILA inkarnirana,
praktična in nepremagljiva.
Nihče me ne ustavi.
Sem centurijon civilizacije,
ki cenzuriram njeno moralo in
dajem ji mir ali vojno, življenje ali smrt
od Washingtona do Moskve,
od Londona do Kalkute...
Jaz sem gospodar situacije,
življenja, svobode in iskanja sreče,
prostosti in pravičnosti —
vse to je moje, da vam dam ali ne dam!
Vzemi me, o delavec, se giblješ, dihaš in
uživaš,
jaz sem tvoja usoda —
Jaz sem Kismet in Karma;
jaz sem vzrok in učinek.
Jaz sem Gospod sedanjosti
in Jove bodočnosti —
jaz — STROJ!

Prevel Ivan Molek.

Max Barthel:

Rusiji

Ruski moj brat,
naju je postavila nasproti
usoda, močnejša od naše volje,
neizprosnejša od našega življenja.
Grozna usoda nas tira v umor.

Dorasila sva v svobodi dela,
v borbi za svobodo.
Ti: velik, besen, neupogljiv.
Jaz: z hrepenenjem v srcu,
z žarečimi očmi:
Živela svoboda!

Jaz sem dorastel v nemški zatočnosti,
a ti v daljni, prostrani stepi,
v šumečem viharju,
V plantičem ognju,
smel, pripravljen na smrt:
Živela revolucija.

Tudi pri nas vlada carizem in poje
nagajka,
toda mi smo ponižni kot kužki
in zmajemo z repi, kadar nas bljejo.
Volkovi ste vi v vele mestu,
v kamnitih kletkah
in velikih fabrikah,
ki kri polénijo:
Volkovi svobode, pozdravljam vas!

Toda usoda je jačja
od hrepenenja in volje.
Tragično je naše umiranje:

sredstva poznamo,
cilja noben.
Često brez mržnje, z ljubeznijo v srcu,
ti stojim nasproti.
Daj mi poljub
po stari, ruski navadi,
bratovski poljub,
predno se sprimeva,
zver proti zveri,
predno si razbija telo.
Kamorkoli gledam, je zemlja,
širna, plodna zemlja,
ki setev zori in dobre plodove,
ki je gnojena z našo krvjo, z našim delom.

O — ne streljaj še, ruski moj brat,
zapoj z menoj še našo pesem,
zapojava Internacionalo,
zapojava pesem o domovini-zemlji.

S. K.:

Thermidor.

Paris 1794

Moskva

(Prevel Boris Kristan, Paris)

(Konec)

Mogoče da ta pretresljiva zgodovinska tragedija spominja na boje v Moskvi. Kakor je Francoska, tako je tudi ruska revolucija povzročila nov socialni red, novo podelitev imetka, in diktatura je bila zagrinjalo, pod katerim se je mogel ta novi red razvijati. „Nepman“ in kulak, mestni kapitalist in vaška buržoazija sta se mogla razviti in priti do svojih bogastev le vsled junaškega boja sanskulotov ruske „gornje stranke“. Dejanski stan odgovarja prav tako malo komunističnemu manifestu kakor je odgovarjala predthermidorska družba v Franciji demokratični enakostni ustavi od l. 1793 ali po Robespieru revidirani proklamaciji človeških pravic. Trotzki-jeva borba proti nujnim rezultatom proletarske revolucije, ki je sicer ni želel in ne pričakoval, nas spominja obupnih poskusov tedanjih malomeščanskih socialistov, da bi zaustavili tek zgodovinskega nastajanja. Zapostavljanje in preganjanje zastopnikov proletarskih interesov more poroditi med delavci malodušno in celo apatično razpoloženje proti revoluciji, ki ne donša delavcem nobenih boljših življenjskih pogojev, nobene boljše eksistence, nobenih boljših stanovanj, ampak daje le nekolikim med njimi moralno zadoščenje z oblastjo, ki so jo dobili v roke.

Elementa thermidorjanskega položaja sta: lastninski red, ki je v mnogo ozirih v nasprotju z ideologijo revolucije in pritisek socialnih sil na vodje revolucije, ki jih sili voditi račune o gotovih potrebah, če tudi te le nekoliko zaustavijo bojujoči se narod ali pa ga le malo potisnejo nazaj. In proti temu delujejo v sovjetski Rusiji velike sile, ki jih ni podcenjevati.

Predvsem je konstatirati to, da imata sovjetska moč in organizacija boljševiske stranke za seboj deset let obstoja in da sta dosegla vse drugačno odporno silo kot so jo organi komaj leto dni stare jakobinske diktature mogli doseči.

Socialistične ideje bojneve stranke ruske revolucije so precej uplivala na oblikovanje gospodarske dejavnosti v industriji in njih ozadje ni, kot je bilo l. 1794, reakcionarna ali revolucijonarna utopija, ampak socialistična resnica, ki se probuja po celem svetu kljub velikan-skim nasprotstvom.

Francoski Thermidor, prelom političnega aparata obstoječe moči, je mogel iz preteče nevarnosti postati dejstvo, ker se je francoska revolucija razvijala v neposrednem sosedstvu vojne in ker je bila diktatura prav tako orodje socialnega preobrata kot vojevanje in ki je bila odstranjena takoj, ko je

bila končana vojna, ki je bila njena najjačja tvorna sila.

V Rusiji pa ni tako; tu pa ni važnejšega in notranje-silnejšega problema kot vzdrževanje miru. Le vojna bi mogla vse one, polagano se stvarjajoče kapitalistične moči na mah povzdigniti, le ona bi mogla že danes opažene kapitalistične sile napraviti za merodajno in odločilno moč. Le vojna bi mogla rastočo neenakost med socijalističnimi in kapitalističnimi silami povečati in zadnjim dati pomoči, in sicer celo tako, da bi morala pod gotovimi okoliščinami celo politična moč proletarijata kapitulirati pred gospodarsko silo nove buržoazije. In vojna bi imela enake učinke na razmerje sil med razredi, če se vodi kot revolucionarna vojna ali pa kot kontrarevolucionarno-intervencijska.

Upirati se blaznosti propagandne vojne, je naloga ruskih komunistov, ki ne smejo pozabiti, da so bili v francoski revoluciji gonilna sila girondisti, da je iz njih vrst izšla misel: boj gradovom, mir kočam — da pa je prav ta propaganda vojna bila, iz katere so izšli Thermidor, Bonapartizem in s tem meščanska stabilizacija revolucije.

Bratko Kreft:

V pričakovanju smrti

(Odlomek)

Dnevi so se vedno bolj zoževali, noči širile. Dreve je stalo osamelo, prazno. Pod njim je listje že začelo preperevati. Kar je bilo nežnega, je odletelo v južne, toplejše kraje. Polja so bila zorana, skrivajoča v sebi kal novih življenj, ki so morala svoje spočetje prebiti pod zemljo in zimo. Še le tedaj so postala godna za življenje. Ljudje so se vedno bolj izgubljali v hrame, brskali po skrinjah, v katerih je bila čez leto spravljena zimska obleka. In gorice, ki so še nedavno mrgolele ljudi, so stale kakor velikanske prevrnjene brane s praznimi kvišku štrlečimi koli na pobočjih bregov. Klopotci, glasniki življenja in zorečega grozdja, so že več tednov počivali v podstrešjih. Samo podstavní drogovi z vstran štrlečimi klini so se vzpenjali iznad zobčatega pobočja.

Noč. Vse tiho. Nikjer glasu o življenju. Le tam iz vasi osamljeno lajanje

Bojevatí se proti kontrarevolucionarnu-intervenčni vojni, pa je zadača zapadnega in srednjeevropskega proletarijata. In to svojo zadačo bo mogel čim uspešnejše izvrševati, čim manj ga bo vznemirjalo podzemeljsko razorno delo komunistične Internacionale. Njegova moč se je vsled ogromnih preobratov po vojni zelo pojačala — res so jo notranji boji tudi znatno oslabilí, vendar bi mogla biti, če se njenega razvoja ne moti, razsodnik med narodi in razredi.

Če se tudi posreči ruski revoluciji, da se bo v miru izživela in razvila, ne bo ogromna kmečka Rusija dežela s socijalističnim družabnim redom.

Mogoče pa ji bo svoj pohod končati brez nasilnega preloma njenega aparata moči, tedaj brez kontrarevolucije, ki ponavadi vse zasuje in uniči. Zli duh Thermidora trka na sovjetska vrata; le mir ga more odgnati. Sodelovati pri tem je dolžnost vseh, ki vidijo v ruski revoluciji eno največjih gonilnih sil zgodovine, ki vrši svoje gigantsko delo na vzhodu pod auspicijami višjih razvojnih stopenj nego je bilo to usojeno na zapadu sanskulotom — v Parizu.

psov. In še to presekano, v razdobjih, ko je pihnil jesenski pih mrzlega vetra in zaropotal s slabozaprtem oknom ali velikimi lesenimi skedenjskimi vrati. Psi čuvaji so tankočutni. Vsak šum jih vzdrami in vsak zvok jim je sovrag.

Na nebu so se preganjali pisani oblaki in sedaj in sedaj oni švigajo preko meseca. Kakor da so se menjavale jesenske straže s prvimi predstražami zime...

Sredi velikanskega, polovico doline obsegajočega gmanjskega travnika je stal star, dremav hrast, ki je kdove že koliko časov preživel. Ves teman je bil. Rogovilast, visoko košat in mogočen sredi nižine. Bil je pribežališče kraguljev in vran, pa tudi golobov, divjih in domačih, ki so na svojih svatbenih poletih priletevali iz vasi v njegovo naročje. Samo za trenutek, kajti kragulji so bili divji in krvooločni, pa ni bilo ravno varno. In ravno zaradi tega so samci vodili svoje samice,

še nedavno zasnuhljene sem, da so s svojo srčnostjo osrčili še nežna in boječa srca svojih golobic.

Sedaj je bil hrast prazen življenja. Kragulji so se umaknili v gozdove, vrane so brskale po poljih, zbirajoče se v velike jate so se samo mimogrede ustavile pri njem.

Želod in volk sta mu vsa odpadla. Pobrali so ga pastirji. Želod so nosili gospodinjam za svinje, volk usnjarju. In zopet je bilo denarja za boren suknjič ali zimsko čepico. Seve, kdor je pridno nabiral!

V rogovilju ob deblu se je stiskal samotni golob. Mrazilo ga je in ves se je stisnil vase. Star je bil, onemogel, zato ni odšel na jug. Še na spomlad, ko se je vrnil, je imel lepo družico. In sta valila. Kmalu nato pa se mu je izneverila. Vzela je drugega, mladega, strastnega sivopisanega goloba. Hudo mu je bilo takrat. Jazen je bil in borben, pa se poprijel z njim. In on, ki je v prešernosti svoje golobje strasti vsako leto kradel lepe samice golobice in jih izvajal iz tujih gnezd v svoja, se je vrnil onemogel, zbit in žalosten iz tega boja. Ves okljuvan je bil po glavi in vratu, da se je tu in tam zardečila pikčasta koža. Dolgo se je branil sprijazniti se z novo, že vnaprej vsakemu bitju zapisano usodo. Še pred tedni, ko so se zbrali sodrugi v jate in odletavali proti jugu, je občutil onemoglost in bližajoči se konec. Še enkrat se je vzbudilo v njem hrepenenje. Poletel je z njimi, iskal družice med mladimi golobicami, ki so na spomlad še drhtele pred njegovimi zakonolomnimi poleti. Pa kakor da ni več živ, kakor da ni več golob, so se mu malomarno odmi-kovale in krulile v posmeh. Kdo bi maral starca goloba, ki je pri številnih golobih ostavil svoje mladostne in možke poljube, sedaj pa je bil star in oskubljen. Kakor znamenje sramote je bil ta znak propada med golobicami.

Zato ni dolgo letel znjimi. Povrnil se je nazaj. Tje, kjer je vsako leto drzno izzival večno lačne kragulje, tje, kjer je v kratkih, bežnih trenutkih sladostrastil svatbene polete z mladimi, rdečegledimi golobicami.

Moral se je pomiriti. Moral se je sprijazniti z usodo in zadovoljiti se s samoto.

Zeblo ga je... Razkrilil je peruti ter poletel k potoku, ki je žuborel v pol mesečni tišini in se skrbno začel zavijati v kopreno poznojesenske megle. Zletel je, da požene kri po otrplih udih. Tako se mu je hotelo toplote in žive krvi v tej predzimski noči — — — Stopil je na travnik. Ves je bil rosen. Kapljice so bile mrzle in zdelo se mu je, da stoji na ledu. Tako je bilo vse mrtvo, kamor je stopil v tem nočnem poletu. Šibje ob potoku se je nasrkalo z mrtvaškim prtom... Strahotno so krakale vrane tam od njiv in goloba je stresel njih krak bolj, kakor nekoč pisk zasledujočega kragulja.

Ob tem samotnem kriku vran se je počasi vrnil na hrast. Skril se je zopet v rogovilje, se tesno pritisnil k vlažni, mrzli skorji. Ves se je skrčil, da je bil samotna, težkovidna točka v temi črnega hrasta. Zadržal je. Malo. Zopet pogledal in še enkrat skrilil s perutmi. Zrak je bil mrzel in megla se je dvignila do vrhov hrasta. Takrat je zakrilil in odprl oči zadnjič. Zadržal je. Zasanjal v hrastovem rogovilju... svoji mrzli, vlažni krsti. V enem samem trenutku se je spomnil vseh svojih golobic in tistih lepih trenutkov sladostrastja in prešernosti. Pa se je tudi spomnil svoje zadnje golobice, ki ni mogla počakati njegovega konca in si poiskala družega. Da. Tako se ji je mudilo — v življenje... Še enkrat je stopilo spoznanje življenja in smrti predenj in vzbudilo v njem edino, zadnje, spokojno čustvo, brez prešernosti in strasti... hrepenenje, kateremu je vse svoje življenje kljuboval, ki ga nikoli ni hotel misliti in ki ga nikoli do sedaj ni mogel doumeti. Hrepenenje po smrti... po hitri smrti...

In megla ga je zavila v svoj mrtvaški plašč; slana mu je stisnila zadnje hrepenenje in vse je bilo... izpolnjeno. Zjutraj je v rogovilju ležal košček mrtvega, izživetega bitja. Perje se je strdilo, glava je visela navzdol. Čez oči je ležala mrzla kožna koprena. Rdeče nožice so se sivo stisnile pod telo...

Da. To je tako.

Ivan Molek, Chicago:

Mojemu poetu

V črnino si se zavil,
v črni mrak si se zaprl
pokopališča;

pod urbami žalujkami
o sami tugi in smrti
poješ.

*O nebesih tam gori
in peklu tam dole
poješ...*

*Proč z grobov, poet!
Ven iz jame!
Jama, veš, je za mrliča.
Roko mi daj!
Pojdeva med svet —*

*In videl boš dovolj nebes,
in videl boš dovolj pekla
živih ljudi...
Tem bova pela o živih nebesih,
lepo pesem o živih nebesih,
in pekel jim proklela,
proklela s takim gromom,
da zbeže iz svojih živih peklov!*

Seksualni problem

Prosto po drju W. C. Gatesu in drugih seksoloških virih prevlel Mehanist,
Chicago.

Prostitucija, venerične bolezni, aborcije, zakonske ločitve in druga takšna zla dokazujejo, da moderna civilizacija še ni rešila problema pravih odnošajev med spoloma.

Klinike porodne kontrole in takozvane „evgenične ženitve“ pa kažejo, da so ljudje začeli spoznavati črko „a“ v abecedi seksologije.

Predno izrazim nekatere svoje ideje o tej stvari, ne bo škodilo, če ponovno pribijem gotove, sameposebi umevne resnice:

Primarni temeljni nagon vsega, kar živi, je samoohrana. Drugi temeljni nagon, ki ni nič manj intenziven, je reprodukcija. Z drugimi besedami se to pravi, da življenje posameznika odvisi od njegovega prebavnega sestava, življenje rodu in vseh specij pa od spolnega sestava.

Narava je modro odredila, da akt prave hranilnosti in akt prave reproduktivnosti dajeta naslado posamezniku.

Če gledamo na reproduktivni akt s strogo biološkega stališča, vidimo, da odgovornost samca napram naravi preneha v tistem momentu, ko je oplodil samico. Po dokončanem aktu je samec prost in svobodno si lahko išče drugo samico, da jo oplodi. Kjer pa preneha odgovornost samca, tam se začne odgovornost samice, katere dolžnost je nositi, roditi in čuvati svoj plod.

Do te točke je prirodni nagon spolne atrakcije edina slika, ki operira med spoloma, od tu dalje pa nastane takoj novo razmerje: pojavi se spolni antagonizem. Odgovornost obeh spolov napram naravi je tako radikalno različna, da mora nastati med njima oster konflikt. Naravni nagib moža je, da išče ženo v svrhu svoje zadostitve; v tej zadostitvi je možnost oploditve. Njegova naravna dolžnost je

torej lahka in v tem slučaju prijetna. Vse drugače pa je z ženo. Njena naravna dolžnost je, da posveti otroku več let težkega dela. Zato je žena spoznala že v davnosti, da je boljše za njo in otroke, če priklene moža nase in na svoje interese. Vsi napor žene, da izboljša svoj položaj, so pomagali največ k napredku človeške družbe; ona je bila v primitivni družbi tista gonilna sila, ki je ustvarila „ognjišče in dom“.

Oni možje, ki so se najlože prilagodili vplivu žene, so bili naplačani z naraščujočo ohranitvijo zaroda. To je bila neka metoda naratne evgenike. Sebičnost žene, da dobi pomoč in podporo pri vzgojevanju mladih, se je spojila s sebičnostjo moža, da ohrani in izkoristi svoje otroke. Tako je nastala družina.

Monogamični zakon je brez dvoma naš ideal. Vzlic vsem pretenzijam pa do danes še ni bilo naroda na svetu, ki bi bil dosledno izvedel monogamijo. Različna ljudstva so razvila različna spolna razmerja ali oblike družinskega življenja, navadno takšne oblike, ki so se v danih razmerah najlože uveljavile ali prilagodile razmeram. Današnja psevdomonogamija je prikolebala v naš čas zato, ker ji še ni zmanjkalo starega kolovoza.

Odkar je človek na svetu in bije boj za svoj fizični obstanek, se je skušal nahraniti z vsemi mogočimi snovmi, ki se dajo grizti. Vse je že jedel. In kakor je mož izbiral hrano, kato je že oddavna izbirčljiv tudi v spolnem življenju. Divjak je glede svojih skušenj zelo omejen in njegova naravna tendenca je, da prezira in zasmehuje vse, kar mu je tuje. Poznam ljudi, ki jezno odklanjajo ostrige kot jed, češ, da se jim gnusijo; poznam pa druge, ki jedo ostrige z največjo slastjo, zgražajo se pa nad onimi, ki jedo polže. Do danes še nisem dobil nikogar,

ki bi jedel kobilice — dasi so bile kobilice vsakdanja hrana skozi stoletje rodovom okoli Sredozemskega morja. Saj nam biblija pripoveduje, da se je Janez Krstnik nasičeval s to golaznijo.

Cela stoletja so ljudje koncentrirali vse svoje znanje, da bi si pomnožili najrazličnejša živila. Ničesar ni bilo prikritega. Zdaj pa naj kdo poskuša prisiliti vse ljudi, da se bodo držali ene same jedi in ene same živilske mere! Ali bi ne bil silen vihar protesta popolnoma upravičen? Ideja sama na sebi je že absurdna. V resnici pa ni nič absurdnejša kot je ideja, da si morajo ljudje osvojiti en sam samcat seksualni standard.

Recimo, da so ljudje tako neumni in si nalože moralno pravo, v smislu katerega je samo ene vrste hrana dovoljena, vse druge pa so prepovedane kot nemoralno in pregrešno početje. Koliko ljudi bi bilo, ki bi se držali tega pravila? In koliko bi jih bilo, ki bi na drugi strani licemerili na vse pretege in si skrivoma oblizavali prste? — Nič manj jih ne bi bilo, kolikor je danes hinavcev, ki javno kažejo angelske obraze, na skrivaj pa obirajo „prepovedane jable“.

Naša civilizacija ima pred seboj velik problem, katerega se najbolj boji in okrog katerega stopica kakor maček okoli vrele kaše. To je seksualni problem. Človeštvo, zamotano v tradicije, ignoranco in supersticijo, je pritavalo s tem problemom tako daleč kolikor je moglo. Dalje ne more več. Razmere postajajo tako neznosne, da je že skrajni čas, da se ljudje lotijo rešitve tega problema na strogo znanstveni način.

Naša spolna morala, ki je bila impozirana s krščanstvom, prihaja iz obskurne deželice ob Sredozemskem morju, Palestine, kjer je 150 let pred našo ero živela judovska sekta takozvanih Esenjanov. To je bil kult, ki je sovražil zakon in ženske niso bile sprejete v njihove občine. Plinij, Jožef in Filo opisujejo te ljudi kot velike sovražnike ženskega spola. Učili so, da so angeli v nebesih brez spola, ženske ne smejo iti v nebesa in tam se sploh nihče ne ženi. Ljubezen do ženske je umazanost, sramota in zločin, edino bratska ljubezen je sveta in nebeška čednost. Po vseh zgodovinskih znamenjih so bili Esenjanji prvi kristjani, ki so filozofijo sovraštva do žene in „umanosti ljubezni“ raznesli po vseh deželah okrog Sredozemskega bazina. Ne-

koliko sta pripomogli tudi filozofiji Platona in Filona, ali glavno odgovornost nosi judovski esenjanski kult, čigar perverzni nauki tvore podlago spolni moralni kristjanske cerkve. Prvi kristjanski nauk je bil, da ženska ne sme priti v nebesa, ker je „nečista“. Kasneje so ta nauk popravili v toliko, da žena morda pride tja, ampak prej se mora „očistiti“ — mora biti čista in brezspolna kot angel. Na ta način je nastal moralni standard, da edino tiste ženske, ki so „čiste“ in „brez spola“, so najboljše kristjanke in Bogu najbolj mile. Iz te absurde, bolne ideje abnormalnih judovskih kultivistov se je razvilo oboževanje devištva in „brezmadežnega spočetja“. Iz te nesmiselnosti imamo še danes moralno pravilo, da ženska ni poštena, če ni „angelsko čista“.

Nemški seksolog Forel ljuto napada cerkev in njeno vplivnost, ki si še danes lasti monopol na tem polju. Najmanjšega dvoma ni, da cerkev zelo ovira racionalno rešitev seksualnega vprašanja kakor je vedno ovirala napredek glede drugih vprašanj. Na primer, ko so znanstveniki odkrili resnico, da je zemlja okrogla, je cerkev vztrajala, da je zemlja ploskev in je na grmadi sežgala one, ki se niso strinjali z njo. A cerkev se je od takrat spremenila v marsičem, ne samo v tem. Tudi glede seksualnosti po malem popuša, a le po malem.

Drugi seksologi obsojajo institucijo zakona, dasi naletujejo na velik odpor. Ako povprečnemu človeku omeniš, da je sedanji zakon preživel svojo dobo, bo ravno tako pobesnel, kakor če mu ponudiš kobilic za večerjo. Ampak argument glede zakona je vreden razmišljanja. Statistika nam dokazuje, da je komaj polovica zakonov zadovoljivih in zelo majhno število koncev je res srečnih. Naši listi so polni poročil o ločitvenih pravdah, prostitutke so na vsakem oglu in venerične bolezni so nekaj vsakdanjega.

Vsako leto je več zdravnikov, ki ki konstatujejo, da brez malega vse živčne bolezni izvirajo iz spolnega stradanja in blaznice so polne ljudi, ki trpe na tem ali onem psihičnem zlu seksualne naravi. Vse to trpljenje je tako očitno, da ga lahko vidi vsako zdravo oko, je pa na tisoče drugih slučajev največjega trpljenja, ki se ne pokažejo očesu javnosti.

Pisec teh vrstic je imel pacientko, samsko žensko 45 let in fizično razvalino,

ki mu je zaupala, da je imela strastne seksualne želje od osmega leta. Vedno si je želela otroka in marsikatero solzo je potočila radi tega. Bila pa je strogo versko vzgojena in naučena, da mora smatrati vsako takšno poželjenje za velik greh. To je bilo krivo, da se je ogibala moške družbe in se grozno borila sama s seboj. Ostala je brez ljubimca. Čakala je na ženo, a ni ga bilo. Nihče ni maral boječe, tercijske in navidezno bolne ženske. Tako je prebila vse svoje življenje v neprestanem boju — s popolnoma naravno željo in končno je zbolela na živcih. Danes je prava telesna podrtina, ne more si več služiti kruha, nikogar nima in morala bo iti v javno bolnišnico in ubožnico. Njen spovednik jo je pa pohvalil, češ da živi po božji zapovedi! — Revica! Morda je živel po božji zapovedi, prelomila pa je zakon prirode in zdaj trpi kazen. Po mojem mnenju je grdo grešila baš radi tega, ker je zatrla v sebi zdrav nagon. Takih slučajev vidimo na stotine v psihopatičnih klinikah. Ali ni nekaj narobe v družbi, ki proizvaja takšne žrtve?

Pred dvema letoma je prišlo k meni 22 letno dekle. Bilo je iz boljših slojev in inteligentno. Povedalo mi je, da je popolnoma zdravo in normalno, ima močno seksualno poželjenje in precej prijateljev med mladeniči, toda njene razmere ji še ne dopuščajo, da bi se omožilo. Ker pa je vsled svoje družbe v nevarnosti, da zanosi, je prišlo po informacije, kako bi se moglo najboljšje kontrolirati. Odločilo se je za spolno razmerje z dobrim prijateljem, katerega zelo ljubi in visoko ceni, ravno tako tudi on njo. Rajši ima stalnega prijatelja, kateremu zaupa, kakor pa da bi se v momentu strasti udala komu, ki ga ne spoštuje.

To je bil diametralno nasproten značaj — in v hipu sem jo zarešpektiral in zacenil bolj kot gori omenjeno staro devico. Ta deklica je zrla problemu naravnost v oči, preudarila je vse okolnosti do dna in odločila se je sama za edino pravo pot v danih razmerah. Deklica ima dobro službo in izvrstno opravlja svoje delo.

To sta dva najekstremnejša slučaja, s katerima sem imel opraviti (to piše dr. Gates, op. prev.), v sredi sem pa videl mnogo deklet, ki so se udajale brez ozira na posledice; nekatere so umrle, druge si odpravljajo plod in zopet druge imajo nelegitimne otroke.

Kaj naj storimo? Ali naj napovemo križarsko vojno ignoranci in praznovernosti cerkve, ali naj napadamo v zbornicah zakon ali besnimo proti mnenju tega ali onega posameznika? Ne bo dosti pomagalo. Boj s tradicijami je težak in rad povzroča težak glavobol.

Moja želja je, da bi se seksologija počevala na vseh univerzah naše velike Amerike. Sprejeti bi treba postavbo in pod kaznijo prepovedati instrukcije v seksualnih rečeh s prižnice ali kjerkoli vsakomur, kdor ni znanstveno sposoben za ta posel. Vsak sodnik in advokat tudi izvrši zločinski čin, če razpravlja o seksualnem slučaju, ne da bi imel znanja o seksologiji. Moja zahteva je, da le dobro podkovani seksologi sodijo o seksualnih zadevah.

Predvsem je potrebna temeljita znanstvena študija na temelju izkustva. Naši listi zdajpazdaj poročajo o kakšni koloniji seksualnih perverznejšev: o kakšni skupini oseb obeh spolov, ki pod plaščem kakšne religije žive skupaj in uganjajo vsakojake spolne orgije. Hanishev kult v Chicagu naj bo vzgled. Kadar so take afere razkrite, se večina ljudi smeje temu. Kaj bi bilo, če bi kdo ustanovil takšno kolonijo v svrhu znanstvenega proučevanja seksualnosti in evgenike? Zdi se mi, da bi večina ljudi šla s koli nad njo.

Kljub temu mislim, da bi bilo vredno poskusiti. Zakaj kdo izmed naših ekstremistov ne organizira takšne kolonije? Prostovoljci se dobe za vsako stvar, tudi za smrtnonevarne avanture. Tu pa ni druge nevarnosti kakor riziko, da bo prostovoljec ozmerjan s prascem od moralistov in hinavcev in morda aretiran. Kolonija bi bila nekolikokrat razbita, a če persestira zdaj tu in zdaj tam, mora enkrat uspeti. Projekt te vrste bi zahteval zdravih moških in žensk, popolnoma razvitih v vseh ozirih in — kar je glavno — zavedajočih se resnosti in važnosti svoje naloge. Kolonija bi posedovala kolektivno premoženje, delala za skupnost in skrbela le za popolno zadovoljnost vseh članov. Vsi člani bi morali biti zvedenci v porodni kontroli in določili bi v naprej, koliko novega naraščaja bodo imeli vsako leto. Seksualno razmerje bi bilo svobodno in na umetnost ljubezni bi moralo biti ravno toliko pažnje kakor se danes brigamo za slast jedenja. Kadar bi ženska pozelela otroka, bi to svojo željo registrirala pri gotovem uradniku kolonije, nakar bi oba sporazumno

izbrala očeta otroku. Po registraciji se ne bi smela dotičnica družiti z nobenim drugim članom, tako da ne bi bilo dvoma o očetovstvu. Noseča ženska bi morala biti pod zaščito vse kolonije in kot nagrado bi morala dobiti svoje lastno stanovanje in vso zdravniško ter vzgojno pomoč. Čim krepkejši, razvitejši bi bili otroci tem večja bi bila nagrada. Oče dobrega otroka bi tudi moral biti nagrajen.

To je zelo ekstremna in radikalna sugestija, toda potrebna. Bila bi zelo interesantna — in enkrat bo morala priti.

Živinorejci, ki eksperimentirajo z več generacijami, razvijejo pasme, kakršne sami hočejo: krave, ki so bogate na mleku z maslom, in zopet druge, ki imajo v mleku malo masla in toliko več kaseina; nadalje krave, ki nimajo nič mleka pa toliko boljše meso. Z rejo so že odpravili govedu rogove in ga drugače spremenili in poplemenili. Tega rezultata pa ni iz po-

sameznih in raztresenih poskusov. Človek je podvržen evoluciji kakor žival — ta fakt je treba enkrat priznati in ne smešiti. Prepričan sem, da bi evgeničen eksperiment v zadostnem številu generacij ustvaril rod ljudi, ki bi bili po devet čevljev visoki in proporcno postavni ali pa manj kot štiri čevlje. Prav lahko bi bilo producirati ljudi vseh sentimentov in čustev, pa zopet ljudi brez čustev, ki bi se vladali s čistim razumom. Znanstvena evgenika bi ustvarila take ljudi, kakršne bi hotela družba imeti za najboljše prilagodevanje obstoječim razmeram: ljudi brez bolezni, ljudi, ki bi živeli le za srečo in hrepeneli le po resnici in pravici, in kateri bi sovražili vsak defekt.

Prvi, otročji poskusi so že tukaj. Smešni so, ali potrebni — kakor je smešno otrokovo učenje prvih črk abecede, ampak potrebno je. Ščasoma se ljudje že nauče vse abecede evgenike.

S. J. Cederbaum:

Dvajset ur v potniškem jerbasu

(Dalje)

Ta trditev je bila naravnost obrekovanje. Jaz nisem vagal več nego tri pude — ali voznik je imel vendarle prav. Jerbas je bil resnično težek. Mi smo sklenili, da jerbasa, ako se nama s sodružico posreči pobegniti in jih zapustiti, ne smeta ostati prazna, zato smo v nju naložili še razne druge predmete. Te stvari bi naj služile, poleg zvežnjev in zavojev, ki sta jih Koršunov in Palčik peljala seboj, da se z njimi potem napolnijo prazni jerbasi.

Razgovor voznikov se je nadaljeval. Nagovorjeni je potrdil mnenje prvega in razvil se je razgovor o „političnih“, ki je pa bil kmalu pretrgan, ker se je pojavil Koršunov. Povabil je voznika, naj gresta v izbo, da bosta kaj jedla in pila.

Koršunov sploh ni štedil s povabili in si je prizadeval voznika in stražnike gostiti z vodko. Tudi sam je pil in silil Palčika, naj pije, ki pač še vodke prej ni nikdar pokusil. Pili so na postajališčih in tudi med vožnjo. S tem je hotel Koršunov odvrniti pazljivost stražnikov in voznikov in si pridobiti njih prijateljstvo za slučaj, če bi nas doletelo kaj nepričakovanega... Razne nevarnosti in slučajji, ki smo jim bili izpostavljeni in jim ušli,

so mi ostali nepozabni. Ali po razburjenem šepetanju Koršunova s Palčikom sem večkrat spoznal, da ne gre vse po volji.

Na enem sledečih postajališč po osem-do deset urni vožnji sem se počutil v jerbasu, ki je bil izpostavljen v nekaki veži, zelo bedno. Objela me je nekaka nepremagljiva želja, da zganem premražene ude. Ker sem mislil, da so vozniki in stražniki v izbi pri jedi in ni v bližini nikogar, sem se previdno zganil. Jerbas je glasno zaškripal. Kar — o groza — zaslišim nekoga v moji bližini klicati:

„Ivan, poslušaj, kako hrešči jerbasa.“

„Čudovito,“ je odgovoril nagovorjeni. „Vendar poslušajva, mogoče se ti je zdelo.“

Ta voznik je pa očitno spadal k ljudem, ki svojih vtisov ne pozabijo takoj. Komaj sta stopila Koršunov in Palčik v ta prostor, jima je začel že pripovedovati o jerbasu, ki je zaprasketal. Koršunov je v zadregi začel govoriti o vse-mogočem. Pripovedoval je, da je pletenina jerbasa v mrazu zmrznila in da pri tajanju zato hrešči. Rekel je tudi, da so morda tla pod težo jerbasa zaškripala in

druge take razlage. Vozniku se vse tisto razlaganje ni zdelo ravno resnično in oddahnil sem si, ko se je naposled poslovil, se zahvalil za napitnino ter nas prepustil novemu vozniku. — — —

Nastal je večer. Čutil sem to po naraščajočem mrazu. Roke in noge so mi zmrzovali. Oster veter je pihal v jerbasa... Kmalu moramo priti do prenočišča in tam, ako pojde vse po sreči, pride ura osvoboditve. Trudil sem se vzbujati v sebi pogum, ker sem vsled izčrpanosti in mraza ter pomanjkanja hrane bil popolnoma zbit...

Končno smo se zopet ustavili. Prišli smo do prenočišča. Prenesli so jerbasa z mano v izbo. Strašen zrak. Iz glasov je bilo razbrati, da se v tej občinski izbi nahaja mnogo ljudi, ki so, kakor je čutiti, že povečerjali in krepko popili... Matuška Rusija je prava in neizpremenjena... Vsled slabega zraka, pomanjkanja sape in suhote v grlu me je silil kašelj. Moral sem z vso silo zdrževati, da nisem kašljal. Okrog mene hrup, trušč, pijani kriki... Polasčala se me je omedlevica....

Sodrugoma in njihovi prtljagi se je odkazal v izbi svoj kot. Koršunov se je med vladajočim hrupom sklonil k jerbasi in me tiho spraševal, kako se počutim in če bom še nekaj časa vzdržal. Vprašal sem ga nepotrpežljivo, koliko je ura. Komaj deset še je in morali bomo v tem strašnem vzduhu, ki je mnogo slabši nego zrak v jetniški kuhinji, v kateri smo delali naše poizkuse pred pobegom, pretrpeti še tri do štiri ure. To mi je bilo strašno. Jel sem se bati, da me zapuste moči, ker se me loteva omedlevica že sedaj. Čutim nevzdržno zabijanje v sencih.

Sodružica Saharova odgovori na vprašanje Koršunova, da še lahko nekaj časa dobro vzdrži.

Sreča bo, ako se nam posreči, da se osvobodimo okrog enih popolnoči. Bili smo v večji, gosto obljudeni vasi in je noč od sobote na nedeljo. Veliko je vprašanje, kedaj se podajo ti v izbi in v vasi k počiku... Moja bojazen ni bila, kakor se je pokazalo, prav nič pretirana. Posrečilo se nam je še le okrog štirih zjutraj zagledati zopet luč sveta.

(Dalje prihodnjič)

Ivan Vuk:

Homo homini lupus.

(Dalje)

Pomolčali so sodniki trenutke. Nato pa se je obrnil predsednik sodnikov k zagovorniku:

„Zagovornik?!... Hočete govoriti?“

Bilo je v mrtvih besedah sodnikov, kakor da hoče reči: Dokončaj še ti svojo dolžnost, da bo, kakor je predpisano in da ne bodo ure brez nagrade.

Tedaj se je dvignil zagovornik.

„Gospoda,“ je spregovoril s prijetnim, baritonovim glasom. „Soditi vam je to žensko, ki je sama priznala, česar jo dolži tožnik, ki pa si ne šteje v greh tistega, za kar jo hočete soditi. Vi vsi veste, da je beseda „greh“ iznajdba ljudi. Vsi ljudje so pa grešniki. Zakaj, otrok se imenuje po očetu, kakor se imenuje delavec po delu, ki ga je opravil. Greh, to je taka reč, da človek, ako ga naredi sam, noče priznati, da je grešil. A če greši njegov sočlovek, tedaj se zgraža nad njim. Greh je iznašel človek, da ž njim oblati človeka. Iznašel ga je zato, da bi skrival svojo grešnost. Zato, gospoda, stoji pred vami težka naloga: Soditi vam je človeka!

Kako boste sodili, da se ne zgodi človeku in da ne bo krivice na vas?!... Po svojih srcih, gospoda, boste sodili, zakaj obtoženka je človek in vi ste ljudje. Njen greh je človeški, kakor so srca vaša človeška. A človek naj sodi človeka po človeški.

Tožnik vam je dal nekaj primer o grehu Vestalk in njih kazni. No, to je bila sodba nečloveška, kakor je bila tista postava nečloveška. Jaz vam pa hočem povedati o veliki človeški sodbi, da boste lažje našli svojo sodbo.“

Prenehal je za trenutek, kakor da s tem molkom stavi zvezdico k drugemu poglavju svojega govora. Nato pa je nadaljeval s pripovedovalnim glasom:

„Daleč tam na jutrovem leži dežela. Bedna je ona sedaj in pusta. Beduini pasejo svoje črede po nji. Ali v tistem času, ko se je zgodilo to, kar vam pripovedujem, je bila kakor med in mleko.

Živel je v tisti deželi človek, velik pred Bogom in velik pred ljudmi, močan v dejanju in moder v besedi. Nikoli ni bilo takega pred njim, nikoli za njim.

Sloves je šel o njem od vzhoda do zahoda, zakaj pravičnejšega človeka še ni videl nikdo. Njegova pravičnost je bila pravičnost Boga, modrost njegova modrost Boga. Učil je narod v deželi prečuden nauk, kakoršnega še ni nikdo učil pred njim in nikdo za njim. Učil je ljubezen. Učil je ljubiti svojega sočloveka. Učil je strogost k samemu sebi, a velikodušnost in prizanesljivost k svojemu sočloveku. Zakaj le tisti, ki je strog k samemu sebi, ve, kaj je velikodušje.

Veliko jih je bilo, ki so hodili poslušat njegovo učenje. Mnogo jih je bilo, katerim ni ugajalo njegovo učenje. Zakaj ni lahko delo ljubiti svojega sočloveka, če ni to ravno njegova žena ali lastni otroci ali ljubica. Še težje je odpuščati svojemu sočloveku, saj še lastni ženi in otrokom in ljubici ni mogoče kar tako odpustiti njih prestopke. Zakaj tisto odpuščanje je, kakor da bi skelečo rano na telesu hotel zaceliti z eno samo besedo. Še težje pa je biti strogemu k samemu sebi, ko vendar

vse, kar dela, dela pravilno. Neizpolnjivo pa je biti prizanesljiv in velikodušen k svojemu sočloveku. Kakor če bi mi kdo zažgal hišo, ali zapeljal ženo, a jaz ga bom zato še pogostil. Naj ljudje ne delajo, kar meni ne ugaja in me žali, pa ne bo treba odpuščati, ne biti prizanesljiv in velikodušen.

Tako so mislili in vroče sovražili tistega velikega človeka. Tako so ga zasovražili, da so mu želeli smrti. Njih želja se jim je zdela nad vse pravična in modra, zakaj poznani so bili med narodom, da so najpravičnejši in najmodernejši. Da pouče narod, so mu govorili:

— Po deželi hodi človek, ki vam govori nenavadne reči. Ljubite, govori, svojega sočloveka. Vi pa veste, da je ljubezen najlepši dar s katerim morete obdariti tistega, ki je v vaših očeh vreden tega daru. Kako bi mogli nagraditi s tistim najlepšim darom tistih, ki vam delajo zlo?!...

(Dalje prihodnjič)

Historicus:

Pereči problemi

IV.

Zanimivim debatam na kongresu Zveze nemško - avstrijskih konzumnih društev (glej Jahrbuch 1925 — 1926. Wien 1927. Strani 194) je sledila serija študij in člankov v socijalno demokratičnem mesečniku „Der Kampf“, ki ga urejujejo Helena Bauer, Jul. Brauthal, Sygmund Kunfi in Oskar Pollak. Naj omenim samo sledeče: Dr. Karl Renner: O gospodarski demokraciji; Dr. A. Vučković: O pomenu zadrug na potu k socijalizmu; A. Korp: Stranka, trgovina in zadržno gibanje; Bajuk Hans: Socijaliziranje od spodaj navzgor; Emmy Freundlich: Nevtiralnost zadržnega gibanja.

Problemi iz zborovanja konzumnih zadrug so — kakor videti — aktualni. Posebno pereče je razpravljanje o „Konzumni zadrugi“ in razrednem boju:

Kaj je razredni boj?

Dr. Weber Hans je izdal v zbirki „Soziale Organisationen der Gegenwart“, ki jo izdaja zadržni seminar v Halle (vodja prof. Grünfeld), interesantno knjigo: „Konsumgenossenschaften und Klassenkampf“, ki razpravlja o nevtiralitetnem

načelu konzumnih zadrug. Dr. Weber razlaga „razredni boj“ tako-le: „Vse, kar se stori vedé ali nevede — v socijalnem življenju iz razrednega nasprotstva in kar pride sočasno enemu razredu v prid, drugemu pa v škodo, pomeni razredni boj“. Tedaj: ni samo zunanja oblika, ne zavestna volja, ampak učinek in notranjost, ki sta odločilna činitelja za definicijo, ki pravzaprav jasno pové, da so konzumne zadruge instrument razrednega boja.

Ali so na primer konzumne zadruge protikapitalistične? Mnogi, celo tisti, ki zastopajo nevtiralitetno stališče konzumnih zadrug, pritrjujejo, da so zadruge protikapitalistične. Dr. Hans Müller postavlja konzumno zadrugo kot „socijalizem en miniature“ in vzklika: ali more konzumno društvo biti še bolj socijalistično kot je? — Dr. Hans Weber pa se temu upira, trdeč, da morejo imeti posamezne institucije pač socijalistične tendence, morejo biti celo socijalistične celice - klice, ali dandanes ne morejo biti tako silne, da bi mogle iz lastne moči premagati privatno-kapitalistične tendence. Dr. Weber končno izjavlja: Konzumno

zadružno gibanje še ni socializem, pač pa ima tendenco v socializem, je celica klica socialističnih ustanov.

Meščanska družba je enakega mnenja, zato je konzumno zadružništvo prepuščeno v glavnem delavskemu in kmečkemu konzumentu. Meščanski krogi pa poskušajo doseči ono, v čemur nameravajo uspeti konzumne zadruge (to je racionaliziranje razdelitve potrebščin in produciranje za organizirani konzum), s svojo verižno organizacijo, trgovskimi domovi, razpošiljalnicami itd.

Marksisti so se na žalost doslej premalo znanstveno teoretično pečali z vlogo in namenom konzumnih zadrug. Sprva so te zadruge kar odklanjali, ker so mislili, da se jih more ignorirati. —

Pravijo: da je razredni boj, ki uničuje in pa tudi tak, ki gradi. Noben socialist neče, da bi samo uničil sedanjo kapitalistično družbo, marveč hoče vsekakor zgraditi novo, svojo. Zadruge pa morajo predvsem le graditi, njih boj je židarsko, graditeljsko, obnovo delo, njih destruk-

cija je zgolj v premenitvi posestnih razmer in gospodarske podelitve moči. (Emmy Freundlich, Der Kampf 1928, str. 72).

Na internacionalnem socialističnem kongresu v Ženevi l. 1866 so odobrili po Karlu Marksu koncipirano resolucijo, ki pravi v oddelku o kooperativah:

„Priznavamo zadružno gibanje kot eno iz preminjivalnih sil sedanje družbe, temelječe na razrednih nasprotstvih. Njegova velika zasluga je, da kaže praktično, da se more odstraniti dejanski, obubožajoči in despotični sistem podjarmlitve dela pod kapital s sistemom asocijacije svobodnih in enakih producentov, ki vstvarja blaginjo in vzgaja za republiko; — vendar zadružno gibanje, omejeno na pritlikave oblike razvoja, ki mu jih morejo dati mezdni delavci, ni v stanju preobraziti kapitalistično družbo.“

In — kje smo danes že od časov, ko se je pisalo: 1866 in ko so poznali kot kooperative več ali manj le — produktivne zadruge. — Danes je v Mednarodni zadružni zvezi, v kateri pa dominirajo konzumne zadruge, že 50,000.000 družin. Takrat se pa še misel na njo rodila — ni!

L I S T E K

Osemdeset let po revoluciji.

13. marca 1928 je slavilo avstrijsko delavstvo osemdesetletnico marčne revolucije l. 1848.

Po svojem izvoru, idejah in ciljih je bila pravzaprav to meščanska revolucija.

In vendar slavi samo delavstvo spominke dneve te revolucije! Meščanstvo stoji pa nejevoljno ob strani. Njegovi ideologi, profesorji dunajske univerze, so največji dan zgodovine te univerze letos celo sramotno izdali in zatajili; marčno proslavo so socialističnim dijakom prepovedali...

13. marec 1848! Vse ljudstvo — meščanstvo, dijaštvo, delavci — se je dvignilo proti despotizmu Habsburgovcev. Vse ljudstvo je naskočilo režim vsemogočnega kanclerja Metternicha in doseglo v naskoku zagotovitev ustave, svobodnega tiska, odprave tlake in desetine.

Po 13. marcu se pa slika izpremeni. Bogato meščanstvo hoče monopolizirati sadove revolucije za se. Njegova vlada, Pillersdorfova vlada, ki je sledila Metternichovi, razglaša ustavo, ki je volilno pravico pridržala za meščanstvo; delavstvo je pa izključila.

Sedaj se cepi ljudstvo prvič. Meščanstvo in ljudstvo, enotno v boju 13. marca proti absolutizmu, prideta takoj v nasprotje, kakor hitro je absolutizem na tleh. Sedaj stoji demokracija proti meščanstvu.

S svojim nastopom maja 1848 je izsilila demokracija padec buržoazije. Proglašena je bila splošna volilna pravica.

Cesarski dvor beži iz Dunaja.

Demokratska varnostna bramba vlada na Dunaju. Demokracija je izvojevana.

Delavstvo je doseglo politično enakopravnost. Začelo je boj za svojo gospodarsko osvoboditev. Zahteva višje plače, zahteva pomoč za brezposelne. Meščanstvo pa je razočarano. Čemu mu svoboda, če je njegova zaželjena in dosežena pozicija ogrožena? Meščanstvo išče in najde zaščito pod bajoneti Windischgrätzja in Jelačića. Ko raka oktobra meseca cesarska vojska proti Dunaju, brani delavstvo samo — glavno mesto revolucije.

To je zgodovina l. 1848. Meščanstvo, ki je stalo 13. marca na čelu revolucije, je revolucijo izdalo, takoj ko je osvobodena svoboda postala njegovi gospodarski situaciji nevarna. Potomci tega meščanstva imajo seveda prav, če ne slave več te revolucije.

Dunajske delavce sta Windischgrätz in Jelačić premagala in cesar je bil zopet gospodar Dunaja. Revolucija je bila zatrta. Vsa zgodovina vseh osemdesetih let po l. 1848. je zgodovina maščevanja premagane revolucije.

Revolucionarji iz l. 1848 so hoteli s politično svobodo izbojevati tudi nacionalno svobodo in njih geslo je bilo: ena, enotna in svobodna Nemčija, enotna in svobodna Italija, Ogrska, Poljska itd., na razvalinah habsburške monarhije.

Ko sta Windischgrätz in Jelačić delavce na dunajskih barikadah pomandrala, sta mislila, da je sedaj konec in da je z demokracijo sočasno uničena tudi nacionalna revolucija. Narodna revolucija pa je bila kmalu maščevana. Ko ni mogla zmagati nemška in italijanska enotnost z revolucijo od spodaj, je zmagala z revolucijo od zgoraj: s puškami in topovi kralja Pruskega in kralja Sardinkega. Na bojiščih pri Magenti, Solferinu

in Kraljevem Gradcu se je poražena revolucija l. 1848 prvičrat maščevala!

Habsburžani, sramotno potlačeni, so morali tudi v notranjosti države kapitulirati. V ustavi iz l. 1867 je marec l. 1848 zopet oživel. Ali oživel je predvsem le marec, — ne maj, ne oktober! Pillersdorfova ustava je zopet oživela — to je ustava, v kateri je delil cesar moč le z meščanstvom, ne pa z ljudstvom!

Tako je moral delavski razred obnavljati boje za svoje peticije iz l. 1848 neprestano. V petnajstletnem boju za volilno pravico — od 1893 do 1907! — je osvojila socialna demokracija ipak splošno in enako volilno pravico! Sedemdeset let po porazu revolucionarnega Dunaja, ki so ga cesarske vojske pomandrale, je spodil Dunaj drugič cesarja, sedaj

pa definitivno, ter proglasil republiko.

Delavski razred skuša osvojene politične enakopravnosti izpopolniti v gospodarske in socialne osvoboditve. In spet, kakor l. 1848 se skuša meščanstvo proti delavskemu razredu zabarikadirati; zopet kot oktobra 1848 mobilizira kmete proti revolucionarnemu glavnemu mestu. Seveda sedaj ne more kot oktobra 1848 iskati varstva v bojnem taborišču Hrvata Jelačića ali dragonca Windischgrätz. Marec 1848 se je uresničil v ustavi iz l. 1867, maj 1848 — se je uresničil, v volilnem boju l. 1907 in v republikanski revoluciji l. 1918 na Dunaju.

Dobro si je to — zapomniti.

Po „A. Z.“ — c. k.

Za spoznavanje l. 1848 priporočamo Anton Kristanovo delo: O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem (1848—1896). Dobi se v Zadržni založbi v Ljubljani.

Maksim Gorki — 60 let star. „Pod lipo“ je l. 1925 (str. 167—169, 181—183) priobčila izčrpen esej o njem iz peresa s. Čulkovskega. V „Pod lipo“ smo objavili sledeče črtice in pesmi Gorka: l. 1924 (I. I.) „Čehov in dame“ in „Pred obličjem življenja“ ter l. 1925 (I. II.) „Pomladne melodije“ in „Solnce vzhaja in zahaja“. — Šestdesetletnico so delavske kulturne organizacije letos ponekod prav lepo proslavile, zlasti „Svoboda“ na Slovenskem.

Osemdesetletnica Marks-Engelsovega „Komunističnega manifesta“ se je proslavila 23. februarja t. l. po vsem svetu. Dne 23. II. 1848 je izbruhnila v Parizu revolucija in še istega dne je izšel v francoskem jeziku „Komunističen manifest“, ki sta ga spisala, Karl Marks in Friderik Engels in ki se je v dvanajstih jezikih razširil med „Proletarce vseh dežel!“ Nekaj dni zatem je zbežal francoski kralj Louis Filip in proklamirana je bila druga francoska republika. Po 13. marcu istega leta je pobegnil tudi Metternich, pobegnili so tudi Bismarcki in Cavourji, Thiersi, Wilhelmi, Franc Jožefi, carji in sultani; padli pa so tudi desetisoči proletarcev v zunanjih in notranjih bojih, ali njih ideja živi tem bujneje in zaplala je še po vsaki krizi ter znova se osvežila. Socialistične stranke in v njih združeni proletarci vseh dežel nadaljujejo svoj boj za osvoboditev človeštva iz ekonomske sužnosti kljub vsem oviram. — c. k.

Marksistična razstava v Moskvi je bila otvorjena 24. februarja t. l. v proslavo osemdesetletnice „Komunističnega manifesta“ v tamkajšnjem Marks-Engelsovem inštitutu. Ta razstava je bila prva te vrste na svetu. V devetih sobanah so razstavljene tiskovine iz Karl Marksovega življenja. Kakor izgleda, imajo sovjeti najbogatejšo, če ne popolno zbirko Marksove korespondence in drugih originalnih tiskovin. Razstavljenih je na tisoče važnih zgodovinskih listin in redkih tiskovin. Na ogled je tudi Marksova slika iz mladosti v olju, ki je edina, ki obstoja. Slika kaže filozofa brez običajne brade in brk. Na razstavi so tudi pisma znamenitih literatov in revolucionarjev: Shelleyja, lorda Byrona, Robert Owna, Fourierja, St. Simona itd. — c. k.

Noč, recitacijski zbor, ki ga prinašamo v današnji številki, je namenjen takozvani kolektivni deklamaciji. To se pravi: razni glasovi (moški in ženski) deklamirajo, včasih posamezno, včasih skupno, kakor je nakazano. Zbor se grupira slično

kot pevski zbor ter ima tudi svojega dirigenta, vodjo. Razlika je, da se tu ne poje, marveč deklamira, pri čemur treba paziti zlasti na tempo in jakost. Včasih tiho, pa spet glasneje, včasih počasi, pa spet hitreje. Izvežban vodja lahko priobčeni zbor še bolj razdeli med razne glasove. Na ta način izdeklamiran zbor bo povsod silno uspel. Vsa delavska društva v ostalih državah s silnimi uspehi tekmujejo s svojimi „šprehkori“ ob vsaki prireditvi. Tudi pri nas so nekatera društva („Svoboda“ v Hrastniku, Zagorju) uspela s sličnimi, a kratkimi zbori. Opozorjamo na priobčeni zbor „Noč“ vsa naša društva. Ni težko in ako potrebujejo večjih navodil, vam jih centrala „Svobode“ lahko da. Uspeh ne izostane.

Radnički pokret. Socialistički mesečni časopis. — Izdavači in uredniki Jova Jakšič, dr. Mojsije Zon in drugovi. — V Sarajevu izhaja sedaj že tretje leto revija, ki ji je namen, da reprezentira duhovno delavsko gibanje v Jugoslaviji. V prvi številki (za januar in februar l. 1926) so izdajatelji označili svoj zadatek tako-le: „Od l. 1914 dalje so se po celem svetu izvršile velike politične in gospodarske izpremembe. Te izpremembe so bile velike zlasti na slovanskem Jugu in po ostalem Balkanu. Državne meje so se izpremenile, in cele države so izginile iz površja. Vstvarjenje nacionalnih držav in uničenje ostankov fevdalizma sta povzročila kot posledico klijanje novega življenja. Novi zemljepisni položaj izzval je izpremembo trgovinskih in prometnih pravcev, kar pomeni običajno propadanje starih in vstvarjanje novih gospodarskih središč... Vse te politične in gospodarske izpremembe, ki predstavljajo ogromen zgodovinski napredek, so vrgle na površje široke ljudske mase iz njihovega dosedanjega gospodarskega in življenjskega koloseka in tako začasno otrovale duhove in pomešale mozeg, v kolikor mogoče velikem obsegu. To je nezdravo vplivalo na celokupno javno življenje. Za delavsko gibanje, ki je bilo še vedno mlado in nerazvito, je seve bilo to katastrofalno. — Vendar se iz razvalin delavskega gibanja pojavlja novo življenje. Smo na poti obnavljanja in ujedinevanja. Ali na čvrstih nogah se ne more stati vse dotlej, dokler ne bodo njegovi reprezentanti (nosilci) in ideologi dobro preiskali novi teren, ki ga je treba obdelati. Zato je treba glasila, v katerem se bodo rezultati teh preiskav in študij obelodanjevali...“

Izdajatelji so se previdno ognili preciznemu okvirju svojega namena in se lepo označili le za tribuno o delavskem gibanju.

Dva popolna letnika sta pred nami. Že v prvem se je zbralo lepo število sotrudnikov. Od Slovencev edino Filip Uratnik z dvema člankoma („Problem brezposelnosti in emigracije v Sloveniji“ ter „Naše delavsko zavarovanje v številkah“). Glavni sotrudniki so Srbi, zlasti Srbijanci, ki imajo dejansko najbolj razvito socialistično literaturo in največ socialistično-izobražene inteligencije. Med njimi so: Dragiša Lapčević, dr. Živko Topalović, Života Milojković, Tasa Milojević, Ljubomir Živković in dr., potem Bosanci-Srbi: Jakšić Jova, Jakšić Sreten, Krekić Bogdan, Krekić Panta itd. Od Hrvatov edini dr. Adžija. Članki so prav zanimivi in odgovarjajo namenu revije. — V drugem letniku so nekateri sotrudniki odpadli. Od Slovencev je zopet edini: tajnik Delavske zbornice Filip Uratnik z dvema člankoma („Stanovanjske razmere v Jugoslaviji“ in „Naše delavsko zavarovanje v številkah“). Od Srbov iz Srbije le Lapčević, Topalović in Živojin Cvetković. Od Hrvatov zopet edini dr. Adžija. Pridobitev ni; manjkajo nekateri iz prvega letnika. Vsebinsko isto kot v prvem letniku, le „pregledi“ so obširnejši in bogatejši.

„Radnički pokret“ je ostal še vedno svobodna tribuna, v kateri pa — kar je značilno — ne sodelujejo skrajni desničarji (Vitomir Korač, Nedeljko Divac, dr. Popović, ki so okrog „Prava naroda“) in pa levičarji — komunisti. Da Slovenci oz. njih socialistični predstavniki ne sodelujejo v večjem številu, je več vzrokov, tako: 1. Radnički pokret ni po Sloveniji dosti znan; 2. Slovenska inteligencija je premalo socialistično orijentirana; 3. Na Slovenskem se premalo piše o delavskem gibanju, več pa v njem dela; 4. Med našimi reprezentanti delavskega gibanja je pretežna večina praktičarjev. — Za Hrvate velja skoro isto.

Vendar: „Radnički pokret“ je dobra revija, potrebna jugoslovanskemu delavskemu gibanju in bi jo slovenski zavedni proletarec moral redno čitati. Iz nje se more razviti samo nekaj dobrega za naše delavsko gibanje. — us.

Položaj radničke klase i sindikalni pokret u Srbiji. Od Dragiša Lapčevića. V Beogradu 1928. Izdaje Centralnog sekretarijata radničkih komora. — Stari srbski borec in delavec v delavskem gibanju Dragiša Lapčević je zbral v 430 str. obsegajočo knjigo vse mogoče podatke o gospodarskem razvitku Srbije, o položaju delavstva v Srbiji pred svetovno vojno in o strokovnih organizacijah v Srbiji. Pridejal je še obširen prikaz o socialnem zakonodavstvu v Srbiji in pa kratke obrise s slikami pionirjev delavskega zokreta v Srbiji. Knjiga je zanimljiva in je bila potrebna. Iz nje je posneti marsikaj, kar nam služi v porazumevanje razmer med delavstvom v Srbiji. — Bogata statistika in skrbno zbrani material bodea predmet zanimivih študij in še zanimivijših zaključkov. — Cena ni označena. — n.

Ko je ko u Jugoslaviji. 2. izdanje (latini-com). — Izdanje „Jugoslovenskog Godišnjaka“ (Beograd) i „Nove Evrope“ (Zagreb) 1928. — Po vzoru znane angleške knjige „Who is who“ je izšla ta knjiga prvič še kot del „Godišnjaka kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1926 (urednik Dobr. Stošović, Beograd 1926 — Glava XVI: „Ko je ko“ — strana 442—493). Na temelju tega

dela, ki je v l. 1926 izšel v latini in čirilici, je izšel sedaj na 162 straneh kot posebna knjiga precej obširen pregled jugoslovanskih osebnosti. Precej neenaka in težavna je presoja oseb, ki bi jih smeli ozir. ne smeli sprejeti v seznam. — Pogrešamo n. pr. Melhiorja Čobala, Božidara Jakca, Etbina Kristana, Vladimira Pfeiferja, dr. Živka Topalovića, Milico dr. Topalovićevo, Filipa Uratnika in dr. — c. k.

Prvo knjigo „Naučnih del“, ki jih izdaja Naučno znanstveni oddelek pri Zadrudnem inštitutu prof. V. J. Čubarja v Kijevu (Cooperative Institute, Kieff, Ukraine, Vul. Neronoviča 24) v ukrajinskem jeziku prejeli. Knjiga ima znanstveni in oficijelni del (220 + XXVIII. strani) in stane 2 karbonca 50 kop. Znanstveni del obsega poleg uvoda še devet razprav o vseh panogah glavno ukrajinskega zadrudništva, vsaka ima še kratak „Resumé“. Oficijelni del ima pa pravila znanstveno dopisne zadrudne katedre in dr. Delo je prav zanimivo. — c. k.

Internationales Handwörterbuch des Genossenschaftswesens. — Pod tem naslovom izhaja v založbi Struppe-Winckler, Berlin, prav bogato založen leksikon zadrudništva. Izdaja in ureja ga ruski zadrugar prof. dr. V. Totomianz. Glavni pomočniki njegovi so: prof. dr. Ch. Gide (Pariz), prof. dr. Hall (Manchester), dr. W. Krebs in Robert Schlösser (Köln). Doslej je izšel prvi zvezek (240 str. vel. formata) in obsega A do F. Pri B je zelo podučen pregled o stavbnih zadrugah; pri D je opisano dansko zadrugarstvo. Oddelek A pa ima pregled o ameriškem zadrudništvu. Nemški članek je napisal prof. Totomianz, angleško pa je priobčila Agnes D. Warbasse študijo o „Why is the delovepmend of cooperation in the United States slow?“ Študijo o južni Ameriki je napisal F. Rivas, Moreno. — a. k.

Popravek: V drugi št. str. 27 je tiskarski škrat napisal „patroni“ mesto protoni.

IVERI.

„Slovenec“: št. 70 l. XVI. (?) z dne 24. marca 1928: Podaljšanje stanovanjskega zakona na dnevnem redu... V razpravo je prišel nujni predlog o spremembah in dopolnitvah stanovanjskih zakonov od 15. maja, 23. oktobra 1926 in 29. oktobra 1927. Te spremembe odredjajo, da se do 31. marca 1929 podaljšajo odredbe za zaščito stanovanjskih najemnikov in zlasti uradnikov, delavcev in vpo-kojencev. Ta zakonski predlog ima sedem členov. Minister za spocialno politiko je sprejel nujnost tega predloga. Nato se je izvolil poseben odbor za proučevanje tega predloga. V njem sta od Jugoslovanskega kluba Stjepan Barič in Franc Kremžar. (O socialistu Petejanu, ki je predlog vložil, ni — besede!)

V album. V Londonu je nedavno župan sklical slavnostno sejo, ki je sklepala: kako naj se počasti pokojni generalissimus angleške armade v svetovni vojni, maršal Haigh. Soglasno se je sklenilo izdati na angleški narod oklic za zbirko pol milijona funtov šterlingov (nad 130 milijonov dinarjev), iz katere zgradijo stanovanja za vojne udeleženke, žrtve in po njih ostale, kar bo najlepši spomenik poveljniku angleške armade v svetovni vojni. — Jugoslovani seve nismo Angleži...

PODLIPO

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO
UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV.

LJUBLJANA, 15. MAJA 1928.

ŠTEV. 5.

Revolucija l. 1848 v zgodovini

V dunajski Arbeiterzeitung z dne 11. sušca t. l. je izšel ta članek, ki res lepo karakterizira pomen l. 1848. — V slovenščino ga je prevel za Podlipo Cvetko Kristan.

Revolucijsko leto 1848 tvori most med dvema velikima dogodkoma, ki sta ves svet pretresla: med veliko francosko revolucijo ter med revolucijskima letoma 1917 in 1918. Stoji tudi časovno skoro natančno v sredini onega zgodovinskega procesa, ki tvori enoto: je obenem zakasneni potomec velike francoske revolucije ter glasnik in predhodnik evropskih revolucij današnje dobe. Dalekosežen, pa velikopotezen ritem zgodovine in mogočna simfonija napredka sta na njej očitna, ako primerjamo posebnosti, naloge in poizkuse v letu 1848 z onimi v letih 1789 in 1918.

Leta 1848 se je vršila resnično velika internacionalna revolucija. Tekom 10 tednov je bil velik del evropske celine v plamenih. V italijanskih državah, ki so bile ali pod domačim absolutizmom ali pod tujim gospodstvom Habsburžanov, in v Švici, ki se je dvignila proti državno enotnost rušečemu tiranstvu, se je revolucija pričela. Evropski dogodek je pa postala šele, ko so zapodili raz prestol meščanskega kralja po krvavih pouličnih bojih v Parizu in ko je pariško delavstvo pogumno proglasilo drugo republiko. 13. marca je sledil Dunaj, 15. marca Budimpešta, 18. marca Berlin, da omenimo le najvažnejša revolucijska središča, ki pa so učinkovala daleč na okrog. Od pristanišč ob Atlantiku pa do Visle, od Vzhodnega morja do Adrije so se puntali dotlej po političnem absolutizmu, po gospodarskem fevdalizmu in po nacionalnem gospodstvu tujcev izko-

riščani in tlačeni narodi Evrope. Tudi na zapad je poseglo vznemirjenje in v Angliji je poslednjikrat zagorel chartizem. Pa tudi vzhod in pravkar v zgodovinskem življenju vzbujeni slovenski narodi so začutili dih novega življenja: Rusija na vzhodu, Anglija na zapadu sta bili zgodovinski meji njegove mednarodne razširitve.

V tem mednarodnem pomenu revolucije iz l. 1848 se kaže ves njen zgodovinski napredek napram veliki francoski predhodnici. Tudi njo so spremljali ogromni politični in socijalni pretresljaji. Morda je ta več doprinesla k preobrazbi Evrope kot pa dogodki v l. 1848. Ali velika francoska revolucija je delovala neposredno — ker so jo posnemali — na preobrazbo le malega dela sveta. Največ so pa vplivali vojna in porazi, ki so jih v tej vojni doživele fevdalne države na bojnih poljih, ki pa so prisilili nazadnjaške vladarje in državnike k reformam. Ko so l. 1792 odstranili francoski prestol, so mogle Prusija, Avstrija in Španija začeti v svrhu restavracije monarhij nove vojne, v katerih se je pokazalo, da je absolutistična monarhija in fevdalna družba izven Francije še globoko zasidrana, da so njim nasproti stoječe sile omejene v glavnem le na sanjarske idealiste in nimajo nikakega vpliva na široke množice. Ko so pa l. 1848 odstranili francoski prestol, je pomenilo to revolucijski signal na pobuno vsem narodom, ki so koncem osemnajstega stoletja prestole še branili, signal za napad na absolutistične monarhije na evropskem kontinentu, ki so jih pred dvema desetletjema še vsi branili. Na mesto vojne je stopil razredni boj kot gonilna sila politične preobrazbe.

Kako je do tega prišlo? Ledeno-mrzla skorja metternichovega absolutizma je

pokrila tla evropske družbe. Nove gospodarske sile pa so jo vendar prerahljale. Meščan, — ki je bil koncem osemnajstega stoletja v Srednji Evropi rokodelski mojster, mali uradnik, kramar, svetu odtujeni pisatelj, ki ni imel nikakega političnega slavohepja — je postal med tem tovarnar, trgovec, birokrat in razredno-zaveden meščan. Železnice, tovarne, živalnejši promet: vse to je stvorilo začetke industrijskega proletarijata. Potrebe razvijajoče se kapitalistične produkcije so nudile silnejše osnove za nacionalna, enotnostna stremjenja in so hrupno zahtevale osvoboditev kmetov in odpravo tlake. Politično še akcij nezmožen kmetijski sloj je našel v industrijskem delavstvu svoje naravne voditelje in temu mogočnemu pritisku sta se morali umakniti tako monarhija Habsburžanov kot Hohenzollernecev. Ustava, meščanske pravice, svobodno udejstvovanje, nacionalno udruževanje, osvoboditev kmetijskega stanu: to so bila gesla srednjeevropske revolucije v l. 1848, ki je probleme postavila, ni jih pa izvršila, ker ni imela moči.

Dvoje človeških obdobij, v katerih se je kapitalistični način produkcije v Srednji Evropi utrdil, tudi mimo Francije ni šlo brez sledu. Velika revolucija je po raznih peripetijah porodila kapitalistični razred s široko kmečko podlago in z mogočno finančno oligarhijo. Med njima pa se je nahajal zelo stisnjen, politično pa zelo aktiven in od velikih tradicij revolucije izšolan delavski razred. Ta se ni bojeval za politično, marveč za svojo socialno osvoboditev, ni zahteval enakosti pred zakonom, marveč v pogledu lastnine. Medtem ko se je bojevalo v Berlinu, na Dunaju, v Budimpešti v bistvu za temeljitev meščanske družbe, je pa vzplapolala v Parizu z vsemi svojimi strahotami meščanska vojna proti temeljem meščanske družbe: junijska bitka. Njeno približevanje in njen izid nista bila le zmaga francoske buržuazije nad proletarijatom, marveč tudi pokopališče meščanske bojne volje v vseh od revolucije dotaknjenih deželah. Ko je meščan uvidel, da more voditi boj za svoje politične pravice proti absolutistični državi le tedaj, ako pomaga razredu, ki mu postaja nevaren, da more politično gospodstvo doseči le, ako vrže na kocko svoje gospodarske pravice, je sklenil hitro mir s kontrarevolu-

cijo. Tako ni izkervavela na pariških barikadah le francoska revolucija, marveč tudi politična vsebina nemške in avstrijske revolucije. Kar je bilo od njenih zahtev neodklonljivega in potreba kapitalističnega produkcijskega načina: osvoboditve kmečkega stanu, uspostavljenje velikih gospodarskih območij, nacionalno združenje, neka gotova kontrola vlade potom izvoljenih korporacij — to uresničiti, je postala odslej naloga „revolucije od zgoraj“ in to je tudi tvorilo vsebino evropske zgodovine dveh desetletij od l. 1850 do l. 1870. Revolucionarne ljudske pobune v l. 1848 so postavile naloge, protirevolucionarne sile so jih pa rešile: seveda po svoje. Mesto nemške republike je nastala vojaška monarhija Hohenzollernecev, mesto nacionalnih držav v Avstriji habsburška ječa narodov, mesto demokracije klaveren kompromis med absolutizmom in principom ustavnega brzdanja — to je bil v Srednji Evropi politični položaj do l. 1917.

L. 1917 je revolucija šele prekoračila rusko mejo, pri kateri se je morala ustaviti l. 1848. Ako je obstojal zgodovinski napredek od l. 1789 do l. 1848 v tem, da se je izolirana revolucija ene same dežele razširila na mednarodno revolucijo že pomembne skupine dežela, je postala sedaj započeta revolucija vsled moči in velikosti Rusije v resnici svetovna revolucija. Iste zgodovinske sile so bile, ki so dovedle v l. 1917 revolucijo do Neve, do Volge, do Urala in do azijskih step kot one, ki so ji omogočile v l. 1848 prehod preko Rena in napredovanje do Donave: carizem je padel v boju z istimi silami, ki so omogočile zmagoviti pohod kapitalizma preko vsega sveta. Ali mogočno razviti kapitalizem imperijalistične epohe je rodil na obeh tečajih družbe popolnoma druge nasprotujoče si sile kot pa rani kapitalizem iz l. 1848. Celoten fizičen, birokratičen in duševen državni aparat s svojimi neštevilnimi vojskami in ogromnim tiskom, s svojimi popi in žandarji, z močjo države nad gospodarstvom in z diktaturo gospodarskih sil nad državo je produkt te zadnje razvojne perijode in temu primerno tudi daleko prekaša sedanji revolucionarni boj vse prejšnje po velikosti, liutosti in trajanju.

Že leto 1848 je pokazalo, da ima revolucija le v vrstah in srcih delavcev resnično domovanje, tudi tedaj, ako se ne

gre za čisto proletarske cilje. Ali delavski razred iz l. 1848 ni bil dovolj jak, da bi dovršil meščansko revolucijo v gospodarskem, političnem in narodnem oziru proti volji meščanstva. Tako so ostali vsi njeni problemi nerešeni. Šele ko je postalo delavstvo vsled ogromnih preobratov celega sapozapirajočega polstoletja številčno in politično pomembna sila, ko je ruska revolucija razrušila zatočišče v l. 1849 zmagoslavno ostalih kontrarevolucionarnih sil — carizem: šele tedaj je za Evropo nastopil čas, da dokonča 1848. leta započeto delo. Republika — je delo delavcev. Demokracijo — branijo delavci. Nacijonalno ujedinjenje — nima

nobenega boljšega branitelja kot delavstvo. Habsburgovci, Hohenzollernci in Romanovci, vse tri velike vojaške despotije, so padle pod mogočnimi udarci pesti delavstva. Z izvršenjem svojih nalog iz l. 1848 si je delavstvo zagotovilo velik delež na moči, ki ga lahko sedaj uporablja tudi samo za se. Tako so združeni v njegovem današnjem razrednem boju veliki spomini iz preteklosti s še večjimi ideali prihodnosti in s tem, ko ono, samo danes proslavlja junake in mučenike preteklih dni, množi pač svoj moralni zaklad, brez katerega ne bo moglo rešiti ogromnih nalog svoje prihodnosti.

France Kozar:

Zakopana pravica

V človeštvu,
v vseh narodih proletarcev
cele zemeljske oble
je zakopana.

Od pamtiveka, od pradavnine.
In človek v sponah svojega trpljenja
iskajoč globine,
kjer je zakopana,
že stoletja z močjo svojega življenja
bije neizprosno bitev,
poklanja za nje rešitev na oltar
svoj ničev „Jaz“.
In daruje vse. Le molitev
je spačila človeku obraz.

Ali ko nekoč bo pesem motik,
pesem krampov,
pesem Dela
preko zemeljske oble zazvenela,
ko bratska srca prižgô si ljubezen med sabo,
ko ožarjeni bodo nad svetostjo simbola
vsi, ki trpijo
in za njeno vstajenje živijo
in bdijo,
vsi, ki so našli spoznanje idola,
takrat v bronasti kip
vstane in zraste ne samo za hip,
temveč za večno: Ona, zakopana:
Pravica, stoletij fata morgana.

Ko v sivini tega stoletja
vzdihujem pod težo prokletja,
čujem kako poje zemlja pramati
naših življenj,
naših trpljenj:
„Vstali bodo in se vzbudili
stroji - ljudje v nov dan, v novo zarjo rdečo.“

(Oh zaman, zaman skrunite vi naše vstajajoče pohode,
ti prokletstvo v krvavem fantomu,
ti zlo despotij,
ti dejanje morij,
moč železnih mišic gradi vam pogin in propast!)

Iz kaosa, vrvrenja teh upornih množic
smo planili mi deca, možje in žene
v nov dan svetla.

V železnem oklepu, v nov čas
se spočenja nov spas
Dela, Svobode, Človeka.

Z železno pestjo in oljkinu vejico
mi uporni Jerneji
sužnji stoletja krvavega
oznanjamo človeka
novih dni, novega veka. —

France Kozar:

Samotna misel

Vase zastrt,
na obrazu trpljenja bolest,
— življenje, ti cvetoča pomlad,
ki ne poznaš bridkostnih jad.
Življenje, ti prabistvo izvora vsega,
poglej: Jaz sem človek zvezd
iskajoči.

In čeravno jaz iskalec vsega zmisla življenja
dnes še v boju s prokletstvom despotja,
nisem še strtl,
nismo še padli v propast.
Mi čutimo novo življenje,
mi smo drevo silnega rast.
Vstajenje, vstajenje.

Ameriške slike o stavki

(Iz judovščine prevela Hermynia zur Mühlen in Sima Neugröschl. Iz nemščine I. Vuk)

2. Bog, reši državo!

(Spisal Grace Lumpkin)

Polica j napihne prsi in vihti preteče
pendrek:

„Kam greste?“

„Stavkovna straža smo,“ odgovori
delavec.

Rdeči, zabuhli obraz moža trepetala
srdito v taktu besed.

„Mladič. Odvedite te ljudi na desno
in nazaj v mesto. Kot stavkovna straža
pa ne smete biti. Volite: Ali odidete, ali
pa doživite nekaj neprijetnega.“

Delavec se obrne. Stal sem ravno za
njim in videl njegove oči. V njih je le-
žala skrita bojazen, ali silil je svoje ust-
nice na prezirljiv smehlaj. Šel je in go-
voril stavkujočim:

„Sodrug,“ policaj govori, „če se ne
odstranimo, doživimo nekaj neprijet-
nega.“

Stavkujoči odgovore.

Delavec stopi k policajem in spo-
roča:

„Mi ostanemo stavkovne
straže.“

Korakal je naprej in ostali z njim.

Nekaj korakov in trčijo ob gručo po-
licajev, s pendreki oboroženih, ki jim
zaprejo pot. In nenadoma je bil tu že tudi
šerif. Zbere policaje okrog sebe in jim
začne čitati „zakon o punktu“, ki končuje
z besedami:

„Bog, reši državo!“

Nato opiše z roko po zraku dolgo
črto in zarjove:

„Pometite jih, fantje!“

Polica j se vržejo na stavkujoče.
Zrak se zgosti s pendreki, s kriki in stoki
in z zamolklimi glasovi pendrekov, ki so
padali po mesu. Neka žena in otrok ležita
nepremična na tleh. Pred njima stoji po-
licaj z dvignjenim pendrekom. Neka žena
vpije in kriči, dokler je policaj ne po-
bije.

Take vrste reči se ne pozabijo.

Zakon iz leta 1864, uporabljen zoper
delavce v letu 1926! Zakon, uporabljen
od nasilnih plavih ramen, ki so pustile
padati pendreke na človeško meso.

3. *Nahaja se mestece Roosevelt...*

Misli človeka, ki ima, hvala Bogu, vsaki dan kaj jesti

(Spisal M. Nadir)

Pri prvem podajanju, pri ribah, mi poroča moja žena novice iz mesteca Roosevelt, kjer je brez razloga bilo streljano v maso stavkujočih delavcev. Čutil sem, kako mi je planila kri v glavo, kako je začela od jeze vreti in kipeti.

In ko sem počasi jemal hrbet iz karpa, sem si dejal:

„Ti ničvredni kapitalisti! Obglaviti bi se jih moralo! Svinjski kanibali! Vražji morilci!“

Ko se mi je podal krožnik dobre juhe in sem zraven rezanc opazil fini kostni mozeg, ki ga imam posebno rad, so se nekoliko prvi valovi moje jeze pomirili. In okusno juho srebajoč, sem mrmral sam pri sebi:

„Kdo ve pravzaprav, kateri je krivec? Saj je vendar nemogoče, saj se vendar ne vzame kar tako uboge ljudi — očete otrok — in jih strelja? Dokaz zato imam vendar tudi,“ si govorim, „zakaj niso streljali po meni?“

Ta logičen ugovor mi izbornu ugaja, in v mislih sem se imenoval za mislečega človeka, radikalnega kritika in še več drugih lepih naslovov.

Ko se mi je prineslo meso in zagledam dve perutnici in sladko pečena jetra in fino stegno kokoši, katero tako rad jem — sem začel vso to zadevo gledati v docela drugi luči.

„Sedaj, glodajoč mehke perutnice kokoši in srkajoč dobro vino, sem šele spoznal, da stvar ni tako strašna, kakor se mi je zdela pri ribah in da je treba upoštevati tudi drugo stran te zadeve.

Kdo ve, sem mislil, glasno mlaskajoč, „kdo ve, morda so stavkujoči v res-

nici škodljivi ljudje? In zakaj“, mislim dalje, „naj kuliji sploh stavkajo? Kdo zahteva to od njih? Če bi zakon, si rečem „predpisaval: vi morate stavkati, no, potem bi seveda morali; tu bi se ne dalo pomagati. Ali dokler ti zakon dovoljuje, da smeš živeti na dan za en dolar in šestdeset centov, in več o tebi ne mara vedeti — no, zakaj se potem puntaš in stopaš v stavko radi beraških štirideset centov na dan! Resnično, smešno!“

Ko se mi je podal izboren jabolčni kompot in delikatna slaščica, sem pogledal še enkrat v časopis, ki je prinesel poročilo o ustreljenih stavkujočih v mestecu Roosevelt in ko sem srebal naposled turško moka-kavo, sem dejal malone srdito:

„Kaj vraga hočejo ti delavci? Zakaj ta zmešnjava? Zakaj se razburjaš radi vsega tega? Oni hočejo na vsak način dva dolarja na dan!“

Prvič: Odkod ta misel, da podjetniki sploh lahko plačajo dva dolarja na dan? Morda ni mogoče denarja dobiti? Morda ga nočejo dobiti? Morda nimajo časa za to? In drugič: Ako že delavci stavkajo, zakaj bi se ne smelo streljati po njih? V Evropi je bilo vendar tisoče ljudi postreljanih, ki niso niti stavkali. Zakaj bi ne smeli pri nas v Ameriki biti postreljani nekateri bedasti delavci, ako se izkazujejo tako smešne, da stavkajo radi beraških štirideset centov na dan?“

In šele sedaj, ko sem prižgal svojo dobro havano in se razpoložil v gugajočem stolu, sem spoznal, kako bedasti, kako malenkostni so delavci.

Radi beraških štirideset centov na dan narede tako veliki hrušč in hrup, zastavkajo in tvegajo svoja življenja.

In smejal sem se, smejal glasno in nisem mogel prenehati.

Fran Pogačnik:

Pozdrav

Vi vsi, ki hodite to pot
korakov trudnih, velih lic,
in ki v očeh soj križete razpaljeni,
ki vas radosti ne doseže klic,
ki v duše dno ste žaljeni,
kjerkoli srečam vas — pozdravljeni!

Poznani nismo, slutnje le imamo,
in če oči se nam spoje za hip,
že duše bližnje čutimo utrip
in se — poznamo.

In svoja pota zopet krenemo
sproščeni zadušnih, težkih sanj.
Še kratek čas si breme naj nadenemo,
saj tudi nam že svita beli dan.

Damjan (Trbovlje):

V strojnici

*Polmračna nejasnost ovija bučeče motorje.
Drdranje kolesja se zrašča v besneči orkester.
Skozi mojo glavo mi vihrajo valovi bobnenja,
zapletajo me melodije:*

*V vztrajnost titansko,
v souvažstvo brezkončno,
v pijanost nedoumljivo,
v misel raztogoteno*

kakor utrinki razžarjenih zvezd v nedoznanem vsemiru.

*Prisluhujem narahlo sikajočemu šumenju
zamaknjen in doumem pesem:*

*Razdivjano kakor strasten ples,
utrujajočo kakor težek kes,
sikajoča mi srce prebada,
omamujoča me vsega obvlada.*

Vsak dan se ponavlja ta pesem kolesja:

*Kadar se jutro zbudi,
kadar se dan zjasni
kadar se večer zatopi
v osovraženo noč;*

vsak dan se ta pesem vrti in vrti

*in srca razjeda, gori
razdivjano,
utrujajoče,
uničujoče —
do smrti...*

S. J. Cederbaum:

Dvajset ur v potniškem jerbasu

(Konec)

Moj položaj v teh brezkončnih, trpljenja polnih urah se sploh ne da opisati. Nimam zato besed, da bi jih vsaj približno postavil na papir in naslikal to sliko. Kaj podobnega nisem doživel nikdar poprej in nikdar pozneje. To trpljenje se ne da primerjati niti s tistim trpljenjem, ki sem ga moral prestati v času gladovne stavke — in vendar sem bil sposoben zastavkati enkrat sedem dni, enkrat pa za celih enajst dni do popolne onemoglosti... do onesveščenja. Sedaj je moje telo docela zlomljeno. Zabijanje v sencih, bolešno dihanje, pritisek in bolečine v glavi so neznosne. Roke in noge čutim kakor da so tuji predmeti. Ne mogel bi jih premakniti, ako bi prišlo do tega.

V tem strašnem dolgočasju potekajo minute in ure... Živci in zavest se nahajajo v stanju napetosti, ki lahko vsak trenutek povzroči katastrofo. Naposled sem zgubil vso predstavo časa... Koršunov in Palčik, ki sta najpreje sedela na drugem

koncu izbe z drugimi, jedla in pila ž njimi, sta si v našem kotu postlala, da bi spala in sta se stegnila. Koršunov v neposredni bližini mojega jerbasa... Polagoma postaja v izbi tišje... Koršunov mi šepeta, da je v izbi ostalo nekaj kmetov iz drugih vasi, kjer prenoče, da so vežna vrata zaprta samo s ključem in da tukaj ni nobene straže. Rekel je, da naju, kakor hitro vsi zaspijo, izpusti iz jerbasa.

Med tem se je moj položaj vse poslabševal... Čas pa se je približeval... Odločil sem se za opasen korak. S tihim glasom sem pozval sodružico Saharovo.

„Kako vam je?“

„Slabo,“ odgovori. „Vendar še nekaj časa vzdržim.“

„Kaj narediti?“

„Naj bo, kar hoče,“ reče nato. Vzburite Koršunova.“

Poskušam ga vzbuditi. Najprej s šepetom. Potem vedno glasneje. Nobenega odgovora. Slišim samo hrkanje. Obup se

me poloti... Spomnim se, da imam v žepu nožič. Poskusil bom, če se da narediti v jerbasu luknja, da stegnem roko in vzbudim Koršunova. Vendar sem preje poskusil še enkrat, da ga vzbudim. Posrečilo se mi je. Vzbudil se je, prisluhnil, šel preiskujoč po celem prostoru, da vidi, če je vse mirno in varno. V temi se spodtakne ob spečega kmeta, ki zakolne, a takoj dalje zaspi. Jasno je, da je vse utrujeno in pijano ter v trdnem spanju.

Prosil sem Koršunova naj pospeši. Začel je vrv, s katero je bil povezan jerbas, odvezavati. Vsled teme in razburjenosti ne more razvezati vozla.

„Prerežite vrvi,“ mu zakličem...

Naposled razveže in pokrov jerbasa se dvigne. Poskušam zlesti ven, ali ne gre. Roke in noge mi odpovedo službo... Prosim ga naj mi pomaga. Ali sam Koršunov mi ne more pomagati. Vzbuditi mora sodruga Palčika. Oba sta me komaj potegnili iz jerbasa. Posadita me na klop. Obsedel sem nepremično, kakor kos lesa. Popolna izčrpanost je paralizirala mojo voljo. Polaščal se me je občutek, da moram leči in umreti.

Medtem je bil odprt drugi jerbas. Sodružica Saharova je bila bolj odporna, kakor jaz. Njeno stanje je mnogo boljše kakor moje. Sicer tudi ne stoji na nogah trdno, vendar je prišla iz jerbasa brez pomoči.

Bilo je ob osmih zjutraj, ko sva stopila v jerbas in se dala vanj zavezati. A sedaj je bila ura štiri zjutraj. Bila sva torej zvezana v jerbasu dvajset ur. —

Oddihali smo deset minut. Otrpeli udi zopet ožive. Krvotok je zopet urejen. Treba na pot. Sezujeva čevlje. Jaz v naglici pozabim kožuh, ki je bil vzet seboj za me ter sem obdržal le navadno suk-

njo. ... Vse je tiho — Koršunov stopa naprej, midva se drživa za njegovo suknjo in slediva kolikor mogoče neslišno. Temno je, da se ne da nič razločevati. — Tako smo šli do vežnih vrat. Koršunov odpre vežna vrata in sveži nočni zrak nam lije nasproti. Stisneva roko Koršunovu. Ni bilo časa za zahvale za izkazano neprecenljivo pomoč. Že sva stopala preko stopnic na cesto...

Svobodna sva... Objela naju je omotica, pa tudi nenavaden občutek, kakor da sva na novo rojena... Roko v roki, še vedno le v nogavicah, sva naredila nekaj korakov. Zvezdnato jasna noč je. Zemlja je pokrita z lahno sneženo plastjo...

Bila sva na veliki vaški cesti. Kam sedaj? Pogledala sva se in zdelo se nama je, da pelje en konec te ceste na pravo polje, šla sva v tisto smer... Še vedno nisva bila na jasnem, kaj nama je storiti. Napolnjevala naju je burna radost.

Tako sva šla, obdana od tihe noči nekaj metrov. In naenkrat sva začutila v duši, še vedno držeč se roko v roki, kakor da naju je kdo sunil ali kakor da je za nama zasledovalec.

Začela sva teči. Šele, ko sva imela za seboj vas, sva prišla k sebi. Obstala sva in se začela smejati. Sedaj šele si stisneva roke, si čestitava... in obujeva svoje čevlje...

Ker sva zopet lahko mirno mislila, sva videla, da se nimava ničesar bati in da je najina stvar dobljena.

Šlo se je samo še zato, da prideva v Irkutsk. Bilo je treba nekaj ur še čakati, da se zdani in najti voznika sodrugov, ki nama pride nasproti ter naju odpelje v Irkutsk.

Louis Adamič (Los Angeles):

Mihajlo Pupin — iznajditelj in pridigar

M. Louis Adamič, mlad ameriški pisatelj slovenske narodnosti, je pred kratkim objavil v radikalni ameriški reviji »Haldeman-Julius Monthly« zelo zanimivo razpravo o Pupinu, ki jo v prevodu prinašamo v naši reviji z njegovim dovoljenjem.

I. M. (Chicago)

Dr. Albert E. Wiggam, pisec poljudno-znanstvenih stvari, je pred dvema letoma pozval znanstvenike v „World's Worku“ na delo za novo vero

in etiko. Opozarjal je na dejstvo, da je znanost do danes prinesla le hitrico, komfort, luksuz in sredstva za pridobivanje denarja, ni pa dvignila ljudi na stopnjo višje vere, zdravejše morale in bogatejše človečnosti. Materijalni napredek je res velik, toda duševna stran ljudi je še v veliki nižini. Posledica tega je, da se tehniške vede uprezajo v voz ignorance in praznovernosti, ki zdaj raznaša svoja zla kakor še nikdar v zgodovini. Fanatični

pridigarji, ki so še do nedavnega mogli doseči le par sto ljudi, se danes poslužujejo radia in njihove bedastoče dosežejo milijone oseb. Največja nesreča za ljudstvo je, kadar se organizirana ignoranca oboroži z instrumenti moderne znanosti. „Niti sam pekel ne pozna furije, kakršno sta razvila dogmatizem in bigotizem, odkar je veda njuna dekla“, je pisal dr. Wiggam in pozval učenjake, naj se brž potrudijo, da ljudska masa čim prej dobi „nove ugodnosti“ duševnega življenja, skratka „novo, višjo vero“. Znanost mora pripeljati ljudi na „novo pot“ življenja znanost mora „poiskati Boga“, ki ga ne morejo najti starodobne religije.

Odziv na ta apel je bil dvojen. Odzvali so se modernistični pridigarji, ki bi radi prilagodili krščansko religijo novemu znanstvenemu nazoru, slonečemu na priznanju evolucije, in s tem „naredili mir“ med vero in znanostjo; dalje so se odzvali oni znanstveniki, ki menijo, da med vedo in „pravo vero“ ni konflikta. Znanstveniki in filozofi te vrste pravijo, da je „višja vera“ v znanstvenih resnicah... Čim dalj posegajo v vsemirje, tem bolj „spoznavajo Boga“... Pravzaprav je šele učenjak — pravi in globokočuteč kristjan!... Znanost in vera sta sestrji, še več — eno in isto...

Veliko veselje je zavladajo v Izraelu. Pravi kristjani so se našli in „prava vera“ je izšla izza oblaka obskurnosti kot polna luna! Kdo so pravi kristjani v naši dobi? Modernisti in znanstveniki! Ako bi Krist prišel spet na svet, se bi rodil kot sin učenjaka-geologa in ne več kot tesarjev sin...

Pridigarji, moderni kristjani, seveda še niso bili povsem zadovoljni. V Ameriki je mnogo znanstvenikov, ki nočejo podpirati „višje vere“. Nekateri so celo tako „neotesani“, da grdo gledajo na ves ta krščanski business; drugi pa so tako hladni, da se ne zmenijo za vero in brigajo se le za svoje delo. Zaenkrat se morajo pridigarji zadovoljiti samo s tremi ali štirimi, ki so bolj na glasu — in med temi je tudi profesor Mihajlo Idvorski Pupin.

*

Pupin, profesor elektromehanike na Columbia univerzi v New Yorku in iznajdljivi ženij, ki se menda prišteva med prve za Edisonom in za Nikolom Teslo, stoji seveda v prvi vrsti znanstvenikov in povzdigovalcev „krščanstva“. On je

avtor knjige „From Immigrant to Inventor (od naseljence do iznajditelja), ki mu je, če se ne motim, prinesla Pulitzerjevo nagrado leta 1924. Bil je tudi dve leti predsednik Ameriške asociacije za povzdigo znanosti, kar je ena največjih časti za znanstvenike v deželi.

Kdor se zanima za Pupinove zasluge in iznajdbe na polju elektrotehnike, jih lahko najde naštetje v njegovi avtobiografiji ali v knjigi „Who's Who“. V teh vrsticah nas Pupin zanima le kot pridigar, kajti „pastirski učenjak“, kakor ga nazivajo, je zadnje čase slišal „božji glas“ in vsak čas se napoti po Ameriki oznanjevat vero „višjega krščanstva“.

Najprej nekaj besed o dr. Pupinovi osebi. Slučajno sva se oba rodila v sedanji Jugoslaviji. Njegov rojstni kraj je vas Idvor v pravoslavnem Banatu. Tam je naš odlični junak zagledal luč sveta kakih štirideset let pred menoj. Pupin, Nikola Tesla in Ivan Meštrovič, kipar, ki je pred par leti razstavil svoja dela v Združenih državah, tvorijo trojico najslavnejših osebnosti jugoslovanske narodnosti, ki je dobro znana v Ameriki. Ko sem bil še pred vojno — in še skoro v kratkih hlačicah — v New Yorku, sem posetil nekaj Pupinovih predavanj in enkrat sem govoril z njim. Naredil je name vtis prijaznega moža, dasi ni mogel zatajiti svojega pompoznega nastopa in zavesti, da uživa slavo. Pupin je seveda Srb in Srbi so — z malimi izjemami — radi pompozni.

Prof. Pupin zelo rad sije v javnosti. Ves srečen je, kadar se more svetiti v vsej svoji slavi na kakem sestanku. Na njem ni nobene skromnosti. On je tudi političar. Ako bi se ne bil lotil znanstva — in za svet je boljše, da se je — bi bil sijajen politični vodja in poglavar „volilne drhali“. V tem oziru je dr. Pupin veliko nasprotje Nikoli Tesli. Tesla je najbližje pojmu konvencionalnega znanstvenika: skromen, samotarski, neuslužljiv, nesamozavesten in sovražnik publicite in aplavza. Popolnoma je zaverovan v svoje delo kot pravi učenjak in iznajditelj. Kadar Tesla potuje, beži od časnikarskih poročevalcev. Nihče ga ne opazi — noče biti opažen.

Ne tako dr. Pupin. Ko se vozi po deželi — in to je pogosto — si naroči intervjuve in poskrbi, da je opažen. V žurnalističnem žargonu je on „racket man“ ali teatrallec. Na primer, kadar pride v

Chicago, povabi reporterje vseh dnevnikov k sebi v hotel, kjer jim potem eno uro ali poldrugo uro narekuje svojo sodbo o bodočnosti mesta, kakršno on vidi skozi svoja znanstvena očala, dotakne se zločinskega vala in resno omeni potrebo boljših zakonov, predava o idealizmu znanosti in naposled zabeli vse skupaj s svojo filozofijo o krščanskem Bogu. — Pupin se dobro zaveda, da je javna oseba, in ker je poleg tega dober Srb in dober Američan — ter že precej v letih — smatra za svojo dolžnost, da moralizira, pridiguje in prerokuje. Vse njegove pridige in prerokbe pa so dosledno „safe and sane“, varne in pametne — kakor se zahteva od stoočnega Srba in stoočnega Američana. Pupin bi ne bil Pupin, če bi ne bil „varen in pameten“. Kadar omeni vlado, so njegove besede izrečene s silno spoštljivostjo in svečanostjo. Oblast, postava in red — so velike in slovesne besede, kadar pridejo iz njegovih ust. In ni dvoma, da je mož — dasi pozna šarlatanske trike — odkritosrčen, ni hinavec. Ravno zato, ker je tako resen in naiven, pa je pogostokrat absurden in smešen. Koncem konca je mož bogat. Ima krasno posestvo blizu Norfolka, Conn. To mu seveda pomaga, da je „safe and sane“, kadar govori o zakonu in redu...

V njegovi avtobiografiji čitamo, da je bil kot deček v Idvoru pravo čudo. V šoli je bil prvi. Njegov šolmašter in vaški pop sta vedno govorila z njim kot z odraslim možem — tako sta ga spoštovala. Njegova mati, ki je bila globoko verna slovanska žena na mistično-krščanski način, mu je povedala, da je imela enkrat ponoči vizijo. Sveti Sava, njen priljubljeni svetnik, je stal nad njegovo (Mihajlovo) posteljico, ko je spal, ter ji rekel: „Pusti malega, naj gre po svetu, kjer najde dovolj hrane za svojo lačno glavo“. Kmalu nato mu je učitelj poveril deklamacijo pred večjim zborom in Mihajlo se je tako obnesel, da sta bila učitelj in župnik skrajno presenečena, mati pa je zaplakala radosti. Mihajlo je bil zrel za svet...

To nam Pupin pripoveduje iz svojih otroških let. Še danes je ponosen, ker je kot šolarček zbujal pozornost — in pozornost hoče imeti tudi danes, ko je že blizu sedemdeset let star. Navadil se je tega. Dalje nam pripoveduje v svoji knjigi, da je sam pri sebi čestital Ame-

riki, ko je stopil na prag novega sveta, ker je z njim dobila tako prebrisanega naseljenca — in bil je poparjen, ker „se Amerikanci niso nič razburjali, ko sem stopil s parnika na suho“!

Njegovo čaščenje oblasti in reda, kakršen je, se tudi lahko sledi v razmere njegove mladosti. Njegov oče je bil vaški načelnik in vaški očetje, varuhi vse vaške modrosti, so se navadno zbirali pri očetu sklepajoč o javnih zadevah. Bili so ultrakonservativni; sinovi so smeli odpreti usta le takrat, kadar so dovolili očetje. To je naredilo vtis na malega Mihajla. In nihče se ni uprl sistemu avtoritete. Tako je bilo — in tako je moralo biti. Najvišja oblast pa je bil Bog, o katerem je dobil poetično koncepcijo od svoje nepismene matere. Pupin je odnesel svojo otroško vero s seboj v Ameriko — in ima jo še danes.

*

„American Magazine“ je v zadnjem septembru objavil razgovor med dr. Pupinom in dr. Wiggamom. Članek ima naslov „Veda vodi k Bogu“. V razgovoru je dr. Pupin povedal dr. Wiggamu, da „znanost vodi k boljšemu krščanstvu, ker utrjuje našo vero, da je človeška duša največja stvar v vsemirju“.

Dr. Pupin je tudi dr. Wiggama seznanil s svojo mladostjo, kako „so ga v jasni noči očarale zvezde na nebu in kako si je domišljeval, da so migljajoče zvezdice božje besede, ki pišejo uro noči in napovedujejo zarjo dneva“. Istotako mu je bil glas zvona v Idvoru „božji glas“ in Bog je govoril z njim iz ust njegove matere! — In danes, ko je dr. Pupin star 68 let in ko je prebil skoro vse svoje življenje v laboratoriju, še vedno verjame, da je kot pastirček v Banatu imel prav in da je njegova mati imela prav: svetloba in zvok sta poslanika božja! Kadar torej Pupin sliši Fritzja Kreislerja igrati Beethovenovo sonato, vsekakor čuti, da tresoča se struna poje pesem „prihajajočo“ naravnost iz nebes! O glasovih, ki izhajajo iz prikazni kot so avtomobilski rog, strojnica, pridigarica Aimee Semple Mc. Pherson, volkulja itd. — še ni povedal ničesar.

Tako Mihajlo Idvorski Pupin interpretira prirodoznanstvene stvari. Svetloba in zvok sta božji glas! Glas je adresiran na „največjo stvar v vsemirju“, ki je človeška duša. Tukaj je vsekakor skočil predaleč. Pozabil je na Boga in nazval

človeško dušo „največjo stvar v vse-mirju“ (the greatest thing in the universe), torej jo je postavil nad Boga! Ali je Bog izven vse-mirja? Ne, kajti par odstavkov dalje čitamo, da „Bog prebiva v človeški duši“...

Pa zakaj je človeška duša „največja stvar v vse-mirju“? Zato — je dr. Pupin razložil dr. Wiggamu — ker fizično vse-mirje, ki ni nič drugega kot ena sama in ogromna depeša Boga, bivajočega v človeški duši, pojmuje „pravo interpretacijo“ samega sebe le tedaj, če depeša doseže dušo; in ker znanost dokazuje, da človeška duša lahko dešifrira „božjo brzojavko“ v svetlobi najbolj oddaljene zvezde, je s tem logično dokazano, da je človeška duša „največja stvar v vse-mirju“.

Dr. Pupinu je mogoče to logično, ampak navadni smrtnik si ne more pomagati, da se ne bi vprašal: Ako Bog biva v duši, zakaj je treba vseh teh „glasov“ in „depeš“ na toliko distanco?

Naposled je Pupin rekel v tem razgovoru, da se kot znanstvenik počuti „boljšega kristjana“ in ravno tako bodo drugi kristjani veliko boljši, kadar bodo razumeli krščanstvo v luči znanstva...

Dovolj! Dr. Pupin je bil nekoč velik učenjak in iznajditelj — danes, na svoja stara leta, pa je pesnik. Povrnili se je v svoja otroška leta, k pesniškemu misticismu svoje srbske matere — in zdaj imamo v Ameriki namesto znanstvenika — srbskega pastirčka, ki uči „višjo“ vero. Saj sam pravi: „Prihodnje leto obiščem

dijake na raznih vseučiliščih in jih podučim o višjem, duhovnem pomenu znano-sti“.

*

Ne bi se prepiral s Pupinom glede njegove vere, če ne bi vztrajal, da je to, kar govori, krščanstvo. Dr. Pupin je ravno toliko kristjan kot sem jaz ali Calvin Coolidge, Billy Sunday, Jack Dempsey, J. P. Morgan ali Kitajec, ki pere moje srajce. Prvi in zadnji kristjan je — kakor je rekel Nietzsche — umrl na križu pred devetnajststo leti in ljudje, kot je dr. Pupin s svojimi poetičnimi bedastočami, ne drže pri življenju krščanstva, temveč „korupcijo vseh korupcij“, ki je na nekak način nastala iz tistega majhnega incidenta pred devetnajstimi stoletji.

Pupin — kristjan? Čitajte njegovo avtobiografijo in vprašajte se, kaj je na njem krščanskega. Dr. Pupin živi kakor vsak povprečni bogatin. Ima socialno pozicijo in uživa velike časti; ima dobre privatne dohodke. Najbrž igra golf. Ponenen je in strog v zadevah osebne časti, odločen, dasi uljuden in spravljiv, spoštljiv napram ženskam, rafiniran v navedah in okusih, naobražen in — kot sem že omenil — rad se postavlja v javnosti.

Ali je to krščanstvo, ono krščanstvo, ki se pravi v evangelijih? Ako je dr. Pupin kristjan, tedaj je tudi Andy Mellon, Gene Tunney in „Breskvica“ Browning.

Znanost vodi h krščanstvu? Ako je to res, tedaj vodi tja tudi Haldeman-Juliusova brezverska revija!

Mile Klopčič:

Polagoma

(Kitajski motiv)

Svetle bile so sobane,
skednji, skrinje in dvorane —
vse polno.
Danes gre slabeje,
gre slabo.
Davi me glad, skrbi me tró.
Jó —
le čemu se ni nadaljevalo,
kot začelo se, končalo?
Vse se je spečalo
polagoma.

Kjer sem pil, so prédme štiri čaše posadili,
pil sem jaz in še trije so pili,
dokler jutro ni prišlo.
Danes teče vse plitkeje,
prav plitkó,
pijem iz potoka sam vodó.
Jó —
vsi prijatelji so brzo se razšli,
vse je prešlo
polagoma. —

Ivan Vuk:

Homo homini lupus

(Konec)

Pa jih je bilo mnogo, ki so imeli mnogo nevrednih in mnogo, ki so jim delali zlo.

Še so govorili premodri narodu:

— Opuščajte, govori, svojemu sočloveku. A vi veste, da je zapovedal Bog naš: „Zob za zob, oko za oko“. Kdo je, ki si upa prelomiti zapoved Boga našega in naših očetov. Zakaj odpustiti, to je samo lastnost Boga in njegova pravica in nikdo se je ne sme prilaščati brez kazni. Vi vsi veste, kaj se je zgodilo s prvima človekoma, ki sta poslušala kačo, ki jima je obljubila, da bosta kakor Bog.“

Pa je bilo mnogo takih, ki so vedeli, kaj se je zgodilo s prvima človekoma, ki sta poslušala kačo.

Še so govorili učeni narodu:

— Strogi bodite samemu sebi, govori in prizanesljivi in velikodušni k svojemu sočloveku. Kako naj bo človek strog k samemu sebi, ko je on ustvarjen po božji podobi. To bi pomenilo biti strog k tistemu, katerega podoba ste. Biti strog k samemu Bogu. Vi pa veste, kako strašno kaznuje Bog človeka, ki je k njemu, kakor k svojemu sužnju. Prizanašanje in velikodušje?! Kaj so te besede?! Niso one, ki so grehu to, kar je gnoj vinogradni trti, da rodi bogatejše? Biti velikodušen in prizanesljiv grehu, ne bo samo greh krepkejši, nego v nas samih se naseli on.

Pa jih je bilo mnogo, ki so se bali kazni Boga in mnogo, ki so se bali, da bi se ne naselil greh v njih.

Razsrdil se je narod na velikega človeka, prečudne nauke učečega in mu grozil v svojih srcih.

Oni pa, ki so govorili narodu, so se radovali tega in rekli drug drugemu:

„Pokazati moramo narodu, da on ne dela tako, kakor uči.“

Nekateri so se zbal:

„A če naredi?...“

Nasmehnili so se zvito pogumni iz njih.

„Ako naredi tako, kakor uči, naredi proti zakonu in postavi. Kdor pa dela zoper zakon in postavu, kamenja se naj,“ stoji pisano... Ako pa ne naredi, kakor uči, pa porečemo: Glejte, kako Vam govorim, a kako dela?!... Kača je prvima človekoma tudi govorila, naj jesta jabolka

od prepovedanega drevesa, a sama jih ni jedla. Tedaj narod uvidi in se razsrdi nanj ter ga pobije s kamenjem.

Vsi tisti, ki so govorili, so obmolknili in se zamislili, zakaj trebalo je poiskati važen slučaj in zagoneten, da bi vjeli velikega človeka.

Tedaj je pristopil k njim nek človek in jim rekel:

„Poznam tak slučaj, važen in zagoneten.“

Odgovorili so mu:

„Pokaži!“

Človek pa jim je odgovoril:

„Koliko mi plačate?“

Začeli so trgovati in se dogovorili za ceno. Človek jim je rekel:

„Poznam žensko, ki ima moža, katerega pa ponoči, ko on spi, skrivaj zapušča, da greši z drugim, kar je po postavi prepovedano in se kaznuje s kamenjanjem.“

„Glejte, tisto žensko so sklenili pripeljati pred tistega velikega človeka.“

Prenehal je zagovornik in si popravil očala. Novi odstavek je pomenilo to v njegovem pripovedovanju.

Nato pa je začel z drugim; vsakdanjim glasom, kakor se piše začetek pravljice, katera ima v sebi zanimivost le proti koncu:

„Bilo je zgodaj v jutru nekega dne. Solnce je pravkar pozlatilo strehe mestnih hiš in veličastnega templja. Na ulicah je še ležal jutranji hlad. Na figovih in oljčnih drevescih so molile ptice jutranjo molitev.“

Veliki človek je prišel po ulici in šel k templju.

Tedaj so oni, ki so čakali nanj, stopili predenj in ga ustavili. Drugi pa so privlekli iz neke hiše žensko, še vso razmršeno in razgaljeno, kakoršna je ženska, zasačena v grehu v grešni noči.

Postavili so jo pred velikega človeka in govorili:

„Poglej, veliki učenjak! Pravkar smo zasačili v grehu to žensko. Postava govori, da se oni, ki se zasači v takem grehu, posuje s kamenjem. Ti nas pa učiš prizanašanja in odpustčanja.“

Nalašč so govorili zelo glasno, da bi jih slišal narod, ki se je zbral na vpitje

ženske, ki so jo vlekli pred velikega človeka.

„Kako naj naredimo sedaj, ne vemo,“ so vprašali s hinavskim glasom in srce jim je bilo od radosti in škodoželja.

Pogledal je tisti veliki človek na nje s svojim mirnim, ljubezni in odpuščanja polnim pogledom, pogledal ženo, ki je trepetala v strahu pred obsodbo in rekel:

„Kdor izmed Vas je brez greha, naj vrže prvi kamen na njo!“

Padle so njegove besede med nje, kakor pade kamen med jato vran. Zadržal se je narod odgovoru velikega človeka in zasmel se nad blamažo svojih učenih.

Veliki človek pa se je sklonil in pisal v prah. Nikdo ne ve, kaj je pisal, zakaj pisati v prah je, kakor ničesar pisati. Brezdvomno je pisal v prah greh ženske in sodbo grešnici. Zakaj prah je človek in prah je, kar dela človek. Ker pa nikdo ne reče: Prah, to je greh in tudi ne: človek je. Zato pa tudi ne more biti greh to, kar dela človek.“

Obmolknil je zagovornik in sedel.

Med poslušalci se je slišal šepet, časnikarji so pisali s strašno brzino. Zagovornik se je usmeval pred se, tožnik je čital nekaj v knjigi. Porotniki so gledali nad toženko, ki je stala s povešeno glavo. Samo sodniki so sedeli, naslonjeni na naslonjače svojih stolov in bili, kakor mrtvi.

Predsednik sodnikov se je zganil. Pogledal je na tožnika:

„Hoče še kdo besede?“

Tožnik je dvignil oči od knjige, kakor da se je zavedal šele sedaj, da je zagovornik že končal, pomislil nekaj, pogledal na uro in odmajal z glavo.

„Potem prekinjam zasedanje, prosim porotnike, da gredo v posvetovalnico, da se posvetujejo o sodbi in rezultatu izreka.“

Vstali so porotniki in šli v posvetovalnico.

— — — — —
„Pojdiva, da slišiva,“ je rekel moj spremljevalec.

Stopila sva v posvetovalnico porotnikov, nekateri so sedeli, nekateri so stali. Živo so govorili med seboj.

„Jaz sem zato, da ji odpustimo“, je rekel mlad človek k sedečemu trebušastemu porotniku.

„Vi niste oženjen, gospod,“ mu je odgovoril. „Kam pride morala našega mesta?“

„Seveda ni mogoče“, je povzel drugi stoječi nekoli vstran. „Samega sebe bi udarili. Vse mesto poreče: bali so se jo obsoditi, ker so hodili v njen šator. Naše žene bi nam govorile: sedaj vemo. Zato je niste obsodili, ker jo poznate.“

Oglasil se je tretji.

„Lepo je govoril zagovornik. Lepo bi bilo, ne da se tajiti, če bi ji odpustili. Ali, kar se je zgodilo tam nekje na Jutrovem, ne velja tukaj pri nas. Tam so bile druge razmere, pri nas so spet druge. Poleg tega smo mi priprosti ljudje, a tisti človek je bil velik in moder, povrh pa še neoženjen.“

Četrty pa je dodal:

„Tu ni ugibanja. Postavili so nas, da sodimo, ker smo poznani kot pošteni in značajni možje. Odpustili bi grešnici, pa bi ljudje obsodili nas, govoreči: Njih poštenost in značajnost je namišljena in zunanja. Na znotraj so pa kakor grešnica. Naš ugled bi padel in sramota grešnice bi šla za nami.“

Oni, ki je hvalil zagovornika, se je oglašil zopet:

„Tožnik nam je povedal o kazni Vestalk. Bila je, zares, nečloveška. Zagovornik nam je pokazal nadčloveško odpuščanje. Mi pa nismo nič drugega, nego ljudje in zato ne moremo soditi ne nečloveško, ne nadčloveško, nego bomo sodili po človeško, kakor nas je pozival sam zagovornik v začetku svojega govora.“

Vsi so prikimali govorniku. In ko so se zjediniili, so šli zopet v sodno dvorano, da izrečejo obsodbo....

— — — — —
Ko sem stopil na cesto, je ležal v moji duši pljunek.

„V nobenem izmed vas, ljudje“ sem rekel s prezirom, „ni čuta človeštva. Vse to kar ste in kar delate, je namenjeno le vaši sebičnosti in vsaka solza, katero iztisnete iz očesa svojega sočloveka, je stopnjišče vašemu samoljublju k samoprevaranem veličju, vi volkovi.“

Ko sem spoznal to resnico, me je bilo neizmerno sram, da sem tudi jaz človek.

Čulkovski:

Kaj pravijo

*Pravijo da si neolikan.**(Čebelni panj je redkokdaj umetniško poslikan.)**Pravijo da si neizobražen.**(Zakaj pa je njihov hram vede tako skrbno zastražen.)**Pravijo da si brezobziren in robat.**(Tudi diplomiranec je dostikrat.)**Pravijo da nimaš dostojnih manir.**(Le redko se sreča iskren kavalir.)**Pravijo da ne znaš logično misliti.**(Dostikrat se tudi iz študirane glave ne da kaj pametnega iztisniti.)**Pravijo da nimaš pojma o umetnosti.**(Nisem se učil sejmarskih spretnosti.)**Pravijo da nimaš pojma kaj je l' art pour l' art.**(Čitam le knjigo „Zukunftsvolle Gegenwart“.)**Pravijo da nimaš smisla za obliko.**(Praznih škatelj je za groš veliko.)**Pravijo da ti težave dela rima.**(Tudi osel k taktu bobna kima.)**Pravijo da skruniš vso našo visoko kulturo.**(O, ko bi jo le vrag vzel še to uro.)**Pravijo da se med poete nikar ne štuli.**(Za priznanje frakarjev se naj kdor hoče puli.)**Pravijo da ostani raje pri svojih kopitih.**(Ne bom se drenjal pri njihovih koritih.)*

Boris Kristan (Paris):

Francoske volitve

22. in 29. aprila 1928

Letošnje francoske parlamentarne volitve so se vršile v znamenju borbe proti kartelu, to je proti zvezi strank (socialističnih) levice, a za zmago narodne unije (zmerna desnica in centrum — Poincaré in Briand). Izid odgovarja pričakovanju, kajti tudi pri nas se ve, da kdor ima vlado, ima uspeh pri volitvah. Rezultat, ki je že znan, je sledeč:

	poslancev	proti
Konservativna stranka	18	11
republikansko demokr. unija . .	146	128
republikanci levice	106	85
neodvisni radikali	55	48
radikalni socialisti	123	135
republikanski socialisti	47	48
socialisti (soc. dem.) (S. F. I. O.)	103	102
kommunisti	14	27
Izvoljenih je torej	612	proti 584

članom prejšnjega parlamenta. Iz tega je razvidno, da se je povečal francoski parlament za 28 poslancev, kajti sedanje volitve so se vršile po „novem“ oziroma „starem“ volilnem redu, ki je bil leta 1919 ukinjen, a sedaj uveden na novo. Ta sistem volitev: (volitve po okrožjih; ki je bil 1919 ukinjen) zahteva precej večji kontakt kandidata s svojimi volilci. Vsak „arrondissement“ (oblast) je razdeljen na več volilnih okrožij, vsako, od teh, ki ima 100.000 volilcev voli enega poslanca po večinskem sistemu. Poslanci so izvoljeni na štiri leta in morajo biti najmanj 25 let stari. Vsak vo-

lilni upravičenec pa mora imeti 21 let. Prejšnji volilni način, ki je porazil v letu 1924 narodni blok in prinesel zmago socialističnemu kartelu, je bil proporcionalen in sistem kandidatnih list — ne pa posameznikov kakor je sedanj.

Mogoče še bolj interesantne, kakor izid sam, so razne podrobnosti, ki so zelo značilne in močno karakterizirajo ostrost in duhovitost volilne borbe.

Kakor je znano se je volilo dve nedelji: 22. in 29. aprila. Prva volilna nedelja ni prinesla nikakega izrazitega rezultata. Značilno je bilo le to, da niso komunisti dobili niti enega mandata, kajti volilo se je z absolutno večino glasov. Druga nedelja (29. IV.) je prinesla odločitev; volilo se je še ostale poslance po relativni večini glasov. Zadnjo nedeljo je bilo izvoljenih 348 poslancev, med njimi par odličnih francoskih politikov, ki so po ostrem boju zmagali z pičlo relativno večino predvsem proti komunistom. Med njimi: minister Quenille in njegov kolega Painlevé (radikalni socialisti). Tudi znani republikanec levice: Louchet se je le z veliko muko prerinil na parlamentarni fotelj.

Veliko je tudi število onih, ki so propadli; med njimi vodja socialistov, znani politik Léon Blum, Déat in drugi.

Najobčutnejši udarec je bil prizadan komunistom, ki so izšli številčno dosti močni, toda novi volilni red jim je oskubil število mandatov — od 27 na 14. Bili so pa v vol. kampanji zelo agilni. Vlada jim je pozaprla skoro vse poslance, dva sta ušla ter sta na predvečer volitev — govorila

na zborovanju. Policija obveščena o podjetnosti in pogumu komunistov je obkrožila dvorani ter hotela aretirati pobegla poslanca. Enega se ji je tudi posrečilo — pri drugem pa ni bilo sreče: v trenutku, ko je udrila policija v dvorano so ugasnile vse luči in v metežu, ki je nastal, je pobegli poslanec odnesel pete. Pravijo, da je vodil policijo sam prefekt g. Shieppr.

Enako je baje prišel v Pariz iz Bruslja pobegli vodja monarhistov Léon Daudet; imel je govor na strogo tajnem sestanku monarhistov. Policija je zvedela baje šele tri ure pozneje o njegovih navzočnosti. Nekateri pravijo, da hoté...

Prava posebnost volitev pa je kandidatura „očeta Duconnend-a“, vrtnarja, kandidata dijakov-bohémov latinskega quartier-ja. Ta „père Duconnend“, star kakih 60—70 let, monarhist na volilnih plakatih, kralj bohémov — varovalec in zaščitnik slavnega latinskega quartier-ja, je slavno propadel pri prvih volitvah 22. aprila. Dobil je 132 glasov. Toda dijaki niso obupali, tiskali so

nove letake z vsebino: „zahvala mojim 132 volilcem“, nakar so razvili svoj program, ki je celo za Francijo posebnost. Oni obljubljajo, da bo njih kandidat uvedel, mesto hodnikov, premikajoče se tratoarje; v zoologičnem vrtu bo enkrat na teden svoboden lov; pospešil bo konec meseca, češ, da študentje ne bodo tako dolgo čakali na svoj denar, a na strehah hiš bodo aerodromi, da se bodo dijaki vozili z zrakoplovom v šolo. Vse polno sličnih predlogov vsebuje njegov program; pred njegovimi lepaki so bile vedno gručice veselo razpoloženih ljudi. Še bolj zanimiv je pa bil njegov volilni shod, kjer so se peli razni „kupletiči“ hvaleči vrline „očeta Duconnend“ — ti „kupletiči“ so bili pa še bolj „duhoviti“ z ozirom nato, da ima beseda „Duconnend“ neko sorodstvo z ono besedo, ki znači v slovenščini del človeškega telesa, kjer neha hrbet... Na vsako kitico so zborovalci odpeli refren: „Duconnend, kralj bohémov, bo rešil republiko, on bo rešil svobodo etc.“ — a po zborovanju so ga nosili na ramah po boulevardu Sv. Mihaela.

Historicus:

Pereči problemi

V.

Kaj zmore solidarnost na združnem polju, kaže razvoj „Splošnega konzumnega društva“ za Basel mesto in Basel okraj v Švici.

Obrat te zadruga v l. 1927: 56 milijonov švic. frankov (ca. 612 milj. dinarjev)! 44,382 včlanjenih družin; nameščencev v zadrugi: 1792.

Te tri številke prikazujejo ogromno moč te zadruga, ki prednjači v mali Švici tamošnjemu zelo lepo razvijajočemu se konzumnemu združništvu.

V svojih 143 konzumnih prodajalnah, 35 mesnicah, 11 prodajalnah čevljev, v 2 manufakturnih prodajalnah ter v 1 oddajališču gospodarskih potrebščin in v velikem združnem oddajalnem Domu je postregla zadruga svojim članom z vsem, kar rabi konzument. Zanimive so številke: čevljev se je oddalo konzumentom za — 24,647.000 dinarjev, sadja in zelenjave za — 31,427.000 dinarjev, kruha in peciva za — 49,456.000 dinarjev, manufakture za — 34, 221.000 dinarjev, mesnih izdelkov za — 133,650.000 dinarjev, vina in piva ter mineralnih voda za — 46,640.000 dinarjev.

Kako cenijo člani iz Bazla in okolice svojo zadrugo in koliko ji zaupajo, sledi iz sledečih števil: 17.381 vlagatelj-članov je vložilo doslej v hranilni oddelek — 135,520.000 Din. Obligacijske vloge pa znašajo tudi — 83,853.000 Din.

Ravnateljstvo s ponosom kaže kapitalističnemu svetu, da je v zadrugi res „zvestoba za zvestobo“ v teh številkah jasna. Nad 219 milijonov Din imajo konzumentje vložnega denarja v svoji zadrugi. Pravi: „nikdar se nismo bahali, da smo politična zadruga — ne, nasprotno: vedno smo zato, da smo samo zadruga in nič drugega! Ne trdimo tedaj, da je naš namen, da stržemo politično moč v državi v naše roke, mi trdimo le, „da hočemo uresničiti težnjo, da bi potrebsčine vsega prebivalstva našega kraja preskrbeli potom skupnega nakupa in skupne produkcije in da bi povsem izločili dobiček posredovalne trgovine. Res je, da ta namen končno tudi gre za tem, da preide proizvodnjo blaga in posredovanje potrebščin za življenje iz rok privatnega gospodarstva v roke skupnega gospodarstva.

Poročilo pa ima še nekaj, kar je enako važno kot gori označeno in kot vzgled podčrtamo.

Pravi:

„Ker mora zadruga potom skupnega nakupovanja in lastne produkcije dajati svojim članom le nekaj, kar jih naj tudi ne oziraje se na skupnost kot tako, vendar več ali manj veže — tedaj mora pri svojem posredovalnem in proizvodnem delu imeti manjše stroške kot jih ima privatno gospodarstvo. Ker pa strokovne organizacije postavljajo na zadruga višje

zahteve kot na zasebna podjetja, se mora pa za ta „več“ tudi več delati, več napraviti, če hočejo zadruga prosperirati. Če pa uslužbenci v zadrukah nočejo razumeti, da morajo za večje ugodnosti več storiti, potem seve niso zadruga zavezane te ugodnosti dajati. Pri proizvajanju so po navadi glavna točka: plače oz. mezde. Ne bo zadrugam nič drugega preostalo, kot mezde odmerjati po delu. Sistem enakega plačila, kjer dobi lenuh enako nagrado kot pridni in marljivi delavec, vodi k nezadovoljnosti. Za naša produk-

cijska podjetja bo potreba preiti od časovne mezde k mezdi za izvršeno delo, pri čemur seve je določiti najprej minimalno mezdo. Isto velja za delo prodajalcev v združnih prodajalnah, kjer je treba lene in nemarne uslužbence nadomestiti z marljivimi...“

Sami pereči problemi!

Švicarske konzumne zadruga in strokovne organizacije so lani sept. meseca ustanovile svojo „banko strokovnih organizacij in zadrug“ s sedežem v Bazlu.

L I S T E K

O. Bauer:

Ponovna vzpostavitev moči in oblasti, ki s svojim aparatom čuva buržoazni red, ni posledica „napak“, katere smo socialisti zagrešili. Ta vzpostavitev se ni dala zabraniti niti s previdnim diplomatiziranjem in koalicijsko politiko niti z revolucionarnimi dejanji ali hotenji. Vzroki so bolj globoko. Ta vzpostavitev je rezultat vsega družabnega razvoja od l. 1919 do danes.

Zgodovina Evrope v teh letih je zgodovina ponovne vzpostavitve kapitalističnega gospodarstva, ki ga je vojna razmajala in ponovne vzpostavitev vlade buržoazije, ki so jo revolucije za nekaj časa prekinile.

Rojstna hiša Karla Marksa — lastnina nemške socialne demokracije. V starem mestu Trier na Brückenstrasse št. 91 ležečo hišo, v kateri se je 5. maja 1818 rodil Karl Marks je kupilo načelstvo nemške socialne demokratične stranke. Hiša, ki v glavnem izgleda enako kot v mladih letih Karla Marksa, bo vzdrževana in ohranjena v spomin na velikega pokojnika.

50 letnica češkoslovske socialne demokratične stranke. 9. aprila 1878 se je nekaj zavednih čeških socialistov zbralo v Břevnovu — tajno seveda — da ustanove češkoslovske socialne demokratične stranke. Niso dolgo zborovali, kajti bati se je bilo, da jih policija zasledi, vendar zasedali so zrno in postavili temelje stranki, ki je med največjimi in najboljše organiziranimi članicami velike socialistične Internacionalne. In ako kdo od njih še živi, lahko s ponosom gleda na stavbo, katere graditelj je bil in lahko se spominja proških besed starega rimskega pesnika, da je „napravil delo močnejše od kovine, višje od piramid, ki ga ne uniči niti besna druhal niti glodačja starost“.

Pavel Axelrod

Star skoro osemdeset let je umrl 16. aprila v Berlinu ustanovitelj ter dolgoletni voditelj ruske socialno-demokratične stranke Pavel Axelrod. Rojen l. 1850 v vasi Počep v črnigovski guberniji kot sin siromašnih židovskih vaških proletarcev, je kmalu spoznal bedo. Z desetimi leti si je začel služiti svoj lasten kruh kot sluga, snažilec čevljev in tako, malokdaj sit, dovršil gimnazijo v Mohilevu ter postal slušatelj kijevske univerze in revolucionar. Kmalu se je seznanil z idejami Marxa in Lasalla ter postal socialist. Od l. 1875 je bil

Najbolj splošne etape tega razvoja so:

- l. 1919: Zadušitev proletarskih pobun in padec sovjetske diktature na Ogrskem;
- l. 1920: Polom štrajkov množic v Franciji, v Italiji, v Češkoslovaški in poraz rdeče armade pred Varšavo;
- l. 1921: Poraz angleških rudarjev in vzpostavitev Nep-politike v Rusiji;
- l. 1922: Pohod fašistov na Rim;
- l. 1923: Završetek nemške revolucije s stabiliziranjem marke in državne eksekutive na Saškem;
- l. 1924: Padec delavske vlade v Angliji in poraz. Lafoletove kmečko-delavske stranke v Ameriki.
- l. 1926: Polom gigantskega štrajka na Angleškem.

član „Južnoruske delavske zveze“, ki še ni imela socialističnega značaja, ker je bil socializem tedaj še v povojih — zlasti v Rusiji. Prišel je čas heroičnega boja „Narodna je Volja“ proti carizmu. Da je rusko revolucionarno gibanje krenilo na drugo pot, je zasluga od Axelroda, Jurija Plehanova, Vere Sasuliceve in Leva Deutscha tekom l. 1883 v Švici ustanovljene „Skupine za osvoboditev dela“, ki je začel socialno demokratičnega gibanja med ruskim delavstvom. Kmalu je Axelrod postal vodja nelegalne ruske socialne demokracije, ki jo je vodil iz Züricha. Središče gibanja je bil list „Iskra“, ki so ga vtihotapljali v Rusijo. Na kongresu l. 1903, ko se je stranka cepila v boljševike je menjševike, je ostal pri zadnjih in vstopil v uredništvo „Iskre“. V njej se je s Plehanovom in Martovom boril proti boljševiškem pojmovanju delavskega gibanja, ki je dajalo prednost poklicnim revolucionarjem ter za samoodločbo v socialni demokraciji. Revolucija v l. 1905 je imela v njem najboljšega pristaša. Pozneje je nastopal za legalizacijo stranke ter za njeno izpremembo v resnično samostojno stranko razredno zavednega delavstva. Med vojno je pripadal — kot vsi njegovi ožji tovariši — mednarodni smeri ruske socialne demokracije, ki je bila zastopana tudi v Zimmerwaldu. Po februarški revoluciji l. 1917 se je vrnil domov, ali še pred oktobersko revolucijo odpotoval iz Rusije in nadaljeval neizprosni boj proti boljševikom. Zadnja leta je zelo trpel vsled starosti in bolezní. Te težave mu je še ogrenilo razočaranje nad boljševizmom. Razen drugih socialističnih in agitacijskih spisov je izdal tudi svoje spomine pod naslovom „Doživljeno in premišljeno“.

Nina Bangova

Prva žena na ministrski stolici s. Nina Bangova je umrla 25. III. t. l. Rojena 6. oktobra 1866 v Kodanju je študirala zgodovino in se zelo energično udeleževala dela v socialno demokratični stranki. L. 1894 se je poročila z znanim marksistom dr. Gustavom Bangom, ki je umrl l. 1915. Sodelovala je mnogo pri danskem strankinem glasilu, dnevniku „Sozialdemokraten“. Od l. 1913 do l. 1917 je bila kodanjska občinska svetovalka. L. 1918 je bila izvoljena v danski senat. Aprila l. 1924 je prevzela v Stauningovi socialistični vladi portfelj prosvetnega ministerstva. Ostala je ministerka do decembra 1926, ko je Stauningov kabinet odstopil. Bila je prvoboriteljica danske socialne demokracije in delavskega ženskega gibanja.

Christine Touaillon

14. aprila t. l. je umrla privatna docentka dunajske univerze sodr. dr. Christine Touaillon-ova v Gradcu. Ž njo ni izgubila mnogo samo avstrijska socialna demokracija, marveč tudi znanost. Rojena 1878. leta je končala učiteljsko na Dunaju. Ko je bilo leta 1898 dovoljeno tudi ženam pohajati na visoke šole, je bila ena prvih slušateljic univerze. Študirala je nemško literaturo in jezikoslovje. Že v tem času je čutila socialistično. Bila je tudi ena izmed prvoboriteljic ženskega gibanja. V Stainzu, kamor se je po poroki preselila, je napisala obširno delo o nemškem ženskem romanu. To delo ji je pripomoglo do univerzitetne stolice. Vendar na graški univerzi se ona — socialna demokratinja! — ni mogla habilitirati. Šele na dunajski je to dosegla in predavala je o novejši nemški literarni zgodovini. Poleg tega je z velikim veseljem predavala na ljudskih visokih šolah ter bila sotrudnica raznih delavskih časopisov, revij itd.. Vpeljena je bila 19. aprila t. l. v dunajskem krematoriju.

VII. redni kongres Jugoslovanske socialistične Zveze (J. S. Z.) se vrši od 19. do 21. maja t. l. v Chicagu III. Med drugim so na dnevnem redu tudi sledeči referati: Naše delo med mladino (s. Joško Radelj ml.); Jugoslovanske podporne organizacije in naše gibanje (s. Fr. Zaitz); Socialistična agitacija med srbo-hrvatskim delavstvom v Ameriki (s. Peter Kokotovich); Kulturno delo med slovenskim delavstvom v Ameriki. (s. Fr. Alesh); Strokovno organizirano delavstvo in J. S. Z. (s. Jože Zavertnik) in Zadrugištvo (s. Anton Garden).

Ljubljanska univerza in naši Amerikanci. Slovenski delavski dnevnik „Prosveta“ iz Chicage III. (glasilo Slov. Nar. Podporne Jednote — SNPJ) prinaša v svoji številki z dne 14. marca 1928 (št. 62, l. XXI.) spomemico in protest gl. odbora SNPJ jugoslovanski vladi v Belgradu z ozirom na preteče demonstiranje lj. univerze. V spomenici citamo m. dr.: „Vest o ukinitvi lj. univerze je izzvala med nami največje ogorčenje in to tem bolj, ker smo mislili, da se bodo mogli v Jugoslaviji, deželi bratstva in enakopravnosti, Slovenci razvijati svobodno v kulturnem, gospodarskem, narodnem in vsakem drugem naprednem oziru... Ugotavljamo, da vprašanje lj. un. ni novo. Prvič ga je uredničil Napoleon, ki je znal ceniti nadarjenost Slovencev in vedel, kako važna je višja izobrazba naroda za državo... In Slovenija je najbolj industrializiran del države, zato je potrebna tehnika tudi v Lj.. Kot tehniki so se Slovenci baš

v inozemstvu izkazali... Razveselili smo se, ko smo dobili lasten zavod in s ponosom smo ga omenjali tujcem in jim dokazovali, da smo tudi Slovenci civiliziran narod in da nismo takšni, kakršne nas je svetu prikazovala italijanska propaganda. Če bi bila sedaj univerza ukinjena, bo to zopet nov madež in novo ponižanje za nas in več materiala za italijansko, jugoslovansko v Ameriki zelo škodljivo propagando. Gl. upr. odbor SNPJ smatra, da bi bilo ukinitje lj. univ. eden največjih kulturnih zločinov nad bratskim narodom, zato v imenu 60.000 članov, združenih v največji slovenski organizaciji, najodločnejše protestiramo proti ukinitju ljubljanske univerze in proti vsakemu degradiranju in zapostavljanju slovenskega naroda.“

Ob stoletnici prvega zadrugnega lista. Tekoči mesec je minulo 100 let, odkar je ustanovil eden prvoboriteljev angleškega zadrugnega gibanja zdravnik William King prvi zadrugi list, mesečnik „The Brighton Cooperator“ (Brightonski Zadrugar). V tem listu, ki je izhajal le na štirih straneh, je King priporočal, naj delovni razred uporabi svoje imetje v to, da postane sam sebi trgovec in obrtnik, in tudi finančnik. King je kazal na to, kako je delavstvo dvakrat goljufano, enkrat pri odmeri mezde za svoje delo, drugič od privatne trgovine pri nakupu blaga in življenskih potrebščin. King je priporočal zato ustanavljanje konzumnih zadrug, ki naj bi prešle k lastni produkciji in je že tedaj, pred sto leti, kazal na to, kako se neznatne vloge malih ljudi v tujih rokah uporabljajo proti delavskemu razredu. List je izhajal do l. 1830. Kinga imenujejo po pravici prvega teoretika modernega zadrugarstva. (Več gl. Predhodniki in pionirji zadrugnega gibanja. Zadr. knjižnica VII. Ljubljana 1925.)

IVERI

Enotnost [št. 17 l. III. z dne 1. maja (27. IV.) 1928 str. 4.]: Ravno v tem oziru lahko rečemo, da „Enotnost“ najbolj pazi na to, da objavlja le RESNICO. — Uredništvo se ni čutilo v ničemer s tem prizadeto, ker nihče ne more navesti nobenih konkretnih primerov in dokazov, da „Enotnost“ objavlja „obrekovanje in golo natolcevanje brez dokazov.“

Jutro (št. 101 l. IX. z dne 29. IV. 1928 str. 4): Ljubljansko deželno sodišče je včeraj razpravljalo o tiskovni tožbi trboveljskega paznika g. Senegačnika zoper urednika „Enotnosti“ g. Alberta Hlebca radi klevete, storjene s člankom, ki je očital pazniku nepravilno postopanje z neko delavko. Obtoženec sploh ni odgovoril na tožbo in se razprave ni udeležil, obsojen je bil na 3 tedne zapore, 3000 Din denarne kazni in 3000 Din odškodnine. Na to je bil isti obtoženec še na obtožbo javnega obtožitelja radi napada na našo policijo obsojen na enako kazen.

Splošna delavska gospodarska zadruga „Železničarski dom“ r. z. z. o. z. v Ljubljani vrši 10. junija t. l. redni občni zbor v Zadrugi hiši na Karla Marksa trgu. Na dnevnem redu je tudi: Čitanje poročila revizorja „Zveze slovenskih zadrug“. — Dekalisti, ki vodijo Železničarski Dom, govore sicer radi o nepomirljivi razredni borbi.

P O D L I P O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

I. ETO IV.

LJUBLJANA, 15. JUNIJA 1928

ŠTEV. 6.

Damjan, (Trbovlje):

Moj oče

*Moj oče je bil rudar,
pol stoletja je bil rudar,
petdeset let je v jamo hodil,
vsak dan je v temnih rovih blodil...
Kladiva so pela ob dletu jeklenem,
tramovje ječalo je v hribu peščenem. —
Od treh do dvanajstih in leto za letom
si kopal je jamo, podpiral hribovje
z rameni krvavimi. — Vrtal je z dletom
v to grozno in gluho noč,
zakladov išoč,
pod strop,
svoj grob.*

*Pogoltnila zimska noč duh je njegov
in dolbila vzdih v kamenju, leteče v hreščeči rov,
ki v temno praznino odmevali so v teh podzemskih nočeh
od treh do dvanajstih in v tisočih dneh.
In takrat odpela je pesem rudarsko motika
in zadnjič zvonila je pesem pogrebno lopata...
Zdaj duh se njegov v labirintu potika,
polnočni to gost sredi jamskega blata. —*

*Zaslutil sem ga v zadimljenih hodnikih,
pri strojih vrtalnih, pri črnih jetnikih,
kjer misli njih mlačne kot sence se kretajo
in v večnost osamljeno lestve si spletajo.
Zaslutil sem ga v katakombah in nem sem obstal,
obupne sem misli skozi temne samote pognal...*

Historicus:

Prvi maj 1928

Vlada, ki ji načeluje pravoslavni vernik Velja Vukičević, v kateri skrbi za red in varnost v svojstvu ministra policije katoliški duhovnik dr. Anton Korošec in v kateri je minister za industrijo in kapitalistično udejstvovanje muslimanski prvak dr. Mehmed Spaho, vernik samega Alaha, je — prepovedala svobodno majsko slavlje po Š. H. S.

Prepoved je ostala bolj na papirju, ker je zavedno delavstvo šlo preko nje in slavilo po svoje, z ozirom na svojo moč in stopinjo zavednosti, naš „p r v i m a j“. Slovensko delavstvo — socialistično, sektarsko (tzv. soc. demokratično), komunistično-dekalistično, strokovno, zadrugarско in celo krščansko socialno, — je seve bilo prvih vrstah slaviteljev.

Značilno za oceno vrednosti in pomena, ki ga je na Slovenskem že dosegel prvomajski delavski praznik, je vsekakor dejstvo, da je glavno glasilo SLS-stranke, ki ji načeluje sedanji minister policije, izvršilec letošnje prepovedi majskega slavlja, izšlo 1. maja v slavnostni obliki in da je v izbranih besedah opevalo Prvi maj.

„Prvi maj naj v resnici združi vse, ki hrepenijo po novem družabnem redu, v zavesti, kako je socialna preosnova družbe nujno zavisna od preobrata mišljenja in čuvstvovanja vsakega posameznika. Od kapitalizma bo osvobodil človeštvo, kdor bo znal izkoreniniti iz src kapitalističnega duha, dati življenju višji in lepši zmisel, delu pa njegov pravi pomen.“ (Slovenec št. 100 Leto LVI. dne 1. maja 1928.)

Res, časi se izpreminjajo in ljudje ž njimi. Na mednarodnem kongresu l. 1889 so sklenili zastopniki socialističnega delavstva, da velja 1. maj za delavski praznik, kot dan mednarodne manifestacije za osemurni delavnik. Sklep se je 1. maja 1890 izvršil prvikrat prav impozantno.

V Ljubljani je takrat izhajal že isti „Slovenec“. V št. 94 od 22. aprila 1890 je razmotrival pomen 1. maja:

„Družbeno gibanje nima vpliva na vreme, sonce bode tudi 1. maja jasno sijalo, a kaj bode pod njim? Pod njegovimi žarki obsevani bodo praznovatelji delavskega praznika, ki ne stojijo v nobenem koledarju. Obrtnikom in delodajalcem bode ta dan mrknilo sonce. Bode li prvi dan maja prag k novi dobi, pomisli naj ves stan: so-li ta sredstva prikladna za zboljšanje njihovega položaja? ... Z ustavljenjem dela za en dan brez napovedbe dajejo delavci delodajalcem orožje zoper sebe... Ali je delavski praznik pogojen s tovarnariji?

„To ne bo delavski praznik, to bo zelo drago delavsko — postopanje, za koje bi moral socialne demokrate vsak slovenski delavec lepo zahvaliti. Odsvetujemo torej takozvano „praznovanje delavskega praznika“ predvsem s krščansko katoliškega stališča, drugič pa s stališča delavskih političnih pravic, tretjič z narodno gospodarskega stališča, in četrtič iz prepričanja, da se socialno in delavsko vprašanje tako ne rešuje in tudi rešiti neda. Slovensko delavstvo more se poslužiti drugih in boljših sredstev in postavno osigurati pravic v zboljšanje svojega položaja, nego je občno pohajkovanje.“

Poučno je primerjati: nekdanj (l. 1890) in sedaj.* Uspeh dela socialnih demokratov je vendar — otipati že na „Slovincu“, ki danes kliče entuzijastično „naj živi prvi maj.“

Ker ni kletev pomagala — namen posvečuje sredstva —, naj jim služi tudi nekdanj prokleti „1. maj“ v njih namene...

*

* Glej: Ant. Kristan: O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem. Str. 124—138.

Praznovanje je bilo v splošnem razveseljivo, dostojno, nekje skoro na višku.

Središnjica sistematičnega kulturnega dela med delavstvom v Sloveniji — „Svoboda“ — se je v Ljubljani z izvestnim namenom pokazala tako, da je imponirala in da je moral tudi „Slovenec“ (glej št. 111 od 15. maja 1928) konstatirati:

„da smo dolžni ta dogodek omeniti, ker je prvi pomemben nastop ljudskega gledališča in ker je prinesel za naše oficijelno gledališko življenje marsikaj, o čemur lahko razmišljamo.“

Delavski oder je vprizoril „Krizo“, ki jo je napisal R. Golouh. Drama je to, ki je doživela srečno usodo: našla je instanco, ki jo je v svetem strahu za red in mir — prepovedala in našla je režiserja, ki je prekosil autorja.

„Krizo“ — žal — ni sicer nekakšno umetniško delo po veljavnem pojmovanju. Igrokaz nam kaže nazorno razvoj v delavski koloniji: od podzavestnega prebujenja v štrajk, od izbruha jeze stavkarjev nad sotrpini, ki jih ne razumejo in se še ne zavedajo svojega socialnega robovanja, do dejanskega medsebojnega spopada in klanja, od notranjih prepиров in iskanj ter izseljevanj v boljše kraje do zavesti, da morajo proletarci doseči svoj cilj zgolj v normalnih razmerah, ko bo življenje teklo v rednem, zgodovinsko predpisanem koloseku. — Tovarna se je izpopolnila z najmodernejšimi sredstvi in začela obrat — delavstvo pa — izučeno po težkih in bridkih skušnjah — utrjuje in gradi svoje organizacije, ker le v združitvi in delu je rešitev...

„Krizo“ je ljubljanska policija prepovedala. Menda ni bil namen te prepovedi, da naj delavci ne spoznajo, da je iz kriz edina rešitev delo, delo na strokovnem, gospodarskem, kulturnem in političnem polju. Uspešna intervencija predsednika Delavsko-kmečke prosvetne in podporne Jednote je „Krizo“ obvarovala začasne pogube in pripomogla, da bo „Krizo“ izvrševala svoj namen: da bo vodila iz zmede na pot smotrenega dela in delavske samozavesti. Zanimive so kritike tega dela.

O „Krizi“ kot umotvoru piše Juš Kozak („Jutro“ št. 106 od 6. V. 1928):

„Predstava ni bila le običajna proslava, pač pa dogodek v našem kulturnem življenju. Golouh je nanizal slike iz prevratnega našega industrijskega delavstva... Vkljub prizadevanju pa pogrša drama umetniških kvalitiet in bo ostalo le kot propagandno delo. Toda to pot niso odloče-

vale umetniške vrednosti dela, temveč uprizoritev. Zato je škoda, da niso delavci nastopili z boljšim delom, ker so pokazali zmožnosti, ki so morale vsakegar presenetiti."

Fran Kobler, znan odlični kritik in literarni historik piše (Slovenec 15. maja 1928):

„Delo je socialistično propagandistično brez umetniških pretenzij... Zasluga režiserjeva pa je, da je to propandistično brošurno delo zraslo v pravi gledališki dogodek. Na odru smo videli prvič pristni delavski element, kakor bi bil prišel naravnost iz tovarne, s shoda, s ceste... To samostojno življenje mase ima svoje skrivnosti, ki jih gledavec v celoti ne more pregledati: vrsto svojih duhovnih središč in vrsto skritih diagonal, po katerih se v navideznem neredu preliva življenje od enega središča do drugega — brez vse šablone.“ —

Angelo Cerkvenik, odlični dramatik in pisatelj, poroča v Delavski Politiki (št. 41. od 23. maja str. 2. in 3.), da je

„Križa“ prva slovenska uspela drama mas, prva slovenska uspela kolektivna drama. Grajena je odlično; to je dokumentiral oder. Na poslušalca vpliva s sugestivno močjo... Delavstvo v parterju, v ložah, na stojiščih je živo sodelovalo s sceno. Vse misli so podane tako interesantno, da niti za trenotek ne postajajo dolgočasne. Poslušalec se živo interesira za potek debate, rad bi se dvignil, rad bi odprl usta in se udeležil debate, da bi tudi on prinesel svoje miselno zrno k razčiščenju pojma o razmerju med delom in kapitalom na prvi in delom in delavcem na drugi ter delavcem in kapitalistom na tretji strani, torej o razmerju, zavoljo katerega je v idejnem pogledu Golouh dramo pisal in napisal.

Tako je dobila slovenska literatura novo dramo, delo, ki je — vsaj zame — pomembnejša, nego vsa opevana dela poslednje dobe.

*

Drugod po industrijskih krajih so se vršile tudi predstave primernih del (Gorkega „Na dnu“, Kristanova „Tovarna“, ki bi n. pr. zaslužila Kreftovo režijo, itd.).

Nujna je potreba po dobrih dramatičnih delih. Delavsko, dobro delavsko gledališče zahteva svojih pravic. Kje ste, ki razumete te pravice? Naj bo „Križa“ in njene predstave vendar dovolj dokaza, da je še hvaležnejše občinstvo od onega, ki danes redno pohaja Talijine hrame.

*

V proslavo prvomajskega praznika so izšli trije majski spisi:

V Ljubljani, v Mariboru in v Chicagu. Kakor že več let sem, nadkriljuje ameriško-slovenski majski spis („Proletarec“ — prvomajska številka. Izdala Jugoslovanska tiskovna družba. Uredil Frank Zaitz. Cena 25 c. Tiskala Narodna tiskarna v Chicagu, Ill. str. 80) svoja evropsko-slovenska tovariša. Mlada sveža Amerika — stara izmučena Evropa!

Ameriškemu majskemu spisu se pozna, da ga je urednik skrbno pripravljaj. Uredil ga je z veliko ljubeznijo in v zavesti, da je najboljše komaj dobro za namen, ki mu služi vsakoletno majsko izdanje. Povabil je za sodelavce vse aktivne ameriško-slovenske udejstvomatelje ter večje število jugoslovansko-slovenskih delavskih pobornikov. Razdelil je vsebino „v koristno, lepo in prijetno“. Poleg urednika, ki je priobčil dvojce navdušenih člankov („V čem je moč ljudstva“ — „V volilnem letu“), iz katerih se občuti silna vera v „Prvi maj, naš dan, praznik misleče, organizirane ljudske sile, ki se mukoma vpenja navzgor, višje in višje, da doseže cilj — socializem, in potem naprej, k novim ciljem“ — je 21 žena in mož, ki so danes v prvih vrstah ameriških slovenskih delavcev, zastopanih v tem majskem spisu.

Stari Jože Zavrtnik kliče v članku, ki se ozira v nedavne čase nazaj: „Bodočnost gre delavstvu“. Ivan Molek žigosa prazno revolucionarjenje raznih frazerjev, ki so pa v resnici uboge kreature. Louis Beniger dokazuje, da je delavec prvi ustvaritelj vseh dobrin. Frank S. Tauchar pozivlja: proč z neodločnostjo iz delavskih vrst; Anton Slabe pa poroča o večnih spremembah in preobratih od železnice do aeroplanov, od brzjava do telekina, ali „najpomembnejši preobrat pride pa takrat, kadar se bo delavstvo zavedlo svoje moči in bo začelo misliti s svojimi možgani.“ — Vodilni funkcionarji delavskih podpornih Jednot se pečajo z raznimi problemi sedanjosti in bodočnosti teh prevažnih organizacij. Predsednik SNPJ — neumorni Vinc. Cainkar, tajnik Sloge John Lenko, predsednik SSPZ agilni Frank Somrak, žilavi Frank Alesh, marljivi Peter Bernik in šefzdravnik SNPJ dr. Kern so povedali svoje mnenje. Naj rojaki razmišljajo te tehtne besede. Ameriško-slovenski problem ima v rokah — mladina. Kdo ji bo vcepil, nji, ki jo odtujaše svojemu rodu, velika Amerika, saj malo ljubezni do krajev njenih očetov? — Prav ljubko in srčkano je zato napisala Katka Zupančičeva, bivša slovenska učiteljica, sedaj soproga Japeta Zupančiča v Chicagu, črtico o Beli krajini, ki je toliko sinov in hčera že izgubila v širni Ameriki. Karakteristične so sličice, ki krase lepo Katkino pripovedovanje. Le še večkrat kaj takega.

Vodilni možje ameriških socializmov: Charles Pogorelec, Nace Žemberger, Joža Mentoni, Tone Garden, Frank Novak, Donalht Lotrich in drugi so udarili na strune, ki so jim najbolj pri srcu: opozarjajo, da je edini izhod iz kapitalistične zaslužnosti v sklenjenih vrstah delavstva.

Iz Jugoslavije so poslali prispevke: Anton Kristan, Historicus, Ivan Vuk, Čulkovski, Mile Klopčič, Tone Seliškar, Cvetko Kristan, Albin Čebular in F. Aleš.

Krasi pa spis mnogo lepih slik.

Res: veseli smo lahko dela naših rojakov, slovenskih socializmov tam za veliko lužo.

*

Neznatna sta slovenska majska spisa iz Slovenije: po formatu za 50% manjša, po obsegu 150% manjša, po vsebini mnogo, mnogo % ubožnejša...

„Majski spis za 1928“, ki ga je založilo pokrajinsko načelstvo SSJ v Mariboru, je uredil Viktor Eržen. Največ je vanj prispeval Ivan Vuk (2 pesmi in 2 črtici) potem Čulkovski (2 pesmi in 1 članek) potem R. Golouh in Ign. Mihevc. Natisnjen je še prevod malega članka Poppove in reminiscenca nepoznanega „Starega borca“.

Ni znak duševne moči slovenskih socializmov. Vsebina k resnični socialistični kulturni sili je nekako tako napačno predstavljena kot socialistična slovenska literatura (ena sama knjiga iz Zadržne založbe!), skupno 14 knjig in brošur v razmerju z nemškimi brošurami in knjigami... Maribor, Maribor, ti zemlja Judova...

*

Majski spis 1928, ki ga je izdala JSDS in KDZ v „lastni tiskarni“ v Ljubljani ne pove, kdo ga je uredil. Tudi noben članek ni podpisan.

Vsebina je „pel-mel“, vse in nič. Pametne misli, zlate resnice prepletene s plevelom in osatom, ki jih dušita in skrivata, da se vidijo drugačne, kot so. N. pr. „kapitalistični princip je, da mora delavec zaslužiti takrat, ko je zdrav, tudi za

čas, ko ne bo mogel služiti“ „strogo je ločiti denar od kapitala“ „delavski denar v upravi delavskih organizacij pomeni blagoslov, v upravi voditeljev pa postane kapitalistični bič proti delavcem samim“ itd. Na platnicah pa inserati — p. t. kapitalističnih tvrdk in seznam spoznavalcev tega „pel-mela“, ki kaže, da jih je vedno manj, kar je edino razodetje te zmešane edicije.

*

Za 1. maj so izšli v slavnostni obliki tudi mnogi časniki, ki cirkulirajo v delavskih domovih: Delavska politika, Enotnost, Delavec, Ujedinjeni železničar, Pravica itd.

„Ženski list“ glasilo Zveze del. žen in deklet kliče, naj bo 1. maj „ne samo praznik dela, marveč tudi dan sprave“. Ta želja je v srcih vseh, ki čutijo, da je edino v složnem delu mogoč uspešen boj za boljše jutri... No, pogled v majskega Delavca, ki je glasilo najvišje delavske inštanke, Strokovne komisije, pove, da je izhod iz krize le: če se uresniči klic: ven z razbijalci. — Pogled v Enotnost, v prvomajsko njeno številko, ki sicer vedno vpije po enotnem nastopu, pa dokazuje, da je res izhod v gori označenem krepkem klicu: „ven z razbijalci delavske sloge“. Ta „Enotnost“ prav odkritosrčno razlaga svoje razbijalsko delo tako-le:

„Dobri voditelji so zato voditelji, ker najbolje izražajo pravilne tendence stranke. Nesmiselno je postavljati stranko proti voditeljem stranke. Mi smo pa vendar to delali, ko smo postavili delavski razred nasproti socialdemokratskim voditeljem, ali množice organiziranih delavcev proti njihovim voditeljem. Mi smo to delali in še delamo, da uničimo socialno demokracijo...“

*

„Ogenj“ krščansko socialne mladine se imenuje mesečnik, ki je začel letos izhajati. 5. številka je posvečena Prazniku Dela.

Majniška himna, ki jo priobčujejo, se glasi:

Zacvetel bo maj, škričanček se dvignil v višave,
bo krila razpel
in fant bo izročil dekletu pozdrave
ves srečen, vesel.

Mi pa v okovih se zvijamo, oklepamo nitke življenja,
gori nam telo, srce koprni
in bujno se širi, vzplamteva nam kri
ob sili spomina na lepi tam svet, pod pritiskom želja, koprnjenja.

S tatovi smo eno — pa kradli še nismo nikoli,
ubijalci — še v sanjah krvi smo se bali,
brezbožniki — ljubimo Boga in častimo Njegovo postavo
in puntarji — vsakemu puščamo svoje.

Iskali pravice smo, širom sveta so kazali nam pota,
v zборе državne, kjer gospodje po božji in naroda volji zborujejo,
v sodne palače, kjer juristi zločince, pregrešne ljudi poboljšujejo,
in končno — prihaja spoznanje, da iskanje je zmota.

Ne iščemo več; pravico, svobodo ljudje so pregnali,
zaprli za nami, iskalci, so vrata
in dali nam vzgleda, pobude in časa, da bi znali,
kod naša gre pot, da vznikne svoboda nam zlata.

V okovih tičimo, a duša se dviga svobodna,
si snema vezi in šroma vrata odpira,
že dvignemo se, ostala telesa so čvrsta
enaka viharju — orjaku, ki dviga zemljo in drevesa podira.

Prihaja naš dan, na nebu ga žar nam oznanja
zdaj, borci, stopimo na plan!
Ni daleč vaš čas, ko treba pesti bo, dejanja,
da rešen prolet bo, sovrag pa razbit, poteptan.

Spet prišel bo maj, škrlanček se dvignil v višave
in krila razpel,
ponesel vsem bratom svobodnim pristrčne pozdrave
prostosti vesel.

F. C.

Članki so vredni, da se človek zamisli
nad njimi. V enem beremo:

„Katoliška mladina stoji danes v
jako težkem položaju. Boriti se ji je na
vse strani: na one v Cerkvi in izven nje.“

Pripominjam „Ognju“ samo to: proti
Cerkvi boriti se članom Cerkve je bilo in
bo iluzorno, dokler bo v veljavi dejansko
stanje, ki izvira iz naredbe:

„Tu es Petrus et super hanc Petram
aedificabo Ecclesiam meam et tibi dabo
Claves Regni Coelorum.“

Dokler so povelja in odredbe enega
samega, ki je nezmotljiv, absolutna zapo-
ved za vernike, dotlej velja za one v Cer-
kvi: ubogati ali — odti. Tertium non
datur.

Pozdravljamo sicer hotenja mladih
entuzijalistov okrog „Ognja“, ker so do-
kaz pravilnosti socijalističnih stremljenj —
vemo pa, da so le efermerni pojavi na
neprijateljskem polju, ki je „prepojeno
kapitalističnega duha in vzgoje in rodi le
pod vidiki današnjega družabnega reda“
... V vsakem drugem je neplodno.

*

Prvi maj kot delavski praznik se
je uveljavil. Kakor niso slovenski delavci
ubogali nasvetov konservativnega „Slo-
venca“ iz l. 1890 — tako so bile tudi prepo-
vedi letošnih prvomajskih slavnosti SHS
vlade udarec v vodo in k večjemu dokaz
velike kratkovidnosti.

France Kozar:

Pismo

(Iz ciklusa „Pod zemljo“)

Jaz in moj Mi
sem zastavil svoje misli plamteče
v temo,
pa se razodelo mi je pismo kričeče,
ki kričalo je o Pravici pod zemljo
pokopani,

*ki govorilo mi slovo je razodetij,
ki govorilo mi je o dobi prokletij,
jaz, jaz pa sem stal na pragu med temo in lučjo
in piroval sem sili Bodočnosti.*

*Zdaj sem drobec v brezbrežni neskončnosti
in moje misli mi čudovito pesem pojo:
Človek vstani iz teme tisočletij,
človek vzdigni zaklad razodetij,
človek Ti vsega stvarstva heroj
vstani in prižgi zemlji nov soj
— solnce, sproščenje, Delo in Mir.
Jaz in moj Mi smo v tmini zločesti,
v sredi nosimo neznani večer,
v tej noči balkanski skovika skovir
in mi čakamo, da jutro spočne v beli se cesti...*

Ivan Vuk:

Lilija je pripovedovala

Bilo je, ko so cvetele lilije, v tisto belosnežno obleko oblečene, v kakoršne se ni oblačil niti sam premodri Salomon.

V vrtu so cvetele. Alabastrove čaše lilijnih cvetov, z neskončno in najsladkejšo radostjo napolnjene, so gledale na me, kakor da me vabijo:

„Vzami in pij!“

Vzel sem jih vse, kar jih je bilo v vrtu in bilo jih je polno naročje.

Na terasi vile pa je sedela sestra lilij, mlada deklica, moja prijateljica. Ko sem stopil na teraso, se je vzradostila. Objela je lilije in njena glava se je potopila v belosnežnih cvetih.

„Liliji lilije — manibus date plenis,“ sem rekel v pozdrav in poljubil njene zvezdne oči.

Sedela sva na terasi in zvezde so trepetale na nebu, redke in kakor zavite v pajčolan, da bi njih jarki svit ne motil zemlje. Bil je večer, čist in tajinstven, brez lune, podoben tistim večerom, ko se oglase cvetlice in rože govore pravljice... Bil je večer brez noči, bila je bela noč...

„Bog ve,“ je rekla ona, objemaje lilije, „ali je duša v lilijah?“

„Ali ne vzrastejo, kakor vzraste človek, iz semena? Ali ne cvetejo, kakor cvete človek? Rodijo svojo sliko, v kateri je seme in v katerem je življenje njih samih, iz katerega vzrastejo zopet in zopet cveto in zopet rodijo, in tako dalje do neskončnosti? Tako, kakor človek!“

Pokimala je in rekla:

„Mora biti v njih duša!“

„Povsod, kamor pogledaš, je ona. V zvezdah je in v solncu, v luni, v zemlji, v vsem. Zakaj duša je sila, ki združuje materijo in ji daje oblike in oživlja tiste oblike. Človek, to je najpopolnejša oblika materije, najpopolnejše in najspretnейše združenje raznovrstnih atomov materije, oživiljenih od večne, nerazdeljive in neizginljive sile, ki nosi v ustih človeka različna imena. Nerazdeljiva je tista sila, kakor je nerazdeljiv ogenj, ki gori v skromni vžigalici, ki se zaiskri v kamenu, ki zaplapola v strašnem požaru, ki bobni v razsajajočem vulkanu, ki zagori v oslepitelnem blisku bobnečega groma ali pa blesteč in ogrevajoč ogenj solнца in zvezd. V vžigalici, v kamenu, v požaru, v vulkanu, v blisku, v žaru solнца in blestečih zvezdah je eden in taisti ogenj. Sila tista ali duša, to je bog. Ne tisti bog, ki si ga je ustvaril človek po svoji podobi in po svojih mislih in strasteh, nego bog, ki je v človeku in živi v njem in ki živi povsod in v vsem, ki je nesprenmenljiv in nerazdružljiv.“

Obmolnil sem in se zagledal v lilije in v obraz moje prijateljice.

„Pripoveduj, pripoveduj,“ je prosila.

„Ne morem,“ sem rekel. „Zakaj moj jezik je premalo resničen, da bi govoril o preveliki resnici.“

Tedaj se je zganila ena iz lilij ležečih v naročju moje prijateljice. Najlepša iz najlepših se je zganila in rekla s človeškim glasom:

„Poslušajta!... Jaz bom vama pripovedovala nocojšnji večer!“

Poljubila je deklica lilije belosnežne in jih objela z nežno roko...

*

Govorila je lilija belosnežna:

— Živela je nekoč deklica, vsa mlada in krasna, kakor si mlada in krasna ti, sestra naša. Imenovala se je Nataša. Ljubil jo je oče, ljubila jo je mati. Oče jo je ljubil vsled njene lepote in nežnosti, ponosen, da je sad njegov krasen in nežen. Gledal je v nji resnično sliko svojega „Jaza“. Mati jo je ljubila, ker je gledala v nji samo sebe, takšno, kakršna je bila v mladosti, ko se je gledala v zrcalu, gladko brušenem, v njeni sobi stoječem. Njen „Jaz“ je bila njena hčer.

Rasla je Nataša in cvetela. Tako je cvetela, kakor so cvetele lilije, sestre moje, v njenem vrtu rastoče.

Vesta vidva, zakaj cvetejo lilije?

Ne cveto one sebi v radost, kakor mislijo tisti ljudje, kateri živijo samo radi sebe. Lilije so čista, resnična radost. A radost čista in resnična, kako se naj ona raduje sama sebe? Bilo bi, kakor če bi solnčni žarek, poln gorkote, grel samega sebe in svetil samemu sebi. Solnčni žarek je zato gorak in svetel, da se drugi, ki jim je mraz in ne vidiijo, grejejo v njem in gledajo z njegovo lučjo.

Glejte, zato cveto lilije in tako je cvetela Nataša. Vsak človek cvete tako. No, so tudi takšni, ki, spoznavši svoj cvet, cveto zato, da bi tekle drugim solze bridkosti iz oči. Oni so, kakor strupeni cveti tistih cvetlic, ki ubijajo vsakogar, kdor se jih dotakne...

Zgodilo pa se je, ko je stala Nataša nekoč sredi svojih lilij v vrtu rastočih in govorila z njimi, da je šel mimo človek. Mlad je bil in zdrav, kakor je mlad in zdrav mladi hrast.

Pogledal je na vrt.

„Daj mi, lilija, lilijo,“ je rekel in njegove oči so zaprosile Natašo. Njegov glas je bil, kakor glas prijetno zvoneče trombe iz medi kovane.

„Ne dam lilij,“ se je nasmehnila. „Moje so!“

Tedaj je preskočil ograjo vrta z lahkoto, kakor preskoči čili jelen gorski potok.

„Tvoje so lilije,“ je dejal smeli človek in prijel za roko čudečo se Natašo. „A lilija je moja!“

Mlad človek je z mogočnimi rokami objel Natašo.

„Imej jih, belosnežnih,“ je rekel, „a meni dovoli, da se dotaknem čaše sladkosti!“

Ko je to izrekel, je položil svoja usta k njenim ustam, da je vztrepetala od prečudne blaženosti. On pa je pil poljube iz njenih ust tisto uro, opojnejše nego vino, v solnčnih vinogradih porojeno.

Od tistega dne je živel hrepenenje v srcu Nataše. Sladkobolno hrepenenje, podobno sladkosti medu, nanošenega od čebele in bolečinam strupa, v želu čebele skritega.

Hodila je k ograji vrta in vsakokrat, ko je prišla, je bil on tam.

Prebele, nežne roke je ovijala krog njegovega vratu tako krepko, da ga je dušilo. On pa je gladil njene lase in njeno lice s silnimi rokami tako nežno, kakor bi jih gladila otroška roka. Obema je v žilah gorel ogenj hrepenenja, da bi se objela v objem, nerazdružljiv, večni, kakor se objame v neizmernem, brezkončnem prostranstvu zvezda z zvezdo. Kaj tisto, če izgineta ena v drugi?... Kaj tisto, če po objetju odletita vsaka v svojo stran, na nikdar se vrnivšo cesto? Na mestu objetja ostane nova zvezda, stokrat lepša in stokrat sijajnejša, občudovana od milijonov ljudi... Saj zato sta ustvarjeni zvezdi, da v objetju izgine druga v drugi, da se iz dveh hrepenenj rodi nova zvezda, zato lepša in sijajnejša, ker je rojena iz ognja dvoedinega hrepenenja... Če po objetju odletita vsaka v svojo stran in se nikdar ne vrmeta na cesto, kdo bi mislil o tem! Nevidna sladkost objema je postala telo, vsem vidno. Cilj življenja je izpolnjen. Zakaj ni ustvarjeno življenje, da bi živel sebi in za sebe; zato je ustvarjeno, da vzradošča vse in da rodi življenje za novo radost...

Med obema ljubečima človekoma je pa še stala ograja vrta.

Ni ji namreč še on povedal svojega imena in tudi ona mu ni še rekla, kako jo imenujejo.

Nekoč pa, ko je stala ob ograji, je on s hrepenječimi rokami razlomil ograjo.

Ustrašila se je Nataša tiste mogočnosti v njegovih rokah. On pa ji je povedal svoje ime.

Ko ji ga je povedal, je izginil iz njene srca ves strah in se razpršila vsa

bojazen. In tedaj mu je tudi ona povedala svoje ime.

— — — — —
 Grmel je oče Nataše, ko je zvedel, kaj se je zgodilo. Nad materjo Nataše, svojo ženo, je grmel.

„Kako si mogla pustiti iz oči najino hčer? Kako si mogla dopustiti, da je nepoklican človek razrušil ograjo vrta?“

Ona pa, žena njegova, je gledala v oči grmečemu možu.

„Kako naj jaz, s svojimi slabimi, ženskimi rokami zadržim tisto silo, katere ne zadržiš ti s svojimi silnimi, moškimi rokami? Ni je obdržala moja mati, niti tvoj oče, ko je zagorela v najinih srcih. Kako naj jaz, slaba ženska, ukažem s svojim ženskim jezikom tistim zakonom večnosti, da so jim zaprta vrata naše hiše, ko niti ti sam s svojim moškim, močnim glasom nisi silnejši od mene, ženske?“

„Jaz sem, ki je postavil zakon svojemu sadu,“ je grmel oče.

„Zakaj potem grmiš proti zakonom, od tebe postavljenim?!... S tistim zako-

nom si oplodil mene, ženo svojo, da sem rodila hčer. Kako moreš sedaj nastopati zoper samega sebe? Ali nisva rodila svoje hčere zato, da živiva v nji večno življenje?... Ni naju združilo hrepenenje v eno celoto? Ni ravno tisto hrepenenje seme novemu življenju, ni ravno ono, ki prenavlja starajočo se celoto?“

„Ti govoriš z ženskim jezikom“, je grmel oče. „Govorila bi tako, ko bi šel jaz, kakor je šel tisti, ki je vzbudil novo življenje v najini hčerki?“

„Če bi govorila?... Zakaj bi ne govorila?... Oče mora biti, da vzbudi življenje, speče v materi. A ko ga vzbudi, kakšna je njegova dolžnost k vzbudivšemu življenju? Mati je, ki vrši še svojo dolžnost, a oče, on lahko gre, ako mu ni do tistega, od njega vzbujenega življenja, on lahko ostane, ako se želi zrcaliti v novem življenju. Zakaj novo življenje je že stopilo na svojo cesto in ni mu potreben vodnik. Pravice postaviti nezakonite zakone življenja nima nikdo. Življenje je sam svoj vodnik in sam svoj zakon.“

(Dalje prih.)

Mile Klopčič:

Evnuh se roti

(Motiv iz „Ši-Kinga“)

*Njega, ki me je sleparil,
 za evnuha me ustvaril,
 izročite ga gozdovom,
 gladnim tigrom in volkovom!*

*Če se volk lopova brani
 in življenje mu prihrani,
 tja — na sever ga pošljite
 in barbarom izročite!*

*Če barbaru se zastudi
 in mu ne razpara grudi,
 v peklo, v ogenj ga vržite,
 in skopljenca ga stortite!*

*Jaz, Meng-Ce, ki sem to pesem zapel,
 sem strt, ponižan, pobesnel
 evnuh v cesarjevi palači.
 Proklet, kdor me v evnuha je zaklel,
 z bodalcem mu obisti bom prešteli!*

Anton Kristan:

Nov program?!

Pred dobrim letom dni sem čital v chicaškem „Proletarcu“, da Josip Kitek v Ljubljani piše nov program za slovenske socialiste. Angelo Cerkvenik, Kitekov stanovski tovariš, je bil podpisan pod to novico. V izbranih navdušenih besedah je bilo povedano, da bo ta nov program nekaj posebnega... Josipa Kiteka poznam že dolgo vrsto let kot resnega trudenika, sicer redkih besedi, ali zato vedno pripravljenega za delo in akcijo. Svoj čas je napisal nekaj v Naše Zapiske, iz česar je bilo slutiti, da

se peča precej s teorijo socializma in njeno aplikacijo na praktično življenje. Radoveden sem pričakoval, kdaj pride po Janezu Krstniku napovedano in blagoslavlano.

V tretjem letniku sarajevskega mesečnika „Radnički pokret“ (str. 18—24) — za januar in februar tekočega leta — je končno izšel članek „Poskus nasveta k novemu programu“.

V uvodu dokazuje avtor, da „doseđanji veljavni program ni take koncepcije, da bi nas mogel tesno in nase prikle-

nit, za cilj nedvomno ogreti in — kar je najvažnejše — nezmotljivo voditi k cilju.“

Ni sicer povedano, kateri program — ali komunistično-dekalističen, ali Bernotovsko-socijalističen ali oni SSJ. —; po stavku, v katerem berem, da je avstrijski proletarijat šel l. 1926 v Linz, da pribije v novem programu nove pridobitve v svoje smernice, „čeprav mu je dotlej 37 let zadoščal program iz Hainfelda, in čeprav mu še „Komunističen Manifest po svojih neizpodbitnih načelih povsem odgovarja“ — bi sodil, da ima v mislih program SSJ. oziroma stari program jugoslovanske socialno demokratične stranke. Po Kiteku naj bo novi program tak, da že sam „dvigne iz kapitalistično misleče čede sodobnosti proletarsko osebnost z neuklonljivo voljo, da iz hiteče zgodovine napravi logičen proces, ki mora neomahljivo voditi k socializmu.“

Kaj pa je program?

Načelna izjava, ki naj poda namen in cilj, potem okvir, v katerem se ljudje podobnih nazorov in teženj morajo udeleževati, in pot, po koji hočejo dospeti do začrtanega cilja.

Za delavstvo je menda točno povedano v znani načelni izjavi iz l. 1888 (Hainfeldski program), da ima delavska stranka stremeti za tem, da osvobodi ljudstvo iz okov gospodarske odvisnosti, da odstrani politično brezpravnost in da dvigne ljudstvo iz duhovne zanemarjenosti. Dejstvo, da so proizvodna sredstva v posesti posameznikov (skupin, družb itd.), pove, da pomeni takšno stanje politično „razredno državo“, ekonomično pa „naraščajoče uboštvo mas“. Prehod delovnih sredstev v skupno last celote delovnega ljudstva ne pomeni tedaj le osvoboditve delavskega razreda, ampak tudi izpolnitev zgodovinsko nujnega razvoja.

*

Jos. Kitek kaže sicer na važen problem, ki je vreden in potreben, da ga razčistimo, namreč na vprašanje: „demokracija“ in „diktatura“. — V citirani načelni izjavi je rečeno:

„Proletarijat politično organizirati, privesti ga, da bo svest svojega položaja in svoje naloge, pripraviti ga in obdržati ga duševno in fizično zmožnega za boj“ — to je

program delavske stranke, ki bo porabila za njegovo izvršitev vsa sredstva, ki so zato uporabljiva in ki bodo odgovarjala naravni pravni zavesti ljudstva. „Sicer pa se mora stranka ravnati v svoji taktiki od časa do časa po razmerah, zlasti po tem, kako delujejo nasprotniki“.

Res je od Komunističnega Manifesta, ki sta ga sestavila K. Marks in Friderik Engels preko „Kritike politične ekonomije“ do „Kapitala“ dolga pot, in razvoj gospodarstva ni miroval. Isto velja za dobo od Eisenacha, Erfurta in Hainfelda do Heidelberga in Linza, in kakor je bil Eisenach za nemško delavstvo l. 1869 potreben za tisto dobo, tako sta bila zgodovinska potreba Heidelberg za nemško in Linz za avstrijsko delavstvo l. 1926. Vse mora biti razvojno potrebno.

V praksi izvrševanju programu se pokažejo vrline in nedostatki. V praksi izvrševani program n. pr. avstrijske socialne demokracije je obstal pred napadalno in destruktivno taktiko nasprotnikov-komunistov — v praksi neizvrševan in premalo poznan program jugoslovanske socialne demokracije pa so zavrgli tisti, ki ga niso nikdar poznali in ne izvrševali...

Poglejte gibanje tistih, ki so za „diktaturo“ proti demokraciji? Kje je njih delo z ozirom na politično organizacijo, z ozirom na duševno zrelost in fizično sposobnost proletarijata za boj, ki ga čaka? Kje je njih sistematično politično, strokovno, gospodarsko in kulturno pripravljalo delo?

V strokovnih organizacijah „so“ za „ujedinjenje“, v kulturnih prav tako, ker računajo na „kapitalistično mislečo čredo“ (Kitek str. 19), ki se ne ume „v danih prilikah odraziti kot političen faktor svojih razrednih interesov“ (Kitek str. 18). Z gospodarskimi svojimi organizacijami pa gredo dosledno v meščanske „gospodarske zveze“, ker imajo zato svoje vzroke, bazirajoče na „diktaturi“. Ne upajo pokazati tega — pripravljalnega dela!

Mar naj bo nov program radi teh in njih „diktature“ in njih „klasne borbe“?

Kitek pravi: Večine, ki bi se nujno morala in mogla lotiti socializacije, procesa, ki vodi iz kapitalističnega v socialističen gospodarski red niti ne bi mogla ustvariti nasilna re-

volucija, temveč le duhovna revolucija, „ako bi jo vodilo prepričanje, da imajo vsa vladajoča zla svoj izvor v privatni lastnini in z njo zvezani nameri profita po neizogibnem usužnjevanju žive delovne sile enega, toda vse-kakor največjega dela človeštva.“

Kdo ustvarja duhovno revolucijo? Organizacijsko delo: v političnem, strokovnem, gospodarskem, socialnem in kulturnem oziru! Mar je duhovna revolucija mogoča pod vplivom fraz in sumničenja ter blatenja? Mar morejo duhovno zrevolucionirati množice obrekovanja in klevetanja?

V gibanju množic je ustvariti trdne, kléne organizacije! V organizacijah se morajo pojaviti voditelji z vero v delo in z nado na uspeh...

Zakaj ni doslej teh in takih organizacij? Pred svetovno vojno

je slovensko delavstvo, ki je prihajalo iz kmetije, šolala socialna demokracija — ali zadržati ga ni mogla, da bi ji tvoril potrebne kadre, ker sta ji odvzemala na eni strani Trst, na drugi Maribor in štajerska mesta ves količkaj izšolani obrtni proletarijat; rudar pa je imel predpisano naravno pot iz naših krajev v Leoben-Seegraben, na Westfalsko in v Ameriko... Inteligenci pa male razmere niso mogle nuditi eksistence. Za njo je borba za kruh bila še silnejša in je presegala njih moči. Od dr. Oražna dalje — vsi so omagali na poti, oz. so se že preje ognili poti, ki naj duhovno revolucijonira „zanemarjene“...

Marks ima prav, ko trdi, da praktična uporaba marksizma zavisi povsod in vselej od zgodovinsko danih okolišnosti.

Prav je, če se razmišlja, če so te danes na Slovenskem tu za — nov program. Otvarjam s tem diskuzijo.

Ivan Molek, Chicago:

Trombonija

Pripovedka iz teh dni

V teh časih devetdesetih čudes se je zgodilo tudi to, da je navihani Zemljan vtaknil svoj dolgi, zvedavi nos v deželo Trombonijo, ki ni na tem svetu. Vtaknil ga je tja in razgalil strahote, ki so prava sramota za vse civilizirano vsemirje. Brez pridržkov: takih podlosti še ni videlo vesolje.

Kako je Zemljan prišel tja in nazaj, je naša deveta briga. V dobi radia in Lindberghov je vse, tudi nemogoče, mogoče.

Ker Trombonija ni v Ligi narodov, ni v diplomatskih stikih z nobeno deželo tega sveta in torej ni od nas priznana, smemo brez strahu objaviti Zemljanov ekspozé. Objavljamo ga v pouk in svarilo vsem srečnim državljanom Zemlje, ki uživajo neskaljeno srečo že veke vekov. Naj jo uživajo milijone let!...

(Kaj mislimo o teh lopovščinah, povemo na koncu.)

Zemljan pripoveduje:

Ne vem, kak stari vrag me je nesel v Trombonijo, a ni mi žal. Zdaj vem nekaj več, in verjemite mi: čim več človek Zemlje ve, tem bolj ve, da nič ne ve.

V Tromboniji niso vsi ljudje ena sama družina kakor na Zemlji, niso vsi bratje in sestre. Mesto tega so Trombonci porazdeljeni v nekake slojne plasti ali

razrede (v naših slovarjih ni pojasnila) nazidane piramidično. Na vrhu je močni despot (tudi te besede ni v naših slovarjih) po imenu Babo, pod njim je skupina ministrov, nato večja skupina velikašev in nižje padajo vedno širše plasti, zadnja plast na dnu, ki je največja, pa so bajtarji in proletarci. (Da, sam vrag naj to razume!) Vmes so pomešani še neki drugi stvori, ki so doma v dveh ali treh srednjih plasteh. — Ta čudna razdelitev prebivalstva Trombonije mi ne gre v glavo. Na Zemlji, kakor vsi veste, ne poznamo nobene razlike. Vsi smo ena plast in vsi smo despotje! (Trombonski despot pomeni vladarja.) Vsi smo delavci in delodajalci, vsi učitelji in učenci, vsi — a čemu bi vam to pravil, ko sami veste, kaj smo.

Nesrečni trombonski narod se deli, kot sem rekel, po nekih prokletih razredih. In kaj jih deli? Privatno premoženje! (Težko razumljivo, a morda vam bo jasno.) Pri nas, kakor veste, vsi delamo in vse, kar imamo, je naše, in — pa kaj bi vam pravil. V pogubljeni Tromboniji ni tega. Tam ni nič „našega“; tam je vse „moje“ ali „tvoje“. (Razumete?) Najlepše pa pride. Proletarci, ki so na dnu in katerih je največ, opravljajo vsa težja in koristna dela, imajo pa najmanj takozva-

nega premoženja. Oni nad njimi — trgovci, podjetniki, posestniki, špekulanti itd. (saj je vseeno, ker itak ne razumete) — delajo manj in imajo več. Oni na vrhu pa, ki nič ne delajo, imajo največ; ti imajo skoro vse.

Tako je v Tromboniji. Delaš ko stroj — nimaš nič! Ne delaš nič — imaš vse! — Razumite, pojmite, Zemljani, če morete!

A to še ni vse. Oni na vrhu uživajo vse to, kar oni na dnu izdelajo in pride-lajo, najnižja plast pa uživa — bedo in trpljenje. (Žaman iščeš tudi teh dveh izrazov v naših besednjakih.) Kaj je beda? Beda je, kadar ti vsega manjka in ti nisi zločinec. Manjka ti, ker nimaš nič. Včasih delaš in takrat imaš malo; včasih pa ne smeš delati, dasi bi rad in čeprav nisi zločinec, in takrat ti vsega zmanjka. In ker ti zmanjka — recimo hrane, obleke, obuče in krova nad glavo (strašno!) — tedaj „trpiš“. To se pravi (pomislite dobro): rad bi jedel pa nimaš kaj; zebe te in ne smeš na toplo; dež lije po tebi, a ne smeš pod streho! (Razumete zdaj?)

Zakaj je beda in iz te izvirajoče trpljenje? Vprašal sem Trombonca, ki je precej visoko in ime mu je Mrko. Namehnili se je skrivnostno in mi rekel:

„Smešno vprašanje. Trpljenje je vedno bilo in bo v Tromboniji. Tako je zapisano v našem pismu. Bolečina mora biti! Kako bi bili ljudje pametni, pokorni, ubogljivi in delavni, če jih ne bi nič bolelo? Trombonski narod ni srečen, ako ga ne tepemo tristokrat v letu z biči in petinšestdesetkrat s škorpijoni. Naš narod ni zdrav, če mu ne puščamo krvi spredaj, zadaj in na obeh straneh. Ljudje morajo in hočejo trpeti! Tako je v pismu. Trpljenje je tista magična sila, ki rodi plemenita čustva in dobra dela; to je tista mast... Trpljenje je absolutno potrebno za vzorno življenje in večno izve-ličanje. (Nepojmljivo!) Kako naj bo drugače, če pa je tako zapisano v pismu in zapisali so bogovi? — Kdo si ti, ki še tega ne veš? Odkod si se priklatil v civilizacijo? Ali so še kje v zakotju vsemirja divjaki, ki ne poznajo trpljenja? Ako so, moraš to povedati našemu ministrstvu verstva in misijonstva (španska vas). Čas je, da se civilizirajo“.

Tako je govoril visoki Mrko in mene je zazeblu pri srcu. A nisem se izdal. Izvedeti sem hotel še več. Civilizacija —

pomislite, Zemljani! Napotil sem se k drugemu visočanu po imenu Krokodil. Majhen, mršav nestvor s kozjo bradico in z volčjimi očmi. Če bi se tak nestvor pokazal na Zemlji, odmah bi ga tirali pred psihopatičnega specialista, da mu pregleda „cortex“, tam pa sedi na visokem in gleda nate kot na črva — in ne smeš se smejati.

„Povej mi, visoki Krokodil, kdaj bo konec bede in trpljenja v Tromboniji? Mene zanima vaša civilizacija“.

„Čudno vprašanje. Kje pa vidiš bedo in trpljenje? V tej palači? V drugih palačah? Mi ne trpimo! Pri nas je prosperiteta!“

„Na vašem dnu — na dnu Trombonije — vidim trpljenje, vidim —“

Krokodil se je zakrohotal, da se je stresel obok.

„Na dnu!... Ne glej na dno! Mi nikoli ne gledamo. In navsezadnje kaj pa je to? Trpljenje je normalno življenje za one na dnu Trombonije. Na dnu je tudi živina. Ali ne vidiš vola? Če ga ne vsekaš z bičem, ne stopa, ne vleče. In kam pridemo, ako se bo kdo cmeril, češ da vola boli? Če pa oba stojita, vol in hlapec, je treba vsekati oba. Drugače ne more biti“.

„Hvala. Po tvojem mnenju torej ni konca.“

„Nikdar! Tako je v pismu.“

Šel sem k tretjemu, ki je še na višjem. Piše se Porko in ima velik vamp. Zastavim mu vprašanje o trpljenju. Ali je res, da trombonska civilizacija ne more obstati brez človeškega trpljenja, vsaj človeškega? Ali je mogoče, da ljudje — trombonski ljudje — ljubijo trpljenje?

Porko se je namrdnil. Na kratko mi je dal razumeti, da on ne govori rad. Se ne izplača... Aha, sem si mislil, te že imam! V Tromboniji sem se naučil še to, da so vsi na vrhu silno lakomni na neko svetlo okroglo stvar iz zlate kovine. V trombonskem jeziku pravijo temu denar. (Težko je vse to pojasniti, pa potrpite, prosim!) Seveda sem se kmalu oborožil s to rečjo — kako sem dobil, je moja stvar — in začel sem „mazati“. Čim bolj sem „mazal“ tem bolj gladko so tekli jeziki. (Trombonska beseda „mazati“ znači v tem slučaju, da jim stisneš v roko košček zlata in potem se jim svetijo obrazi kot pozlačeni in iz ust se jim usipavajo besede kakor pri nas gumbi iz stroja. Na ta način pridobiš na svojo stran vse vi-

sočane v Tromboniji. Kajne, dragi moji, na Zemlji si ne morete misliti kaj takega!)

Ko sem visokega Porka dobro „podmazal“, se mu je zasvetil obraz in zaupal mi je, da prihaja baš tiste dni nov „revivalij“ v Tromboniji. Nisem razumel (vi naravno tudi ne), ali on me je zagotovil, da bom razumel, ko vidim na lastne oči.

„Naše visočanstvo Babo je pravkar odredil revivalij, ko je bil informiran od svojih ministrov, da postaja trombonski narod spet bolan. Procesa pa ne boste razumeli, če ga ne gledate z naše strani,

zato vam dajem pravico, da opazujete revivalij iz višav, kamor sme stopiti noga samo onih, katere so izvolili bogovi, da odločujejo o usodi ljudstva.“

Tako mi je pel vampasti Porko kot bi sibal orehe iz žaklja. Celo vikal me je. Čast! Taka je moč zlata v Tromboniji. Še danes ne vem kaj mi je hotel povedati — in še danes ne razumem procesa, ki sem ga gledal „iz višav“ po Porkovi milosti. Človek mora biti Trombonec, da to zapopade, ne Zemljan.

Kaj sem torej videl?

Oh, ljudje, ljudje — to niso ljudje!

(Dalje prih.)

Boris Kristan (Paris):

Narodna organizacija zadružnih prihrankov

V bližini zgodovinskega trga pariške bastilje, simbola francoskega preporoda — revolucije; na boulevardu Bourdon-u, stoji palača z napisom: „Banque des Coopératives de France“, — to je banka francoskih zadrug. To je denarna matica onih, skoro dva milijona članov broječih francoskih zadrug, ki so v veliki večini članice francoske zadružne zveze („Fédération nationale des coopératives de consommation“).

Toda pred osmimi leti še ni bilo tega mogočnega zadružnega denarnega zavoda, takrat je bil le neznaten bančni oddelek pri velenakupni zadrugi (Magasin de Gros des Coopératives). Iz tega malega oddelka se je z ozirom na sklep mednarodnega zadružnega kongresa v Baslu, avgusta leta 1921 ustanovila mala banka zgornjega naslova, ki se je izredno hitro širila in krepila.

Danes razpolaga francoska zadružna banka z delniško glavnico v višini 14,265.000 frankov (ca. 30 milijonov Dinarjev). Je ustanova francoske zadružne zveze, in samo zadruge, članice navedene zveze postanejo in so lahko njeni delničarji. Banka francoskih zadrug pa ne izplačuje nikake dividende, edina kapitalizacija delniške glavnice so 6% obresti v korist delničarjev — to je zadrug. Upravni odbor in nadzorstvo izbere vsakokratni kongres francoske zadružne zveze. Glavni ravnatelj tega denarnega zavoda je znani zadružnik Gaston Lévy, ki je kakor znano tudi tajnik odseka za bankarstvo pri Mednarodni zadružni zvezi. (Alliance Coopérative Internationale)

Banka zaposluje 162 uradnikov v centrali in svojih rednih podružnicah, ki se nahajajo v: Paris-u, Donai-ju, Chateau-Thierry-ju, Nancy-ju, Lyon-u, Limoges-u in Bordeaux-u. Enako se poslužuje zavod svojih 1.025 „korespondentk“, to so razne zadruge, ki so obenem vplačilna mesta tega velikega zavoda francoskih zadrug.

„Banque des Coopératives de France“, se bavi z vsemi panogami bančnih poslov. Med drugim je gotovo zelo zanimivo visoko število tekočih računov:

š e s t d e s e t t i s o č.

Treba je vedeti, da se francoske zadruge močno razlikujejo od naših, bistven razloček leži v tem, da jih je mnogo, toda te francoske zadruge so majhne, slabe, bolje rečeno šibke. Za čudo pa je stanje hranilnih vlog z ozirom na to dejstvo zelo visoko. Navedena banka ima preko 143.000.000 frankov hranilnih vlog (ca. 300 milijonov dinarjev). K nazorni sliki velikosti prometa francoske zadružne banke služi dejstvo, da je njen dnevni denarni dotok potom poštnečkovnega urada v Parizu v višini dveh milijonov frankov.

V zgornjih odstavkih leži ustroj in uspeh te zadružne banke; toda glavno vprašanje obstoja sličnega zadružnega zavoda pa obstoji v nalogah oziroma v ideji, kateri naj tak zavod služi. Banka francoskih zadrug si je zadala nalogo, ki se deli v dve točki: v službo banke francoskim zadrugam in drugič, pomen zadružne banke z ozirom na mednarodno zadružništvo. — Z ozirom na francosko za-

družno zvezo si je zadal zadružni bančni zavod tri glavne smernice notranjega zadružnega gospodarstva:

a) Ustvariti organizem, ki naj služi k koncentraciji zadružnih prihrankov in nuditi svojim zadrugam popolno bančno potrebo.

b) Nuditi velenakupni zadrugi in ostalim potrebnim zadrugam bančne kredite na kratke dobe, katere potrebujejo, in obenem nadzorovati njihovo uporabo.

c) Ugodno naložiti oziroma plasirati obligacije svojih zadrug ter jim s tem preskrbeti kredite na dolge dobe, katere rabijo za svoje investicije.

Pod temi pogoji je mogoče, oziroma potom močnih zadružnih bank je na ta način edino mogoče ustvariti novo, zdravo zadružno industrijo — kajti zadružna industrija mora imeti za podlago zadružni kapital. — Tako se je francoski zadružni zvezi, oziroma njeni velenakupni zadrugi (M. D. G.) posrečilo ustvariti mlado zadružno industrijo; ona ima tvornico čevljev, konserv, čokolade, salam, etc. etc. V zadružni koncern „Banque des Coopératives de France“ spadajo velika solišča v Eiuville-u, več klavnic in sličnih naprav; tako si je ustvarila navedena zadružna organizacija svojo lastno industrijo, potom katere bo edino mogoča borba proti velekapitalizmu.

Velik pomen pa ima ta banka tudi z ozirom na mednarodno zadružništvo; že dolgo se bavi Mednarodna zadružna zveza z namenom ustanovitve Mednarodne zadružne banke, ki naj bi bila neka centrala vseh zadružnih bank sveta, potom katere bi se ustvaril nov kapital — lastnina vseh — zadružni kapital. To je nekaj praktičen kolektivizem. Tudi francoska zadružna banka si je nadela nalogo, da pospešuje idejo mednarodnega zadružništva, ona posreduje občevanje francoskih zadrug z onimi v Nemčiji, Angliji, Avstriji, Češki in drugih državah. Njen promet z zadrugami navedenih držav je znašal v preteklem poslovnem letu 46,278.000 frankov, kar je vsekakor lep uspeh na poti k mednarodnemu poslovanju zadružništva.

Kot zelo dobra ilustracija razvoja francoske zadružne banke služi pregled vsot denarnega prometa. Leta 1922 je znašal denarni promet 2 milijardi, v lanskem oziroma zadnjem poslovnem letu pa preko 10 milijard frankov — kar znači

približno 22 in pol milijard dinarjev. In to v šestem letu obstoja.

Taka je slika ene izmed zadružnih bank ustanovljene po sklepu bazelskega kongresa Mednarodne zadružne zveze leta 1921. Tudi v drugih deželah imamo zadružne banke, ki so enako članice mednarodne zadružne zveze. Te so:

V Nemčiji:

Bank der Arbeiter, Angestellten und Beamten, A. G. Berlin S 14.

Wallstrasse 6.5

Kapital R M . . . 4,000.000.—.

Rezerva R M . . . 650.000.—.

vloge 30. IV. 1927 R M 43,000.000.—.

Podružnice: Bremen, Breslau, Dresden, Frankfurt a/M. Hamburg.

Plačilna mesta: 17 (podružnice Splošne nemške strokovne zveze).

V Avstriji:

Arbeiterbank A. G. in Wien,

Wien II. Praterstrasse 8.

Kapital Sch 2,500.000.—.

Rezerve Sch 700.000.—.

Vloge . Sch 30,000.000.—.

Podružnica: Wien V.

Plačilna mesta: 7 (podružnice avstrijske velenakupne zadruge).

V Palestini:

The Worker's Bank Ltd.

Tel Aviv (Palestine).

Kapital £ 100.000.—.

Na Češkem:

Všeobecná Družstevní banka,

Praha II. Bředovská 4.

Podružnice: Brno, Mor. Ostrava.

V Belgiji:

Banque Belge du Travail;

Gand, 1 rue des Foulons.

Kapital 10,000.000.— frankov.

Rezerva 7,500.000.— frankov.

Podružnice: La Louviere, Mons, Charleroi.

V Švici:

Schweizerische Genossenschaftsbank.

St. Gallen, in

Bank der Gewerkschaften und Genossenschaften, Basel.

V SHS:

Zadružna banka v Ljubljani.

Kapital 5,000.000.—.

Rezerve 400.000.—.

Vloge 13,500.000.—.

V Bulgariji:

Centralna zadružna banka v Bulgariji, Sofija.

Kapital 100,000.000.— levov.

Rezerva 16,000.000.— „

Vloge 78,000.000.— „

V Litvi:

1. Latvijas Tautas Banka.
(Litvanska ljudska banka.)
Rīga — Brīvības iela 24.

2. Zadrūžna transitna banka. Rīga.
Ustanovljena od ruske zadrūžne banke.

V Rusiji:

Ruska zadrūžna banka.

Moskva, 3, Iljinka.

Kapital 30.000.000.— zlatih rubljev.

Podružnic ima 61; uplačilnih mest v Rusiji ima navedeni zavod 836. To je obnem največja zadrūžna banka na svetu. Ruska zadrūžna banka ima v Londonu svojo lastno afilacijo, ki posluje kot samostojna banka pod naslovom:

The Moscow Narodny Bank Ltd.

London WC1; 300 High Holborn.

Kapital £ 1.000.000.—

Rezerve £ 85.000.—

Podružnice: Paris, Berlin, New York.

Enako je že omenjena „Zadrūžna transitna banka“ v Rigi afilijacija ruske

zadrūžne banke. To je edina ruska banka, ki sicer ni članica Mednarodne zadrūžne zveze, toda pošilja na zborovanja svoje opazovalce.

Navedene zadrūžne banke niso nikakor vse, to so le one, ki so članice bančnega odseka Mednarodne zadrūžne zveze. (Comité international bancaire coopératif.) Mnogo je socijalističnih zadrūžnih bank, ki pa še niso članice mednarodne zadrūžne zveze, tako da predstavlja zadrūžni kapital gotovo dvakrat tako veliko moč kot je razvidna iz zgornjih podatkov.

„Zrno do zrna pogača — kamen do kamna palača“, tako se stvarja nov kapital, zadrūžna moč — koncentracija ljudskega premoženja, sila, ki bo dovolj močna da sprejme boj svetovnega velekaipala — splošnega izkoriščanja. Kakor v zdravilstvu strup proti strupu, tako se mora postaviti za prospeh zadrūžnega gospodarstva — kapital proti kapitalu!

L I S T E K

Kulturne razstave. V aprilu je bilo otvorjeno dvoje razstav mednarodnega značaja: na Dunaju razstava „Žena in otrok“, v Kölnu ob Renu pa „Pressa“, razstava razvoja svetovnega tiska. Prva naj nudi vpogled v odnošaje žene ozir. matere do otroka, njen položaj v posameznih državah, njeno delo, skrbi, njeno poslanstvo, gospodinjstvo itd. Od zibke Eskimov do knežjih postelj, od egipčanskega pohoštva do najnovejših in najmodernejših stanovanj, od najprimitivnejših početkov „oskrbe“ matere in žene sploh do najmodernejših porodnišnic itd. vse je tu razstavljeno, popisano ali pokazano na diagramih itd. Dunajska občina sama je razstavila na 1000 m² veliki steni slike iz svojih ustanov za matere in deco. — „Sedmi svetovni velesili“ — tisku — je pa v „Kelmorajnu“ na razpolago skoro pol milijona m². Tu je predločen ves razvoj tiska, od

prvih časopisov, ki so jih imeli Kitajci do največjih in najbolj razširjenih ameriških in angleških listov, od prve knjige, pisane z gosjim peresom do najmodernejših in najelegantnejših natisne knjige, od prvih začetkov pisave, vžgane v opeko preko Gutenbergovih poizkusov tiska do največjih stavničnih strojev itd. Tu najdemo liste vseh narodov, za vse sloje, od najmanjših do največjih tako po velikosti, obliki in razširjenosti. So tu razstavljeni razni arhivi iz Dunaja, Berlina in Pariza. Je tu list, ki izhaja vsakih sto let le enkrat. Itd. itd. — Na Češkoslovaškem pripravlja Masarykov ljudskovzgojni inštitut državno razstavo ljudske vzgoje, ki se vrši od 1. do 23. decembra t. l. v Pragi. — V Italiji bo pa v Rimu otvorjena 28. oktobra 1928 velika zadrūžna razstava.

Prvi spomenik Lassalla so odkrili 6. maja t. l. pred fasado Winarskyjevega dvora na Dunaju. Ob šestdesetletnici dr. W. Ellenboga je soc. dem. okrajna organizacija v Brigittenauu (XX. dunajski okraj) sklenila, da počasti svojega voditelja z Lassalovim spomenikom. Spomenik je napravil italijanski kipar — izgnanec fašizma — Mario Petrucci. Predstavlja Lassalovo glavo v nadnaravni velikosti na podstavku, podobnemu obelisku.

Spomenik F. Ebertu. Na naročilo organizacije „Reichsbanner“ je izdelal prof. Hötger spomenik prvemu predsedniku nemške republike Ebertu, ki je bil slovesno predan javnosti 27. maja t. l. v mestu Hörde v Nemčiji. Spomenik je postavljen v vrtni okolici in kaže na monumentalnem podstavku iz kamena v bron vlieto mrtvaško masko pok. vodje nemške socijalne demokra-

cije. Spodaj so vklesane besede, po katerih se je Friedrich Ebert ravnal: „Blagor ljudstva je moj življenski cilj.“ (O s. Ebertu glej „Pod lipo“ I. II. str. 42).

Voltaire (21. XI. 1694—30. V. 1778). Koncem minulega meseca se je spominjal ves kulturni svet 150-letnice smrti enega največjih borcev za človeške pravice v predrevolucijski Franciji Voltairea. Voltaire se je boril proti gnilih razmeram, ki so vladale po smrti Ludvika XIV. v Franciji. Bičal je versko nestrpnost in fanatizem v nešteto dramah, romanih, pesmih, letakih, filozofskih in zgodovinskih spisih. Prebil je mnogo let po raznih dvorih, zlasti v Nemčiji. Bil je eden največjih ljudi svoje dobe. Kot prosvetljenec in svobodomislec je pripravljaval veliko francosko revolucijo, ki je pa ni doživel.

60-letnica Delavskega izobraževalnega društva v Brnu je bila proslavljena na Binkoštno praznike (27. in 28. maja). Obenem je bila proslavljena tudi 60-letnica brnske socialne demokracije, kajti v šestdesetih letih minulega stoletja so bila delavska izobraževalna društva edina možna organizacijska oblika za delavsko gibanje. Ob tej priliki so se vršile v Brnu velike slavnosti in „brnski okrožni delavski dan“. Udeleženi je bilo 1000 avstrijskih delavcev iz dunajskega okraja Otta-kring. — Brnsko društvo je bilo eno prvih delavskih izobraževalnih društev. (O njih glej več v knjigi: A. Kristan: „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem“).

Louis Adamič. Med našimi rojaki v Ameriki je literarno zelo zanimiva osebnost 29 letni Louis Adamič, urednik in žurnalist v Los Angeles (Kalifornija). Doma je v stari grajščini Praproče blizu Grosuplja na Dolenjskem. Po končani ljudski šoli se je šolal v Ljubljani na gimnaziji, kajti stariši so hoteli Lojzeta za duhovnika. Sam piše: V tretjem razredu sem padel. Očetov up pa še ni šel po vodi, in sili me nekam k jezuitom. Tedaj sem rebeliral in pobegnil od doma v 13. letu. Zatekel sem se k oddaljenemu sorodniku: župniku pri Kovečju. Tam sem bil nekaj tednov, jedel in spal zastoj ter čital. Fajmošter se me kmalu naveliča in pošlje domov. Danes je že mrtev. Doma je bil problem: kam z Loizekom? Sugestiral sem: Pošljite me v Ameriko. Dobra iznebitev! Malo prej sem čital Alešovčevu „Ne v Ameriko!“ in takrat sem sklenil: Moram v Ameriko! — Tukaj je šlo običajno. Različna dela, domotožje, pomanjkanje... To običajnost pa je nenadoma pretrgala — vojna. Amerika je šla v vojno. Brž sem šel v armado in ostal tam ves čas vojne in še eno leto po vojni. V armadi je bila šola. Tam sem se temeljito podkoval v angleščini in dobil pojme o pravem življenju. Ko sem zapustil armado, sem se klatil kot delavski „hobo“; prepotoval 15 držav Unije, Mehiko, Panamo, Havaj itd. Končno ostal v južni Kaliforniji. Dobil delo reporterja pri angleškem dnevniku v Los Angelesu. Pustil delo. Šel k drugemu listu. Odslovljen. Poskusil s delom v pristanišču. Štrajk, unija I. W. W. (neke vrste „revolucionarni“ sindikalisti), študiranje socializma, vstop v stranko, socialistična agitacija... Kmalu pa sem tudi to opustil. Začel sem prevajati iz slovenskega v angleško leta 1923. Prvi prevod: „Cankarjev „Bebec Martin“ priobčen v „The Living Age“. Uredniku te revije, dr. Victor Clarku so se Cankarjeva dela dopadla, in ko je bil na obisku v Kaliforniji, me je obiskal osebno in prosil, naj še prevajam iz Cankarja in druge slovenske literature. Sledili so prevodi Lovro Kuharja, Vitomir F. Jelenca, Zofke Kveder, Alojz Kraigherja, F. S. Finžgarja, Iso Velikanoviča, Milan Ogrizoviča in mnogo Cankarjevih; poleg tega prevodi raznih člankov iz slovenskega, hrvaškega in češkega; objavljeno v treh ali štirih magazinih. Nato prevel Cankarjevega „Hlapca Jerneja“, ki je bil objavljen v „Prosveti“ in kasneje v New Yorku izdan v knjigi (do danes razprodanih 3500 izvodov). Pri Haldeman-Julius v Girardu, Kans., sem izdal knjižico jugoslovanskih pregovorov, ki je izšla v njegovi prosluli zbirki „Little Blue Books“. Pri njem je še rokopis štirih Cankarjevih novel, ki tudi izidejo kot zvezek omenjene biblioteke. V rokopisu imam še sledeče prevode: Finžgar: „Pod svobodnim solncem“, Cankar: „Šimen Sirotnik“, Novačan: „Vaški Cyrano“ in nekaj

krajsih; vse to čaka založnika. To je vse glede prevodov. Originalna angleška dela: dolga vrsta esejev in razprav kritično-filozofskega značaja v Haldeman-Juliusovima revijama „Monthly“ in „Quarterly“ ter v Menckenovi reviji „The American Mercury“. Spisal sem daljšo novelo in pravkar pišem drugo iz življejnega Jugoslovana v Ameriki z naslovom „Bohunk“. Zasnovo tudi kritično delo o — Jezusu. Sem literarni urednik in kritik pri manjšem tedenskem magazinu v Los Angelesu, pišem za dnevnike in filmske publikacije ter kratke povesti in novele za razne magazine. Največ pišem iz vojaškega in delavskega življenja, to, kar sem skusil sam. Vsega skupaj sem do danes napisal okrog 30 kratkih povesti. To je vse.

William D. Haywood.

18. maja t. l. je umrl v Moskvi eden znanih ameriških delavskih voditeljev, ki je živel najvi-harnejše življenje v zgodovini delavskega po-kreta Združenih držav. Rojen l. 1869 v Salt Lake City-u, sin rudarja, je postal tudi sam rudar. Že v mladosti se je začel boriti za pravice rudarjev. Postal je kmalu voditelj rudarske organizacije W. F. of M. Vodil je znane velike stavke v Coloradu, Utahu in dr. in dosegel za rudarje nekaj pravic. Znan je postal l. 1906 po umoru bivšega guvernerja v Idaho, Franka Stenneberga. Bil je aretir-an z drugimi voditelji rudarjev ter soobtožen umora. Vse delavske organizacije so protestirale proti tej aretaciji, ali z dvema tovarišema je ostal nad leto dni v ječi. Med tem je bil imenovan za kandidata socialistične stranke za guvernerja v Coloradu in dobil v ječi 20.000 glasov. Pri raz-pravi, kjer jih je zagovarjal znani zagovornik Clarence Darrow, so bili vsi trije oproščeni. Deloval je v socialistični stranki, ali ta se mu je zdela premalo radikalna. Pred vojno je bil tajnik že druge strokovne organizacije I. W. W.. Med vojno so ga radi protivojne agitacije vlačili po zaporih in l. 1920 je bil obsojen na 20 let ječe in 10.000 dolarjev kazni. Bil je kmalu proti poročstvu I. W. W. oproščen. Kmalu je pobegnil v Rusijo in na-čeljeval tu nekaj časa ameriški kolniji v Kuzbasu. Letos je v Moskvi umrl.

Ant. Adamič: Znanci. Črtice. V Ljubljani 1928. Cena Din 24.—. Urednik glasila slov. urad-nikov, Anton Adamič, je zbral najboljše svoje po-vestice in črtice, ki so izhajale svoj čas po raz-nih slovenskih časopisih in jih izdal pod imenom „Znanci“. Res so znanci: Petrin in Kovač, eksek-utor Peter, France in Lojze, Janez in Marko itd. itd. Prav vse poznamo. — Lepi Adamičevi zbirki želimo mnogo čitateljev in seve tudi — kupcev, kajti izdal in založil jo je autor sam. Natisnila pa jo je prav lepo Blasnikova tiskarna.

Gustav Strniša. Dedek-Jež. Pesmi za mla-dino. Ilustriral grafik Justin: Cena Din 12.—. — „Domači prijatelj“, ki se zelo lepo razvija in postaja vedno simpatičnejši časopis za naše dru-žine, je izdal to mično zbirko pesnika Strniše. V nji je nekaj prav lepih pesemc, ugodnih popev-čic. Želeti pa bi bilo sicer več avtokritike. Za naše malčke tudi še dobro ni — zadovoljivo. Justi-nove slike in crteži so izborni. Priporočamo.

Dragiša Lapčević, prvak med voditelji de-lavskega ljudstva v Jugoslaviji piše o delu An-tona Kristana (O delavskem in socialističnem gi-banju na Slovenskem) v reviji Radnički Pokret str. 152 sledeče:

„Drug Kristan pokazuje veliko djelatnost. Praktično on s uspehom radi na združnom po-

kretu, tako potrebnom i tako korisnom; putem štampe radi vrlo plodno na redaktiranju kalendara i lepoga časopisa „Pod Lipom“; uz to i štampanjem vrlo lepih priloga. Medjutim, vrlo veliki je uspeh pokazao ovom knjigom u kojoj je izložio istoriju radničkog pokreta u Sloveniji od 1848 do 1896 godine obuhvatajući na taj način najmanje poznati period našega pokreta.

Drug Kristan nas je tom istorijom zadužio, jer tek iz nje saznajemo početke našega pokreta u toj pokrajini i njegovo dalje razvijanje; a to je saznanje vrlo potrebno u svakome pogledu, osobito tada, ako hoćemo da razumemo izvjesne pojave u sadašnjici i da im potražimo objašnjenja u minuljoj istoriji pokreta.“

Navodila za snovanje delavskih podpornih fondov v obratih. Izdala Delavska zbornica v Ljubljani. Str. 48. — V naši državi se zakon o zavarovanju delavcev ne izvaja popolnoma. Vlada, ki bi morala že s 1. julijem 1925 kot najkasnejšim rokom na podlagi zgoraj omenjenega zakona uvesti za vse obrtne in tovarniške delavce zavarovanje za slučaj onemoglosti, starosti in smrti, tega še do danes ni uvedla. Enako je z zavarovanjem zoper brezposelnost. Zakaj tega vlada ne stori, je vsem znano. Vsled delavčeve nemoči je nastala pri nas socijalna reakcija, ki jemlje delavstvu korak za korakom vse pridobljene pravice. Zato je izdala Delavska zbornica za Slovenijo gorenjo knjižico, da dá inicijativo za ustanavljanje delavskih podpornih fondov v naših obratih, ki naj bi jih varovale tudi kolektivne pogodbe. V te fonde bi morali vplačevati tudi delodajalci. Delavci naj bi v te fonde vlagali tedensko gotove zneske, enako tudi delodajalci in denar naj bi se zbiral za delavce kot nekaka hranilna vloga, koje dvig bi bil mogoč v glavnem v slučaju menjavanja službe, brezposelnosti, doživetja gotovega števila let (starost) ali dolgotrajne bolezni (onemoglost). Le manjši del tega denarja bi ostal v splošnem podpornem fondu, iz katerega bi se delile podpore najpotrebnejšim. — V brošuri so formularji za pravila in organizacijo teh fondov, tabele in razni statistični podatki, ki naj delavstvu ponazorijo potrebnost snovanja fondov in ki mu bodo tudi sicer v vsakem oziru koristili.

Dr. Stev. Z. Ivanič: Ishrana čoveka sa fiziološkog i socialnog gledišta. Beograd, 1927. Izdaje centr. sekretarijata radničkih komora. Str. 236. Cena ?. — „Prehrana prebivalstva je tudi važno merilo ekonomskega razvoja in kulturnega napredka posameznih dežela. Kakor sta se z izpremembo sredstev za produkcijo, stopnjema izpreminjala ekonomski red in družabni položaj posameznih razredov, tako se z izpremembo načina produkcije menja tudi način prehrane. In kapitalističen družabni red nima le svojega načina produkcije, nego celo tudi svoj način prehrane. Ta način prehrane postaja fiziološka potreba baš vsled izpremenjenih delovnih pogojev.“ To naglašava avtor v uvodu (str. 5 in 6). In ker velja isto še v večji meri za delavstvo, želi avtor vse odnose med prehrano in človekovim razvojem, razčistiti. — Delo je razdeljeno v tri dele: 1. Ishrana; 2. Namirnice za ishranu in 3. Ishrana sa socialnog gledišta. V prvem delu so podani vsi pojmi o prehrani kot taki, o telesu in vplivu prehrane na njega razvoj, kemijska analiza prehrane itd.. V drugem

delu nas seznani pisatelj z vsemi najrazličnejšimi živili, njih kemijskimi sestavinami in njih koristnostjo ozir. škodljivostjo za človeško telo. V zadnjem delu se bavi avtor s prehrano z ozirom na razne nalezljive bolezni (malarija, tuberkuloza), dalje s potrebo prehrane v razni človeški starosti, za razne poklice, v raznih dobah itd.. V delu je zbranega mnogo gradiva, ki bo lahko služilo tudi za razna poljudna predavanja, ki bi jih baš o tem predmetu prav potrebovali.

O problemu emigracije i imigracije i o medjunarodnim sporazumima za njegovo uredjenje od Dušana M. Jeremića. Beograd 1928. Izdaje Centralnog Sekretarijata Radničkih Komora. Str. 80. — V tem delu nas pisatelj seznaja z izseleniškim vprašanjem. Bavi se z vsemi konferencami, kongresi itd., ki so razpravljali o tem vprašanju ter objavlja na kratko in s potrebno kritiko njih sklepe in rezolucije. Enako poroča o vseh konferencah, ki se še bodo vršile in o razpravnih predmetih na njih. Objavlja razne statistike o emigraciji Jugoslovanov v razne, glavno prekooceanske, države ter jih primerja z drugimi državami. Dalje priobčuje dogovore vseh držav o izseleniškem vprašanju, razne konvencije o delovnih razmerah in socijalno-politične dogovore. — Spis bo našim izselencem in vsem onim, ki se bavijo z njih vprašanjem dobrodošel.

IVERI:

V Enotnosti št. 22. od 1. jun. 1928 beremo: Tiskovina „Socialdemokrat“ piše v številki 4, stran 31:

„Ko je dekalistični voditelj Kuhar iz Guštinja kot podjetniški zastopnik na skupščini imel v rokah odločitev (če bi glasoval z rudarji, bi imeli ti večino) je njegovo glasovanje za podjetnike branil dekalist Šober z besedami: „Je pa le dobro, če imamo med podjetniki sodruga, ki nam izda, kaj se tam dela.“ No, Šober ni naiven, pač pa so naivni vsi, ki mu slepo zaupajo...”

Priznavam, da je ta odstavek zelo spretno pisan in da je na tako dvorezno past silno neprijetno odgovarjati s kakršnokoli izjavo, ako se upošteva, da sicer nisem „voditelj“, pač pa sodelujem v razrednem gibanju na eni strani, na drugi pa, da sem nameščenec v kapitalističnem podjetju in si z delom služim svoj kruh. Ako bi ne bilo Šoberjeve opazke, v katero pa ne verjamem, bi molčal, kakor je molčal tisti, ki je tri leta sedel v parlamentu v Belgradu in vlekel dijete poslanca, ne da bi bil kdaj izvoljen, smatrajoč se pri tem za stroj, kakoršnih ima današnja človeška družba žalibog mnogo in za katerega se je smatral tudi dotični parlamentarec vso dobo treh let. Socialdemokrati se borijo proti sistemu, ki vstvarja take stroje in zatorej sem mislil, da ostane brez odmevov v medsebojnih odnosajih. Rudarji pa me razumejo.

Naznaniti moram tudi, da nisem zastopal na glavni skupščini sebe kot podjetnika, kar bi si lahko bralec gornjega odstavka v „Socialdemokratu“ mislil, ampak da sem kot nameščenec moral zastopati jeklaro Jurija grofa Thurna na Ravneh in glasovati, kakor mi je bilo naročeno. **L. Kuhar.**

POD LIP O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV.

LJUBLJANA, 15. JULIJA 1928

ŠTEV. 7-8.

A. T.:

Makedonsko vprašanje in socijalistična internacionala

V socijalistični internacionali obstoji poseben odbor za vprašanja narodnih manjšin. Ta odbor je povabil socijalistične stranke države S. H. S., Bolgarije in Grške na posebno konferenco, ki bi se naj vršila 29. in 30. maja t. l. na Dunaju, ali pa 13. in 14. avgusta v Bruslju in na kateri naj bi se obravnavalo vprašanje Makedonije. Ker je dolžnost socijalizma in njegove internacionale, da se zanima za vse pomembnejše politične, gospodarske in kulturne pojave širom sveta, je razumljivo, da ne more preiti molče makedonskega vprašanja, ki pomeni trajno nevarnost za svetovni mir s tem, da povzroča večne trzavice na Balkanu in na ta način reže v meso tudi sami internacionali. Saj je ravno Makedonija vzrok, da ne vlada med posameznimi socijalističnimi strankami na Balkanu, ki so si najbližje sosedje, s skoraj enakimi težavami in potrebami, ono bratsko soglasje kakor bi ga površen opazovalec pričakoval.*

Makedonija je še danes jabolko prepira treh gracij: Srbije, Bolgarije in Grške. Predvsem Srbije in Bolgarije, ker zavzema tu največje in najostreje oblike. Koliko krvi se je že prelilo med tema dvema sestrama, ne glede na polstoletno osvobodilno gibanje samih Makedoncev izpod turškega jarma. Tri krvave bratomorne vojne so že bili Srbi in Bolgari med seboj radi Makedonije, in zmaga prvih nad slednjimi v letih 1913 in 1918 jo je priključila končno Srbiji. S tem pa

bratomorni boj še ni končan: že deset let se vrše neprestani vpadi pristašev makedonskega komiteja, ki se zbirajo v Bolgariji in vpadajo preko meje v srbsko Makedonijo in ki dobivajo po svoji srditi odpornosti, krvoprelitjih in smrtnih kaznih značaj prave partizanske vojne.

Mnogo strasti in sil se trati in mnogo črnila se prelije v sporu, ali so Makedonci Bolgari ali so Srbi, ali pa so samostojen narod. Najbolj pravilna bo menda Herman Wendl-ova teza (glej prevod njegovega članka „Makedonska hydra“ v „Delavski Politiki“ iz leta 1927) da niso Makedonci ne Srbi ne Bolgari temveč oboje skupaj. Če pohaja makedonski otrok v srbsko šolo, bo iz njega Srb, če pa hodi v bolgarsko šolo, ga bo vzgojila v ravno tako dobrega Bolgara. Makedonsko narečje, če se mora o takem govoriti, vsebuje korenine obeh sorodnih si jezikov. Zato je razumljiva bolgarska ljubosumnost na Srbijo, da bi mogla v par desetletjih Makedonijo posrbiti in izbrisati iz nje ono, kar je lastno Bolgarom.

Proti posrbljenju Makedonije se borita danes dve različni organizaciji Makedoncev: prva je organizacija U. M. R. O. (Unutranja Makedonska Revolucionarna Organizacija) ali kakor se splošno imenuje „Makedonstvujušči“, ki imajo svoj sedež v Bolgariji in z njeno toleranco organizirajo komitske vpade v Makedonijo, ki bi si jo želeli priključeno Bolgariji, češ, da prevladuje v njen bolgarski živelj. Druga organizacija so makedonski federalisti, ki se poslužujejo največ ustne in tiskane propagande v inozemstvu potom svoje emigracije. Ti zahtevajo za Makedonijo, da naj bo avtonomna in kot taka naj ima enakopravno mesto v federaciji balkanskih držav. Med obema organizacijama je

* Op. ur. Začetkom leta 1919 sem poslal „Napreju“ članek, v katerem sem se zavzemal za sporazum z Bolgari in za federativno ureditev države vseh Jugoslovanov, a ga je uredništvo iz oportunitete zavrnilo. No, zadnjih deset let so se časi temeljito spremenili in nas mnogočemu naučili.

strastno nasprotje, ki dovede včasih do razračunavanja z orožjem v roki. Federalisti očitajo U. M. R. O. bolgarski nacijonalizem, s pomočjo katerega se makedonsko vprašanje ne da rešiti, ker bi povzročil isto stanje kakor ga imamo sedaj, samo da bi bile vloge zamenjane, ti pa zopet očitajo federalistom njihove simpatije za Rusijo.

Federalisti utemeljujejo svoje načelo s tem, da prej ne more biti na Balkanu miru, dokler se hegemonija ene ali druge sosedne nad Makedonijo ne izključi, ker si ne ena ne druga ne more prisvajati nad njo kakih pravic, kajti tu živi ljudstvo, ki ima pravico nastopati kot samostojen narod, z zaokroženim teritorijem, s posebnimi gospodarskimi interesi, s posebnim jezikovnim narečjem, ki se v marsičem bistveno razlikuje od obeh sosednjih, ki ima svojo, s krvjo svojih sinov in prednikov zapečateno zgodovino in svojo posebno kulturo, katere sledovi se skušajo pod srbskim gospodstvom zabrisati. Oni pravijo: če Srbi priznavajo Hrvate za svoje enakopravne brate, ki smejo v krogu treh ujedinjenih bratskih plemen zagovarjati svojo posebno zgodovino, ter razvijati svojo posebno kulturo, dasiravno ne obstoji med njimi toliko jezikovne razlike kakor med Makedonci in Srbi, zakaj se potem odreka to tudi nam? Za federalivno rešitev tega vprašanja bi bil tudi oni del makedonskega prebivalstva, ki morebiti srbski čuti; je tu nekaj krajev, v katerih je srbsko čuteče z bolgarsko čutečim prebivalstvom tako pomešano, da se teritorijalno ne da ločiti in iz tega nastajajo večna vznemirjanja, nasilja, krivice in zločinstva, kar vse je povod, da ne pride dežela do toliko zaželenega miru in kulturne obnove. Srbska administracija skuša to vprašanje spraviti s sveta po svoje, z brezobzirnostjo, s protežiranjem enih napram drugim, z uradniškim aparatom, v katerem niso vedno ljudje najboljših moralnih kakovosti in kateremu se na čelo postavlja mesto izvežbanih in uvidnih civilnih načelnikov, vojaške osebnosti, kar gotovo ne doprinaša k pomirjenju duhov.

Tako Makedonci. Srbi pa trdijo, da so Makedonci star srbski narod, ki govori jezik kakor so ga govorili Srbi, predno so razvili svoj književni jezik. (Isto trdijo tudi Bolgari v prid sebi.) Makedonsko gibanje pa podžigata največ

Italija in Madžarska, da bi s tem oslabile Srbijo.

Nedavno se je razvila v „Vorwärts-u“, glasilu socialnodemokratske stranke v Nemčiji, zanimiva polemika o tem vprašanju med znanim nemškim socialističnim publicistom in poznavalcem Jugoslavije, Hermanom Wendl-om, in med prvakom bolgarskih socialistov Sakazovom. Značilno za Wenda je, da se postavlja takorekoč tudi v tem vprašanju na stran Srbije. Sicer priznava neko nezadovoljstvo med prebivalstvom Makedonije, ki ga pa pripisuje slabi upravi. Nacijonalna nestrpljivost po njegovem ne obstoji. Napake slabe uprave izkoriščajo gotovi profesionalni revolucionarji iz tabora bolgarskih šovinistov, da netijo nezadovoljstvo in odpor po Makedoniji, ki ga potem z druge strani časopisje Srbiji neprijaznih držav predstavlja kot posledice nacijonalnega zatiranja. Razmerje makedonskega prebivalstva napram Srbiji se niti zdaleka ne more vzporediti z razmerjem primorskih Slovencev ali južnotirolskih Nemcev napram Italiji. O kakem jezikovnem raznarodovanju ne more biti govora, ker se jezik, ki ga govorijo Makedonci, ne razlikuje nič več od srbskega, kakor od bolgarskega jezika in ni makedonsko dete, ki pride v srbsko šolo, v nič slabšem položaju, kakor na primer otrok na Bavarskem, ko se začneja učiti v šoli nemškega književnega jezika.

Sakazov z druge strani skuša dokazati ravno nasprotno. Ne samo da Makedonci strašno trpe pod brezvestno upravo, kakor se je že ponovno priznalo celo v beograjski narodni skupščini (glej Pribičević in Petejan v proračunski debati za l. 1828), temveč se čutijo tudi narodnostno tlačeni. Sličnost jezika po njegovem še ni dokaz, da so Makedonci in Srbi isti narod. Holandski in nemški jezik sta si v istem sorodstvu, kakor srbski in makedonski, vendar bi niti Holandcu ne bilo vseeno, če bi se ga smatralo Nemcem, kakor bi tudi Nemec protestiral, če bi ga smatrali Holandcem, in gotovo bi se drug drugemu ne hočela pokoravati. Se celo Nemec iz Bavarke, če ga vprašaš po narodnosti, ne bo odgovoril, da je Nemec, temveč da je Bavarci in vsi poskusi za nemško državno centralizacijo so se razbili največ na ljubosumno čuvanem bavarskem avtonomizmu. Enake razmere opazamo tudi drugod: praška vlada je prisiljena dajati vedno večje koncesije Slovakom in pod-

karpatskim Rusom, a Ukrajinci ter Belorusi v Sovjetski Uniji so zahtevati in tudi dobili nacionalno, kulturno in upravno avtonomijo, dasiravno so preko tristo let živeli z Velikorusi združeni v gospodarsko in narodno enoto in so imeli samo velikorusko šolstvo.

Sakazov je mnenja, da jezik ne more biti edini odločilni moment za opredelitev kakega naroda. Bolj važna je sorodna duševnost, skupna zgodovina in kultura, skupne radosti in skupne borbe in trpljenje, ki je ljudstvo zvezalo s krvjo, ki jo je prelivalo za iste ideale. Bolj kakor sorodstvo jezika, veže Makedonce z Bulgari dejstvo, da so se dolga desetletja borili z njimi ramo ob rami za osvoboditev izpod turškega jarma in za obnovljenje svoje zgodovine. Noben drug narod na Balkanu ni pretrpel toliko za svojo samostojnost kot Makedonci in ko si je po dolgi borbi s patrijarhatom pridobil tudi cerkveno in šolsko samostojnost, ter z lastnimi skromnimi sredstvi začel zidati šole in tiskati svoje knjige, je prišlo usodno leto 1918., ki je vse to na mah uničilo in začelo siliti makedonsko ljudstvo da misli, piše in poje srbski. Vse to je moralo ustvariti makedonski iredentizem.

To mišljenje Sakazova imenuje Wendel v „Vorwärtsu“ preveč romantičnim in zavrača nekatere njegove trditve, kar beograjska „Politika“ od 6. maja 1928 z zadovoljstvom ugotavlja. Wendel je mnenja, da je gledanje Sakazova na to vprašanje premalo socijalistično, ter ga vzporeja s prvim srbskim socijalistom Svetozarjem Markovičem, ki je pred polstoletjem mnogo bolje razumel narodnostni problem balkanskih Slovanov, ter se je posluževal sorodnosti Srbov in Bolgarov ter sličnosti njih jezikov, za sodelovanje pri ustvarjanju socijalizma in v prizadevanju za stopitev obeh narodov v eno enoto. Neposrečen je tudi poskus Sakazova, da predstavi makedonski pokret kot izraz resnične narodne težnje, ker se ista ne more najti iz vseh početkov v zavesti kakega poljubnega človeškega plemena tako primitivne kulture kakor je makedonsko, temveč se mora poprej razviti do neke gotove socialne stopnje, do katere se pa še Makedonci niso povzpeli. Tudi zveni preveč romantično, če Sakazov trdi, da se je vsa nepismena masa makedonskega prebivalstva nekoč upirala turškemu gospodstvu s ciljem obnove svoje nekdanje

kulture, temveč so to vršile le posamezne skupine redkih izobražencev, ki morajo tudi danes nezavedni ljudski masi šele vtirati v glavo nezadovoljstvo s srbskim režimom.

Iz te polemike med Wendlom in Sakazovom v „Vorwärtsu“ je razvidno, da bo imel odbor socijalistične internacionale za narodne manjšine zelo težko stališče pri reševanju tega vprašanja. Beograjska „Politika“ sicer ve poročati, da se je jugoslovanska socijalistična stranka v svojem glasilu „Radničke novine“ k temu vprašanju že definitivno izjavila v smislu srbske državne teze, proti temu, da bi se v makedonske šole uvajal kak drug jezik kakor srbski, vendar so upravičeni dvomi, da bi ta teza odgovarjala naziranju vsega socijalističnega pokreta v državi S. H. S. Tudi Herman Wendel se vrača v svojem zadnjem članku „Jugoslovansko edinstvo“, priobčenem v mariborski „Volksstimme“ od 17. V. 1928, nazaj na edino pravilno stališče, da se makedonsko vprašanje ne da rešiti v srbskem smislu niti v bulgarskem, temveč edino v splošnem jugoslovanskem smislu, z ustvaritvijo ujedinjene Jugoslavije, ki bi segala od Tržaškega zaliva do Črnega morja. Za tako Jugoslavijo so se borili balkanski uporniki pod turškim jarmom, njeno potrebo je priznaval prvi srbski socijalist Svetozar Marković in za isto idejo je moral poginiti od bulgarskih šovinstov iskreni Jugoslovan, Stambolijski, ki je povdarjal: „Nisem ne Bolgar ne Srb, temveč Jugoslovan!“ Za tako Jugoslavijo so se borili tudi srbski, hrvatski in slovenski prostovoljci v svetovni vojni.

Pred šestdesetimi leti je bila ideja zjedinjene Jugoslavije mnogo bližja svojemu utelešenju kakor danes. Takrat ko so prvoboritelji za osvobojenje Bolgarov, Rakovski, Botev in Karavelov s srbskim knezom Milanom podpisali v Bukarešti pogodbo za ustanovitev srbsko-bulgarske, torej jugoslovanske države (kateri naj bi se priključili pozneje še Hrvati in Slovenci), so pa velesile spoznale nevarnost, ki bi pretila od take močne državne tvorbe njihovi ekspanziji na Balkanu in so hitele, med njimi najbolj stara Avstrija, da razpihajo med obema bratskima narodoma požar šovinistične nezaupnosti, ki je vodila nazadnje do krvavih bratomornih vojn. Med obe mali državi so vrgli Makedonijo kot kost med dva lačna psa, ki zdaj drug drugemu kažeta zobe.

Vendar kljub temu ideja jugoslovanstva v obeh narodih ni ugasnila in je prekrasno vzplapolala v spontanem dvigu leta 1912 ko je solidaren nastop obeh narodov rodil tako čudovite uspene, dokler se ni zopet radi iste Makedonije vtopilo to navdušenje v bratski krvi. Ista Makedonija je bila zopet povod vstopa Bulgarov v svetovni vojni na stran centralnih držav in po ponovnem porazu je tlela mrznja na njihovi strani v onemogli osvetoželjnosti, na drugi strani pa v prevzetnosti in škodoželjnosti, dokler po dolgem desetletju v temo brezupnosti jugoslovanske ideje, po brezuspešnih prizadevanjih Stamboljskega, ni zopet padel žarek iskrene volje, in to spet z bolgarske strani od pesnika Kirila Hristova, ki je v poloficijnem listu „Mir“ priobčil poziv vsem Jugoslovanom za uresničenje starih idealov. To pomeni vsekakor velik duševni preokret na strani Bolgarov, kajti ravno Hristov je bil med vojno najbolj nepomirljiv glasnik osvete in mrznje proti Srbom, ki so si s svoje strani prizadevali prikazati svetu Bolgare kot ostanke nekdanjih Hunov, in so jim odrekli pravico prištevati se med Slovane.

Srbski pisatelji so se pozivu Hristova navdušeno odzvali in Božidar Petrović je ob tem povodu napisal:

„Bulgari so nam po krvi, značaju, po svojih idealih in jeziku sorodni, bolj sorodni kakor Slovenci, celo bolj kakor Hrvati, ki so takorekoč naši dvojčki, in blizu so nam Bolgari radi tega, ker tvorijo z nami eno bistveno enoto, en narod...“

Popolnoma na strani jugoslovanske ideje so Hrvati in Slovenci. (Pomilovanje vredna vloga predstavnikov enega dela Slovencev, ki izčrpavajo svoja dejanja in nehanja v slepi uslužljivosti beograjskim hegemonistom, tu ne šteje.) Obstoja celo posebna liga za propagando ujedinjenja vseh Jugoslovanov v Parizu, kateri na čelu stojita en Bolgar in en Srb. Združitve vseh Jugoslovanov v eno državo je cilj zgodovinske logike, kakor je prej ali slej neizbežna združitve Avstrije z Nemčijo. Za nas Slovence bi bila pa avtonomna Slovenija v okvirju velike jugoslovanske federativne države še posebno velikega pomena z ozirom na našo sedanjo okrnjenost in brezbržnost Beograda za naše vitalne interese.

Znameniti naš slavist, profesor Jagić je s polno pravico trdil, da prehajajo med Trstom in Carigradom slovanska narečja

skoraj neopaženo drugo v drugega tako, da se tako določi i kje se neha hrvatski in začenja srbski i kje se neha srbski in začenja bolgarski. Predno je slavni Vuk Karadžić takorekoč šele vstvaril srbski književni jezik, ni bilo med Srbom in Bolgarom bistvenih razlik. Oba naroda sta se posluževala tudi v prosvetnem in zasebnem življenju iste staroslovenske cirilice, ki ju v cerkvenem oziru še danes družijo. Žal, da je možem, ki so si pridobili zaslug na izoblikovanju srbskega in bolgarskega književnega jezika, manjkalo dovolj globok vpogled v bodočnost, sicer bi se na podlagi obeh narečji prav lahko ustvaril enoten književni jezik, srbobolgarsčina, oziroma bolgarosrbohrvaščina, jugoslovenščina. Ravno tako problematične so zasluge slovenskih in hrvatskih Ilircev, v kolikor se tičejo izoblikovanja posebnega književnega jezika za Hrvate, in zopet drugega za Slovence. Za časa Gaja in Vraza bi bilo prav lahko mogoče ustvariti enoten slovenskohrvatski književni jezik ter nas Slovence s tem asimilirati v jugoslovenstvo. Na tem se je tudi dosti poskušalo, žal radi trdoglavosti nekaterikov brez uspeha. Takrat se še nismo mogli sklicevati na visoko razvito literaturo, ki bi radi tega trpela in na tehnično neizvedljivost v šolskem oziru, ne glede na spontan odpor, ki bi ga danes spričo kulturnega napredka narodne mase tak eksperiment moral izzvati. In ostal bi to samo eksperiment ker danes kaj takega ni več mogoče. Zato se je treba sprijazniti z dejstvi, ki obstojajo, in na tej podlagi najti pot do sporazuma med brati.

Toda nazaj k stvari: isto kar sem navedel tu za večji, to je za srbski del Makedonije, velja tudi za oba manjša, ki sta pod bolgarskim in grškim gospodstvom. Zlasti Grčija je uvedla v svojem delu Makedonije režim, ki se v ničemer ne razlikuje od fašistovskega na južnem Tirolskem in v Julijski Benečiji. Poleg socialne bede prihaja tu še nasilje v nacionalnem oziru v pošte, o katerem se v srbski Makedoniji pravzaprav ne more govoriti ali vsaj v tej meri ne. Kajti v srbski Makedoniji se poslužujejo v javnih uradih, v prometu in v šoli napram domačinu jezika, ki ga ta v vsakem slučaju razume in ki se ga z malim trudom tudi pismeno nauči, medtem ko se grški Makedonec čuti povsod tujca, in mu je grščina absolutno tuj jezik, ki se mu vsiljuje. Na njegova rodna tla naseljuje

vlada stotisoče grških beguncev iz Male Azije, da je resno ogrožen slovanski značaj tega dela Makedonije.

Mnogo se je že razpravljalo in pisalo o makedonskem vprašanju in mnogo uglednih evropskih mož ga je že skušalo proučiti na licu mesta, a rezultati takih ekspedicij v zagonetni Balkan so večinoma ostali nepopolni, enostranski, srbo ali bolgarofilski, katero pot si je pač dotičnik izbral do Makedonije, ali skozi Beograd ali skozi Sofijo. Še celo tako dober poznavalec jugoslovanskih prilik kakor je Herman Wendel, je zrl do nedavna ta problem skozi beograjska očala, dasiravno se je parkrat osebno mudil v Makedoniji. Ali da se zamore spoznati razmere v kaki pokrajini in dušo njenega prebivalstva, ne zadostuje že par izprehodov in par intervijev, kakor je menil pred kratkim časom naš minister notranjih poslov dr. Korošec, ki je mogel po dvanedevnem inšpekcijskem potovanju po Makedoniji in po zaslišanju tamošnjih vladnih komisarjev izjaviti, da je med vsemi pokrajinami v državi Makedonija najbolj varna in njeni prebivalci z režimom najbolj zadovoljni. A komaj se je vrnil v Beograd, ga je presenetil solidaren protest radikalnih in demokratskih poslancev iz južne Srbije proti njegovemu netočnemu in tendencioznemu poročanju, in po njegovem odhodu iz Makedonije se

vrše preko nje bombni atentati in smrtne obsodbe kakor prej.

Z zadovoljstvom moremo ugotoviti, da je tudi Hermann Wendel prišel v tem vprašanju do edino pravilnega zaključka, ko piše v svojem članku „Jugoslovansko jedinstvo“: Če se bo tu tezi iz Sofije postavljala antiteza iz Beograda naproti, se bo sinteza mogla poroditi edino iz spoznanja, da Makedonci niso ne Srbi in ne Bolgari, temveč Makedoslovani in kot taki Jugoslovani...“ Nadalje citira zagrebško „Crveno zastavo“ ki pravi: „Edini način za rešitev makedonskega vprašanja je, da se v zgradbo jugoslovanske države vzida še četrti ogelni kamen, Bolgarijo. S tem zjedinenjem bi popolnoma izginilo vprašanje čegava je Makedonija, bolgarska ali srbska: bila bi potem del naše skupnosti, del Jugoslavije.“

In nihče ni bolj poklican o tem vprašanju razpravljati kakor zaščitnik svetovnega miru, socializem in socialistična internacionala, ki bo na konferenci svojega odbora za narodne manjšine skušala med nasprotujočima si tezama najti sintezo jugoslovanskega bratstva, sprave in sporazuma za tako zaželeno edinstvo, v katero bi po samoodločbi vstopila Makedonija kot enakopraven, samostojen del jugoslovanske federacije, ki bi naj tvorila nekoč del evropske socialistične zveze. Le na ta način se bo mogla odsekati makedonski hydri zadnja glava.

Ivan Molek, Chicago:

Nezakonska mati

(Sto let po Prešernovi)

*Tebe je treba bilo,
dete preljubo, dete lepo,
meni svobodni deklici,
danes ponosni materi!*

*Naj me preklinjajo, kaj mi mar!
Moja, le moja ti si stvar.
Tudi tvoj oče brez skrbi je,
daleč po svetu le naj gre!*

*Svetu povedati nič me ni sram:
Glejte, predragi, — sina imam!
Mati zakonska, ki srečnejša si,
zglasi, pokaži se, katera si?*

*Srečno ti dete ljubljeno,
moja ljubezen je tvoja samo;
sinček, tvoja mati le zate živi.
sreči, veselju najjinih dni.*

*Tebe je meni treba bilo,
dete presladko, dete ljubo!
Ako potrebno bilo ne bi,
tebe nikdar povila ne bi...*

Ivan Vuk:

Lilija je pripovedovala

(Konec)

Vzbešeno je pogledal mož na svojo ženo in zbežal v sobo, kjer je sedela Nataša in pela pesem malemu detetu.

Zakričal je nad njo in njegove oči so bliskale:

„Ubijem tebe in tvojo sramoto!“

Nataša je objela svoje dete. Tako ga je objela, kakor je objela nekoč lilije, ko je skočil čez ograjo mlad človek. Pogum levinje je zagorel v njenih očeh.

„Ne ubijajte,“ je rekla.

„Sramoto svojo in sramoto nas vseh še braniš? Svoj greh ščitiš?“ je kričal oče.

Vzravнала se je Nataša. V njenih očeh je gorel ogenj.

„Greh,“ je rekla s povdarkom in pokazala na drobno dete. „Ta otrok, v katerem je življenje, duša, kakoršna je v vas, naj bi bil greh? Sramota moja in vas vseh naj bo to novo življenje? Ali je greh biti človek? Ali je sramota ustvariti človeka? V katerem je duša, vekomaj neumrjoča, nerazdeljiva, večno čista? Kako more tista, ki je od vekomaj, stopiti v greh, kako more tista, večno čista, bivati v sramoti? Ona, ki je eno in isto, kar je Bog?! Ni potem vse naše življenje en sam neizmerni greh, ena sama neizmerna sramota? Ni potem Bog sam tisti greh, ni potem on sam tista sramota?... Sodite oče! Pred tem drobnim otrokom vas sprašujem, da bo duša njegova slišala obsodbo svoje duše, da bo čutilo njegovo telo obsodbo lastnega telesa. Zakaj dete, ki ga kolnete, ste vi sami!“

S stisnjenimi zobmi je šel oče iz sobe hčerine. Ni upal udariti po samem sebi.

Tisti dan, ko je dete, rojeno iz Nataše, stopilo na svoje šibke, majhne noge, so bila odprta vrata v sobo očeta Nataše.

Nepoznana je bila otroku cesta za odprtimi vrati se risajoča.

Z drobnimi rokicami se je oprijelo dete stene in stopilo na prag.

„Kam vodi tista cesta, vsa ravna in gladka, ki jo je videti,“ je pomislilo dete v daljni globini svoje duše, tako daljni, da ni mogla prehoditi misel do jezika, da bi jo izrekel. A ona, v daljni globini govoreča mu je govorila:

„Poglej!“

Tiho so stopile otroške noge deteta v sobo. Ni slišal oče Nataše njegove bli-

žine. Zakaj daleč je bil že on od otroških let, da bi slišal njeno bližino in otopela so že njegova čustva. Dete je pogledalo nanj in njegove oči so blestele, kakor blestijo zvezde. Zdelo se je detetu, da vidi velikega otroka, o katerem se mu je sanjalo, ko je spal v naročju svoje matere.

Obrnil se je oče Nataše. Bližina deteta je bila, ki se ga je dotaknila na skrivaj in obrnila njegovo glavo.

Ko je zagledal dete, so njegove oči zabliskale od gnjeva. Vstal je v vsej svoji moči.

Dete pa, vse začudeno, da je ravno tak, kakor ga je videlo v sanjah, je dvignilo majhne, drobne ročice, zamahalo ž njimi, kakor je delalo v sanjah in vzkliknilo radostno, kakor je slišalo vzklikati svojo mater, ko ga je laskala in poljubljala:

„Ti... ti... ti...“

Gnjev v očeh očeta Nataše je ugasnil, kakor da je pihnil veter, silen in mogočen. Zdelo se mu je, da je v tistem otroškem smehu in krik slišal poznani glas, svoj lasten smeh in krik iz davnih dni.

Mehko, kakor otrok je rekel:

„Kako si prišel k meni in kaj te je gnalo v to sobo, ko pa še nisi nikdar bil tukaj?“

Dete je mahalo z rokicami in se smejalo:

„Ti... ti... ti...“

„Pozdravlja me s svojim jezikom otroškim,“ je pomislil in ginjen je bil, ko se je zavedal tega. „Tudi jaz ga moram pozdraviti, tako, kakor pozdravlja on, da me bo razumel.“

Močan človek se je spustil pred otrokom na kolena, da bi mu bil podoben in se smejal in govoril:

„Ti... ti... ti...“

Dete je stopilo na njegova ogromna bedra in poglobilo svoje drobne roke v temnem gozdu njegove brade in vriskalo. On pa, oče Nataše, je odpiral usta, lovil z njimi drobne roke, vse mehke in vzklikal z otrokom:

„Ti... ti... ti...“

Kakor ogromno brezdno, polno belih, ostrih pečin in skal, so se zdela odpirajoča usta močnega človeka drobnemu detetu. Z zanimanjem je segalo z

drobnimi rokicami v tisto brezno in se dotikalo belih skal...

Zatrepetalo je srce Nataše od strahu, ko se je ozrla.

Dete, pravkar igrajoče se v sobi, je izginilo.

„Kam,“ se je vprašala v mislih in v srcu in oči so se ji ustavile na odprtih vratih očetove sobe. Do nje je pribežal znani krik otrokov.

„Ti... ti... ti...“

Kakor da jo je prijel za roko tisti glas, je stopala za njim. V očetovo sobo, njenim nogam prepovedano od tistega dneva, ko je ustvarila novo življenje.

Zdel se ji je čudež, velik in nerazumljiv tisti prizor, ki ga je videla. Na tleh se je igral krepak, dozoreli človek s slabotnim, komaj življenje slutečim. In oba sta govorila drug drugemu z enim glasom in z eno besedo:

„Ti... ti... ti...“

Nikdar še ni videla Nataša takega prizora. Zakaj njen oče je bil poln mržnje k nji in k otroku. A sedaj naenkrat se igra ž njim, kakor da sta prijatelja od vekomaj.

Ona ni vedela, da je mržnja, zasevša se v človeku podobna slabemu, razgretemu zraku v zaprti, spalni sobi. Odpreti treba vrata in okna in slab zrak izgine in soba je zopet čista in svežega, zdravega zraka polna. Ona ni vedela, da je mržnja produkt gorenja ognja ljubezni, dim, ki se plazi po ognjišču, da bi zadušil plamen. Ne ljubi namreč materija materije, ker se boji za svoje prvenstvo. Zakaj materija hoče zapovedovati nad materijo, telo nad telesom. Prah zemlje nad prahom njenim. Vse pa, kar je materijelnega, je podvrženo neprestanemu izmenjavanju. In v tistem izmenjavanju, pomlajevanju življenja, je obnova oblike in nje izpopolnjevanje, kar je smrt stari obliki.

Nataši so blestele oči v prečudni radosti.

Tiho je stopila k obema igrajočima se človekoma in ju objela s svojimi ljubečimi rokami.

Zganil se je njen oče. Zardel je od stida. Zakaj sovraštvo je poglalo kri po njegovih žilah.

Ali detece je prišlo z drobnimi rokami za njegovo brado in vzklikalo:

„Ti... ti... ti...“

Tedaj se je nasmejal oče Nataše. Veselo, glasno, kakor se že ni smejal davno

in vzel otroka v naročje, govoreč:

„Ti... ti... ti...“

Od tiste ure sta bila nerazdružljiva prijatelja, silni, dozoreli človek, oče Nataše in majhen, komaj se razvijajoči, otrok Natašin.

Prvikrat je bilo, ko je oče vprašal svojo hčer:

„Kje je on, ki je vzbudil to novo življenje?“

Nataša ni vedela odgovora in nikdo ga ni vedel. Zginil je na cesti, nikdar se vračajoči.

„Goljuf“, je rekel oče.

Nataša je odgovorila:

„Ne, oče!... Človek ne more biti goljuf. Zakaj ni goljufov med ljudmi. Tisti, ki nosijo to ime, to so blodne luči, od katerih je ušla tista oživljajoča sila večno živeča. Oni so mrtev prah, trepetajoč še v trepetu zraka, ki se sveti z ostanki tuje, ukradene svetlobe. A on, ki je vzbudil življenje mojemu detetu, Vašemu vnuku, ni goljuf... Zakaj, ljubezen je bila v njem in v meni. Mnogo noči so bile solzne moje oči zato, ker je najina cesta šla v ne vrnišvo se stran. Zakaj hrepenenje telesa me je vleklo k njegovemu, kakor vlečejo silna magnetna polja lunina k sebi šumeče morje, da stoka in plaka v svojem hrepenenju. Pa so prišli dnevi, da sem se umirila. Saj sem v otroku gledala njega. On je vzbudil v meni novo življenje in mi ga dal v spomin. On mi je dal v tistem novem življenju, iz mene porojenem, samega sebe in svoj lastni „Jaz“ gledam v njem. Zakaj bi ga držala priklenjenega na se, če pa mu je pisana druga cesta. Kako bi ga mogla proklinjati, da bi tisto prokletstvo ne zadelo mene in moje lastno dete in vas in mater? Zakaj mi vsi, vi, mati, on, moje dete in jaz smo eden in taisti prah, oživljen z eno in taisto nerazdeljivo silo...“

Ko je dete prvič prišlo na vrt, je prišlo s svojim dedom. Z roko v roki sta šla in čudno — veselo je bilo gledati majhno drobno rokico v široki, krepki dlani.

Takrat so cvetele lilije belosnežne, moje sestre, kakor so cvetele vsako leto, ko je prišel njih čas.

„Ali jih vidiš,“ je rekel ded. oče Nataše in njegov glas je bil mehek, laskajoč. ko je stopil z otrokom k lilijam.

Otrok pa je z drobnimi ročicami odlomil lilijo in jo vso belosnežno, podal dedu, govoreč z otroškim glasom:

„Na...“

Prvič v življenju je bilo, da so mu podali lilijo. Prvič v dolgem življenju. Ne žena, ne hčer, ne prijatelji, nikdo ni nikdar odlomil lilije, da bi mu jo podal.

Orosile so se njegove oči, tiste moške, ki so se orosile tako nerade. Prijel je lilijo in poljubil dete.

Z okna sobe pa je gledala žena in Nataša. Obema je bilo veselo in radostno.

Ko se je ozrl ded v okno in videl vesela lica žene in hčerke in njune blesteče oči, je dvignil podarjeno lilijo in ponovil veselo, z od radosti drhtečim glasom, besede otroka:

„Na.“

Otrok pa je stopil v sredo med cvetoče lilije, ves skrivši se v njih in se jih dotikal z drobnimi rokami: Slišali so se izmed cvetov njegovi veseli, otroški vzkriki:

„Ti... ti... ti...“

„Pozdravlja jih,“ je rekel ded k oknu, „kakor je pozdravljal mene.“

Nato pa se je sklonil k lilijam. Njegova brada, uže bela, se je pomešala z belosnežnimi cveti lilij... —

*

Tako je pripovedovala lilija belosnežna, v naročju mlade deklice, moje prijateljice ležeča in obmolknila.

Ona pa se je sklonila k lilijam in vprašala:

„Kako si, lilija belosnežna, zvedela za to zgodbo?“

A lilija je molčala, kakor bi nikdar ne razumela človeškega jezika.

Ozrla se je prijateljica v moje oči.

„Zakaj ne govori?“

„Kdo ti odgovori na to,“ sem odvrnil, „ko pa ni nikogar, ki bi vedel. Zakaj naše oči so slepe in naša ušesa so gluha, da bi videle in slišale veliko resnico, katera je v nas in okrog nas... Morda je ona tista Nataša in nama je povedala svojo zgodbo, ko so bila odprta za hip najina ušesa. Njen prah je bil tako čist in svet, da je iz njega večna sila vzbudila lilijo, krasnejšo, kakor ni bil niti sam Salomon kralj v vseh svojih kraljevskih oblačilih.“

Še tesneje je moja prijateljica stiskala k sebi belosnežne lilije in jih poljubljala z iskrenim, toplim, sestrskim poljubom. Na vzhodni strani pa se je porudečilo nebo in oznanjevalka dneva je pobožala lice moje prijateljice in belosnežne listke lilij z zlato-rožnato roko...

Rupert Hughes:

Dete Silvije Pankhurstove*

(Rupert Hughes je ameriški novelist in filozof ter „enfant terrible“ za moraliste starega kova. V politiki je demokrat, v filozofiji pa agnostični svobodomislec. — Op. prev.)

Silvija Pankhurst je spet v časopisih in ponovno terorizira stari svet s svojimi drznimi idejami.

Zdaj, ko bodo volilke v Angliji vsak čas nadštevile volilce, se zdi piscu, kakor da bi brskal daleč nazaj po predzgodovini, kadar pokliče v spomin one dni, ko je agitacija za žensko volilno pravico zgrajala vse dobre zaščitnike družinskega ognjišča. Komaj dvajset let je tega, ko so bile Silvija, njena sestra in njena mati skoro vsak dan aretirane, ker so hudobno in naravnost ateistično izjavljale, da nočejo ostati tam, kamor so pobožni in konser-

vativni ljudje tiščali ženstvo: v ledenici, ki se imenuje dom.

Isti ljudje, ki danes iztezajo roke k nebu in škripljejo z zobmi vsled gotovih novih nazorov, so že pozabili, kako so pred dvajsetimi leti škripali nad Pankhurstovo in njenima hčerama. Silvija Pankhurst ima zdaj volilno pravico, torej bi morala biti zadovoljna. Pa ni... Silvija je napovedala novo revolucijo. Kaj hoče zdaj nesrečnica? Oh, izvršila je napad na vse, kar je svetega... Pod tem „svetim“ se navadno skriva vse, kar je „običajnega“ in predpotopnega.

Najnovejša deklaracija Silvije Pankhurstove, ki je pretresla in skoro vrgla v nezavest ne le konservativce, temveč tudi mehke radikale, se glasi, da je porodila nezakonskega sina in njegovemu očetu se ni treba brigati zanj, svetu pa še manj. Hladnokrvno, toda ponosno je naznanila, da je neporočena mati...

* Silvija Pankhurstova je najstarejša hčerka Emmeline Pankhurstove, umrle 14. junija t. l. Gl. Listek!

Prej so imele neporočene matere navado, da so rekle — če so sploh kaj rekle — da so bile zapeljane pod pretvezo ženitve, ali da so bile brez moči v rokah zapeljivca in javno so obujale kes ter prisege, da bodo zanaprej „poštene“. Silvija pa je tako daleč od te stare, častitljive navade, da odprto izjavlja, da ni bila prav nič zapeljana, pač pa je ona namenoma in hoté „zapeljala“ otrokovega očeta. Sploh noče povedati, kdo je oče in pravi, da je on le biološko odgovoren, vso drugo odgovornost je pa prevzela ona. Silvija pravi, da ime očeta ni stvar javnosti in njegovo dete ni njegova skrb. Njena ideja je, da žena ne sme biti postavno navezana na moža, pa je — kakor poročajo listi — naznanila svetu, kakor da je porodila človeštvu novega odrešenika:

„Moj sin je otrok srečne unije ljubezni in dolgotrajnega prijateljstva dveh oseb, ki se imata radi. Neverjamem, da je evgenično ali pošteno, če se rode otroci, ki niso sad naravne ljubezni med roditeljema“.

Taka je razlika med nezakonskimi materami starega kova in materjo Silvijo Pankhurstovo.

Otroku je dala tri imena: Richard po svojem očetu, Keir po velikem angleškem socialistu Keir Hardieju in Pethick po pokojnem Lawrencu Pethicku, zagovorniku ženskih pravic.

Potres, ki ga je povzročila Silvija, bi bil morda večji, ako ne bi bila malo prej neka Američanka istotako ponosno naznanila javnosti, da si je izbrala tujca in ga naprosila, da ji pomaga dobiti otroka. Druga sloveča žena, ki je pred kratkim umrla, ni tudi nič tajila, da je bila mati, čeprav ni bila poročena.

Kaj si morajo ortodoksni ljudje misliti o miss Pankhurstovi?

Milijoni se drže kot klop svečanega prepričanja, da je materinstvo izven zakona smrtni greh in da je zakon zakrament, ki ga more le smrt razvezati. Zakoniki mnogih dežel so polni naravnost divjih paragrafov, ki ukazujejo ženi, da se mora udati le enemu možu, dokler je živa ali dokler je on živ. Tu pa pride zaslužna ženska, po vsem svetu znana, in pove javno, in še pobaha se, da je porodila dete, a z očetom deteta se ne mara poročiti!

Presenetljivo je to, da je ni nihče kamenjal, sežgal na grmadi ali vsaj obsodil na večni ogenj z ekskomunikacijo. Nič se ni zgodilo. Časopisi ne poročajo niti tega, da bi bil kdo s prstom pokazal za njo.

Ljudje kajpada govore o njej marsikaj — saj govore o vsakomur. Vendar se mi zdi, da bi Schubertova skladba Shakespearovih lirike prav zdaj izvalila nasmeš v Angliji. Saj so vam znani oni verzi:

„Who is Silvia? What is she?
That all our swains commend her.
Holy, fair and wise is she;...
Then to Silvia let us sing,
That Silvia is excelling;
She excels each mortal thing
Upon the dull earth dwelling;
To her let us garlands bring.“

Pesem bi seveda morala biti revidirana v nekaterih krogih, ker je jasno, da vsi ljubimci ne morejo reči o naši Silviji, da je „sveta“, še manj jo vsi ljubijo, dasi se lahko reče, da je s svojimi deli predramila zaspani svet.

Kdo se upa prerokovati, da bo danes dvajset let njen čin nekaj tako vsakdanjega kakor je danes ženska volilna pravica?

„Encyclopaedia Britannica“ začne svoj članek o legalnem statusu žene takole: „Pozicija žene v Angliji je bila naravnost revolucionarna med leti 1910 in 1921. V zakonu je bilo malo izpremembe med 1882 in 1918, ali pod površjem se je nekaj kuhalo in svetovna vojna je naredila sunek, kakršen bi ne mogel priti v mirnem času. Zakon glede lastnine omožene žene iz leta 1882 je bil velik korak naprej; ostanki srednjeveške doktrine, da sta mož in žena v vsakem oziru ena oseba (in ta oseba je mož), so izginili, ko je bilo zakoncema omogočeno, da lahko okradeta drug drugega, če nista več skupaj. Žena danes lahko razpolaga s svojim premoženjem kot mož s svojim.“

V srednjem veku je bila žena smatrana za del moževega premoženja. Sramotno dejstvo je, da v nekaterih krajih Združenih držav in v Kanadi ni ženi še danes priznana gospodarska enakost z možem. Anglija je glede tega naprednejša.

Kot čitaš dalje v omenjeni enciklopediji o borbi za žensko volilno pravico na Angleškem, vidiš, da je ime Silvijine matere in njene sestre Christabel največkrat omenjeno. Človeka zgrabi srd, ko čita, kako so bile te ženske pregnane in

šikanirane samo radi tega, ker so zahtevale volilno pravico.

Danes se pritožujejo žene v angleškem parlamentu, da nimajo dovolj privatnega prostora, nimajo dovolj velikega ogledala in premajhno sobo za čaj! — Jutri bo na Angleškem več volilk kakor volilcev!

Vse to je prišlo v dvaindvajsetih letih in največ po zaslugi stare Pankhurstovke in njenih hčera. Te ženske so strmoglavile tisoče verskih prelatov, vladarjev, svetih listin, postav in etičnih kodeksov. Prekucnile so ves svet.

Mogoče so vzrok spomini, ki so v zvezi z imenom Pankhurst, da se danes ne upajo javno napasti Silvije. Lahko pa je tudi to, ker je zakon sam podvržen danes naravnost silni vivisekciji v vseh delih sveta. Južna Karolina je edina država v ameriški Uniji, v kateri ni zakonska ločitev postavno dovoljena. Pravijo, da žena tamkaj uživa „pravo zaščito“ — medtem pa žene v Južni Karolini potujejo v sosednje države in tam tožijo za ločitev zakona! Mar zato, ker jih zakonska zveza ščiti? — Na drugi strani meje, v Severni Karolini, je sto učenk srednje šole 17. marca t. l. odgovorilo na vprašanje, kaj je njihova ambicija v življenju — in izmed sto je samo šest deklet odgovorilo, da se hočejo omožiti. Ni še dolgo tega, ko je bila dekletu odprta samo ena pot v življenju: možitev; za druge ambicije jih sploh ni nihče vprašal. Poštena ženska ni smela imeti ambicij, razen skupno s soprogom — in to so bili otroci. Danes pa ima poštena ženska otroke, ne da bi se brigala za soproga!

To se morda sliši čudno, toda kdo se upa vstati in nazvati Silvijo Pankhurst nepošteno? Njo, kateri — poleg njene matere in sestre — se ima britanski imperij večjidel zahvaliti za najboljšo revolucijo v svoji zgodovini, ne izključivši ameriške revolucije in odprave zamorske sužnosti?

Ko se je pred Silvijo osmelila neka Američanka naznaniti, da je postala srečna nezakonska mati, so mnogi ljudje hinavsko vzdihnili, da jim je žal za dete, ki ne bo poznalo blagoslova očetovske ljubezni.

Sem sin dobrega očeta in zelo idealne matere, ki sta živela skupaj dolga leta, dokler ju ni na mojo žalost pred kratkim ločila smrt. Poznam krasoto in luksuz dobrega doma — in lahko bi mi

bilo žal, ker bo otrok Silvije Pankhurst, ali kateri drugi otrok, pogrešal ljubezen dobrega očeta. Toda meni je žal tudi onih otročičev, ki imajo pijanca, pijavko, veneričnega bolnika in nepoštenjaka za očeta! Milijone otrok se rodi s tem prokletstvom in Silvijino dete je rešeno nevarnosti onih očetov, ki pretepajo svoje otroke in žene ter jih vzgajajo v krutosti, nepoštenosti in zločinskih navadah.

Strašno obžalujem vse one otroke, katerih očetje in matere se sovražijo, pa se nočejo ali ne morejo ločiti. Žal mi je otrok, katerih matere so slabotne, bolne, v ječi ali na drugi način nesposobne za materinstvo; žal mi je otrok, katerih roditelji so tako bigotni, nevedni, praznoverni, nazadnjaški in tiranski, da ne dajo deci nobene svobode in jo nabašejo z mržnjo in strahom do ljudi in znanstvenih resnic; sploh je danes na svetu še toliko otrok, porojenih iz svetega zakona, ki jih obžalujem, da mi končno ne ostane nobene moči za obžalovanje Silvijinega otroka! Očeta mu bo res manjkalo, imelo pa bo za svojo mater najpogumnejšo, najvplivnejšo, nepremagljivo in pošteno ženo, kakršnih je še malo videl svet. Imelo bo mater, ki odtehta tisoč ali milijon očetov! In kaj hoče še več?

Prijemlje me izkušnjava, da bi nekaj prerokoval. Ako je prošlost barometer bodočnosti in če se spominjam, kaj so vse počenjali nazadnjaki pred dvaindvajsetimi leti s Silvijo, z njeno materjo in z njeno sestro — kako so jih metali v ječo, kjer so potem stradale toliko časa, da so jih izpustili — ni izključeno, da bo ideja Silvije o materinstvu v prihodnjih dvaindvajsetih letih prav tako popularna kakor je danes njena ideja volilne pravice, ki je bila „blazna“ pred dvaindvajsetimi leti. Leta 1906 so čednostni ljudje v Angliji s silo nasičevali Silvijo: dva moža sta jo držala za roke in noge in tretji je izlival mleko v njeno grlo. Vse to je bilo zaman. Ni se pustila nasititi na barbarski način. Danes pravi Silvija — in druge, ki so njenih misli — da se ne da posili nasičevati s staro zakonsko kašo. Kdo jo prisili? Kdo jo bo zdaj držal?

Kdo more zabraniti ženskam otroke, če jih hočejo imeti? Moških bo vedno dovolj, ki radi ustrezajo, če ni nobene odgovornosti...

Zapomniti si je treba tudi to dejstvo: V starih časih so ženske morale imeti moža, ako niso hotele stradati ali biti za

sužnjo. Bil je tragičen problem za ženo, ki je ostala vdova z otroci, če se ni mogla ponovno omožiti. Danes so ženske bolj in bolj gospodarsko neodvisne. Na razpolago so jim vsi poklici, službe, časti in karijere z dobrimi plačami, da jim ni treba iskati soproga radi eksistence. Ako si moderna samska ženska poželi otroka, jo stane manj kakor dragocen kozuh. V Ameriki so ženske, ki imajo čez 100.000 dolarjev letnih dohodkov; na milijone jih je, ki zaslužijo povprečno toliko kot moški. Kdo torej pravi, da te ženske ne morejo roditi otrok, če se prej ne omože?

Naj vam bo prav ali ne, če se strinjate z menoj ali ne, z eno stvarjo se morate sprijazniti prejkoslej — rojstna naznanila

v časopisih, pod katerimi ne bo očetovega imena, se bodo množila od dne do dne. Nezakonski otroci sicer niso nič novega. Rode se že od pamtiveka, ampak matere so take otroke v zelo velikem številu zadavile ali pustile na tujem pragu. Vse to je že staro. Kar je novo, je to, da moderne nezakonske matere ne bodo davile ali drugače zavrgle svojih otrok — pač pa se bodo ž njimi ponašale in jih ljubile kot punčico svojega očesa. Napolnjene najdišnice bodo sčasoma zaprle vrata. Ali vam bo žal tega? Ali vam bo žal nezakonskih mater, ki so detomorilke? Meni prav nič! Živela nova mati, ki je ponosna na svojega otroka!

Jerome Davis, profesor na univerzi Yale, U. S. A.:

Amerikanizacija Sovjetske Rusije

Pred nekaj meseci je prišlo iz Rusije v Ameriko dvajset zabojev zlata v vrednosti petih milijonov dolarjev. Ameriška vlada ni hotela oceniti tega zlata. Pred šestimi leti je imelo zvezno zakladništvo manj oholosti: sprejelo je od sovjetov za dvanajst milijonov dolarjev zlata, ki je bilo brž pretopljeno in vnovčeno kot plačilo za žito.

Dejstvo, da je sovjetska vlada poslala v letu 1928 toliko zlata v New York, je važno, ker simbolizira proces amerikanizacije, ki je danes v teku v Sovjetski Rusiji.

Ameriška javnost se ne zaveda, da se vrše kolosalne ekonomske izpremembe v Rusiji z ameriško pomočjo. Niti tega ne vemo, da imajo Združene države kljub nepriznanju in oviram vsled nepriznanja sovjetske vlade sto odstotkov več trgovine z Rusijo kot so imele za časa carskega režima! Zadnje leto smo stržili za sto milijonov dolarjev. Sovjeti imajo v Ameriki štiri velike trgovske korporacije in ena teh, Armtorg, je lani kupila surovin za osem milijonov, poljedelskih strojev za šest milijonov in industrijske opreme za enajst milijonov dolarjev. Druga družba — Vseruski tekstilski sindikat — je naročila mesečno povprečno za tri in pol milijona dolarjev bombaža.

Vse to blago mora biti plačano na neki način. Deloma plačajo ameriški tu-

risti, ki v vedno večjem številu obiskujejo Sovjetsko unijo vsako poletje. Ko sem bil zadnjič v Rusiji, so mi povedali, da nas je tisoče in poplava raste. Ker vsak obiskovalec potroši stotine, če ne tisoče dolarjev, je skupna vsota zelo velika.

Deloma krijejo sovjetski izvoz: kože, volna, krzno, lan, les, kavijar, orehi, gobe, rudnine in drage kovine kot platina in zlato. Ruske trgovske organizacije so v letu 1927 prodale tega blaga Amerikancem za več kot dvajset milijonov dolarjev.

Ameriški konservativci so vneti za šport — preklinjanja boljševikov. Videl sem Američanke, ki so izrekle željo, da bi bil zadnji komunist mrtev, medtem pa so se nevede gizdile s kozuhovino, katero so poslali boljševiki in jedle orehe in suhe gobe, ki so jih nabrali ruski komunisti!

Sovjeti plačujejo ameriške račune tudi s „tekočim zlatom“; to je z oljem, ki se prodaja v Ameriko potom Standard Oil Company. V prejšnjem letu je celo Francija kupila za deset milijonov dolarjev sovjetskega olja za svojo vojno mornarico.

Amerika ne ljubi boljševikov zaradi konfiskacije privatne lastnine. Faktično je Moskva ponudila poravnavo vseh ameriških terjatev, ali naša vlada še vedno čaka. Medtem pa, ko naša vlada čaka — dobivajo ameriški kapita-

listi kontrolo nad najboga-tejšimi lastninami Sovjetske unije.

Prvi je kapitalist Narriman, ki je dobil 22 letno koncesijo mangana v ruski Georgiji. To je kratka doba, boste rekli. Res je — toda Marrimanovi inženirji so mi povedali, da po dvajsetih letih ne bo več manganove rude v Kavkaziji. Približno milijon ton rude so vzeli iz zemlje v zadnjih dveh letih in eksport minulega leta znaša dvanajst in pol milijona dolarjev. A to ni vse, da Marriman čisti sovjetsko zemljo mangana, on tudi trenira Ruse v ameriški tehniki. Navadni ameriški ljudje bi strmeli, če bi znali, kako se Amerika upleta v rusko življenje.

Zlati rudnik Lena v Sibiriji je le delna ameriška koncesija, vendar se ne sme prezreti. Tam je 12,500.000 dolarjev ameriškega kapitala in prvo leto koncesije so producirali 17,964 funtov zlata. Ameriški kapitalist Vint ima koncesijo v nekem drugem zlatem rudniku v Sibiriji, ki mu donša ogromen dobiček — in koncesija poteče šele leta 1944.

Američani so opremili prvo svin-ceno topilnico v Rusiji in takoj prvo leto so dobili 50 odstotkov več produkta kot so pričakovali. Že od leta 1921 proizva-jajo Američani azbest na Uralu. V juniju 1927 je American Aluminum Company sklenila s sovjeti tridesetletno pogodbo za iskanje in kopanje aluminijeve rude. Američani danes producirajo kisik, dušik, acetilin, jeklene samokolnice in druge reči po vsej Rusiji. Drugi ameriški kon-cesijonar, po imenu Nammer, je odprl to-varno za svinčnike. Njegovi svinčniki nad-kriljujejo vsak produkt te vrste v Zdru-ženih državah. Marsikdo, ki bi bil videl pogoje njegove koncesije, bi bil rekel, da je Nammer norec. Pogoji so bili, da Nam-mer zgradi in opremi kompletno tovarno na svoje stroške in po desetih letih izroči tovarno z vsem sovjetski vladi brez vsake odškodnine! Ako hoče narediti kaj do-bička, mora prodajati svinčnike cenejše kot prodaja sovjetski trust svoje izdelke in sovjetska cena je bila eno tretjino nižja kot je on računal na svojo najnižjo ceno, ki je mogoča. Zraven tega je moral dati deset odstotkov dohodka sovjetom ne glede na izgube, ki jih naredi; dalje mora plačevati osem odstotkov davka od či-stega dobička in 50 odstotkov od vsega nadaljnega profita. — Hammer je spre-jel te pogoje! Ko je ob koncu prvega leta

plačal vse davke in druge obveznosti, mu je ostalo milijon rubljev čistega dobička! Kako se je zgodil ta čudež? Hammer je uvedel ameriške metode. Njegova tovarna ima najmodernejše in najboljše avtomatične stroje in — beležno uro za delavce. Importiral je najboljši ameriški les in barvo. Lahko je torej konkuriral z in-ferijornimi ruskimi tovarnami. Sovjetska vlada mu je ugodila z „republičansko“ carino na inozemske svinčnike in to mu je dalo — monopol na svinčnike v Rusiji. Njegovi svinčniki so boljši in cenejši. La-hko je izpodrinil domači izdelek. Delavci v njegovi tovarni so bolje plačani kot oni v sovjetskih delavnicah, zato pa Hammer zahteva več dela od njih. V njegovi to-varni je beležna ura — in kdor je kasen, izgubi na mezdi. Njegova tovarna je prava šola ameriške tehnike in ameriških me-tod za sovjete.

Nedolgo tega je ameriška skupina s Percivalom Farquharjem iz New Yorka na čelu dobila koncesijo, ki je do danes največja. Skupina ima zgraditi ogromno jeklarsko tovarno v donskem bazinu, ki bo stala 40 milijonov dolarjev. Američani dajo kapital na šestletni kredit, ko pa po-teče doba, lahko tirjajo svoj denar ali pa podpišejo pakt dvajsetletnega posojila in vzamejo dobre železniške in mineralne koncesije. Ta koncesija v ruski jeklarski industriji pa ni prva. Freyn Engineering Company v Chicagu ima pogodbo s so-vjeti, ki je zanimiva zaradi svoje tehni-čne strani. Družba gradi tovarne po svo-jem lastnem načrtu in pod nadzorstvom svojih izvedencev, sovjetski izvedenci pa samo pomagajo in se učijo od ameriških. Druga šola za amerikaniziranje Rusije.

Tvrdba Stuart, James & Cook iz New Yorka nadzoruje sovjetsko premogovno industrijo in ima pet ameriških, visoko kvalificiranih inženirjev stalno na delu v Rusiji. Sovjetski južni jeklarski trust je najel Alen & Gracia Co. iz Chicaga za konzultacijo pri svojem poslu. Ford Mo-tor Company in General Electric Company imata tudi svoje eksperte v Rusiji. Ford celo vežba več sto mladih ruskih boljševikov v svojih tovarnah v Detroitu.

Mugh L. Cooper, graditelj ogromnega Muscle Shoals jeza v Združenih državah, zdaj nadzoruje konstrukcijo elektrarne v Dnjepru, ki bo največja na svetu. Jez bo 2300 čevljev visok; vsa zgradba bo imela 1,400.000 jardov zidine — 15% več kakor sloveči jez na Nilu.

Cooper mi je rekel: „Elektrarna, ko bo gotova, bo proizvajala najcenejšo elektriko na svetu. Večje važnosti kot vsa električna sila, ki bo tu nagromadena, pa bo izobrazba ruskih strokovnjakov v ameriški tehniki, ki jo absorbirajo v teku konstrukcije. Takoj, ko sem prišel sem, sem spoznal kolosalno sovjetsko potrato; na tisoče in tisoče dolarjev zmečejo v vodo. Ako se nauče graditi na znanstveni način, lahko zgrade čudeša in tedaj bodo amerikanizirani“.

Amerikanizacija Sovjetske Rusije pa ni samo v tehniki in metodah, marveč tudi v idejah, ki se prijemljejo ne samo ljudske mase, temveč tudi voditeljev. V Moskvi so mi povedali, da je Lenin rekel: „Komunizem mora fordizirati industrijsko življenje Rusije v službo vseh“. Čudno je res, kako je Ford idealiziran v Rusiji. Njegova biografija v ruščini se nahaja v vsaki vaški knjižnici. Ruska moška mladina sanja o inženirstvu, avi-

jatiki in znanstveni efijenci v ameriških slikah. — V šolah kopirajo „projektne metode“, „Daltonov načrt“ itd., o katerih je danes več znanja v Rusiji kakor v Ameriki. Ameriški profesorji kot Kilipatrick, Counts, Washburn, Dewey in drugi so že stari znanci v sovjetski deželi; vsi so že bili povabljeni ali pa so že bili tam. Baš pred kratkim so boljševiki povabili v Moskvo naše vodilne strokovnjake v penologiji, ki so George W. Kirchwey in drugi. Kirchwey, bivši dekan fakultete prava na Columbiji in zdaj vodja šole socialnih zadev v New Yorku, je povabljen v Rusijo, da si ogleda sovjetski sistem zaporov — in svetuje kaj boljšega.

Po mojem desetletnem preučevanju Rusije in po četverih obiskih sovjetske dežele izza revolucije sem trdno prepričan, da nobeno drugo ljudstvo se danes tako ne zanima za Ameriko in tako rado ne posnema nas kot baš rusko. Vzlic svojim revolucionarnim formulam in komunistični propagandi hrepeni Rusija najbolj po najboljši tehniki kapitalistične Amerike.

Po Ernestu Preczangu prevel F. Kozar:

Svoboda

Človeštva hrepenenja Ti ne zatresh nikdar,
nasilje kruto Te nikdar ni strlo,
Ti znova si vzbudila svoje sile plamteči žar
v srcih ljudskih in sproščenje čakajoče Tebe

ni zatrlo.

O, često veje so Ti bile strte, Ti drevo cvetoče,
od bliskov časa ožgano deblo zeleneče,
iz te nove veje vzrastle so prek zemlje v dalj in šir
in svoje mlado sadje nudiš žejnim ustnam v opojni mir ...

Sovragov roj se Tebi zoperstavlja, srd Ti daje silo v pest
pretečo v višine, ki stoletja jo že žró;
Zajeta od viharjev in krvavih, črnih cest
stojiš Ti tu in molijo k Lepoti Te ljudje.

Ti hlapec uporni, vklenjen v okove dvigni oči,
plani kvišku iz duhovnih spon!
Nad teboj pesem svobode poziva in Ti ori:
Da v Tebi gradi Pravice bodočih se tron.

F. Kozar:

Dognanje

(Iz cikla: Fragment vprašanj)

Da, zdaj vemo vsi dovolj!
 Kar včeraj še bile besede so zločeste,
 ki kljubovale so srca naša, našo bol,
 ki večno išče hrepenenju bele ceste,
 to dnes Resnica je na naši dlani.
 Vsaj noč, ki ždi nad nami
 bratje, verujte rodila bo nam dan,
 ko ustane človek silni iz nas — v mejdan!

Slovo, o slovo, ki jih čas oznanja „Boj, Mir“
 zdaj smo doumeli. Zjekleneli zdaj
 smo v falange neprodinje borcev. In ni od vekomaj
 zapisano, da hlapci smo pijoči robstva pir!

Vendar ves naš apel
 bratje, apel, ki le kričal bi in zvenel
 nam ne pričara svobode svit!
 V srcih naših je skrit ukaz!
 Kdor prvi izvrši ukaz, razsveti naš zenit
 življenja — in obzorja zažare v obraz
 tistemu, ki na žrtvenik Vstajenja
 poklonil svoj credo bo življenja.

France Kozar:

Pesem brez imena

Trudno upiram oči v nedogled
 v hrepenenju, hrepenenju
 in luč prižgal sem življenju
 in zdaj vidim Tebe: Svet.

Vidim te vsega, razgaljen se vrtiš krog svoje osi.
 V vrtenju tem, ko ti svet,
 ti globus, kje so tvoje oči,
 da zazro kako človek proklet
 živi življenje in pije trpljenje,
 da vidi kako hrepenenje
 človeka želi si vstajenja, oaz!
 Da vidiš to temno prokletstvo, kaos vsemirni!
 Da uzreš bolešč, ki jo kaže človeštva obraz
 v grimasah venomer obupno oznanjuje:
 Dajte življenja,
 dajte kruha,
 dajte Svobode!

V nedogled je zastavljen moj pogled
 in večno ti zemlja, ti svet
 mi tvoji zemljani vpijemo:
 Snemi se s svojih tečajev,
 da bo v vsemir zahreščalo
 v dušah človeka vstalo
 novo življenje, novih nam majev.

Ivan Molek, Chicago:

Boleči spomini

Približno takole

je bilo:

Oj zbogom vasica domača!

Zdaj gremo čez lužo po torbo dolarjev

(v treh letih bo polna torbača)

in urnemo se kot baroni.

Hej, očka, za mašo mi dajte, tri maše!

Na moj račun, saj vam poplačam,

da sreča bo večja, dokler se ne urnem

po treh letih.

Odšel je naš Janez

in tekla so leta:

Tri leta v Lorainu, tri leta v Montani;

tri leta pod zemljo, tri leta v jeklarni;

tri leta na farmi, tri leta v Racinu;

tri leta pri plavžu, tri leta pri plinu...

Postaral se Janez, mu siva je glava;

mu sključen je hrbet, dva prsta že manjkata...

— — — — še vedno je torbica prazna!

Težko se spominja, oh, kje so trenotki,

ko dom je zapustil, vasico, očeta —

samo za tri leta, samo za tri leta!

„Hej, Janez, ne daš več za maše?“

„Kaj? Dam vam hudiča!“

Andrej Kobal, Chicago:

Večer v mestnem parku

Zatonilo je solnce za dimnike črne,
umazano rdeči oblaki žare;
po parku prostranem pa pege srebrne
papirja iz trave steptane bleste.

Pevec večerni; kričeči vpijat;
zvezde na nebu: električne luči; —
zrak je okužil podjetnik bogat
s tovarno, v kateri človek se muči.

Čuj prošnjo, noč vlažna, ki legaš na mesto:

Tovarno za vselej zakrij v svoje krilo!

Očisti nam zrak, pometi nam cesto,

da solnce ob zori bo žarko svetilo!

Ivan Molek, Chicago:

Trombonija

(Konec)

Kakor bi sprožil aparat so zaprli vse tovarne in primitivne trombonske delavnice. Naenkrat je bilo vse nižje ljudstvo brez dela in pomanjkanje je postalo splošno. Stroji so morali počivati in ljudje so morali počivati — dasi je vsega manjkalo. Iz stanovanj so metali ljudi na cesto. Velike mase ljudi so se vlekly po deželi, pro-

seč hrane in prenočišča. Tedaj se je zgodilo nekaj groznega. Kakor iz tal so se dvignile velike čete moških oblečenih kot maskare in nosečih orožje, tako orožje, kakršnega imamo na Zemlji samo za pobijanje divjačine in zveri. To orožje so namerili na ljudi... Tekla je kri.

Kri je tekla, bratje, potokoma po

celi Tromboniji. Pobijali so ljudi s krogami, sekali ljudi s sabljami, suvali ljudi z noži, dušili ljudi s plinom, utapljali ljudi v vodi in pekli jih v ognju... Cela naselišča so bila v plamenu in ljudje — možje in žene, starci in otroci — so goreli na živem. Takega trpljenja in takih bolečin si ni mogoče misliti; nihče ne more verjeti, kdor ne vidi na lastne oči. In ne samo to. Nesrečniki so sami podivjali v tej furiji in začeli so se klati med seboj. Narod je pobijal sebe, posiljeval svoje žene, davil svojo deco in trgal samega sebe na kosce... Še starci in starke so znorele. Videl sem stoletno starko, ki se je obesila. Grozno!

Pomagati pa ni smel nihče. Najvišje sodišče (to, to je spaka!) v deželi je pod ostro kaznijo prepovedalo vsako pomoč prizadetim ljudem. Nihče ni smel pokazati usmiljenja. Če se je kdo potegnil za bednike, je bil vtaknjen v posebna poslopja z debelimi stenami in z železnim omrežjem v vratih in oknih. Tem prokletim hišam pravijo Trombonci ječa. In še nekaj sem videl. Med bedniki je bilo vse polno črno oblečenih stvorov, ki so se večkrat še drugače našemili. Porko in Krokodil sta mi pojasnila, da to so oficijelni reprezentanti bogov. In kaj so počeli? Nagovarjali so ljudi, da se ne smejo upreti trpljenju — da morajo mirno in brez godrnjanja prenašati vse muke!...

Strašen teater je trajal par mesecev. Potem pa — kakor da se je nekdo visoko v centralnem stolpu ponovno dotaknil gumba na aparatu — je odnehalo, kot da bi odrezal. Vsa furija besnitve in moritve je prenehala kakor na višji ukaz; zavladata je mrtvaška tišina kot po prestalem viharju. Tedaj pa se je zgodilo nekaj nezaslišanega, kar me je paraliziralo.

Čim se je stroj furije umaknil s pozorišča — ali se je udril v zemljo ali je zletel v zrak, ne morem povedati — je stopil v operacijo nov stroj, ki je priplaval kakor na krilih... Vse sile višjih so se razmahnile po vsej deželi v gigantični akciji dobrodelja (to pojmiyo samo Trombonci). Iz vseh kotov in lukenj je prilezla na plan ogromna organizacija, ki se naziva v trombonskem jeziku „Charity“ (strela naj ubije vse te besede!). Cele množice starcev in mladcev in stark in mladenk so se razkropile po Tromboniji in začele vršiti gloriozno delo usmiljenja...

„Vidiš?“ me je dregnil Krokodil. „Vidite?“ se je posmehljal vampasti Porko.

„Kaj pa je?“ —

„Res težko razumete naloge naše visoke socialne in človečanske politike — saj se vam pozna, da nimate duše in civilizacije, ali nekaj vam že obtiči na robu spoznanja“, me je učil Porko z respektom. „Vidite, stvar gre takole: narod ne sme pozabiti, da sam ne more nikamor in ne zmore ničesar. Narod mora vedeti, da ga brez nas ni. Normalno življenje naroda je, da pada in pada, mi na vrhu smo pa zato tukaj, da narod dvigamo na noge. Le pogledite!“

Nisem le gledal — strmel sem.

Mogočni Babo je dal razglasiti z lepimi besedami, da je treba ljudstvu pomagati iz trpljenja. Vsa Trombonija mora takoj na delo, da se zacelijo rane narodu. Vlada je dala toliko in toliko in mobilizirala je vse zavode usmiljenja in dobrih src za veliki humanitarni posel. Povsod mora odmevati samo ena pesem: „Odpiraj roke, otiraj solze!“ Lačni morajo biti nasičeni, žejni napojeni, bolniki ozdravljeni, žalostni potolaženi in sirote morajo dobiti novega očeta in novo mater... Odpiraj roke, otiraj solze! — In pesem je šla po deželi od meje do meje, klic je šel na vse štiri strani. Odmev je bil velikanski. Besna pošast, ki je še včeraj zasajala kremplje v živo meso in lokala človeško kri, je bila naenkrat največji Samaritan, ki je odprl roke in srce na stežaj... Velikaši, visočani so ljuto tekmovali med seboj, kdo bo bolj pomagal in kdo bo radodarnější z dobrotami. Opazujočemu z onih višjih sfer se ti je zdelo, da je cela Trombonija en sam satorij, v katerem so vsi velikaši in reprezentanti bogov zdravniki in negovalci, vse visoke dame pa streznice — ena sama svilen brisača za otiranje morja solz... In ljudje, trpeči ljudje, so čez noč pozabili... Postali so naenkrat junaki. Njihove rane, črne maroge, udrti trebuh so naenkrat bili simbol oboževanja, simbol, ki se časti, opeva in poljubljuje... Slava ranam! Slava trpljenju! Slava mučenikom! — In narod, ginjen do smrti, je padel na kolena pred dobrotniki. Vzel je miloščino (kakor vzame na Zemlji na vso moč pretepen pes kost), padel na obraz in poljubljeval prah, v katerem so se odtisnili čevlji dobrotvorcev. In pesem zahvalnosti je stresla ozračje: Živel Babo

veliki! Živela porodica! Živeli možje naroda! Živela Trombonija! Te Deum laudamus!...

S studom sem se obrnil proč in hitro zaključil: Dementia praecox!

„Kaj vse to pomeni?“ sem vprašal vse one višje.

Krokodil je odgovoril:

„Zdaj morda razumeš, da trpljenja v resnici ni, niiti! — Vol in hlapec sta se zlenila in vsekali smo oba po lakotnicah — in zdaj sta oba zdrava, prijatelj, zdrava sta kakor divji kozel na planini. Zdaj bosta spet vlekla par let, da bo veselje. In potem —“

„In potem?“

„Pride nov revivalij“.

„Vi torej sami mučite ljudi zato, da jim potem vi pomagate, in pomagate jim zato, da jih boste ponovno lahko mučili?“

Odgovoril je Porko:

„Kakor vidim, vi potrebujete še en teater, da bi razumeli. Nikakor ne morete ali nočete razumeti, da je to civilizacija dvajsetega stoletja, da je tako v pismu in da so tako odredili bogovi, ki so v svoji neskončni modrosti pooblastili nas, da vodimo usodo naroda...“

Vrag vzemi tako civilizacijo, pismo in še bogove! (Tega nisem rekel na glas, ker se ne sme.)

Do tukaj je šlo vse dobro. Dokler sem bil v onih višjih sferah in sem gledal teater Trombonije s te strani, mi ni nihče vezal rok ne jezika. Ali jaz sem hotel videti teater tudi z druge strani, od spodaj, upajoč, da dobim boljše pojasnilo vseh teh blaznosti. Zapustil sem višave in stopil v nižino ljudstva. Šel sem med delavce in poljedelce.

„Zakaj se pustite tako nesramno vleči?“ sem jih vprašal ogorčen.

Gledali so me kakor pri nas punčare v Lindbergha. Potem so se spogledali in vpraševali: „Kaj hoče ta neznani človek od nas? Ali nas hoče spraviti v pogubo?“

Prišel pa je izza mojega hrbta — nisem vedel, da je ves čas vohal za menoj — reprezentant bogov v dolgi črni vreči in pošepetal ljudem: „Ta uči krivo vero! To je hudič, Antikrist!“ (Še danes ne vem, kaj to pomeni.)

To je zadostovalo. Delavci, berači in rekonvalescenti so planili po meni. Ne vem, kaj bi se bilo zgodilo z menoj, da niso prišli našemljeni možakarji in me odpeljali v eno onih vražjih hiš, ki sem jih prej omenil. Zaklenili so vrata in ostal sem sam. Skoro sem se kesal, da sem zapustil srečno in svobodno Zemljo, kjer se niti živini ne pripeti kaj takega.

Drugi dan me je obiskal visoki Porko. Zadovoljno se je smejal in se z obema rokama držal za vamp, da se mu ni tresel.

„Vidite, tako se zgodi z ljudmi, ki niso zadovoljni s tem, kar jim mi povemo — ki hočejo vedeti več kot mi — ki hočejo narod podivjati... Zdaj ozdravimo še vas. Najprvo vas bomo kuhali, počasi kuhali v olju, nato vas bomo pekli v svinjski masti, potem pa sežgali v električnem stolu. Le pripravite se! In Bog se usmili vaše duše!...“

— — — — —
Ne bom vam pravil, kako sem ušel iz tiste luknje in proklete Trombonije. Rečem vam še samo to: O ljudje Zemlje, bodimo veseli, da ni tega pri nas!...

*

Tako je pripovedoval naš Zemljan. Kaj naj rečemo na to? V naših časih velik teh čudes je mogoče, da je naš Zemljan povedal resnico. Ali, če vse to dobro premislimo in pretehtamo — ne moremo jamčiti za njegovo povest. Lahko se je zgodilo, da je mož obolel in se mu vse to samo blede. Ne, ne, čista pamet tega ne prenese! Če je še kdo nespameten, lahko verjame, ampak mi, ki smo previdni in vemo kaj je sol, se ne damo potegniti...

Paolo Bruzzi:

Siromaki

Trije siromaki, —
stari so in v capah
in zima grize ljuta, —
zró v črno nebó, ki obeta sneg.
Vse tri trese mrzlica,
njih zobje udarjajo v sozvočju ž njih srci.

Upognjene in onemogle hrbte naslanjajo
k zidu gledišča bliščečega od luči.
Iz kočij stopajo dame z nožicami vil,
njih kožuhi praskljajo ko žive zveri v gozdovih.
Vstopijo v zlati hram.
Poletje buhne
iz vrat, ki se takoj zapró.

„Kaj je pač tu notri?“ —
Nikoli še niso videli živeti dejanja in pesmi ljudi
na odru gledališča. Od daleč so prišli,
znani so jim le prizori snega in morja in vulkanov
in viharji duše in nebá:
to je bila njih zabava. Danes so le lačni.
In zró na gnojne zemlje padajoče puhteč
iz peči konjev skoro s pohlepno ljubeznijo.
Kočije prihajajo in odhajajo in v črnih cilindrih
predrznih kočijažev se zrcalijo nočne svetiljke.
Bič, žvižgajoč po zraku,
se je doteknil vseh treh obrazov obenem.

Starčki se smehljajo.
Prešerni bič se jih je doteknil brez bolečine.
In ker si ničesar ne morejo razdeliti, si delijo
še vroči puh
na trepetajočih rokah, drug drugemu,
zró na sneg, ki razgrinja
lepo, belo preprogo za kočijo, ko se urnejo.
O, kako bodo drčale brez ropota
in polne zaspanih dam in vonja po rožah!

Oni pa pojdejo dalje po cestah,
po samotnih cestah, brez psov,
in stopo za stopo bodo črtali njih pesti.

Mile Klopčič:

Današnja družba

(Po Heinejevi „Ženski“)

Ona je njega, on njo imel rad,
ona sleparka, on je bil tat.
Kedar mu uspela prevara in šala,
se je vrgla na posteljo in krohotala.

V veselju in šali je dan prešel,
ponoči na njenih je grudih slonel.
Ako so mu v ječi grozila vešala,
je stala ob oknu in se krohotala.

Pa jo je vabil: Pridi nocoj,
ne veš, kako silno hlepim za teboj,
saj veš, da moja bolest je nehala —
zmajala z glavó je in se krohotala.

Zjutraj ob šestih na vešalih umrl,
ob sedmih ga hladni je grob zastrl.
A ona ob osmih se je nažlampala
rudečega vina in se krohotala.

Prof. dr. V. Totomianz:

Osebnost v združnem gibanju

O vlogi posamezne osebnosti v zgodovini se je prav veliko pisalo in razpravljalo. Samo ena edina, precej obsežna knjiga angleškega filozofa in

zgodovinarja Carlyla o herojih in herojičnosti v zgodovini pa je, ki je posvečena temu važnemu vprašanju. Carlyle misli, da je na temelju biografij raznih ustano-

viteljev religij dokazal, da zgodovine, to je predvsem kulturne zgodovine ni „tvorila“ množica, ampak posamezni veliki ljudje. Carlyle primerja množico s čredo, ki ne more najti svoje poti brez pastirja in je neizvedljiva, da bi organizirano nastopila. Bolj razširjeno in bolj moderno razmišljanje pa pravi, da ni v življenju pripisovati individuu, pa tudi še bolj pomembnemu, nobene velike vloge, ker je le produkt gospodarskih razmer.

Oba nazora sta ekstremna. Eden gre preveč na desno in navzgor, drugi preveč na levo in navzdol. Moglo bi se v paralelizmu pod izvestnimi okolnostmi nekako oba spraviti v soglasje, ali namen naš je drug, namreč: s pomočjo raznih primerov pokazati veliko vlogo osebnosti v združnem gibanju.

V življenju pomeni dejanje zelo mnogo, vzgled pa še več. Zakon posnemanja je namreč eden najvažnejših v socialnem razvoju. Znani francoski socijolog G. Tarde smatra zakon posnemanja za najvažnejšega med vsemi socialnimi zakoni. Če je to pravilno, potem ostaja za presojo osebnosti, ki daje dober ali slab zgled, precej možnosti.

Združno gibanje je pred vsem konstruktivno delo množic, ki si hočejo pod pritiskom neugodnih gospodarskih in socialnih razmer ustvariti boljši gospodarski red. Ker je to gibanje množic organsko, ne potrebuje besed, ampak dejanj ter značajev, ki morejo pospeševati vzgojo množic. Druge organizacije, tako n. pr. kapitalistične, skrbijo le za izobrazbo voditeljev in vodnikov; združna pa mora skrbeti prav tako za dobre voditelje kakor tudi za vzgojo množice. V kapitalističnih organizacijah in često tudi v politiki, ima voditelj mnogo več svobode gibanja in lastne odločitve — o nekem modernem političnem vodji so šaljivo govorili, da ga je postavil za voditelja bog v svoji jezi — kot v združnih. Združne organizacije so socialen laboratorij, v katerih more postati vsakdo voditelj, če je zato moralno in gospodarsko sposoben. V akcijski družbi vzamejo direktorja iz svojega kroga, tedaj izmed „bogatih“; v konzumnem društvu, v posojilnici ali podobni zadrugi pa more dobiti vodstvo v roke delavec ali kmetič, če ga člani smatrajo zato sposobnega.

V mnogih deželah so zadruge, ki odkrivajo talente iz ljudskih množic. Saj poznamo velike združne organizatorje in

sijajne pisatelje ter urednike, ki so zrastle iz širokih plasti ljudstva.

Seveda je za združnega voditelja vse več potreba nego za političnega. Ne-le, da mora biti združni voditelj dober govornik; imeti mora odlične moralne lastnosti: predvsem mora služiti pošteno in zvesto svojemu gibanju! Deviza angleških zadrug je: „delaj in čakaj“, to se pravi, da sta za dobrega zadrugarja potrebni poleg pridnosti še velika potrpežljivost in vztrajnost. Združna organizacija pa napreduje tem lažje, čim bolj so ne le njeni voditelji, temveč tudi množice disciplinirane in navajene reda.

Če pogledamo na posamezne dežele, kjer so združne organizacije v vseh oblikah kar najbolj razvite, vidimo da je mala Finska na prvem mestu. Ali je finsko ljudstvo res najbolj nadarjeno, ali je njih književnost ali znanost res tako na višku? Ne! Finci so narod, ki je razvil čut poštenosti, reda in vzajemne pomoči do viška. Združno gibanje vodi tam mož izrednih sposobnosti: prof. Gebhard.

Velika Britanija je prva dežela, v kateri je nastalo združno gibanje v obliki konzumnih društev prav zgodaj. Kapitalistično izkoriščanje je dalo zato povod. Kapitalizem je obstojal takrat tudi v Franciji in Holandiji. In še danes je združno gibanje v teh dveh deželah razmeroma šibko, v Veliki Britaniji pa silno razvito in krepko. Kako to? Mnogo je vzrokov; predvsem je poudariti, da je v Veliki Britaniji združno gibanje, ki ga poznamo pod imenom puritanizem, bilo ono, ki je ljudi vzpodbujalo za vzajemno pomoč in združne organizacije. Med poznejšimi krščanskimi socialisti (ki seveda nimajo nič skupnega s tistimi, ki so privzeli v Avstriji v Sloveniji to ime — op. ur.), ki so odlično delovali v združnem gibanju, opazamo velike osebnosti, najbolj nadarjene in najbolj znane pravnike, anglikanske duhovnike in pisatelje. E. Vansittart-Neale je žrtvoval za združno gibanje vse svoje veliko premoženje in vse svoje znanje in delo. Kot ustanovitelj in tajnik britanske združne zveze je vse življenje delal zastonj. Poleg njega je imenovati: Ch. Kingsley-ja, ki je bil dvorni pridigar in znamenit pisec socialnih romanov, F. D. Maurice-ja, T. Hughesa in F. Ludlowa, ki je iz Francoskega prinesel združne ideje na Angleško —; vsi ti so pripravljali pot uspešnemu združnemu razvoju s peresom in

govori. Bili so to možje iz tzv. višjih slojev, prežeti prave ljubezni do svojega bližnjega. Iz širokih ljudskih množic pa so prišli: znani ročdelski pijonirji, ki jih Luzzatti imenuje „svetnike zadružnega gibanja“ ter F. Mitchel, ki ni samo veroval, da so najboljše moči za izpopolnenje človeštva: vera, zmernost, vzgoja in zadružništvo, ampak se je tudi praktično udeleževal vse svoje življenje.

Dansko zadružništvo, ki je najbolj razširjeno med kmetovalci, nam pripoveduje svoj početek s pravljico o dobrem možu. S. Jørgensen je bil imovit trgovec v kmetiški vasi. Študiral je zadružno misel, ki ga je prevzela in povzročila, da je svojo veliko trgovino izpremenil v konzumno društvo. Ko se je ustanovila zveza konsumnih društev, ji je dal na razpolago vse svoje prihranke.

V Nemčiji vidimo številne zglede pravih zadružnih apostolov, ki niso bili samo organizatorično talenti, ampak so imeli vero v zvestobo v svoje ideje. F. W. Raiffeisen s svojimi kreditnimi zadrugami je našel posnemovalce po celem svetu. Schulze-Delitzsch je prav tako zelo znan. Tudi trije živeči zadrugarji: H. Kaufmann,* H. Lorenz in P. Schlack klešejo s svojim delom v zgodovino.

Na Ogrskem je med ustanovitelji zadružništva eden najbogatejših veleposesnikov grof A. Karolyi, ki je podpiral do svoje smrti zadružno gibanje i duhovno i gmotno.

V Italiji sta med zadružnimi propagatorji dve slavni politični osebnosti: G. Mazzini in L. Luzzati. Prvi je vzdramil zadružniške sile in ustvaril moralično atmosfero, ki je pospeševala porast mladega in

šibkega gibanja. Drugi pa je posvetil zadružništvu svojo genijalno finančno silo in svojo nadarjenost. Kot minister je uplival na postavodajo, da je ugodno presojala zadružništvo; dosegel je precej koristnih pogojev za zadružno delo. — Francija se v zadružništvu ni bolj uveljavila kot Italija, ali ima v svoji sredi moža, ki slovi po vsem zadružnem svetu kot eden prvih zadružnih teoretikov. To je prof. Ch. Gide, ki deluje že 43 let neumorno za zadružno idejo. — Na Lettskem vodi zadružno gibanje W. Sillin, ki jo s svojim visokim idealizmom varuje pred komercijalizacijo in politiziranjem.

Mnogo je še zgledov, ki bi dokazali, da zadružno gibanje tam najboljše uspeva, kjer so na višku tako vodilni možje kot ljudske množice. Prav tiste dežele, v katerih se je zadružno gibanje najbolj razvilo, so tudi vzgojile največje zadružne voditelje. Luzzatti je enkrat dejal, da je izredne važnosti za razvoj zadružništva moralična klima dežele, ki ji baš na severu ni prigovora. Razvoj zadružništva v Veliki Britaniji, na Danskem, Švedskem, na Finskem in v Nemčiji potrjuje Luzzattijev nazor. Znani francoski socialist E. Cabet, ki je l. 1848 napisal znano utopijo „Pot v Ikarijo“, prerokuje v nji, da pride npravni in gospodarski preporod Francije in južnih dežel od severa. — Nemški zadružni apostol prof. V. A. Huber pa je mnenja, da bodo tiste dežele prednjačile v napredku in kulturi, ki bodo najbolj razvile svoje zadružne organizacije.

Za ustvaritev in izomiko zadružnega gibanja pa je potreba predvsem dobrih voditeljev.

Tone Maček:

Mehika

Vsak pismen človek, ki se nekoliko spozna v zemljepisju, ve približno, kje leži Amerika in kateri njen del se imenuje Mehika, in kako je velika. V ostalem bo pa vedel komaj to, da je to dežela večnih revolucij in da je bil tam pred šestdesetimi leti ubit tudi avstrijski nadvojvoda, ko se je proglasil za mehikanskega cesarja. Ko je po odkritju Amerike španski osvojitelj Cortez, pro-

glasil Mehiko za špansko kolonijo in je z ognjem in mečem zatrl tamošnje visoko razvito kulturo indijanskih plemen, Aztekot in Maje, in ko se je raznesel po svetu glas o bajnem bogastvu te dežele, so začele iz stare pobožne in konservativne Španije vreti množice raznih pustolovcev, špekulantov in lenuhov preko oceana, v nadi da si tu na lahek način v kratkem času nagrahijo bogastva. In ti ljudje so začeli med domačim, indijanskim prebivalstvom Mehike razširjati „špansko civilizacijo“.

* Ko je ta članek v tisku, čitamo da je umrl. Glej str. 125!

„Wiener Kirchenblatt“ od 25. III. 1928 piše o tem: „Ko je španski osvojevalec Cortez stopil s križem in mečem (podčrtal prev.) v roki na mehikanska tla, tedaj je tudi kri tekla v potokih; človeške žrtve so bile na dnevnem redu. To se seveda ni godilo toliko iz hudobije kolikor iz zmotnosti, iz neke vrste poganstva, medtem ko kultura Azketov ni bila tako neznatna in je v gotovih ozi-rih kazala celo neko gotovo višino (zlasti v gradbeni in klesarski umetnosti kate-tere ostanke svet še danes občuduje. Op. prev.). Cortez je napravil s svojim do-
brim mečem (! op. prev.) takojšen ko-
nec strahotam njihovega bogoslužjenja (darovali so baje bogovom človeške žrtve, op. prev.) in je začel uvajati civili-
zacijo... Seveda, sami angelji Španci niso bili, bili so pač osvojevalci, gospodarji kolonije. Kolonije brez zlorabljanja si skoraj ne moremo predstavljati (!, ?, op. prev.). Zlorabe so pač tudi bile in Indijanci so morali večkrat trpeti.“

Z osvojevalci je pa emigriral v Me-
hiko velik prebitek španske duhovščine, ki je tu poleg politične oblasti vspostavila svojo hierarhijo in si je po španskem vzorcu kmalu vso oblast podredila. Ven-
dar v nastopanju napram domačinom španske kolonijalne oblasti niso bile tako brutalne in neuvidevne kakor Angleži v severni Ameriki, ki so z jeklom in smodnikom očistili pokrajino za pokra-
jino od slehernega indijanskega življa, temveč so skušale ustvariti iz Indijancev voljno orodje svoje moči, s pomočjo vere. To se jim je v razmeroma kratkem času popolnoma posrečilo. Tako imamo še danes v notranji Mehiki poldivja in-
dijanska plemena, ki z golimi, pobarva-
nimi telesi, plešejo krog ognja svoje ce-
rimonijalne plese, ki pa so slepo vdani katoliškemu duhovniku, kakor so bili pred štiristo leti njihovi predniki vdani svojim žrecom. Duhovščina je ustvarila iz teh ljudi sijajen material za eksploa-
tacija v tej, na prirodnih bogastvih tako bogati deželi.

„Mehikanci, od katerih je še danes 38% čistokrvnih Indijancev, 43% meša-
nih (kreolov, mulatov) in le 19% belcev, so bili katoličani do mozga“. (Wiener Kirchenblatt) Ko pa se je po veliki fran-
coski revoluciji začela vzbujati po Ev-
ropi zavest človečanstva in težnja za svo-

bodo, ni ostalo to brez posledic niti za Španijo in njeno kolonijo Mehiko. Na-
prednejši duh v Mehikancih je kruto ob-
čutil jarem španskega gospodstva in z njim združeno klerikalno zaslužnjenje. Neza-
dovoljnost se je izražala v neprestanih uporih in prizadevanjih za osamosvoji-
tev, po vzgledu severnih Amerikancev, ki so odpovedali pokorščino Angliji in si ustanovili svobodno Unijo.

„Velika nesreča je bila (za klerika-
lizem: op. prev.) da je bil španski kralj Karl IV. premalo energičen, da bi to gi-
banje v kali zatrl. Prvi upor 1810. l. je bil še premagan, ali že 1821. l. ga ni bilo več mogoče obvladati in s tem so se po tristoletni mirni dobi začeli za Mehiko krvavi dnevi, ki so dosegli pod sedanjim predsednikom Callesom svoj višek.“ (Wie-
ner Kirchenblatt)

Gotove sile zunaj in znotraj države so skrbele, da se napredni režim ni mo-
gel nikdar dalj časa vzdržati. Že v sre-
dini minulega stoletja so Mehikanci sprejeli nov zakon, s katerim naj bi se uredila in omejila vloga cerkve v jav-
nem življenju. Po tem zakonu naj bi se izvedla popolna ločitev cerkve od države. Obširna cerkvena posestva, ki so tvorila skoraj polovico vsega ozemlja, in to naj-
boljšega, naj bi se razlastila v prid fak-
tičnim obdelovalcem, javne cerkvene de-
monstracije kakor procesije i. t. d. naj bi ne bile več obvezne, šole naj bi se oprostile vpliva duhovščine in cerkev naj bi bila potisnjena v vlogo poljubnega društva ali humanitarne organizacije, ka-
kor je to v Združenih državah. Poleg tega bi morali zapustiti Mehiko vsi du-
hovniki nedomačini in bi se izvrševanje verske službe dovoljevalo samo duhovni-
kom domačinom, zavedajoč se, da bi bila osamosvojitve mepopolna, če bi se pu-
stilo v cerkvenih zadevah Španjolcem proste roke, ki iz gotovih, lahko umljivih vzrokov, niso skrbeli za domač naraščaj.

Ta zakon je naletel pri duhovščini seve na srdit odpor in proti njemu si je izposlovala intervencijo Francije in pro-
klamacijo Maksimilijana Habsburškega za mehikanskega cesarja, ki pa l. 1867 ni mogel uiti svoji usodi. Šele leta 1877 je klerikalizmu naklonjen general Diaz ob-
vladal zopet položaj v deželi in je dovolil duhovščini, da je do l. 1910 nemoteno iz-
vajala svoje duhovno gospodstvo in uživa-
vala njegove sadove. Tega leta je general

Obregon prišel na predsedniški stol, a tudi njemu je manjkalo odločnosti, da bi dovedel proticerkveni zakon do veljave. Leta 1917 se je na podlagi takojimeno-vane konstitucije, ki je bila tega leta sprejeta v Queretaru, sankcioniral protiklerikalni zakon, po katerem se nadzorstvo nad izvrševanjem verske službe podreja civilnim oblastem, dopušča se samo domača, mehikanska duhovščina, katere število si določajo po potrebi civilne province. Duhovščini se odvzema aktivna in pasivna volilna pravica, dedna pravica in pravica nabavljanja nepremičnim.

Leta 1924 je bil izvoljen sedanji predsednik Calles in njegova vlada je bila prisiljena podvzeti še strožje mere, da uveljavi ta zakon. Duhovščina je zlorabljala pridigo in božjo službo za hujškanje proti vladi, ki je morala l. 1926 izdati stroga določila, kateri duhovniki in na kakih krajih smejo opravljati božjo službo in to vedno le v navzočnosti vladnega zastopnika. Duhovniki nedomačini, ki so se proti temu pregrešili so morali zapustiti deželo. Sedaj je duhovščini ostala kajpada samo še zadnja pot za protiagitacijo, pot nelegalnosti, zarot in odkritih vstaj in ni premišljala, da jo nastopi. Podpirana po gotovem delu severoamerikanskega velekapitala, ki se je hotel v metežu meščanske vojne polastiti mehikanskih petrolejskih vrelcev, je organizirala v deželi znatno oboroženo protiakcijo, ki je zadajala vladi resne skrbi in je šele po velikih njenih naporih in žrtvah splahnela v partizanske poskuse. Zato se ne smemo čuditi, če je vlada proti duhovnikom, ki so vzeli v roke poleg križa še samokres in bajonet, postopala kakor se postopa z navadnimi vstaši.

O vsem tem smo zadnje leto v časopisu dovolj čitali: nenadni organizirani napadi na manjša mesta in pokrajine, napadi na vlake in Transporte, posamezni uboji in umori iz političnih vzrokov, protiakcije vladnih čet. Vse to z ene strani v imenu — Kristusa kralja — in z druge v imenu — svobode in napredka.

Enako kakor Calles, postopa vsaka druga država v obrambi proti notranjim sovražnikom, najsi ima krščansko ali „framasonsko“ vlado. Vendar tako kakor sedaj katoliški tisk psuje predsednika Calles-a, se menda še nobenega državnega glavarja ni nekaznovano psovalo;

kaj vse ima čast biti: Žid, Turk, krvoločen pes, oskrunjevalec, morilec, kuga, paralizirani, pustolovec, lopov i. t. d. in o razmerah v Mehiki se poročajo strašne stvari, da se morajo človeku ježiti lasje na glavi ko to čita. Nero naj bi bil komaj senca tega kar je Calles. Medtem pa isti tisk ne ve nič poročati o preganjanju socialistov in komunistov v takozvanih krščanskih državah, predvsem v državi, kjer ima krščanstvo svoj sedež, in če kaj poroča, poroča v taki obliki, kakor da je to potrebno in samoumevno.

Da izjave predsednika Callesa poročevalcu „Daily Expressa“, po katerih pride v Mehiki na 15.000 prebivalcev 300 duhovnikov, niso pretirane, dokazujejo poročila v katoliških listih samih. Tako piše isti „Wiener Kirchenblatt“ od 25. III. 1928 tole:

„V Mehiki se šopirijo cerkve v zlatu, srebru in žlahtnem kamenju. Balustrada na koru stolne cerkve mehiškega glavnega mesta vsebuje toliko zlata, da se je nekoč 25.000 kg srebra ponujalo zanj. Kip Marije je vreden 70 milijonov avstrijskih šilingov, slavnostna monštranca vsebuje 5.862 diamantov, 2653 smarag-dov, 664 rubinov, 106 ametistov in 8 safirov; veliki kelih nosi 1676 diamantov in najnavadnejša monštranca ima toliko žlahtnega kamenja v sebi, da človeku jemlje vid. Stolna cerkev v Puebli nosi kasetiran obok in vseh 100.000 kaset je pozlačenih. Enako, več ali manj bogato so opremljene vse ostale po drugih mestih, ki se vsa odlikujejo z njihovim izredno velikim številom. Tako ima n. pr. mesto Orizaba 20.000 prebivalcev in 25 cerkv, Puebla 90.000 prebivalcev in nad 100 cerkv, Chelula 10.000 in 50 cerkv, Guadalajara 149.555 in 27 cerkv, Potosi 58.000 in 10 cerkv, Morelia 40.000 in 34 cerkv in tako naprej ne všteti številnih samostanov. Iz tega sledi (pravi list) da mora biti ljudstvo, ki zida toliko cerkv pobožno ljudstvo. (Tega ne oporekam: pobožno in konservativno. Op. prev.) Ta zvestoba do cerkve je bila najlepše in najboljše kar so Španci prinesli Mehikancem. (Za duhovščino gotovo! Op. prev.)“

Da je mehikanska duhovščina sama kriva, če danes — „ta kratko vleče“ —, je že tudi sama sprevidela in priznala, da siraavno prepozno. Ko se je mlada mehikanska državnost zvijala v porodnih kr-

čih, se je njena duhovščina brezobzirno in nepremišljeno postavila na stran njenih sovražnikov in tlačiteljev, Špancev. In v kolikor se je v tej državi pojavljalo moderno socialno gibanje, je našlo v duhovščini vedno najhujšega nasprotnika, ker je bil največkrat pojem kapital s pojmom klerus nerazdružljiv. V „Wiener Kirchenblattu“ od 6. V. 1928 piše neki Jos. Peters iz Berlina z redko odkritosrčnostjo o napakah mehikanskega klerikalizma v članku „Misli k mehikanskemu kulturnemu boju“, ki ga navajam tu v izvlečku:

„... Znano je, da so se iste temne sile, ki so se izkazale v Rusiji kot delo satana (!, Op. pr.) gibale tudi v Mehiki. Ali težina protiverskih sil sama, bi ne mogla mehikanske cerkve tako ponižati kakor jo je, in tudi s prizadevanji sektantskega protestantizma in kapitalističnih izkoriščevalnih koncernov (? , Op. pr.) se ne dá vsega pojasniti. Poleg Mysterium iniquitatis verskega preganjanja, je kljub junaškemu odporu katoličanov tudi misterij slabosti katoliške Mehike. To našemu narodu predočiti je potrebno v interesu mehiške cerkve in v pouk in svarilo nam samim... Mnogo tega otežuje danes uspešno obrambo in omogočuje sovražniku pridobiti si zavaznikov, ki bi jih pravzaprav ne smeli imeti.

Mehika trpi na oddaljenih posledicah pretesne zveze med cerkvijo in državo kakor jo je prinesla doba odkritij. Španska kolonijalna uprava je zagrešila mnogo prestopkov, zlasti v 16. stoletju. Četudi niso bili mogoče tako težki kakor v drugih južnoameriških državah, četudi se jim je cerkev v osebah nekaterih svojih prvakov zoperstavljala, vendar jim je skoraj popolnoma teokratična državna ustava (po zaslugi iste cerkve, op. prev.) onemogočala uspešno delo v nasprotnem pravcu, in jo je zapletla v kulturno in kolonijalno politiko, ki jo je cerkev spočetka sicer moralno vodila, ni pa kot korporacija v nji sodelovala. Španija je smatrala Mehiko vedno le za svojo kolonijo, iz katere se mora čimveč dobička izvleči. (V tem sta si bili civilna in cerkvena Španija edini. Op. prev.) To stališče ni moglo ostati brez posledic za vprašanje emancipacije Indijancev. Kakor ni padlo Španiji nikdar na pamet, da

upravlja svoja kolonijalna posestva s končnim ciljem, da omogoči Mehiki prej ali slej osamosvojitve (kar še danes vse države svojim kolonijam onemogočajo, op. prev.), tako tudi cerkveni poglavarji niso v dobi odkritja mislili na to, da bi mogla kedaj ta dežela pod vplivom krščanske vzgoje misliti na osamosvojitve. (Stremljenja po osvoboditvi se v Mehiki niso pojavila pod vplivom krščanske vzgoje, temveč izven nje in celo proti nji. Op. prev.) Ko so valovi navdušenja za svobodo in za osamosvojitve zašumeli preko dežel, je ravno tako kakor v ostali južni Ameriki, španskim duhovnikom in škofom manjkala potrebna elastičnost duha, da bi kot zastopniki pravičnosti upoštevali novo dobo, ki se je porajala in dokazali svežost in odkritost svoje duševnosti. Usodepolno je bilo tudi, da je Španija šele 15 let po revoluciji priznala Mehiko kot samostojno državo in je šele s tem dala Vatikanu proste roke, da vpostavi v Mehiki samostojno cerkveno pravo. (Ali sta vera in cerkev odvisni od političnih intrig? Op. prev.) Med 1821 in 1836 letom se je morala mehikanska duhovščina držati prava, ki praktično ni več odgovarjalo dejstvu in je dobila radi tega žig reakcionarnosti. Značilno je, da je še leta 1827 neki španski frančiškan stal na čelu poskusne vstaje proti novemu režimu. V nasprotje z republiko je prišla cerkev (baje iz tehtnih razlogov) tudi s tem, da španskega patronatskega prava napram republikni ni priznala.

Najtežje je bila cerkev kompromitirana po stranki španske aristokracije, ki enako kakor danes Action Française, ni razločevala pojmov katolicizem in monarhija. (Cerkve je še danes načelno monarhistična povsod tam, kjer lahko voli med republiko in monarhijo. Op. prev.). Ker se je opirala republika v glavnem na nešpanski del prebivalstva, medtem ko so bili cerkveni poglavarji večinoma Španjolci, je razumljivo, da se je identificiralo klerus s stranko aristokracije. Mnog cerkveni poglavar je bil še v svojem srcu legitimist, ko si je nova državnost že osvojila določene konture. Resno si moramo tudi staviti vprašanje, da li ne bi bilo mogoče s sredstvi, ki jih je imela cerkev na razpo-

lago, storiti več za odgojo in izobrazbo duhovnikov — domačinov. V Mehiki je vendar obstajala nekoč visoka zunanja kultura in kar je danes v začudenje vsega sveta mogoče v Afriki, bi se v štiri sto letih španske zasedbe lahko tudi v Mehiki doseglo...

Mehika si je v minulem stoletju poleg vprašanja rasne emancipacije, stavila prvič tudi vprašanje kako rešiti v svojih mejah socialna vprašanja v modernih gospodarskih pogojih. Ker pa je katolicizmu manjkalo za ta vprašanja potrebnega razumevanja in socialne izšolanosti, ga je prehitel socializem. Višji sloji katoličanov so kazali za resnične potrebe Indijancev in za njih socialne probleme premalo razumevanja. „Če smo se mi,“ pravi škof iz Huejutle v svojem pastirskem listu z dne 10. III. 1926., „v čem pregrešili, potem je naša krivda predvsem v tem, da se nismo brigali za temeljno politiko dežele. Ne za umazano politiko intrig, temveč za politiko načel, ki se pečajo z veliko res-

nico socialnih uredb, na katerih sloni mir, sreča in blagostanje narodov. Da se nismo bližali tem vprašanjem in sami posegli med nje z delom, je bila naša velika krivda, in zato nas kaznuje šiba božje previdnosti v obliki mehikanskega Jakobinstva.“...

To je enkrat redko in možato priznanje lastne krivde. Mesto da katolicizem razliva potoke črnile proti mehiškemu „Neronu“, „framasonom“ in „boljševikom“ in razširja po celem svetu svoje „mehikanske raubergeršhte“, naj se raje potrka na prsa in kliče: „Mea culpa!“

To velja tudi za slovenske klerikalce povodom njihovih posebnih izdaj tiskovin, protestnih shodov in zbiranja podpisov za „mehikanske mučenike“, dasiravno so naši klerikalci bolj dalekovidni in prebrisani kakor njihovi mehiški tovariši in skušajo zbijati klin s klinom. Vendar, časi, ko je predstavljala rimska cerkev največjo moralno in stvarno silo na zemlji, so minuli in se ne povrnejo nikoli več.

Verus:

Ali je potrebna revizija programa?

Josip Kitek hoče revizijo programa delavske socialistične stranke. Napisal je članek, kjer to po svoje utemeljuje. Za naše razmere je značilno, da ni noben delavski političen list občutil potrebe, da se popeča s predlogom znanega javnega delavca. Edino revija „Pod lipo“ je v 6. številki objavila članek, v katerem razpravlja njen urednik o Kitekovi zamisli. Zdi se mi, da ni prav, da delavsko časopisje tako zanemarja razpravljanje o temeljnih pogojih razvoja delavske stranke. In tudi ni prav, da se delavski inteligenti in intelektualci v delavskem gibanju tako slabo zanimajo za probleme temeljne delavske politike. Kitek je s svojim člankom pokazal, da razmišlja o perečih sodobnih vprašanjih in ni prav, da se gre preko njegove inicijative.

Anton Kristan je v svojem spisu („Pod lipo“ str. 88—90) poudaril, da ne vidi prav nobene potrebe za nas v Sloveniji za sedaj revidirati stari soc. dem. program, ker se nismo izpolnili niti kardinalne točke tega programa: „proletarijat politično organizirati“. Če pogledamo hitro naraščajočo

industrializiranje Slovenije (poleg starih centrov: Kranj, Litija, Kamnik, Jarše, Lesce) in če primerjamo moč socialistične organizacije, vidimo, da je izvršiti še ogromno predpripravljalnega dela. Najprej je treba delavcem dopovedati, da so delavci, pripadniki delavskega razreda in da so njihovi interesi daleč od onih, ki jih zastopajo malomeščanske stranke, ki ne gredo za nobenim temeljnim preobratom človeške družbe, ampak žive le za momentane koristi svoje elite. Ali je zagadatelj potreba kaj dodati v starem delavskem programu? Mislim, da je delavstvo pri nas še vedno v gospodarski odvisnosti in politično „neenakopravno“ ter duhovno zelo zanemarjeno. In delovati za tem, da se to stanje iz temeljev predrugači, se more pač v zmislu in okvirju dosedanjega programa. Samo delati je treba!

Najprej je treba delavsko socialistično stranko konsolidirati. Potem se dogovoriti o glavnih smereh delovanja in — zbirati ljudi v organizacije. Organiza-

cije pa morajo svoje člane izobraževati v socialističnem zmislu.

Ni tedaj aktualna revizija programa, ampak revizija dosedanjega ne-dela, ki ga naj nadomesti sistematično, vstrajno organizatorno usmerjeno delo. Seveda s tem nočem trditi, naj se ne pečamo z raznimi problemi — moram pa dati prav Antonu Kristanu, ki je lepo razložil, da

danes v Sloveniji ni še razvoj v delavskem gibanju došel do točke, ki bi zahtevala izpremembo veljavnih zahtev iz konsolidacijskega leta 1888. Tudi jaz sem mišljenja, da imamo še precej let hvalnega dela pred seboj po — starem soc. dem. programu. Glej Avstrijo in uspehe njenega delavstva.

Boris Kristan, Paris:

Mednarodna združna banka

I.

Na kongresu Mednarodne združne zveze v Bazlu, leta 1921, je bil predložen prvi predlog o ustanovitvi Mednarodne združne banke, češ: vsa mednarodna trgovina velenakupnih zadržug sveta naj bi se financirala po samostojni mednarodni združni banki, finančni centrali vsega združništva. Predlog, ki ga je vložila zveza francoskih konzumnih društev, je zahteval tudi sklicanje posebne konference finančnih strokovnjakov združnega gibanja. Soglasno sprejetemu predlogu je sledila prva konferenca v Bruslju, na kateri se je ustanovila nova sekcija Mednarodne združne zveze: odsek za bankarstvo (Comité International Bancaire Cooperatif).

Lansko leto je izdal ta odsek v Stockholmu publikacijo pod naslovom „Zgodovina dela“. („Historique et Travaux“ — Stockholm 1927.) Knjiga vsebuje pregled vseh konferenc, ki so se vršile od ustanovitve odseka — do kongresa v Stockholmu leta 1927. Odsek je imel 16 sestankov oziroma konferenc v raznih evropskih mestih. Zastopane so bile skoro vse države Evrope; posebno vrednost je pa dobil ves pokret, odkar so pristopile k temu odseku tudi angleške in nemške združne banke.

Misel ustanovitve mednarodne združne banke se je pojavila med francoskimi združniki, ko so študirali vzroke velike gospodarske krize, ki je po vojni objela ves svet.

Tudi že pred to krizo, so se bavili združniki z vprašanjem; v katero smer se bo morala razviti trgovina z ozirom na svetovno vojno? Mnogo se je diskutiralo, kako bo mogoče racijonelno voditi nadaljno trgovino že na združnih konferencah antantnih in neutralnih držav leta

1916 in 1919 v Parizu. Predloženih je bilo več mnenj.

Konferenca v Bruslju se je bavila predvsem z bančno prometno stranjo tega vprašanja, kajti združno gibanje ne sme prezreti dejstva, da so narodi odvisni od izkoriščevalcev; zato je treba misliti posebno na to, kako bi se dalo odstraniti škodljive posledice mednarodnih gospodarskih zapletljajev. To je pa mogoče z dvema, tesno med seboj vezanima ustanovama:

1. s pomočjo mednarodne velenakupne zadrage in 2. s pomočjo mednarodne združne banke.

Glavna naloga te mednarodne združne banke bila bi popolnoma slična oni velenakupne zadrage; morala bi izkoristiti medsebojno odvisnost narodov z racijonelno razdelitvijo blaga — ne bi pa smela pri tem kršiti svojega stališča kot posredovalec. Združiti bi morala denarna sredstva posameznih dežel in s tem pripomoči k stabilizaciji valute in ustvarjanju močne in zdrave, zlate denarne vrednote.

Trenutno je združništvo zaposleno predvsem z valutnim vprašanjem.

Državam s krepko valuto je skoroda nemogoče uvesti na svetovni trg preostanek svoje produkcije. Tako predvsem v Angliji, ki je za naše gospodarsko življenje zelo važna, brezposelnost po vojni stalno narašča. Anglija se bori z težkimi notranjimi težavami, kajti dominijoni, katere smo nekoč smatrali za vazale Anglije, igrajo danes popolnoma drugo vlogo. Ne morejo sprejemati preostanka angleške produkcije in so sami celo sposobni, da krijejo potrebe svoje matice. A prekomorski trg je — kakor se zdi — Angliji zaprt.

V sličnem položaju je Amerika. Vedno močneje se občuti dejstvo, da se je

njeno prebivalstvo močno pomnožilo in da potrebuje večje množine blaga. Toda navzlic vsem tem dejstvom je posledica dviga in navora ameriške industrije v vseh panogah: kupičenje in preostanki blaga, čeprav je Amerika za časa svetovne vojne skoroda sama zalagala vso Evropo. In le z največjo težavo se razpečavajo zaloge ameriškega blaga brez izgube. Vse te pojave se opaža, odkar je dosegel ameriški dolar sedanjo nenaravno višino.

Japanska je pričela svojo gospodarsko krizo z ogromnimi izgubami v industriji svile. Veliki polomi japonskih bank so sledili izgubam v industriji. V tej deželi se še dolgo ne bo uravnal gospodarski položaj.

V sličnem položaju kakor Anglija, se nahajajo Švica, Nizozemska, skandinavske dežele in Španija, kajti njih valuta jih onemogoča na gospodarskem trgu; jim onemogoča izvoz v dežele srednje in južne Evrope.

Nasprotno pa dežele z šibko valuto ne trpe nikakih izgub, tudi se ne opaža velike brezposelnosti; zato je pa revščina zelo velika, in konzument si lahko privošči le najpotrebnejše — kajti blago je neprimerno drago.

Vzrok: pomanjkanje denarja, pomanjkanje kredita.

Kako bi bilo mogoče vstvariti, vsaj v samem združenem gibanju, lažjo mednarodno trgovino, ki bi dala istočasno deželam z visoko valuto mogočnost izvora blaga in omilila brezposelnost; a enako omogočila deželam z nizko valuto pri pravilni mezdni meri nakup blaga in odstranila delovno krizo?

Še težja je rešitev, v koliko se to vprašanje tiče blagovnih kreditov. Toda gotovo je, da bi poskus ustanovitve mednarodne velenakupne zadruga in banke mnogo doprinesel k pozitivnemu začetku uresničenja te ideje. Na žalost bi se pa tako uresničil samo mali del te ideje oziroma načrta, kajti ostalo bi še vedno odprto vprašanje: Pod kakšnimi pogoji bi lahko nudila država (ako se smatra država za institucijo, katero je narod sam ustvaril) ali pa združna organizacija držav, potrebne denarne kredite?

Valutna valovanja so se od leta 1919 dalje samo še povečala. Tako danes plačila v gotovini skoroda ne pridejo v poštev. Radi tega nastane vprašanje, kako je mogoče ustanoviti podjetje, ki bi uravnavalo in izvrševalo mednarodne obveznosti, a pri tem upoštevalo vrednost blaga in plačilno možnost v- in iz-važujočih dežel.

Z roko v roki bi morala delovati tudi velenakupna zadruga in paziti, da ne bi nastale prevelike „hausse“-e oziroma „baisse“-e v cenah blaga. Ako je resnično želeli, da vsaka dežela proizvaja le ono blago, katero lahko pod normalnimi pogoji najceneje producira, se pa vseeno ne sme drugim deželam braniti oziroma onemogočiti produkcijo, kadar se nahajajo v nenormalnih in izrednih gospodarskih prilikah, kakor je na primer v slučaju padanja denarne vrednosti.

Enako bi bila naloga mednarodne združne banke določevanje predujmov. Pri tem bi se pa moralo strogo paziti na normalne delovne pogoje in prednosti ozir. posebnosti posameznih dežel, ki veljajo za ves svet, ako se hoče s temi predujmi dvigniti tudi konzum, ne pa samo produkcija.

To rešitev se pa lahko opazi samo takrat ako se vse to opazuje z mednarodnega vidika.

Popolnoma jasno pa je, da je mogoče ugotoviti obseg praktične rešitve tega vprašanja samo onim zadrugam, katere nimajo za edini smoter svojega delovanja „dobiček“, kar je sicer podlaga vseh trgovskih sistemov.

Najtežje vprašanje tega načrta pa leži v tem, kedaj in pod katerimi pogoji bo mednarodno združništvo v stanju ustvariti svojo lastno centralo združnega kapitala?

Tu se nam pa nehote odpre nov vidik, nove smeri —: ni li to praktična rešitev mednarodnega pacifizma? Da li ni koncentracija mednarodnega združništva močna garancija svetovnega miru?

Meni se zdi, da odgovor na to vprašanje popolnoma jasno potrjuje velik pomen mednarodnega združnega gibanja: praktično rešitev mednarodnih gospodarskih kriz in zapletljajev.

X.:

Glavni zadružni savez

V naši državi je precejšnje število raznih „Zadružnih zvez“. Slovenci sami imamo 4, na Hrvaškem, v Bosni, v Dalmaciji in Vojvodini jih je tudi po več, edino v Srbiji je samo ena in to po zakonu, ali je sedaj radi tega v težki krizi. Pred 9 leti so v svrhu skupnega nastopa ustanovili zato Glavni Zadružni Savez s sedežem v Beogradu, ki naj bi reprezentiral jugoslovansko zadružništvo navzven, na znotraj pa da bi pospeševal zadružniška stremjenja. Ta Glavni Zadružni Savez pa je imel nesrečo, da ni še doslej našel moža, ki bi mu mogel dati pravih zadružnih smernic in ki bi imel sam dovolj inicijative za zadružno delo.

Letošnji občni zbor je to pokazal prav drastično. Predsednik Glavnega Zadružnega Saveza je gosp. dr. Anton Korošec, ki seveda ni imel in nima časa za tako mesto, ker ga zato smatra le za reprezentativno, kakor je sam prav odkritosrčno priznal. Glavni tajnik pa je bil dr. Prochaska, ki se je pečal s študiranjem vseh možnih problemov, samo ne z zadrugarstvom, kar je večina zastopnikov pravega zadrugarstva konstatirala. Občni zbor je tudi zato resigniral na nadaljnjo sodelovanje dr. Prochaske kot glavnega tajnika. Danes je Glavni Zadružni Savez — brez glavnega tajnika in v krizi.

Občni zbor, ki so ga delili v „kongres“ in v „glavno skupščino“ je bil žalostna slika razmer. Poročilo vodstva — same fraze — nobene statistike, še bilanca in proračun sta bila pomanjkljiva, nič pripravljenega; nobenega gosta tujih sorodnih zvez; glavni srpski savez ni bil zastopan — Dalmacija je izostala itd. itd..

Predsednik Zveze gospodarskih zadrug (Ant. Kristan) je opravičeno kritiziral kot zadrugar, ki se je letos prvokrat udeležil tega zborovanja, prireditev kot tako in glavni predmet zborovanja. Zanimiva njegova izvajanja so v glavnem izrekla to-le:

„Vodstvo Glavnega Zadružnega Saveza se meša v vse ono, kar se nas zadrugarjev ne tiče. Seja upravnega odbora je zato čisto pravilno dne 16. t. m. odklonila soglasno poročilo o delovanju Glavnega Zadružnega Saveza, za katero sta odgovorna predsednik in glavni tajnik in naročila novo redakcijo poročila. Na kongresu pa, ki naj bo „Zadružni kongres“, imamo na dnevnem redu kot glavno točko — „ustanovitev kmetijskih zbornic“. Kaj ima ta predmet opraviti z zadružnim gibanjem? In kakšen interes naj ima Glavni Zadružni Savez na „kmetijskih zbornicah“. Vprašanje stanovskih zbornic sploh ni tretirati generalno. Te zbornice naj bodo zastopnice interesov posameznih stanov, dokler si eden ali drugi ne pribori boljšega zastopstva. Odvetniške, zdravniške, lekarnarske, trgovsko - obrtniške, inženjerske zbornice bodo pač vedno imele svoj pomen in svojo vrednost. Delavske zbornice n. pr. bodo jenjale, ko dobi delavski razred v državi polnovredno parlamentarno zastopstvo. Kmetijske zbornice so tudi tam aktualne, kjer je kmet v manjšini; v Jugoslaviji pa je narodna skupščina v Beogradu sodeč po strankah „kmetijska“; prav tako vse oblastne skupščine. Če so sedanji večinski zastopniki kmetijskih interesov nezreli, da jih zastopajo — kaj naj pa potem store tisti, ki bodo izvoljeni za poslanca v — kmetijske zbornice.

Prav in primerno bi bilo, če bi na tem kongresu bila razprava o konzumentski zbornici, ki

naj bi varovala interese organiziranih konzumentov...“

Razume se, da so bile prizadeti te konstatacije neugodne, ali zadrugarji so jih odobraval ker so označile pravilno zadrugarsko stališče.

Zadr. A. Kristan je z ozirom na dosedanje kaos v G. Z. S. predložil glavni skupščini nastopno deklaracijo:

„Občni zbor Glavnega Zadružnega Saveza konstatuje, da je danes zadrugarstvo v Jugoslaviji pač takšno, kakršne so ga razmere in potrebe napravile. V urejenih državah, kjer odločujoči činitelji vedo, kaj hočejo, tam so zadruge v popolnem razvoju. Življenske razmere vplivajo na vse, kar živi, in zadrugarstvo je del življenja.

Zadrugarstvo v Jugoslaviji si je privzelo vsa ona velika načela, ki so jih v življenju realizirali slavnoznani ročdelski pionirji in veliki možje: Raiffeisen, Schulze-Delitzsch in drugi.

Glavni Zadružni Savez združuje vse velike zadružne zveze v državi; v njem je združenih okrog 4000 zadrug s približno 600.000 družinami.

Naloge Glavnega Zadružnega Saveza so velike in raznovrstne.

V glavnem pa so njegove naloge: izobraževalna, inicijativna in revizijska.

Predpogoj uspešnega zadružnega dela je izobraževanje naroda; upoznavati ga z zadrugarskimi ideali, uvajati ga v zadrugarsko mišljenje in delovanje.

Dalje: prožati inicijative za zadružno delo na kmetih in v mestih, regulirati najrazličnejše zadružne težnje, voditi evidence zadružnega stvarjanja, statistike itd..

Revizijska delavnost je potrebna, da se obdrže i zadruge same i njih Zveze na zdravem zadrugarskem temelju in zadrugarskem stališču.

Poleg tega je še ogromna vrsta nalog, ki jih življenje vsak dan postavlja pred zadruge: vsak dan prinaša nove zadatke, nova vprašanja in zahteva od zadrugarjev, da zavzamejo svoje stališče napram nim.

Zadružno obliko in zadružne principe so privzeli za svoje udejstvovanje: konzumentje, stanovalci, kmetje kot producenti in kot prodajalci svojih pridelkov, obrtniki kot nakupovalci in kot prodajalci, delavci kot konzumentje, kot stanovalci, kot strokovnjaki, ljudje pa sploh kot štediša (hranilci) in kot denarja potrebni... Vsi, da dobe potom zadruge potrebno pomoč in poboljšanje svojega položaja.

Glavni Zadružni Savez si je svest teh svojih nalog in hoče delovati v bodoče z vso energijo, da se bo zadrugarstvo v naši zemlji moglo kar najboljša razviti v veliko korist najširših ljudskih plasti.

Občni zbor je to deklaracijo soglasno odobril.

Glavni Zadružni Savez bo kmalu praznoval svojo desetletnico — in je dejansko tam, kjer je bil ob ustanovitvi. Prav tako, kakor država SHS sama! Deset let imamo skupno državo — in smo prav tako daleč do pravega reda kot ob ustanovitvi.

Glavni Zadružni Savez more biti velikega pomena za razvoj zadrugarstva — ali potrebna mu je stoo odstotna reforma.

Ljubljanski „Slovenec“ se je radi nastopa zadr. Kristana razburjal v dolgih člankih in noticah. Razumemo. Ni krivda našega govornika, če je moral grajati, kar je graje potrebno. Zavijanje resnice pa ni obramba. In priporočati bi bilo, da pišejo ljudje le o predmetu, ki ga poznajo. Kajti človek, ki si upa trditi, da je „le kmet ki je po številčni moči in po svojem gospodarskem ponosu steber naše države ostal in je še vedno

brez prepotrebne stanovske korporacije, ki bi na eni strani varovala in zastopala njegove interese v javnem življenju, na drugi strani pa z vsemi sredstvi pospeševala kulturni in gospodarski napredek kmetijstva samega“ (Slovenec št. 150) ne ve, kaj je zapisal. Olajševalno seve, ker vemo, da se pod „— ec“ skriva „kremen - značaj“. žalostna je ta činjenica, ali — žal — preresnična.

Čulkovski:

Reformatorjem

Ej prijatelji! Niste se na pravem koncu lotili dela,
vaša prizadevanja ne bodo nikogar otela!
Vi bi radi, da nam sredi zime vzcvete poletje,
in radi bi z žlico jezero izpraznili. — Smešno početje.
Skopati morate kanal, globok do jezerskega dna,
in napraviti svoboden odtok množinam vodà.
Radi bi napravili svet prekrasen in ljudi zadovoljne.
pa ne vidite vzrokov zakaj premnog svoje življenje kolne.
Govorite s patosom, mnogo, mnogo lepih besed
in včasih se opazi v njih celo iskrenosti sled,
ali vi govorite lačnim o potrpljenju in vztrajnosti,
brezdomnim in neukim govorite o uljudnosti.
od mraza se tresočim govorite o kaznih za delikte.
varanim in izropanim, da naj brzdažo instikte!
Izmučenemu težaku hvalite umetnost Göttheja
in mesto večerje mu priporočate naj čita Ketteja!
V zasilnih barakah predavate o renesansi in panslavistih
in ne vidite golega otroka, ki se valja po tleh nečistih.
Dobrodelnost je desert dobro obloženim mizam,
lačni pa zahtevajo kruha in konec gospodarskim krizam,
ogoljufani želijo, da jim nalijete čiste resnice
usi ki jih preganjajo, težko poqrešajo svoje pravice!
Kaj siromaku so mar Aleksander Veliki in celjski grofje,
kaj Dušan Silni, Napoleon in rimski škofje?
Pripovedujte mu raje o Špartaku in o Gubcu Matiji,
o pariški komuni in o osebni autonomiji!
Kaj govorite v kletih in v podstrešjih o pravilih higijene,
in o progresu tam, kjer burja piha skozi stene,
o ubranosti v blatnih predmestnih ulicah.
o zmernosti in nravnosti v predmestnih beznicah?
V parlamentih glasujete za zaščito obstoječega reda,
po katerem je zaščiti polna, zaščitenim pa prazna skleda;
glasujete za carinske tarife, nove davke in vojne kredite,
in se bojite, da ne oškodujete oderuhom profite —!
Pozabljate pri tem pa, da je lačnemu potreben najprej kruha kos,
potreben je obutve in obleke, kdor je gol in bos;
brezdomnik, bi se vam zahvalil za dostojno bivališče,
za solnce, zrak in nego, kdor si zdravje išče!
Več bo cenil skledo žgancev, ko vso vašo poezijo,
bolj v topli sobi mehko postelj, ko najlepšo galerijo!
Ko se izstradani nasiti, ogreje in spočije,
potem za vodo sam se briga, da se umije.
Ko ima on vsega dosti, česar potrebuje,
potem stvari, ki priporočate jih. rad se poslužuje.
Človeka najprej oprostite jerobstva in spon,
kaj mu dalje bo potrebno, vedel bo sam on!

*Nato pa vašo dobrodelnost kar k počitku pošljite,
socijalne vaše vse zaščitite v arhiv zaklenite,
vse vaše praške, maže, čudotvorne kapljice
poberite, sežgite, prah stresite v morje!*

*Pouka sami, vi prijatelji, potrebni ste najbolj!
Ste že kedaj razmišljali, kaj je to — monopol —?!*

L I S T E K

Hermann Wendel:

Smrt Pavla Radiča in dr. Basarička je hudo prizadejala jugoslovanski državni ideji v njeni sedanjosti. Socijalisti smo v toliko dediči velike francoske revolucije, ker vidimo v centralističnem državnem ustroju najsigurnejše jamstvo za napredek in svobodo; v Jugoslaviji pa se centralizem vidovdanske ustave ni obnesel. Najbrže ne toliko zategadelj, ker bi bil centralizem v Južo-

slaviji nezadovoljivo sredstvo za upravo, marveč ker je povzročil, da je dobila vajeti države v roke ona mala družba, ki je upravljala že predvojno Srbijo. Ta družba hoče v SHS državi vladati prav tako kot so hoteli v zjedineni Nemčiji vladati veliki Prusi. Proti tej družbi, pod katero hudo trpi tudi srbsko ljudstvo, se obrača naraščajoči gnev vseh plemen v nekdanji avstro-ogrske področjih. (Arbeiterzeitung 9. julija 1928.)

Dragiša Lapčević:

Krvoprelitje v Narodni skupščini, ki mu bodo še lahko druga sledila in pa tista neverjetno ostudna obstrukcija, ki so jo vodili z nečutenimi žalitvami, in ki se bo najbrže zopet kedaj ponovila, se moreta odstraniti le na ta način, če se iz volilstva izločijo gospodarsko pasivne kategorije in se na volišče da pristopa le gospodarsko aktivnemu ljudstvu. To je edina rešitev našemu parlamentarizmu, v katerem pravzaprav še nismo vsled vplivov gospodarsko neaktivnih množic.

Gospodarsko aktivni elementi so trgovci, industrialci, poljedelci, obrtniki, delavci, bankirji itd. Gospodarsko pasivno ljudstvo pa tvorijo seljaki, lumpenproletariat, pavperi in vsi oni, ki se jih vsled pomanjkanja industrije ne more zaposliti...

Koncentracijska vlada bi bila potrebna ne samo radi tega, da se nauče težke odgovornosti vladanja tudi oni kraji, ki so bili večni opozicionalci in so se navadili oponiranja, ampak tudi zategadelj, da bi se vse parlamentarne grupe pri-

dobile za formiranje volilstva samo iz gospodarsko aktivnih ljudi. Drugače bodo grupe izvoljene iz današnjega volilstva, ki nimajo nikake resnične potrebe po resnem delu, ostale pri obstrukciji tudi pri brezpomembnih predmetih, dasi se niso lotile tega sredstva takrat, ko se je šlo za trgovinske pogodbe, ki tvorijo bistvo predpisov za izmenjavo dobrin, in ki so jih poslanci gospodarsko neinteresovani sprejeli molče, če tudi nam ubijajo in otežujejo prvobitno industrijo — ali ko se je šlo za zakon o zaščiti države, ki bi se lahko varovala že z obstoječimi postavami — ali pa ko se je sprejel zakon o tisku... Koncentracija je potrebna, da stranke občutijo potrebo po konstruktivnem delu, pa če bi tudi bile v opoziciji... Ko bodo v vladi prišli do potrebnih skušenj, ki bodo poučne tudi za opozicijsko stališče, potem pridemo do parlamentarnega režima in do svobodnih ustvaritev parlamentarnih večin... Pogoji so, da se volilstvo rekrutira izključno iz gospodarsko aktivnih ljudi in da se mestom in trgovcem da pravico voliti svoje poslance.

(Po „Politiki“ z dne 11. julija 1928)

Heinrich Kaufmann.

Zadrugar Heinrich Friedrich Kaufmann.

Heinrich Kaufmann, predsednik Osrednje zveze nemških konzumnih društev je nenadoma umrl 2. julija t. l. Ni še minulo mesec dni, odkar se ga je spominjal ves zadrugarški svet kot ustanovitelja in 25-letnega vodilnega nemškega zadrugarja in že ga ni — več. — Rojen 24. nov. 1864 kot sin trgovca v Bredegađu (Schleswig-Holstein) je postal ljudskošolski učitelj ter služboval kot tak v Kielu in Hamburgu. V obeh mestih je porabil vsako priliko, da je lahko imel predavanja. 30 let star je pustil svoj poklic ter prevzel upravo tedaj na novo ustanovljenega socialnodemokratskega lista. Tudi v uredništvu lista je deloval. Kmalu je bil izvoljen v nadzorstvo harburškega konzumnega društva, kajti zadrugarstvo mu je bilo zelo pri srcu. Ko je ustanovila Velenakupna družba nemških konzumnih društev (GEG) svoj tehnik, je postal Kaufmann njegov glavni sodelavec in urednik ter s tem vodja literarnega oddelka. Kmalu je pa ustvaril Kaufmann še trgovski oddelki s tem, da mu je pridružil razpečevanje poslovnih knjig in formularjev za konzumne zadruge.

Ko je bila l. 1903 ustanovljena Osrednja zveza nemških konzumnih društev so izvolili Heinricha Kaufmanna za glavnega tajnika. „Založba Osrednje Zveze“ se je bavila z zalaganjem in razpečevanjem zadrugarne literature, si uredila tiskarno v zvezi, uredila si fabrikacijo kuponov in je pridružila temu podjetju končno veliko tovarno papirnatih vreč. Na ta način je postala Osrednja zveza samostojen podjetnik z lastnimi dohodki in ni bila več navezana le na članske prispevke. Ako je pokazal Kaufmann že v svojem založniškem delovanju posebno trgovsko nadarjenost, tedaj je prišla ta stran njegovega dela pri tajniškem delovanju posebno do veljave. Četudi se je Kaufmann v prvih letih zelo bavil s propagando za konzumna društva, vendar njegov glavni pomen ni kot propagandist, marveč kot trgovski vodja. Prevzel je glavno tajništvo novo ustanovljene Osrednje zveze v dobi, ko je nemško delavstvo v največji meri začelo ustanavljati razne zadruge. Kot gobe po dežju so nastajala nova konzumna društva in tako nove kot stare zadruge so se širile v dotlej nepoznanem tempu. In zasluga Kaufmanna je, da ni pri tej divji ekspanziji doletela

nemške zadruga kriza kot pred nekaj desetletji angleške zadruga. Tudi pozneje v letih mirnega razvoja je ostal Kaufmann vodja Osrednje zveze in s tem največjega dela konzumnozadružnega gi-

banja v Nemčiji. — Kaufmann je bil dolgoletni član načelstva Mednarodne Zadruga Zveze v Londonu. Svetovno zadrugaštvo je ž njim mnogo izgubilo. Slava njegovemu spominu!

150-letnica smrti Rousseaua. 2. julija t. l. je poteklo 150 let, odkar je umrl eden največjih Francozov, Jean Jacques Rousseau, nazvan „učitelj človeštva“ in „oče demokracije“. Rojen 28. junija 1712 v Ženevi kot sin urarja. Mati mu je ob njegovem rojstvu umrla. Rousseau je bil silno ukažljen. Njegovo je od mladih nog neurejeno življenje je čtivo še bolj stopnjevalo in silno večalo fantazijo. Kmalu je omrzil meščanski stan, odšel iz rodne mesta ter blodil po svetu. Imel je vse mogoče poklice. Bil je v odvetniški pisarni, nato pri graverju, dalje lakaj v Turinu, nato katoliški klerik, potem učitelj glazbe po švicarskih mestih, tolmač, vzgojitelj v Parizu itd. Do l. 1745 je trajalo njegovo nestalno življenje. Ko se je tega leta spoznal s svojo bodočo ženo, gostilniško služkinjo, Terezo Levasseur, ki mu je nekako nadomestovala mater, se je začel baviti s pisateljevanjem. Začetkoma je pisal veseloigre, nato pa tudi znanstvene, filozofske in pedagoške razprave. 1749. leta je izšel njegov prvi znamenitejši spis: razprava o škodljivosti kulture. Z njim je postal slaven. Na vprašanje dijonske akademije: „Ali je obnova znanosti in umetnosti kaj koristila očiščenju npravnosti“ je odločno odgovoril „Ne!“ Človeška sreča in rešitev nista v praznem igračkanju z umetnostjo in znanostjo, marveč v kulturi srca in čednosti. In l. 1753 je odgovoril na vprašanje iste akademije: „Kaj je izvor neenakosti med ljudmi in ali je ta utemeljena po naravnih zakonih?“, da so vsi ljudje enaki in da sta ustvarili samo družba in država vso neenakost med ljudmi. Doslavno pravi: „Prvi, ki je ogradil zemljišče in se je predrznil reči: To zemljišče je moje! in je našel ljudi, ki so bili tako nespametni, da so mu verjeli in sledili, je bil pravi ustanovitelj meščanske družbe. Kake zločine, kake vojne, koliko bede in koliko strahot bi bil prihranil človeškemu rodu oni, ki bi bil ... svojim soljudem zaklical: Čuvajte se in ne verujte temu sleparju! Zgubljeni boste, če pozabite, da pripadajo sadovi vsem, zemlja pa nikomur.“ Napisal je še štiri dela in sicer „Nova Heloiza“ (fantastičen roman l. 1761), „Contrat social“ (Državna pogodba — zelo važen političen spis — l. 1762), „Emil ali o vzgoji“ (vzgojen spis v obliki romana v več delih, v katerem se določno izraža o veri, radi česar je bil spis zaplenjen in sežgan) in „Confessions“ (Izpovedi, ki so izšle po smrti.) Skoro 20 let je trpel Rousseau vsled razdražljivosti in mezaupnosti, kar ga je skoro tiralo v blaznost. Smrt 2. julija 1778 ga je rešila muk. Bil je kljub vsemu idealist, učitelj in mož, ki je za svoje ideje trpel in umrl.

Za izobrazbo slovenskega delavstva. Po vzgledu lepo uspevajoče knjižnice in čitalnice Prosvetnega oddelka Delavske zbornice v Ljubljani je otvoril koncem junija isti oddelek Delavske zbornice za Maribor enako knjižnico in čitalnico. — Tudi „Svobodine“ knjižnice in knjižnice strokovnih organizacij se množe in večajo. Slo-

venski delavec uvideva, da je „le v izobrazbi moč.“

Ob dvajsetletnici konzumnega društva za Slovenijo r. z. z o. z. se imenuje spis, ki je izšel povodom slavlja dvajsetletnice te največje delavsko-kmečke konzumne zadruga v Jugoslaviji. Na 24 straneh je v besedah in slikah opisana zgodovina ustanovitve in razvoja. 45 slik podaja čitateljstvu komentar članka 1908—1928. Ta jubilejni spis zasluži, da se ga čim najbolj razširi med slovensko ljudstvo, saj kaže: da smoteno delo tudi v neugodnih razmerah rodi uspehe. Ustanovitelji imajo lahko zavest, da vidijo pomembne rezultate svojega truda in naporov. — Spis je tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru. Stane 2 Din.

20-letnica Konzumnega društva za Slovenijo. Največja organizacija konzumentov v Sloveniji in Jugoslaviji je Konzumno društvo za Slovenijo in Ljubljani. 12. julija t. l. slavi dvajsetletnico obstoja. Pred dvajsetimi leti se je 12. julija popoldne zbralo nekaj delavcev na pobudo takratnega strokovnega tajnika Antona Kristana v gostilni „Burski tabor“ na Glincah. Po daljšem razgovoru so sklenili ustanoviti moderno konzumno društvo za Ljubljano in okolico. Zadruga je bila kmalu registrirana kot „Konzumno društvo za Ljubljano in okolico r. z. z o. z.“. Po svetovni vojni je pa dobila tako obširen delokrog, da je morala izpremeniti l. 1920 svoje ime v Konzumno društvo za Slovenijo. O razvoju te zadruga glej predvsem slavnostno številko „Konzumenta“, ki je ob tej priliki izšla ter brošuro: X.: „Jubilej dela. Ob petnajstletnici Konzumnega društva za Slovenijo. Str. 30. Ljubljana. Zadr. knjižnica l. zv.“ Res: temu delu čast in oblast!

Zveza gospodarskih združenj v Jugoslaviji v Ljubljani r. z. z o. z. je imela 6. maja t. l. svoj III. redni občni zbor. Med drugim so bila na dnevnem redu sledeče predavanja: Anton Kristan: Važnost kar najožjih stikov z delavskimi organizacijami rojakov v Ameriki za naše gospodarstvo; Fr. Svetek: Zadruga in delavska dnevna politika; Fr. Kobler: Centralizem in avtonomija v konzumsko-zadružnem gibanju, Francé Koruza o Pomenu Zadruga lige in Mici Ajdiškova: Žene in zadruga. Poročilo o občnem zboru je že bilo priobčeno v „Konzumentu“.

Delavsko abstinentno gibanje v Sloveniji se je začelo zopet širiti. Več poizkusov v zadnjih letih, da se ustanovi pri nas kako delavsko abstinentno društvo, se je sicer že ponesrečilo. 19. maja t. l. pa je bila na vzpodbudo hrvaških delavskih abstinentov, združenih v „Radnički Apstinentski Zajednici v Zagrebu“ ustanovljena tudi „Delavska abstinentna Jednota v Ljubljani“. Pripravlja se že druga v Celju. Protialkoholno gibanje je med našim delavstvom zelo potrebno in zato je želeli mnogo uspeha. Na Hrvaškem je že precej razširjeno. Zgoraj omenjena Radnička Apstinentska Zajednica v Zagrebu, ki jo vodita delavska funkcionarja Stjepan Colner in Vladimir Pfeifer je junija začela z izdajanjem lista „Radnički Antialkoholni Pokret“ (naroča se pri upravi: Zagreb, Palača Središnjeg ureda za osigur. radnika, Mihanovičeva ul. 3./III.) in je pristopila kot delavska podzveza k Jugoslo-

vanskemu Savezu Trezvenosti v Zagrebu. — V Sloveniji delujejo na abstinentnem polju že 26. leto „Sveta vojska“, ki je pod cerkvenim vplivom in četrto leto nevtralna društva: „Treznost“ ter „Kola Treznih mladine“.

Vzor prosvetnega dela. 6. marca t. l. je praznovalo društvo „Zentralbibliothek“ na Dunaju tridesetletnico svojega obstoja. Na jubilejni seji se je načelnik društva dr. Ernst Molden spominjal zaslug profesorja Reyerja, ustanovitelja knjižnice, ki je napravila na Dunaju ogromno delo. Od ustanovitve je izposodila knjižnica svojim bralcem 140 milijonov knjig, torej letno povprečno 5½ milijona, dnevno pa 36.000 knjig. Skupno ima knjižnica sedaj 700.000 izvodov knjig. V zadnjih štirih letih je bilo kupljenih 150.000 novih knjig.

Delavsko kulturno društvo „Freiheit“ v Villachu (Beljaku) je slavilo 1. julija t. l. svojo 10-letnico. Slavnost je posetilo nad 100 slovenskih delavcev, glavno članov Splošne delavske telovadne in kulturne zveze „Svoboda“ za Jugoslavijo v Ljubljani. Ta prvi večji poizkus vzpostavitve stikov med našim in avstrijskim delavstvom pozdravljamo. Delavstvu meje ne smejo in ne morejo biti ovira za zблиžanje in medsebojno spoznavanje.

Prvo slavlje nemške delavske pevske zveze se je vršilo 16. in 17. junija t. l. v Hannoveru. Na tisoče pevcev iz Nemčije in inozemstva se je zbralo na ta dneva, da pokažejo moč delavske pesmi. Predsednik nemškega državnega zbora Loebe je v pozdravnem govoru pokazal na ogromen razvoj delavskih pevskih društev v Nemčiji. V malih predmestnih gostilnah so bila ustanovljena, danes pa so postale največje dvorane mesta Hannover za nje pretresne. Prof. Siegfried Ochs in pruski prosvetni minister dr. Becker sta poudarjala kulturni pomen delavskega petja. V soboto so se vršili koncerti raznih zborov v treh največjih hannoverskih dvoranah, v nedeljo pop. pa ogromen skupni nastop na štadijonu.

V proslavo 100-letnice smrti Franza Schuberta, velikega nemškega komponista in dirigenta, se vrše od 3. junija na Dunaju pod nazivom „Slavnostni tedni“ tekmovanja in nastopi vseh mogočih pevskih zborov. Franz Schubert je bil na Dunaju rojen in je tu tudi večinoma deloval. Slavnostnih prireditev se udeležujejo tudi delavski pevski zbori. Zanimanje za proslavo je zlasti iz inozemstva zelo veliko.

Spomenik republike. Dunajske socialno-demokratske organizacije nameravajo odkriti ob 10-letnici proglastitve nemško-avstrijske republike na vogalu Schmerlingplatzparka — „Spomenik republike“. Načrt za spomenik je izdelal prof. Hannak. Na stebrih bodo stali liki dr. Viktorja Adlerja, ustanovitelja in učitelja avstrijske socialne demokracije, Ferdinanda Hannuschke, ustanovitelja avstrijske socialne zakonodaje in Jakoba Reumannna, prvega socialističnega župana dunajskega, ki je vodil usodo mesta za prevrata. Ozadje bodo tvorili trije granitni stolpi z eno počezno ploščo. Kipe bodo izdelali kiparji prof. Hannak, Wollek in Seifert. Mesto Dunaj bo prispevalo za zgradbo spomenika 11.000 šilingov.

Karel Dedic.

2. julija t. l. je umrl 66 let star eden „od stare garde“. Karel Dedic je bil med ustanovitelji češke socialne demokracije. L. 1890 je bil predsednik prve

majske slavnosti v Pragi. Po poklicu krojač se je v svoji obrti, pri kateri je ostal do svoje visoke starosti, izkazal strokovnjaka. Kljub temu pa je vneto deloval vse življenje za delavsko stvar. Kot žurnalist in pisatelj, kot govornik in organizator. Po prevratu se je moral bolj pomakniti v ospredje in je bil član prve narodne skupščine, pozneje pa senata.

Cerkvene zadeve pred angleškim parlamentom. 15. junija t. l. je odklonil angleški parlament revidirani molitvenik anglikanske cerkve, ki naj bi bil bolj katoliziran, z 284 proti 222 glasovom. Od članov Labour Party je glasovalo zanj 28, proti 71 poslancev. Lansko leto v decembru je bil odklonjen le z malo večino (237 : 204). — Istega dne pa je bil sprejet v angleški poslanski zbornici zakonski predlog, po katerem naj bo velikonočna nedelja vedno v nedeljo po drugi soboti v aprilu. Ta predlog postane veljaven, ko pride do mednarodnega sporazuma.

Emmeline Pankhurstova.

14. junija t. l. je umrla v starosti 68 let v Londonu žena, ki se je postavila pred več kot 20. leti v Angliji na čelo zelo znane gibanja sufražetk. Kakor se še mnogi spominjajo, je bil to boj za priboritev ženske volilne pravice in sufražetke se niso bale nikakih sredstev, tudi brutalnega nasilja ne, za doseg svojega cilja. Pankhurstova je bila soproga državnega pravika, ki je bil sam eden od prvoboriteljev ženskega gibanja. Branil je pred sodiščem žene, ki so imele sitnosti radi borbe za žensko volilno pravico in izkazal se je kot sijajen branitelj tendenc velikega filozofa John Stuart Milla, ki je osvoboditi žen posvetil posebno knjigo, pod naslovom „Hlapčevstvo žena“. Pankhurstova je vzgajala tudi svojo hčerko za radikalno prvoboriteljico za žensko volilno pravico in do začetka vojne sta bili mati in hčerka v prvih vrstah gibanja. Ministri so imeli tedaj težke čase. Pankhurstova in njene somišljenice so prireale napade na shode, kjer so ministri govorili. Uporabljale so tudi pasji bič, ako se je kdo opogumil jim oporekati. Pri sestanku parlamenta so se — v slučaju da so jim branili poslatske ženske delegacije, ki naj bi zastopale njih stvari — navezale z verigami ena na drugo na barijere, da so mogle tam z glasnimi krikli manifestirati za žensko volilno pravico in postaviti ministre na javni sramotni oder. Večkrat so morali priti ključavničarji, da so odklenili ključavnice verig, s katerimi so žene oklenile svoje telo. Znano je tudi načelo Pankhurstove: „Dokler nam ne date volilne pravice, ne bomo plačevale tudi nikakih davkov“. Zaporji, gladovne stavke, škandaliziranje sufražetk, vse to je bilo na dnevnem redu. Pankhurstova je bila duša gibanja. Sufražetke so nosile tudi predpasnike z vtakami besedami „Votes for women!“ („Volilno pravico za žene“). — Med vojno so se posvetile sufražetke pomožni službi, mnoge so pa služile kot prostovoljke v angleški armadi, da dokažejo, da zmorejo isto kot moški! In že med vojno so dosegle delno žensko volilno pravico. Popolno pa šele letos, malo pred smrtjo Pankhurstove, ki je lahko še videla uspeh svoje življenske borbe. — Glej članek v današnji številki: Dete Silvije Pankhurst.

Slovene (Jugoslav) Poetry. Pod tem naslovom je znani ameriško-slovenski pesnik Ivan Zorman v Clevelandu, Ohio, pravkar izdal knjižico 95 strani z zbirko angleških prevodov iz starejše slovenske poezije. V zbirki je 34 pesmi v origi-

nalu in prevodu. Zastopani so Prešeren, Levstik, Jenko, Gregorčič, Aškerc, Funtek in Medved. Prevod je približno dober, razen v par slučajih. Ne-katere pesmi bi bile lahko izostale. Zbirka je namenjena slovenski mladini v Ameriki. — I. M.

Anton Kristan: O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socialnodemokratske stranke (1848 do 1896) v Ljubljani 1927. Založila Zadruga založba v Ljubljani. 200 str. Cena 30 Din. Priloga: Seznam slov. socialističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov. Sestavil Cvetko Kristan. — O tem delu našega urednika je v „Ljubljanskem Zvonu“ na str. 440 in 441 poročal dr. Lončar, ki je konstatiral, da smo „zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem pogrešali, zato je treba pozdraviti Kristanovo knjigo“. Priporoča jo, „ker je zanimivo in hvaležno berilo“ in želi, da bi sledilo nadaljevanje. — Prilogo Cvetka Kristana smatra za „hvalevredno“. — Socialistični mesečni časopis „Radnički Pokret“ je v št. 10 prinesel na str. 314—315 daljšo oceno Bogdana Krekiča, ki smatra, da je Kristanova knjiga „dragocena gradja za opsežniju izradu istorije našega pokreta“. — Razni delavski listi („Konzument“, „Ženski list“, „Del. Politika“ itd.) so tudi prinesli večje oz. manjše vesti o tem delu. Ameriška dnevnika „Prosveta“ v Chicagu in „Enakopravnost“ v Clevelandu sta tudi prinesla daljše poročilo o njem. Enako tednik: „Proletarec“ v Chicagu. Mi pa zaenkrat to delo prav toplo priporočamo našim čitateljem.

Zakon o obvezni reviziji zadrug, osnovanih na podlagi zadružnega zak. z l. 1873, je bil izdan pred 25. leti in je stopil v veljavo 10. junija 1903. Skrahiralo je takrat več denarnih zavodov, zlasti je bil občutljiv udarec polom Svatovaclavske posojilnice v Pragi. Zadružne zveze morajo sedaj

imeti zato dober revizijski aparat, da morejo izvrševati velevažno revizijsko dolžnost.

Obletnico dunajskih juljskih žrtev iz l. 1927 bodo 15. julija t. l. na Dunaju slovesno proslavili. V vseh okrajih se bodo vršile spominske slavnosti. V nedeljo dopoldne bo pa odkrit žrtvam na centralnem pokopališču na grobni spomenik. Slavja se bode udeležilo delavstvo vsega Dunaja, v kolikor ne celotno pa v deputacijah.

60. letnica „Pesmi dela“. 20. junija t. l. je preteklo 60 let, odkar je bila na Dunaju prvič zapeta „Pesem dela“ („Das Lied der Arbeit“). Uglasbil jo je po besedilu Andreja Scheuja njegov brat Jožef. Tekom let je postala pesem last svetovnega proletarijata. Obletnica bo praznovana na Dunaju 5. avgusta t. l. na dan, ko se snide v Bruslju Mednarodni Socialistični kongres. Proslava se vrši v veliki pevski dvorani na Jesuitenwiese v Pratu.

IVERI.

Slovenec l. LVI, št. 141 z dne 22. junija 1928 prinaša sledečo notico iz Kočevja: „**40.000 Din** je dal oblastni odbor brezposelnim rudarjem, da jim vsaj nekoliko olajša bedo in pomanjkanje, ki je prišlo nanje vsled praznovanja na rudniku. Delavci! Ni vam oblastni odbor dal tega zato, ker so občinske volive v nedeljo (v Trbovljah n. pr. jih ni, pa so dobili 60.000), ampak dal jih je zato, ker so možje oblastnega odbora res socialnočuteči, pa naj so volitve ali ne, ne pa kakor tisti mož, ki Vam je samo za volitve dal neke hlačke in čevlje. Kdo je vreden zaupanja, ali možje, ki jih postavlja SLS, ali ljudje, ki so vam naplečili breme, katerega bodo morali še vaši otroci nositi. Delavec! Voli in v nedeljo — izvoli SLS.“

A. & E. SKABERNE - LJUBLJANA

MANUFAKTURNA VELETRGOVINA

EN GROS

MESTNI TRG 10

EN DETAIL

MALINOVEC Najboljši in drugi sadni soki, sadne **MARMELADE**

marelična, „Nektar“, jabolčna, sadne arome za brezalkoholne pijače, sadne etere, esence za rum, cognac in likere

priporoča po brezkonkurenčnih cenah

SREČKO POTNIK IN DRUG * LJUBLJANA, METELJKOVA ULICA 13

„DISKOBOLOS“ - LJUBLJANA

Trgovina: Tavčarjeva (Sodna) ul 1. Tovarna: Sv. Petra 75. Vhod Vidovdanska c.

Sportno orodje. Sportne potrebščine. Telovadno orodje. — Turistovske potrebščine. — Ribarske potrebščine. — Tenis raketi svetovnih znamk. Tenis potrebščine. — Lastni izdelki in izdelki svetovnih tvrtk. — Domače podjetje. — V tovarni zaposleni sami domači delavci in strokovnjaki.

P O D L I P O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

I ETO IV. LJUBLJANA, 15. SEPTEMBRA. 1928

ŠTEV. 9.

Čulkovski:

K stoletnici rojstva L. N. Tolstoja

D ne 9. septembra tega leta je preteklo sto let, odkar se je rodil na graščini Jasna poljana v moskovski guberniji, grof Lev Nikolajevič Tolstoj, eden največjih filozofov Rusije in ob enem eden najpomembnejših mož sveta sploh. A malo je tudi mislecev, ki bi jih današnji svet tako malo razumel in njih misli tako napačno tolmačil kakor njegove.

S temi vrsticami nočem ocenjevati njegovega pomena za svetovno literaturo ali razglabljati o njegovi verski filozofiji, temveč skušati na kratko podati njegovo stališče do obstoječih socialnih uredb in njegovo razmerje do obstoječe družbe.

Sodobna družba se pač divi njegovim literarnim zmožnostim, njegovi visoki produktivnosti, njegovim globoko psihološkim, na široko zasnovanim romanom, čudi se tudi njegovemu nenavadnemu pojmovanju religije in njegovi razlagi evangelija ter ga žigosa kot utopiističnega dogmatika, fantasta in celo brezbožca, dasi po krivici. Njegovo gledanje na socialno stran družbe in na vzroke obče krivičnosti obstoječega družabnega reda, so pa današnji bornirani družbi le naivnosti starca, zaprtega v samoto; in njegova naziranja, kako bi se moglo odpraviti krivice obstoječega družabnega reda, so ji utopija.

Pred par leti sem poslušal na neki slovenski ljudski univerzi predavatelja, ki se šteje med dobre poznavatelje Tolstoja, ko nam je skušal podati pojem o njegovi osebnosti, njegovem vstvarjanju in njegovi duševnosti. Dokler je govoril o njegovem literarnem delovanju je še šlo, ko pa je začel govoriti o njegovi religioznosti, je že začel mencati in ni vedel, kako bi jo izvil, da bi se ne zameril dvema pričujočima gospodoma v črnih suknjah s priznanjem, da je po mnenju

Tolstoja današnja cerkev evangelij potvorila, in da ga razlaga tako, kakor je njej v prid, medtem ko ga on smatra za najcistejšo resnico, ki se je rodila iz duševne in socialne potrebe človeštva.

Ko pa je moral v svojem predavanju končno logično dospeti tudi do njegovega gledanja na današnjo družbo in do njegovega stališča napram socialnim vprašanjem, se je pa povzpел do drznega zaključka, da nam tozadevnih Tolstojevih nauk ni treba jemati resno, ker izvirajo večinoma iz zadnjih let njegovega življenja, ko mož takorekoč že ni bil več pri zdravi pameti, ko ni vzdrževal več normalnih vezi s svetom in ga kot tak ni mogel več logično presojudati. V ostalem pa, da se Tolstoj sam ni držal svojih načel in je s tem dokumentiral, da so njegove ideje praktično neizvedljive.

Torej: družba, ne vznemirjaj si vesti, lahko mirno spiš na svojih pernicah, čeprav večina nima kamor bi glavo položila, saj je bil vse skupaj le neprimeren tolstojanarski vic.

Tega mišljenja je še danes večina one družbe, ki ob njegovi stoletnici piše in čita po časopisih in revijah dolgovane članke in esoje o Tolstoju ter priobčuje razne memoarje o njem, kakor jih na enak način priobčuje o Loli Montez ali o Viljemu II. Vse skupaj je za to družbo samo cenena literarna senzacija.

Proletariat pa pozna drugega Tolstoja; ne samo Tolstoja sijajnega stilista in globokega psihologa, ki je napisal romane: „Kozaki“, „Vojna in mir“, „Ana Karenina“, „Kreutzerova sonata“, „Rodbinska sreča“, „Vstajenje“, svojo „Spoved“ in „Dogmatično teologijo“ i. t. d., pač pa tembolj Tolstoja, pobornika vseh krivic, obsojevalca nasilja, vojne in smrtnih kazni, apostola prave, individualne

svobode in navdušenega zagovornika izkoriščanih in teptanih, katerim je zapustil svojo oporoko in svojo veliko dušo v spisih: „Kaj naj storimo?“, „Poziv človeštvu“, „Edino kar je potrebno“, „Ne morem molčati“, „Venki greh“, „Zakon nasilja in zakon ljubezni“, „Streznite se!“, „Patrijotizem in vlada“, „Patrijotizem in krščanstvo“, „Cerkev in država“, „Krščanski nauk“, „Suženstvo naše dobe“ in še mnogo drugih, ki bodo imeli trajno vrednost še mnogo stoletij, dokler se končno vendar ne uresniči njegov ideal človeške družbe, bratskega komunizma, slonečega na medsebojnem priznanju človečanskega dostojanstva in na ljubezni.

Ni samo slučaj, da se danes v Rusiji pristaši Tolstojevih idej, ki hočejo živeti praktično po njegovih naukih brez nasilja in poplave individualne svobode, sloneče na medsebojni ljubezni, ravnotako kruto preganjajo od sovjetskega režima, kakor najizrazitejši kontrarevolucionarji. Ječe so jih polne.

Režim pravi: to so anarhisti, ki so ideji države bolj nevarni kot vsi buržuji, socialisti in komunisti našega kova. Slednji, najsi zasledujejo že te ali one cilje, se poslužujejo te ali one taktike, so si vsaj v enem edini, da je država potrebna, da bi brez autoritete človeštvo propadlo. Tolstojanci pa trde ravno nasprotno: dokler bo obstojala država, tako dolgo je prava svoboda izključena, vsaka autoriteta je v protislovju z dostojanstvom človeške individualnosti, ki bi morala tvoriti najvišji zakon družbe. Kjer je autoriteta, ki predstavlja samo manjši del družbe, tam mora logično biti tudi pokorščina, ki se nalaga večini družbe. Ker mora autoriteta v navadnem smislu predstavljati tudi silo, ne more biti njen rezultat svoboda, brez katere ni zadovoljnosti in sreče. (Seveda pri tem ni mišljena autoriteta duha, kot rezultanta izrednih duševnih sposobnosti, ki bo vedno obstojala, ki pa nima s fizično silo ničesar skupnega.) Iz istih vzrokov odklanja Tolstoj tudi organizacijo cerkve, ker predstavlja autoriteto, ki se poslužuje v svoje namene tudi sile in zlorablja evangelij, ta zakon ljubezni, za opravičilo in utrditev te svoje autoritete.

Tolstoj se sam odkrito priznava anarhistom, toda ne anarhistom v obi-

čajnem, meščanskem pojmovanju te besede, ki si anarhizem navadno predstavlja z neizbežnimi bombami in atentati, temveč anarhistom, ki se nasilju ne upira s fizičnim odporom, temveč ki vidi vso svojo moč v pasivnosti, a obenem v neizpolnjevanju zapovedi autoritete. Vsaka autoriteta sloni na slepi pokorščini svojih podložnikov in če njeni izvršilni organi solidarno odpovedo pokorščino, se mora še tako močna organizacija zrušiti v nič.

V tem vidi Tolstoj edino rešitev družbe in temelj, na katerem bi se moglo rešiti vsa socialna vprašanja, kajti, kar velja tu v velikem, velja tudi v malem, v gospodarskih in drugih organizacijah. Le na solidarnem, medsebojnem sporazumu v razdelitvi dela in njegovih dobrin, sloni blagostanje vseh soudeležencev. V življenju poznamo mnogo organizacij in ustanov, tako gospodarskih kakor kulturnih, prometnih in varnostnih, ki so vznikle iz proste volje interesentov in se vodijo ter uspevajo brez prisilnih mer kakke fizične autoritete in slone edino na skupnem interesu udeležencev. Kar je mogoče v enih, bi bilo mogoče tudi v ostalih zadevah, celo pri ustanovah, potrebnih za skupno javno varnost, ne da bi se bilo treba pri tem posluževati sile, ki bi jo nadomeščal prirodni instinkt človekove samoohrane. Skoraj vse humanitarno delo v današnji družbi, in mnogo prometnih ustanov, sloni na teh principih.

Če bi bil Tolstoj dočakal naših dni, bi bil gotovo nad usodo svoje domovine razočaran, kakor je bil razočaran zadnje dni svojega življenja Kropotkin, ta veliki sodobnik in somislec Tolstoja. In gotovo bi bil z isto vehemenco nastopil proti sedanjemu režimu, kakor je nastopal proti carizmu, kajti v svojih temeljih se oba režima ne razlikujeta drug od drugega. Glavno zlo, država in vlada manjšine nad večino, je ostala in ta vlada se mora logično opirati na oboroženo silo in se vzdrževati z nasiljem nad ljudstvom, od katerega proti njegovi volji jemlje sredstva za svoje vzdrževanje. Kjer pa odloča sila, tam izginejo vsi obziri, ker autoriteta, sloneča na sili, se vedno in povsod zlorablja proti onim, ki so ji podrejeni.

Te ideje, ideje rešitve materialističnih strani življenja na podlagi in v zvezi

z duševnostjo človeštva, imajo sicer svoj izvor že v budizmu in drugih istočnih naukih, vendar so jim šele slovanski misleci, Bakunin, Kropotkin in Tolstoj, dali določne oblike, izravnali materijalizem z duševnostjo, zanesli te nauke med narod in dokazali njih vpliv na družbo in možnost uporabe v praktičnem življenju. Materijalizem in racijonalizem sta produkta zapadnih kultur, medtem ko je brezavtoritativni komunizem, sloneč na medsebojni bratski ljubezni, jedro istočno slovanske duševnosti. Ker pa se je današnji ruski komunizem opiral bolj na zapadni materijalizem, na Marksa, kakor pa na ideje svojih velikih rojakov, zato se je moral ponesrečiti, zamenjal je samo vloge, ni pa odstranil jedra vsega zla, države in sile.

Pri vprašanju dosege cilja se je nahajal Tolstoj v diametralnem nasprotstvu z Bakuninom. Slednjemu so bila vsa sredstva dobrodošla, tudi uporaba nasilnih mer, za končno zrušitev današnjega družabnega sistema in njegova načela so bila tudi v veliki meri vzrok svoječasnih terorističnih akcij ruskih revolucionarjev. A Tolstoj jih je zavračal z isto odločnostjo kakor krvoločnost carske črne stotnije.

„Vsako nasilje rodi novo nasilje“, je rekel, „medtem ko se mora najkru-tejši sistem na pasivni odpornosti zlomiti“.

Ti dve struji se v internacijonalnem anarhističnem gibanju še danes pobijata. Anarhizem romanskih dežel in po večini Amerike, se drži še Bakuninove koncepcije, medtem ko si je centralno in istočno Evropo osvojil Kropotkinov in Tolstojev nauk o pasivnem anarhičnem komunizmu. In ker se tudi sovjetski režim zaveda, da mu more v gotovih slučajih postati slednji ravno tako nevaren kakor prvi, če ne še bolj, zato ne dela razlike med obema in meče v ječo tudi mirne tolstojance, dasi mu ne dajejo konkretnih povodov za to, izvzemši pasivnosti napram vojaški službi. Lepše bi sovjetska vlada lahko praznovala stoletnico Tolstojevga rojstva, če bi poleg jubilejne izdaje njegovih del osvobodila iz ječ tudi vse one, ki trpe radi njegovih idej.

Upamo pa, da tudi v Rusiji zmaga uvidevnost v vprašanju Tolstoja. Sta tam tozadevno že dve struji, ki se borita

druga z drugo. V prvi so politiki z Leninovo na čelu, ki so nad polovico njegovih del postavili na indeks, ker ga smatrajo reakcionarjem. „Tolstoja se more najboljše čitati leže na zofi“, pravi Lenina. Druga struja, književniki z Lunarskim na čelu, ga pa zagovarja kot velikega ženija in revolucionarja in njej se je tudi zahvaliti, da izda ruska državna založba izdajo celotnih njegovih del, ki bo obsegala nad 90 knjig.

Tolstoj se je zavedal, da način njegovega življenja ne odgovarja v celoti njegovim načelom, dasiravno je kot aristokrat zadnja desetletja svojega življenja nosil obleko ruskega muzika iz grobega platna, se odpovedal vsemu razkošju, lastnoročno pomagal kmetom v Jasni poljani pri težkem poljskem delu, učil njihove otroke in jim lastnoročno ter brezplačno krpal čevlje.

Kljub temu je vedel, da živi on in njegova družina od dela tujih rok. To je ležalo dolga desetletja kot težak kamen na njegovi duši in venomer si je trgal vezi, ki so ga vezale na to življenje. Ali tu je bila njegova žena Zofija Andrejevna, ki je v strahu za eksistenco svojih otrok vodila neprestano borbo s svojim možem, ki bi se bil najraje odpovedal vsemu svojemu premoženju in se preživljal z delom lastnih rok. Tudi vsem honorarjem in tantijemam za svoja literarna dela se je on za svojo osebo odpovedal in le s trdom je žena rešila te dohodke za vzdrževanje družine. Zato je v gospodarskih vprašanjih vladal v družini neprestan boj med konsekvenco Tolstojevga duha in materijalnimi potrebami družine, ki je bila vajena živeti v obstoječi družbi, dasiravno je v ostalih odnošajih vladala v družini popolna harmonija.

Večkrat se je hotel Tolstoj skrivaj odtegniti svoji okolici, a so se njegovi poskusi še pravočasno preprečili. Ko pa je začutil, da se nagiba njegovo življenje h koncu, ga ni več vzdržalo, na tihem je odšel sredi zime, oblečen kot reven kmet, brez vseh sredstev in vsa iskanja za njim so bila zaman. Našli so ga šele čez več dni mrtvega, na samotni poštni postaji Astapovo, kjer je umrl 20. novembra 1910. l., nepoznan in zapuščen.

S to zadnjo gesto je postavil krono svojemu življenju in svojemu prepričanju.

Čulkovski:

Citati iz Tolstojevih del

V denarju, v denarju samem na sebi, že v sami njegovi posesti, je nekaj nemoralnega.

Vojna in krščanstvo sta dva nezdržljiva pojma.

Zabave bogatih so kupljene s solzami bednih.

Obsojati bližnjega je vedno nepravilno, ker nihče ne ve, kaj se je zgodilo v njegovi duši, ali kaj se še godi.

Res, bogastvo nastane z nakupičenjem dela; ampak navadno oskrbi eden delo, drugi pa kupičenje: to imenujejo potem prebrisani ljudje „delitev dela!“

Nimamo pravice biti s tem življenjem nezadovoljni. Če se nam zdi, da smo z njim nezadovoljni, potem pomeni to, da imamo vzrokov, biti s samimi seboj nezadovoljni.

Lačne nasičevati, gole oblačiti, bolnike obiskovati — so sama dobra dela; ali neprimerno višje dobro delo je: osvoboditi bližnjega zmot.

Noben drug pojav v življenju narodov ne prikazuje tako določno sile vpliva in tradicije, kakor vojna. Noben razum tega ne prepreči. Milijoni ljudi izvršujejo tu z navdušenjem nekaj, kar sicer vsi spoznajo za neumno, gnusno, škodljivo, nevarno, uničujoče, zločinsko, podlo in nepotrebno, poznajo vse ugovore zdrave pameti, ki govorijo proti vojni, jih vedno ponavljajo, vendar — se vedno znova vojskujejo.

Iz raznih del.

Zadnji čas je že, prvič: odpraviti obstoječe zakone o preganjanju tujih veroizpovedi. Drugič: vsako zasledovanje radi prestopkov državne veroizpovedi ustaviti. Tretjič: vse, ki trpe kazni radi verskih zadev, osvoboditi. Četrto: nasprotja med religijo vesti in državnimi postavami ne kaznovati kot zločin, temveč skušati ta nasprotja medsebojno

spraviti, n. pr. pred posebnim sodiščem v slučajih odklanjanja zaprisege menonitov (in nazarencov, op. prev.), ki se branijo vršiti vojno službo.

Iz pisma carju Nikolaju II. glede preganjanja duhoborcev.

Če davkoplačevalci dvomijo o možnostih in celo o poštenju onih, ki uvažajo in vzdržujejo družabni red in smatrajo ta red za slab in njihove uredbe celo proti interesom in potrebam davkoplačevalcev, — tedaj je jasno, da pravica pobiranja davkov ne eksistira in da je tako pobiranje davkov nasilje.

Bogastva nastajajo vedno ali potom nasilja, ali potom skopuštva, ali potom prebrisane lopovščine, ali pa potom mahov a trajnih goljufij, kakor se jih poslužujejo navadno irgovci.

Čimbolj je kak človek moralen, tem sigurneje vo svoje premoženje zgubil; čimbolj je pa nemoralen, tem sigurneje si ga vo ohranil in pomnožil. Ljudska prislavica pravi: „Pošteno delo, ne bo kamenite hiše imelo“ in „Delo ne obogati, pač pa hrbet skrivi“.

Zakoni, ki baje ščitijo posest, so zakoni, ki ščitijo samo nagrabljeno posest, ki se že nahaja v rokah bogatašev. Delavcev pa, ki nimajo drugega premoženja ko svoje delo, pa ti zakoni ne ščitijo, nasprotno, še podpirajo izkoriščanje te edine njihove posesti.

Pravica, na katero opirajo bogataši svojo zemeljsko posest, pobiranje davkov in posest produktov tujega dela, nima s pravičnostjo ničesar skupnega in temelji samo na nasilju oboroženega vojaštva.

Delavec, ki dela na tuji zemlji, s tujim orodjem in si mora vse potreščine kupovati za ceno, ki jo od njega zahtevajo, je lahko še tako marljiv in varčen, vendar si ne bo mogel nabrati premoženja. Nasprotno je pa lahko najbolj len in zapravljiv človek, kakor jih poznamo v mnogih slučajih, hitro bogat, če se mu

posreči vzbuditi zanimanje za svojo osebo pri vladajočih režimovcih ali bogataših, ali če postane oderuh ali se etablira kot tovarnar, posestnik bordela, bankir ali trgovec z vinom.

Iz knjige „Poziv človeštvu.“

In res je tako: prihajam k tem ljudem v dragocenem kožuhu, v lastni kočiji, ali jih pa vabim v svoje stanovanje, za katero plačujem 2000 rubljev mesečne najemnine, medtem ko bi oni ta denar veliko bolj potrebovali za obleko in obutev; oni vidijo, da brez nadaljnjega lahko dajem iz rok, da jih moram dosti imeti, da je velika množina teh rubljev zame odveč. Ali morejo ti ljudje videti v meni kaj drugega kakor človeka, ki si je prisvojil premoženje, ki pravzaprav pripada njim? In naravno je, da ne morejo imeti napram meni drugih občutkov kakor željo da bi čimveč teh rubljev, ki sem jih njim oduzel, zopet iz mene izvlekli. Hočem se jim približati in se pritožujem, da napram meni niso odkritosrčni, pri tem se pa bojim vsesti se k njim na umazano ležišče v bojazni, da bi se ne nalezel mrčesa ali kake bolezni, bojim se jih pustiti k meni v sobo in menim, da sem že dosti storil, če pustim te siromake čakati v predsobi in ne zunaj v veži. Potem pa trdim, da so oni krivi, če se jim ne morem približati, — da niso odkritosrčni.

Spominjam se, da sem se zdel ves čas svojih brezuspešnih poskusov, pomagati nesrečnemu mestnemu siromaštvu, kakor človek, ki hoče drugega potegniti iz močvirnega blata, pa sam stoji na močvirnatih tleh in se med svojim prizadevanjem sam vedno bolj pogreza v blato.

Res je, da se interesi vseh ljudi drug z drugim prepletajo, vendar nam brez dolgih razmišljanj odgovori naša vest na vprašanje: na čigavi strani je delo in na čigavi je lenoba. Ne glede na ta odgovor vesti, nam more vsaka poslovna knjiga dati podatke o tem: čimveč denarja kdo izdaja, tem manj sam dela, to se pravi, tembolj sili druge da zanj delajo; čim manj kdo troši, temveč mora sam delati.

Spadam v kategorijo ljudi, ki so z raznimi „vščipci“ oduzeli delovnemu

ljudstvu najpotrebnejše in so si s takimi svojimi prebrisanimi zvijačami pridobili čarobni, vedno se množeči rubelj, ki je sedaj tem nesrečnežem v pohujšanje. Rad bi ljudem pomagal, zato je jasno, da jih pred vsem ne smem ropati in ciginiti, kakor to v resnici delam. Ali je to kaj drugega kar delam?

Potem ko sem potom različnih kompliciranih, zahrbtnih, hudobnih in več stoletij trajajočih nečednih manipulacij postal lastnik čarobnega rublja in sedaj stotine in tisoče ljudi silim, da zame delajo, si domišljujem, da sem velik človekoljub in da morem ljudem pomagati. Sedim svojemu sočloveku na vratu in ga davim ter zahtevam, da me nosi — pri tem si pa, ne da bi stopil raz njegovega tilnika, skušam dopovedati, sebi in ostalemu svetu, da se mi revež v srce smili in da bi rad njegov položaj z vsemi mogočimi sredstvi izboljšal, samo ne na ta način, da bi zlezal z njegovega hrbta.

Vir vsega suženjstva je izkoriščanje tuje delovne moči, ki je omogočeno z nasiljem, najsibo to izkoriščanje zvezano z osebno posestjo podložnikov, ali pa sloni na posesti sredstev, ki so tem podložnikom neobhodno potrebna.

Iz knjige „Kaj nam je storiti?“

Kakor se vname iz iskre požar, ki se vedno bolj širi, čimveč gorljivih tvarin najde in začne ugašati, izgubi svojo obliko in prestane biti ogenj, če se mu ne nalaga novega goriva, tako je tudi z gospodujočimi; čim bolj ropajo in čimveč zahtevajo, čimveč podirajo in uničujejo, čimveč jim dajemo in jim služimo, — tem močnejši bodo in tembolj bodo besneli; če jim pa ničesar ne damo, jih nič več ne poslušamo, tedaj bodo postali brez upora in brez boja goli in brezpomembni, spremenili se bodo v nič, — kakor postane drevo, ki ne dobiva iz zemlje več soka in hrane, suha, mrtva veja.

Niti Nikolaj niti Mikado nista povzročila in ne povzročujeta vojne, temveč državna organizacija, v kateri lahko Mikado in Nikolaj povzročita nesrečo milijonov ljudi. Krivi niso oni, temveč masinerija, ki to omogoča; torej so krivi oni, ki to masino gradijo in vzdržujejo.

Kaj pa je ta masina in kdo jo gradi?

Ljudje, ki razpolagajo z oblastjo trde, da je oblast potrebna, da hudobni nad dobrimi ne izvršujejo nasilja in razumejo to tako, da so ravno oni tisti dobri, ki druge dobre pred hudobnimi ščitijo.

Toda vladati se pravi uporabljati silo; uporabljati silo se pa pravi vršiti to, česar si oni nad katerim se sila uporablja, ne želi, in kar bi si ta, ki uporablja silo, na njegovem mestu najbrž tudi sam ne želel; vladati se pravi torej: svojemu bližnjemu storiti to, česar si ne želimo, da bi se nam storilo.

Velika večina ljudi, rojenih na našem planetu, je od dneva svojega rojstva oropana pravice uporabljati zemljo, na kateri so se rodili — ne samo pravice, da uporabljajo kar se nahaja na njeni površini in v njeni notranjosti, temveč tudi pravice na njej človeku primerno živeti; ne da bi bilo treba onim, katerim daje vlada pravico zemljo po svoji volji izkoriščati in jim ta rop kot sveto lastnino ščiti, zato s svojim delom plačevati. Kdor je na ta način oropan naravne in zakonite pravice uporabljati zemljo, na kateri je rojen, si išče kake druge eksistenčne možnosti. In da more svoj in svoje družine položaj izboljšati, da najde časa za izobrazbo, za razmišljanje, za oddih in občevarje z ljudmi — mora delati in dajati onim, ki so ga oropali s posebnimi zakoni določene dajatve. In še ga ne puste v miru. Direktno in indirektno se pobirajo od njega davki za vzdrževanje uradništva in duhovščine, ki je mogoče ne potrebuje, za gradnje dvorcev in spomenikov, za vzdrževanje dvora in dostojanstvenikov, ki jih prav nič ne potrebuje, za vzdrževanje carinikov, financarjev in žandarjev, ki jih ne samo ne potrebuje, temveč, ki mu škodujejo, za odplačevanje obresti državnih posojil, ki so bila sto let pred njegovim rojstvom najeta za vojne, ki jih njegovi predniki niso potrebovali, ali za oboroževanja in vojne, ki njemu in njegovim niso samo nepotrebne, temveč jim prinašajo poqubo. Verdardar se pokorava, ker se vse te zahteve jemljejo od njega s silo, to se pravi pod pretnjo umora, zato vse plača. Ali vladni mašini še to ni dosti; v večini držav mora državljan, ko je dopolnil dvajset let življenja k vojakom. To se pravi. v najkru-teiše suženjstvo. V državah pa, kjer ni splošne vojaške obveznosti, mora pa zato

plačati še več davkov in mora v vsakem slučaju biti pripravljen na vse nesreče, ki jih vojna prinaša.

Skoraj vse države — posebno pa one, ki predstavljajo militaristično silo — pomenijo strašno in najnevarnejšo napravo na svetu.

Vlada v najširšem smislu, vključno s kapitalizmom in časnikarstvom ni nič drugega, kakor organizacija, v kateri se nahaja večina ljudi v oblasti manjšine, ki stoji nad njimi; ta manjšina se pa zopet podreja drugi manjšini in ta zopet drugi še manjši i. t. d., dokler ne dospemo do samo nekaj oseb ali celo do ene same osebe, kateri je potom vojaške sile prenešana vsa oblast čez vse ostale, tako da je ves ta ustroj podoben piramidi, katere deli so odvisni od oseb ali osebe, ki stoji na vrhu.

Vrh te piramide pa zasedejo dosti-krat ljudje ali oseba, ki je bolj prebri-sana, bolj predrzna ali brezvestnejša, ko vse ostale, ali pa, ki je slučajno potomec onih, ki so bili bolj predrzni in brezvestnejši od ostalih.

Trdi se, da bi brez vlade ne mogle socijalne naprave, ki služijo vzgoji in prosveti in so vsem ljudem potrebne, obstojati.

Pa zakaj bi morali to verjeti? Zakaj bi si ne znali ljudje, ki ne vladajo, svoje življenje ravnotako dobro urediti kakor ga ureja vlada, ne zase ampak za druge?

Nasprotno, v različnih življenjskih pogojih današnje dobe vidimo ljudi, ki so si znali svoje življenje neprimerno bolje urediti kakor bi ga pa vlada za nje ure-dila. Brez kakega posredovanja vlade, največkrat celo proti njeni volji, ustanav-ljajo ljudje društvene ustanove — razna delavska društva, zadruga, prometne dru-žbe, karte in sindikate. Če so davki v socijalne namene potrebni, zakaj bi ne bilo mogoče da ljudje, ne da bi jih bilo treba v to siliti, zberejo potrebna sred-stva za naprave, ki se sicer potom prisilno dobljenih dajatev napravljajo, če so te naprave obče koristne? Zakaj bi morali verjeti, da bi sodišče brez nasilja ne mo-glo obstojati? Sodišča, do katerih imajo stranke zaupanje, so vedno obstojala in bodo obstojala kljub temu, da se ne po-služujejo sile. Mi smo z dolgim suženj-

stvom že tako pokvarjeni, da si nobene uprave brez sile ne moremo več predstavljati. Vendar temu ni tako. Ruske kmečke naselbine, ki so naseljene v zelo oddaljenih krajih države, kjer se vlada v njih upravo iz tehničnih razlogov ne more vmešavati, so si uredile v svojem neodvisnem življenju lastne davščine, lastno upravo, lastno sodišče, lastno varnostno stražo in se počutijo popolnoma srečne tako dolgo, dokler jih vlada ne izvoha in jim ne vsili svoje uprave. (Na skrajnem ruskem severu in v Sibiriji je še danes dosti takih, popolnoma neodvisnih občin. Op. prev.)

Desettisočev desetin gozda, ki je last enega samega posestnika, medtem ko tisoče ljudi poleg njega nima s čim kuriti, potrebuje nasilne zaščite. Ravnotako potrebujejo zaščito podjetja in tovarne, v katerih je bilo že več generacij delavcev izkoriščanih in se jih še vedno izkorišča. Še bolj pa potrebujejo nasilne zaščite stotisoči pudov žita v skladiščih enega samega posestnika, ki čaka kedaj se bo pojavila lakota, da bo lahko svoje zaloge gladnemu prebivalstvu prodal za trikratno ceno...

Iz knjige „Edino, kar je potrebno...“

„Mogoče je, da je bila država nekoč potrebna in je še danes potrebna za vse ono, kar ji vi pripisujete“, je rekel človek, ki si je osvojil krščansko naziranje o življenju, „jaz sam, za svojo osebo, pa vem le, da jaz po eni strani države več ne potrebujem, in da

po drugi strani jaz ne morem več izpolnjevati dolžnosti, ki so za obstoj države potrebne. Uredite si vi po svoje, kar smatrate za svoje življenje potrebno, jaz pa ne morem potrditi ne potrebe in ne kvarnosti države za ostali svet; vem samo kaj je meni potrebno in kaj mi ni potrebno, kaj morem in kaj ne morem. Vem za svojo osebo, da mi separiranje od drugih narodov ni potrebno, zato ne morem priznati, da bi moral pripadati izključno samo enemu delu človeštva ali samo eni državi, kakor tudi ne svoje podrejenosti kaki gotovi vladi; vem za svojo osebo, da vseh teh državnih uredb, ki so v posameznih državah odrejene, ne potrebujem in ne morem zato svojih bližnjih, katerim je moje delo in moja pomoč potrebna, prepustiti samim sebi in žrtvovati svoje delo v obliki raznih dajatev za nepotrebne in kolikor vem škodljive naprave, vem za svojo osebo, da ne potrebujem ne vlade in ne sodišč, ki slone na nasilju, zato tudi ne morem sodelovati ne pri enem in ne pri drugem; vem za svojo osebo, da mi ni potreba drugih narodov napadati in jih pobijati, ali se braniti pred njimi z orožjem v roki, zato se ne morem udeleževati vojn in njihovih priprav. Lahko je mogoče, da so ljudje, ki ne znajo drugače, kakor da smatrajo vse to za potrebno in neobhodno. Z njimi se ne morem prepirati. Vem le za svojo osebo, in to popolnoma brezdvomno — da jaz vsega tega ne potrebujem...“

Iz knjige „Kraljestvo božje je v vas.“
Kap X.

Ivan Molek (Chicago):

Luna se skriva

Luna se skriva za oblaki,
ker se je zbala vas, gospodje!
Luna beži pred vami za oblake.
Ali ne vidite?

Luna, devica stara, je grešila:
luna, umazanka, je bila naga —
čisto razgaljena pa se sramuje.
Ali ne vidite?

Glavo pokonci, moralisti!
Vaša zasluga je, da luna
stara se skriva za oblaki.
Ali ne vidite?

Ivan Molek (Chicago):

*Pilot, moj bi rad bil nositelj?
Polet moj je — in ti voditelj?*

*Vsa čast! Sukati znaš krmilo.
Poznam tvoje letalo in ognjilo.*

Mile Klopčič:

Odlomki iz dveh Tolstojevih pisem

9. septembra t. l. je preteklo 100 let, kar se je rodil Lev Nikolajevič Tolstoj, veliki ruski pisatelj, ki je — sin aristokratskih kmetov — preko kadetnice, operetskega oficirskega življenja in prijateljstva našel spet do pluga. Kot pisatelj in mislec je največji v prejšnjem stoletju. Od napačne razredne logike je po velikih ovinkih (ne stranpotih!) našel pot do kozmoerotike. Začetek in izvor slehernega njegovega dela je neizmerna, fantastična vernost tega človeka. Ne ruska ortodoksna vera v sliko in besedo, ne vera bradatih, zatepenih popov, marveč vera v zmisel, zmisel pridige na gori. A besede so bile prešibke, da bi vrnil ljudem vero v besedo. Pa je našel zveličavnost dejanj, zgrabil za plug, vdan grudi in svoji ljubezni do vseмира. In ta nepokvarjen kristian je postal borec za zapoved: Ne ubijaj! Pesnik, verski mislec Tolstoj je postal politik.

Njegova najvažnejša dela na tem polju so bili apeli k duhovni nekrvavi revoluciji, braneč dejanja duhoborcev (ki so se upirali vzeti orožje v roke). Sem spada tudi dvojce pisem, ki jih je pisal švedskim parlamentarcem in nekemu podoficiru, in to leta 1898, torej v svojem 70. letu. Iz teh dveh pisem priobčujemo najznačilnejše odlomke, ki še niso bili tiskani v slovenščini. Prvo pismo je odgovor švedskim parlamentarcem, ki so se obrnili nanj glede mirovne konference, ki naj bi razpravljala o razorožitvi, drugo pismo je odgovor nekemu podoficirju, ki je bil v dvomih o sorodnosti vere in militarizma. Tolstoj je bil politik, duševni politik v vseh svojih delih. bodisi kot pisec brošur o veri in militarizmu („Blizu so časi“), kot dramatik (Moč teme, Plodovi izobrazbe, Tujec in kmet), kot romanopisec ali kot verski mislec. Baš raditega se ves svetovni proletarijat klanja njegovemu spominu ob 100. letnici njegovega rojstva.

I. Mirovna konferenca. Odgovor švedski parlamentarni delegaciji.

„Ta (mirovna) konferenca ne more biti drugega, kakor ena izmed tistih uredb, ki nimajo za svoj smoter uresničenja miru niti pomanjšanja zla: militarizma — marveč hočejo ljudem prikriti to zlo in odvrniti njihove oči od edino uspešnega sredstva za ozdravljenje.

Pravite: če že konferenca ne bo ukrenila razorožitve, naj vsaj ustavi oboroževanje. Recimo, da bodo Rusija ali njeni zastopniki izjavili na tej konferenci, da ne bodo več množili svoje oborožene mo-

Pilot

*A jaz hočem visoko: silen vzlet
od solnca naprej milijon svetlobnih let!*

*Zato: hvala, prijatelj moj, pilot —
bom raje pilotiral sam svoj polet.*

či. V tem slučaju je vprašanje, kaj bodo storile tiste vlade, ki so v času — ko se konferenca otvori — mnogo šibkejšje od svojih sosedov. Zelo dvomljivo je, da bodo te vlade privolile, stabilizirati svojo relativno slabost... — Čemu naj imajo Nemčija, Francija, Rusija n. pr. vsaka po milijon vojakov in ne 999.000, ali 900.000, ali 400.000, ali 300.000 ali 1000? Če lahko zmanjšujemo, čemu ne bi zmanjšali na minimum? — Dokler bodo armade, bo njihov življenjski pogoj vedno, obdržati ono, kar je bilo s silo pridobljeno — ali pa priboriti si nove pridobitve. Sicer pa: samo z zmagami lahko pridobimo in vzdržimo oblast. In največji bataljoni so vedno zmagovalci, tako da mora vlada, ki ima armado, imeti kolikor mogoče močno vojsko. Prav to je naloga vsake vlade in temeljni pogon njenega obstoja. — Ako misli konferenca prepovedati uporabo tega ali onega orožja, ki je posebno grozno — kako žalosten dovtip je misel, priporočati le določena sredstva za moritev. Res prečudno je, da se morejo ljudje zrele starosti in zdrave pameti interesirati za takšen nezmisel. — Dokler bodo hotele vlade pridobivati nove pokrajine (Filipine, Port Arthur etc.) in obdržati kar so si že pridobile (Poljska, Indija, Alzacija-Lorena, Alžir, Egipt etc.), se bodo armade večale. — Ljudje gredo dandanes v vojno ali enostavno služijo v vojski. Temu je kriva prevelika moralna stiska, v katero so zašli. In zato ne smemo prirejati konferenc pod varuštvo vlad, marveč moramo širiti pravo civilizacijo, če hočemo zmanjšati armade in zatreti nje in njihovo zlo. — Armade bodo izginile takrat, ko bo socialno mnenje sovražilo tiste, ki iz dobičkaželjnosti ali bojazljivosti prodajajo svojo čast in gredo med rablje, ki so odeli v neokusne obleke. —

Ta konferenca kvečjemu lahko prikrije ljudem edino sredsvo njihovega blagra in osvobojenja. Lev Tolstoj.“ —

II. Pismo o veri in militarizmu, naslovljeno nekemu podoficirju.

„Ta nauk (véra, op. pr.) je v svojem bistvu ne samo proti moritvi, marveč sploh proti vsakemu nasilju. Vlade, ki hočejo vladati svoj narod in se v isti mah imenovati krščanske, morajo zategadelj pачiti krščanstvo, skrivati narodu njegov pravi zmisel... sicer bi narodi spoznali, da vlade s svojimi davki, vojaki, zapori, vešali in s svojimi lažnjivimi popi niso „stebri krščanstva“, kot se kažejo, marveč vse prej njegovi največji nasprotniki. — Vprašanje je: kako morejo razumni ljudje verjeti tako veliko laž (da je vojska po božji volji, op. pr.)? Evo vam odgovora: ker učijo ljudi že od mladosti celo vrsto laži s sistemom sleparij, ki se imenujejo ortodoksna vera, a je najsirovejše malikovanje. S to vero učijo ljudi, da je bog troedin, da je poleg tega troedinega boga še neka nebeška kraljica, da so poleg nje še svetniki vseh

sort... To je tako bedasto, da je nemogoče razumeti njegov zmisel. Sicer pa: učitelji te vere ukazujejo samo vérovati in ne razumeti — ... in potem jih vpokličejo v vojsko in jih varajo kot jim drago, ukažejo predvsem priseči na evangelij (ki prepoveduje prisego) in store s tem to, kar je po evangeliju prepovedano. — Zato je edino sredstvo za osvobojenje ljudi vseh zlá, osvoboditi jih napačne vere, ki so jim jo vsilili vlade... — Zato moramo ravnati z ljudmi kakor želimo mi, da drugi ravnajo z nami. To je cela zapoved, kot jo je izrekel Kristus. Da se ravnamo po njej, nam ni treba ne božjih slik, ne vere, ne maše, ne popov, ne svetih storij, ne katekizma... Treba, da smatramo vse ljudi za svoje brate in da se podpiramo med sabo.

Táke misli je zbudilo v meni vaše pismo. Srečen bi bil, če bi vam lahko razjasnile vprašanja, ki se bavite ž njimi. Lev Tostoj.“ —

Dasi je v teh pismih več misli, ki bi jih mi, socialisti, mislili drugače, nam vendar kaže ta Tolstoja — borca, ki je oral polja in ljudi za setev.

Rad. Peterlin-Petruška:

Nauk

*Življenje naše, brat, na zemlji
tako hiti, tako je kratko,
da, naj bo pusto, teče gladko,
z veseljem vse od njega jemlji
in grenko ti postane — sladko!*

Mile Klopčič:

Ljudje iz globeli

Ne, ta globel je včasih posegla vame v dno ter me pretresla. Bili smo še mladi kot rosa, v srcih mladi, in krotičilo nam je srca, ko smo spoznavali globel. Snemala je zastor za zastorom pred nami in smo videli to rano ran. Rana dela in trpljenja, rana vina in predpustnih burk, ko se zdi, da se srca razžive, pa se prav za prav tarejo, rana nepoučenosti in strahu pred edino zveličavnim. Rana ran. Od kdaj? — so vpraševala ustna. Doklej? — so le natih šepetala srca. Rana strahu. Pred edino zveličavnim ...

* *

Globel je ozka kot rakev, dan mrčen, da si ljudje že opoldan želé lahko

noč. In ljudje? Molče venomer, vase zaprti. Le kadar jih družba in vino razpali, tedaj se razkolnejo. Ali pa kadar jim kdo pove v obraz tisto resnico, ki jo nosijo sami v sebi, pa jo morajo daviti — zakaj ozka je globel in kačji dim iz fabriškega dimnika se plazi čez njo. Povej jim to resnico, ki jih udari in dvakrat poboža z vero v bodoče, pa jih boš spoznal. Govore ognjeno govore, pa se spogledajo vestno, iznenada umolknejo. Ugriznejo se v jezik in izpljunejo. Spet se zapro vase, v svojo globel.

„Rajši vidim tebe pred seboj, kot svoje srce na gnojnih vilah.“ Tako rečejo o neznancu, ki ga črte od nekdanj. Že iz zibeli, ki jo je zibala mati. Iz zibeli, ki v

zrelih letih kje za rešetkami pojo o nji in materi:

Ko bi moja mam'ca ved'li
kak' se men' hudo godi,
bi mi bili vrat zavili,
k' so me prvič zibali...

Tako jim poje pesem o zibeli in materi, ljudem iz globeli omahovanja in strahu.

In še pravijo kot bi izgovarjali svojo modrost vseh modrosti:

„Če človek izgubi mater in eno oko, je na pol slep.“ Zakaj — ne poznajo ženske, ki bi jim bila mati kot berejo v pravljicah. Z desetim letom so šli na posel. Ali v vročo in zagatno steklaro ali v mokri rudnik.

Kako potem, ko jih delo objame in ne izpusti iz objema, iz svojih krempljev? Ali žive še nadalje mrtvó, ali pa ne utegnejo živeti drugače, da zasajajo svoje zobe v druge. Mogoče v ženo, kadar jo sam ne ve čemu pretepa in ne ve, da pretepa mater svojih otrok. Mogoče v otroke, ki jih strahuje, da počiva nad njimi. Ali pa se sredi pijanih zijal v gostilni razjoče v vprašanje:

„Preljubi moji, kaj bi z otroci, kaj? Kaj naj jih v žepe zbašem ter otrokom kažem? Kaj? Recite... Bojim se doma...“

O — tudi solze poznajo, solze ponižanja. In kadar jih ponižane najbolj udari, se omehčajo. Ne v solzavost, v žalostni

obup, ki mu sledi srd, kedar se razodene: Kod?

In potem, ko osivé in jim zemlja diši bolj mimo ajde po pobočjih, tedaj počasi odmirajo. Odkod, iz kake kočice izpod temnega robu globeli se utrga sprevod s krsto. Križ, godci, ki se zvijajo s svojimi godali k tlom, črna krsta in ljudje. Vije se sprevod kot jegulja skozi globel, ki molči, posluša in gleda. Ozka, dolga globel, ozek in dolg sprevod, tako ozki in zategli glasovi godbe. Megla plane v globel ter se povezne čeznjo.

Pravijo potem, da se vračajo vsako noč iz travnika na pobočju. Ko sem bil še otrok, sem verjel. In odkar sem verjel, so me obiskavali pokojni iz travnika v strašnih sanjah, da sem si hladil potno čelo ob zidu. Spoznaval sem ljudi iz globeli, ki sem se jih bal. Zdaj se jih ne bojim. Njihove oči so tako globoke, njihove brazde na obrazih tako setve željne. Kje so še sejalcem za setev? Ljudje jih čakajo. Zakaj krvavo radi bi, da bi se globel razširila in razsvetlila, da ne bi že opoldan rekli lahko noč, ampak da bi si tudi opolnoči videli v duše: „O to so pa bratje!“

* *

Ne, ta globel je včasih posegla vame v dno ter me pretresla. Rana omahovanja in strahu. Pred edino zveličavnim. Sejalcem, čaka vas globel, rana, da se razbohota, kot lipa v maju v cvetje. Čakajo vas, da jih popeljete pod lipo...

A. K.:

Nov program!?

Na moj članek pod tem naslovom v št. 6 „Pod lipo“ (str. 88—90, letnik IV) sem dobil več — pisem. Nekaj anonimnih, nekaj podpisanih. Onim, ki so se podpisali, sem odgovoril v pismu ter jim razložil vse ono, kar sem smatral za potrebno. Na nepodpisana (anonimna) pisma nisem mogel odgovoriti; odločil sem se zato za javen odgovor. To pa zato, ker ugovori v teh pismih so za mišljenje v delavskih krogih zelo značilni.

Eden piše med drugim: „ne morem razumeti, da se Vi kot bankir še mešate med delavce-socijaliste, saj je vaše eksistenčno vprašanje itak urejeno. Socijalist more biti le tisti, ki nič nima in ki je v kapitalistični družbi izkoriščen.“

Mož se je izrazil naravnost. Žal, da se je skril v anonimnost. Pa nič ne dé; mogoče je več takih, ki podobno mislijo, in zato odgovorjam bolj obširno:

Socijalizem je nauk o ureditvi človeške družbe, ki so jo zamislili tekom stoletij predhodniki naši, možje-socijalisti, in katero naj dosežejo socijalisti v delu in boju. Jožef Proudhon je pred sodiščem definiral socijalizem tako-le: „vsakdo, ki deluje za tem, da se obstoječe razmere zboljšajo, je socijalist.“ V prvih časih, ko so misleci bolj glasno povdarjali potrebo reorganizacije in reforme takratne uredbe človeške družbe, se je smatralo za „socijalistično“ celo najbolj pohlevno stremljenje za preureditev kapitalistične družbe, n. pr. celo tiste se je označevalo za socijaliste, ki so zahtevali poddržavljenje prometnih sredstev (železnic). Socijalizem

dejansko pa gre za tem, da se odpravi zasebna last vseh proizvajalnih (produkcijskih) sredstev in to polagoma, razvojno v okvirju sedanje družbe, ki se bo seve izpremenila v novo. V zmislu socialističnih zahtev je omejiti lastninsko pravico na skupnost vseh. Za obstoj posameznikov veljajo le osebni dohodki od dela. Odpravljeni so privatni kapitali in zasebna zemljiška last, z njimi tudi obresti, renta, dobiček itd. Komunizem je zato nekaj drugega kot socializem, ki hoče le delovna sredstva dati v last človeški družbi, dočim komunizem namerava podružabiti i delovna sredstva i zasebno last na delavnih sredstvih i konzumne potrebščine.

O tem je Zadrúžna založba v Ljubljani izdala dve knjigi: „Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma“ in „Karl Marx“, ki ju toplo priporočam vsem mladim socialistom in vsem onim, ki pravijo, da so socialisti, ali se še niso poglobili v socialističen nauk.

Za preuredbo dosedanje kapitalistično-urejene človeške družbe se more pogajati in delovati vsakdo ne oziraje se: kakšno delo izvršuje v sedanji družbi. — Sicer pa je razlika med bankirjem in med predsednikom Zadrúžne banke tako velika i stvarno i osebno kot med Šmarno goru in Triglavom. Zadrúžne banke so še institucije zadrug, ki se udeležujejo v kapitalistični družbi v prid splošnosti kot delajo to vse delavske organizacije na sploh. Zasebni bankirji pa so podjetniki, ki delujejo edino v lastno korist.

Dolžnost vseh tistih, ki se čutijo, da so v kapitalistični družbi izkoriščani, seveda pa je, da so socialisti, — pravica pa vseh onih, ki to razumejo!

*

Drugi izraža mnenje, da človek, ki je bil — minister ne more biti več socialist in ne more odločati o socialističnem programu. Iz njegovega obširnega dopisa vidim, da je pisec povsem neinformiran o taktiki političnega dela in o načelih političnega delavskega gibanja. Menda ne bo nikdo pametnih mogel trditi, da n. pr. Macdonald, dr. Renner, Müller-Franken, Vainö Tanner, dr. Winter, Eldersch, Scheidemann, Vandervelde, Habermann — da navedem samo nekaj različnih predstavnikov socialističnih strank, ki so bili v zadnjih letih člani

vlad (tedaj ministri) — da zato niso več socialisti. Naj samo opozorim na mednarodni socialistični kongres, ki se je vršil v avgustu tek. l. v Bruslju — in mislim, da je s tem podan izčrpen odgovor temu anonimnemu interpellantu.

*

Tretji piše: „Kdor ni član socialistične stranke, ni socialist“. Iz njegovih izvajanj posnemam, da mož zamenjuje pristaša politične stranke z onim, ki je samo idejni so-mišljenik. Socialist namreč ni le tisti, ki je član kake socialistične stranke, ampak vsak tisti, ki deluje v zmislu socializma. Prvi socialisti sploh niso tvorili stranke. Res je najbolj logična in pravilna pot vsakega socialista, da je član socialistične organizacije svojega kraja, ker s tem daje viden dokaz svojega pripadništva. Ni pa to edino opravičljivo za nazivanje „socialist“, ker zanj velja pravilno označenje „član socialistične stranke“. Idealno bi bilo pač, da bi bili vsi socialisti člani politične socialistične stranke — ali žal, niso, vsled česar pa seve ne izgube moralne pravice, da se smatrajo za socialiste odnosno da so socialisti, če delujejo v javnem in zasebnem življenju v zmislu socialističnega nauka.

Prav vprašanje političnega dnevnega programa je večkrat za dobrega socialista povod, da ni član aktivne socialistične stranke, ker ima odvojeno mnenje o programu, ki naj vodi k dosegi socialističnih stremeljenj. Pri nas na Slovenskem je veliko več socialistov kot pristašev politične soc. stranke; saj pri volitvah dobé socialistični kandidatje mnogo več glasov kot je politično organiziranih pristašev. Imamo tudi več socialističnih strank; poleg krščanskih socialcev in narodnih socialistov obstoje: SSJ stranka, potem JSDŠ, potem grupa Zjedinjenje, ki vsi pravijo, da so socialisti. Tudi delavski zadrugarji trdim, da smo socialisti. — Grupa okrog Enotnosti je po pisanju in po objavah člankov komunistična, ali — kar je značilno za prečudne naše razmere — hoče odločati ona o tem: kdo je socialist, kdo pa ni. Če bi smatrala za svoje pravo odločanje o tem: kdo je komunist in kdo ni — bi mogoče imela celo prav... Tako pa pometa pred tujimi pragovi.

Ta dejanski stan se bo pač moral spremeniti tako, da se bodo morali vsi

socijalisti dogovoriti o vseh točkah, kjer se dotikajo in se podrediti skupni eksekutivi. Komunisti pa morajo iti svojo pot. Če se bodeta sčasoma obe poti zbliževali, bo ugoden potek, če pa narobe, bo delo malo težje.

Moj članek v št. 6 „Pod lipo“ je imel prav namen pokazati, da bo treba kmalu urediti: katere politične socijalistične stranke naj se slovenski socijalisti končno oklenemo.

Kdor je moj članek prav čital, je videl: da se je Kitek pečal s potrebo reforme tzv. hajnfeldskega resp. programa bivše jugoslovanske socialno-demokratske stranke, ki ga menda od obstoječih

socijalističnih strank nobena več oficijelno ne priznava in ne drži. J. Kitek je utemeljeval potrebo novega programa za slovenske socijaliste. Molčali so i — SSJ, i — JSDS i zjedinjaši. Če se ne motim, tudi J. Kitek — ni član nobene socijalistične stranke, prav tako niso glavni možje Strojarske komisije, Svobode in Zveze gospodarskih zadrug itd. nikjer politično učlanjeni. Na žalost je malo socijalistov na Slovenskem „politično organiziranih“; — krivda pa tiči prav v tem, da ni jasnosti glede programa, taktike in socijalističnega dela sploh.

Moj članek v št. 6 ima tedaj pozitiven pomen, da pridemo bolj do jasnosti...

Po Klabundu - Klopčič:

Utrujeni vojak

(Iz Ši-Kinga)

*Golo deklè. Kot na jesen drevo.
Stoji ob poti. Jaz grem daleč mimo.
Tako stojé vse: vrsta za vrstjó.
Ukaz: Naj jih morimo.*

*Pozabil sem na svete nam vodé,
na dom, na lunin svit nad njim razlit.
Tisoč bodal prebada mi srcé.
Preveč je smrti, jaz sem ves ubit.*

*Pogled otrók je kakor zlati dež mehak,
objem njih rók je kakor vino ves sladak.
Jaz legel bom pod grm in zaspal,
da več ne bom vojak.*

A. B.:

Ali je potrebna revizija programa?

(Prispevek k diskusiji)

Po mojem mnenju je dolžnost vseh, ki čutijo socijalistično v naših krajih, da revidiramo dosedanje delo oziroma nedelo. Preradi se ogledujemo na zunaj, kaj se piše o socijalističnem programu bodočnosti — premalo pa posnemamo delo. — Te dni mi je razlagal inteligent: kako važno delo bo v internacionali vršila socijalistična organizacija pravnikov (juristov) in je obžaloval, da take na Slovenskem še ni... Res je, da prav pred sodiščem in pred upravnimi oblastmi bridko občutimo pomanjkanje spoznanja socijalističnega svetovnega nazora — in da bi za delavce bilo velikega pomena, če bi tudi naši pravniki razumeli in uvaževali ideje socijalizma. Ali — dokler delavci niso organizirani v trdnih organizacijah in dokler ne tvorijo

moč i zase, ni niti misliti, da bi bilo drugače. Dokler so delavci privesek meščanskih strank in dokler jih miselno vodijo meščanski listi — je socijalizem le fantom.

Po mojem je treba začeti tam, kjer se je l. 1914 nehalo. Graditi krajevne organizacije — od vasi do vasi, zbirati delavce-socijaliste in kolportirati delavske socijalistične knjige, brošure in časnike.

Prvi pogoj vsakega socijalističnega pokreta je časopis, ki vzbuja, vzgaja in deluje sistematično — roko v roki — s političnim delom.

Drugi pogoj je gosto omrežje krajevnih organizacij, ki jih vodi v vsakem okraju srezko (okrajno) zaupništvo; okrajni (srezki) zaupniki pa so vodilni možje gibanja v oblasti.

Tretji pogoj je: oblastno tajništvo, ki ima voditi točno statistiko pristašev ter voditi korespondenco in dajati inicijativo.

Četrty pogoj je aktivnost gibanja. Ob vsaki priliki (n. pr. umor v parlamentu, eksodus KDK, nettunske konvencije, davčna vprašanja) je iti med delavce in precizirati socijalistično stališče. —

Boris Kristan (Paris):

Mednarodna zadružna banka

II.

Organizacija mednarodne zadružne banke

Ako se točno proučava položaj posameznih dežel — tedaj se vidi, da so zadružne organizacije, katere hočejo ohraniti svojo neodvisnost, primorane si ustanoviti lastno zadružno banko ali pa vsaj svoj bančni oddelk pri velenakupni zadrugi ali pa v krogu svoje zadružne zveze. Tok časa je potrdil, da je ta rešitev potrebna in pravilna.

Te zadružne banke obstojajo povsod tam, kjer se je zadružno gibanje dovolj ukoreninilo in razvilo; v Angliji, Nemčiji, v Franciji, v Švici, Belgiji, Češki, Avstriji, skandinavskih deželah, tudi pri nas imamo zadružne banke —; zelo močne zadružne banke obstojajo v sovjetski Rusiji, ki delujejo z državno pomočjo oziroma pod državnim pokroviteljstvom, i. t. d.; — v nekaterih deželah so to popolnoma avtonomne zadruge ali družbe, (družbe — radi akomodacije državne zakonodaje) v drugih pa samo oddelki velenakupnih zadrug.

Mednarodna zadružna banka bi lahko bila, če bi tudi ne vsebovala praktično vseh zadružnih ustanov, nekako središče vseh zadružnih bank in bi se tudi v glavnem opirala na iste v vseh deželah.

Lastniki (delničarji ali zadružniki) bi bile narodne* zadružne banke in one narodne velenakupne zadruge, ki so matice bančnih oddelkov. Sicer se pa ne smatra bistvenim vprašanjem ono, ki naj pojasni ali so lahko solastniki le zadružne banke posameznih držav, ali pa tudi ostala podjetja. Glavno je to, da bi ostala večina v rokah zadružnih bank oziroma zadrug kot nosilcem ideje in pomena.

Zadružne banke in bančni oddelki ve-

Program obstoječe socijalistične politične stranke se bo potem na shodih in v časopisju lahko razpravljala — in če bo rezultat razprave, da ga je popolniti, se bo to zgodilo.

Jos. Kiteku sem hvaležen, da je načel tudi to vprašanje; pokazal je vsaj svoje zanimanje. „Pod lipo“ je pa prav storila, da je začela z diskuzijo. Več glav več ve.

lenakupnih zadrug bi delovali kot agenture mednarodne zadružne banke. Predvideva se tudi, da bi delovale kot afilacije oziroma ekspoziture državne narodne banke in njih podružnice; to bi prišlo do praktičnega udejstvovanja seveda le v onih državah, kjer država razume in sledi zadružnemu gibanju. Tako bi se lahko točno nadzorovala vsa mednarodna trgovina posameznih zadrug — ki bi bila tudi ob enem financirana po mednarodni zadružni banki.

Osnovni in obratni kapital tega zavaroda bi se ustvaril na sledeč način, ki je sicer v praktičnem življenju pri nas še nepoznan, dočim je na Francoskem že praktično preizkušen. Vse zadružne banke in bančni oddelki ter ostale zainteresirane zadruge podpišejo takozvani garancijski kapital banke. Višina udeležbe bi se določila za posamezne zadruge z ozirom na njihovo stanje in promet. Mali del tega garancijskega kapitala bi se faktično tudi uplačal — kar bi tvorilo neke vrste obratni kapital. Višina tega vplačila bi se lahko odmerila po obstoječem francoskem vzorcu, ki znaša 10% garancijskega kapitala. Na ta način bi se seveda razlikovalo tudi obrestovanje; obrestovanje garancijskega (osnovnega) kapitala bi bilo zelo nizko ali pa bi bil ta kapital sploh brezobresten, dočim bi se pa obratni (vplačani) kapital obrestoval po fixno določenem odstotku, brez obzira na valovanje eventuelnega dobička. Fixno določeni odstotek za obrestovanje obratnega kapitala se opravi na ta način, ako se kapital (vplačani) smatra kot dispozicijski fond garancijske glavnice. (Francoski vzorec obrestovanja: garancijska glavnica: 1½% letno; obratna ali vplačana glavnica: 6% letno.) Obratni kapital smatran kot dispo-

* »Narodne« pomeni isto kot »ene države.«

zicijski fond garancijskega kapitala ima to prednost pred polno uplačano glavnico, da je zelo elastičen, ker se ga lahko zmanjšuje in veča brez vsakih večjih dogodkov v notranjem življenju zavoda, a fixno obrestovanje pa onemogoča oziroma omiljuje pretresljaje na trgu vrednotnih ali obveznih listih tega zavoda. Posebnost garancijskega kapitala leži pa v tem, da je lahko zelo velik z ozirom na obratni kapital — ter tako dvigne zaupanje do banke.

Eventuelni dobiček, pridobljen potem poslovanja mednarodne zadružne banke, bi se deloma pripisal zainteresiranim za drugim, višina bi se določila po višini sodeležbe; deloma bi se pa uporabil za povečanje rezerv, za nadaljnjo povečanje zavoda in ustanovitev novih mednarodnih zadružnih podjetij.

Vprašanje sedeža banke se smatra kot manj važno, ker bi tako in tako bila vsaka zadružna banka njena agentura. Vsekakor bi se pa morala izbrati dežela v sredini Evrope, predpogoj bi bila dežela z najugodnejšo zakonodajo s stališča zadružništva.

Uprava mednarodne zadružne banke bi se sestojala iz sosveta, sestojечеga iz zastopnikov posameznih, zainteresiranih zadružnih podjetij — predvsem zadružnih bank in velenakupnih zadrug. Ta sosvet bi tudi obenem vodil vse notranje in zunanje poslovanje banke.

Predno se pa pojasni načrt delova-

nja mednarodne zadružne banke, se pa mora poudariti, da bi bila ustanovitev iste, kar je praktično popolnoma izvedljivo, nov mejnik v zgodovini mednarodnega zadružništva. Mednarodna trgovina potrebuje neobhodno v svojo korist, razmah in prospeh služečo mednarodno organizacijo. Vsi poskusi individualnega kapitalizma, da bi ustvaril enako organizacijo, so se razbili — kajti privatni interesi se križajo na mejah držav — na razliki narodov ter njih interesov. Zato je edino mogoče, da zadružno gibanje prinese mednarodnega posredovalca v svetovni trgovini, ker zadružništvo je mednarodno — ono ne pozna ne razlike v državah — niti v narodih. Večjo ugodnost bi imela mednarodna zadružna banka na svetovnem trgu, ker se ji ne bi bilo treba bati nezaupanja posameznih klientov — ali pa nezaupanja radi preprirov in mrženj šovinističnega nacijonalizma — kajti ona bi bila tvorba zadružnega gibanja in zadružne solidarnosti vsega sveta.

Na tako zdravi bazi ustanovljen zavod bi imel vse predpogoje za uspeh ter tako služil v korist svetovnega gospodarskega ravnovesja. Bistvena razlika med mednarodno zadružno banko in individualnim kapitalizmom bi bila ta — da ima namen koristiti vsem — ne pa da bi služila močnejšemu v izkoriščevanje slabih — kar je cilj današnjega kapitalizma.

LISTEK

Stjepan Radić

Hermann Wendel piše v A. Z. od 11. avg.:

Kdor je imel priložnost biti kedaj v družbi Stjepana Radića, se je čudil posebnemu spoštovanju, s katerim je njegovo spremstvo o njem govorilo. Nikoli ga niso nazivali g. Radić, ampak vedno le gospod predsednik. Tako je bilo, kot da se govori o poglavarju države, in ne o predsedniku „hrvatske kmetijske stranke“ — razumelo se je, da je to precej isto kot „predsednik Hrvaške“. Sedaj je predsednik mrtev...

Ko je Radić l. 1904 s pomočjo brata Anteja ustanovil hrvaško kmetisko stranko, se je s tem začel nov oddelek v zgodovini Hrvatske. Vse dotedanje politične stranke so bile gosposke stranke, ki so porabljale kmetško ljudstvo kot glasovalno masino, v kolikor je imelo sploh volilno pravo. Takrat je bilo v posamezni vasi komaj 8—10 volilcev. Za vse čase je velika zgodovinska zasluga Radićeva, da je politično vzdrnil do tedaj neigibljivo maso na kmetih...

Ker je Radić moč, ki mu jo je dalo socialno vzbujenje kmetijskega razreda, porabljal v službi

hrvatske misli, je postal evropska osebnost. Radić je bil v mnogih, zlasti v socialnopolitičnih vprašanjih le precej reakcionaren; mislil je n. pr., da bo premagala nasprotje med kapitalom in delom izumirajoča hišna zadruga; tudi njegovo hrvaško državno pravo, na katerem je rad jahal v stoletju, ki je izvajalo pravo iz žive volje ljudstva, ne pa iz plesnivih pergamentov, je bilo nekaj, kar je že spadalo v reakcionarno staro šaro...

Trdno je stala za njim kmečka hrvaška množica, ki mu je spregledala vse njegove skoke v taktiki, ker mu je slepo verovala in ker ni imela nobene politične vzgoje... Radić je bil rekorder političnih izpreminjajočih se umetnikov. V dobi svojega političnega udejstvovanja je bil Radić vse, kar je le mogoče: republikanec in monarhist, oduševljen Habsburgovec in pristaš Karadjordjevičev, bard svetovne vojne, pacifist, navdušen oboževalec angleških liberalcev in ruskih sovjetov, zanikal je jugoslovensko državo in imel njene najvišje redove, bojkotiral je belgrajsko skupščino in bil aktivni minister — vse je šlo silno naglo, ali pri hrvatskih kmetih mu vse to ni škodovalo. Bili so njegovi. Oboževali so ga.

Kralj v Belgradu? Že, že!
Stefan Radić pa v Zagrebu?
Naj živi gosp. predsednik!

Nova Evropa objavlja o pokojniku štiri članke.

V enem (str. 141) piše urednik Čurčin med drugim:

Vsekakor je Stjepan Radić — iz stališča njegove politične osebnosti promatrano — umrl v pravem času. Na vrhuncu svoje popularnosti med svojim seljaškim narodom, ki ga je ljubil in za katerega je delal vse svoje življenje, uvaževan in priljubljen kot še noben kmečki tribun pred njim, je umrl v dobi, ko je prečanskim krajem že prišlo do grla sebično in neuvidevno gospodarjenje srbijanskih profesionalnih politikov in umrl potem, ko sta bila pogubljena njegova najbližja tovarisa in soboriteja v Narodni skupščini in umrl, kakor vse kaže, vsled rane, ki jo je prejel ob tisti priliki... Umrl je kot narodov ljubljenelec in mučenik; in slava ter počaščenje mrtvemu sta seve izkazani visoko nad ono, kar bi mu zgodovina vpisala v njegovo dobro, če bi tekkel po kaki sreči tok dogodkov po Ujedinjenju po drugi strugi in če bi prišli v upravi države takoj od začetka bolj v premoč pozitivnejši in konstruktivnejši elementi. S tem ne mislimo manjšati realne velike zasluge pokojnega Stjepana Radića, zlasti kot prijatelja in učitelja seljaštva. Hočemo le, da čim bolj naglasimo škodljivo in nedržavniško zadržanje onih činiteljev, zlasti v Srbiji, ki so najbolj

Naročnikom, prijateljem in čitateljem. Mnogi ste „Pod lipo“ naročili in ste do danes — pozabili plačati. Precej vas je, ki ste prejeli „Pod lipo“ na ogled, in ker jo niste vrnili, jo še prejimate — pozabite pa, da jo plačate... Tudi so mnogi, ki redno čitajo „Pod lipo“ in jo pohvalijo, da nudi mnogo dobrega in ugodnega čtiva. Ali ne bi bilo prav, da bi vi vsi prišli med plačujoče naročnike?

Tistim, ki bi radi sodelovali med „Podliparji“, pa čakajo na posebno vabilo, sporočamo, da je v krog Podliparjev povabljen vsakdo, ki more na kakršenkoli način sodelovati v zmislu naših intencij.

III. občni zbor „Zveze delavskih žena in deklet“ v Ljubljani se vrši 14. oktobra t. l. Na dnevnem redu občnega zbora se nahajajo med drugim tudi sledeča za delavsko ženstvo važna vprašanja „Organizacija in tisk“, „Za svetovni mir“, „Kontrola porodov“, „Zaščita žene“ in „Zadružništvo“. Zveza je dosegla v štirih letih svojega obstoja že precej uspehov, ima že peto leto svoje glasilo „Ženskih list“ in 2000 članic. Upamo, da bodo delegantinke na občnem zboru kos svoji nalogi.

Prevodi iz „Pod lipe“. Pod naslovom „Iz slovenačke radniške lirike“ prinaša 6. štev. sarajevskega delavskega lista za kulturo in šport „Snaga“ z dne 1. septembra t. l. dvojice srbohrvatskih prevodov pesmi iz „Pod lipe“. So to Damjanova (ne Ivan Molkova) „Moj otac“ („Moj oče“, gl. „Pod lipo“ št. 6!) in Ivan Molkova „Nezakonita mati“ („Nezakonska mati“ iz št. 7—8). Prevod prve ni posrečen, drugi prevod je dober. Prevajalec kakor tudi vir nista označena.

Nemški pesnik Klabund (pravo ime Alfred Henschke) je prošli mesec (avgusta) umrl v švicarskem sanatoriju Davos, star šele 38 let. Jetika. Še pred mesecem je izjavljal, da piše nov roman. Napisal je vsega krog 30 knjig. Kot pesnik je pel vse: od poulične popevke o hamburških prosti-

krivi, da je v državi tako neuravnoteženo stanje, in ki to stanje še vedno drže....

V drugem razpravlja neki „L.“: (str. 137):

Za seljaka je vsak nacionajizem strupena laž. Kar more kmete konzervirati in katastrofalen način rešenja njih krize razvleci, odgoditi in popboljšati, sta religija in stanovstvo, duhovno in materialno, dobro kombinirano, pomešano, sestavljeno in vzvrščeno. V tem pravcu je deloval Stjepan Radić, in to tolmači njegovo popularnost. Kazume se, da je to samo paliativa, ker v borbi delavcem-kmetom in kmetom-gospodarjem, med gospodarjem in banko (kapitalističnim finacierjem, op. ur.) se bo razbilo i duševno i materialno na drobce.

Končno je z ozirom na seljaka posebno opozoriti na eno njegovo splošno lastnost. To je pasivna rezistencija — odpor atomov njegove duše in teresa. Brez posebne zavednosti, s sistemom ali proti tehnični organizaciji. Kmet ima prirojeno pasivno rezistenco, trdo kot kamen. Kakšne sile in moči so se že trudile, da podvržejo kmeta, in kaj so mogle nasilno storiti? Nič...! S kapitalizacijo človečanstva bo izginil kmet, ali zmagala bo splošna linija ljudskega razvoja, linija urejenega mravljinjaka... Seveda potem ne bo več razvoja. Bistveno pa je, da vsakdo pomaga k razvoju kolikor pač more. Pravi voditelj vodi narod v tem zmislu.

tutkah do najbolj liričnih ljubavnih. od socialno-satiričnih do bojnih himn. Prepesnil je nemškemu proletarijatu francosko karmanjolo, pesem franc. revolucionarjev, prevajal je za nemški teater kitajske drame, pisal drame (XYZ, Kredni krog, Goreča zemlja, drama iz revol. Rusije); v svojem 21. letu že je izdal svoje prve pesmi. Zlasti so mu uspeli prevodi iz stare kitajske lirike (Tu-Fu, Li-Tai-Po). Mnoge je uglasbil komponist Béla Reinitz, ki so izšle v ciklu „Rdeča pesem“. Priobčujemo eno pesem, prevedeno po Klabundovi prepesnitvi. Nemški proletarijat je izgubil z njim človeka, ki mu je bil blizu. — M. K.

Klabund — Alfred Henschke

V starosti 38 let je umrl

14. avg. v zdravilišču Davosu na tuberkulozi eden najuglednejših mlajših nemških pesnikov Alfred Henschke, znan pod psevdonimom Klabund. Bil je posebna prikazen v sodobnem nemškem pesništvu, ne le kot eden njenih najpomembnejših liričnih, izoblikovalnih ter prevajalnih talentov, marveč tudi kot eden izmed že redkih pesnikov, ki tvorijo svoja dela neglede na „modno“ literaturo“ daleč proč od senzacijskih vplivov, v resnem boju za pesniško ustvarjanje in v odkritem hotenju, ki ne dovoljuje nikakih koncesij. Bil je vedno ves poln hrepenenja; izšel je iz Wedekindove šole. Prvi zvezek njegovih pesmi „Himmelsleiter“ je že poln ironije in neznosti. Kmalu je izšla druga knjiga „Harfenjule“, polna šal in zbadljivk. Več pa kot te pesmi, ki so izvirale iz zdravega zmisla za resničnostjo in bile prevečane s satirično šalo, so ga proslavile prepesnitve kitajske in japonske lirike. Najgloblje čustvovanje z orientalsko poezijo in mojstrsko znanje jezikov mu je omogočilo, da je prevedel najnežnejše kitajske pesmi z vsemi njih nijansami. „Dumpe Trommeln und berauschter Gong“, „Li-Tai-Pe“, „Das

Sinngedicht des persischen Zeitmachers" in „Das Blumenschiff" so najvažnejše njegove antologije kitajske, japonske in sploh orientalske lirike. Ludi kitajske in japonske drame je prirejal za nemško gledališče. Raimundovo gledališče je uprizorilo od teh dela „Kreidekreis", „Komödie", „Kirschblütenfest" in prepešnitev „Vaske sole" („Dorfschule") od pisatelja Takeda izumro z velikim uspehom. Za gledališče je priredil tudi Rostandovega „Orlica" („Der junge Aar"). Napisal je tudi izvirno konverzacijsko komedijo „XYZ". Napisal je tudi več spisov v prozi, med njimi „Zgodovino svetovne literature v eni uri" in celo vrsto manjših romanov. Roman „Brake", ki ima kot glavno osebo moža, ki združuje v sebi vsa nasprotja, je prav zanimiv. Mož naj bi bil klabundov pesniški avtoportret. Med vojno se je v verzih boril proti vojni in bil je v Nemčiji skoro osamljen. Zadnje njegovo delo pa je simbolična drama „Die brennende Erde", simbol revolucionarne Rusije. — Trajna last nemške literature bodo pač ostali njegovi prevodi orientalske lirike, njegove prigodnostne in protivojne pesmi.

Proslava „Pesmi dela". Dva ducata ljudi je pred 60. leti pelo prvič „Pesem dela", nekaj sto ljudi ji je navdušeno piskalo; 5000 pevcev jo je pa pelo 5. avgusta t. l. v ogromni dvorani v Pratu na Dunaju, 100.000 ljudi ji je pritrdjevalo in pelo z njimi. In ne le to: ojačevalci glasov in radijo so jo raznašali po Dunaju in po svetu... To je napredek, to je razvoj. — Pri slavnosti, ki se je vršila ob tej priliki, je govoril o „Pesmi dela" in delavskem petju soc. poslanec Karl Leuthner. Pokazal je na tiho pesem, preprosto po besedilu in kompoziciji, ali navdajajočo siehernega, ki jo sliši z veliko mislijo in resnico, da „bod' delu čast!" Prireditvi sta prisostvovala tudi dr. Gustav Scheu, sin komponista, z ženo in otroci ter nečakinja Daisy, ki je prispela iz Londona in ki je hčerka komponistovega brata Andreja, prvega voditelja avstrijskega delavstva. — Spominske slavnosti so se vršile tudi na dunajskem pokopališču, kjer sta pokopana Josef Scheu in J. J. Zapf, ki je pesem zložil. (V zadnji številki je pomota. Besedilo je od Zapfa, ne pa od komponistovega brata Andreja). Tu so položili delegati avstrijske delavske pevske zveze okrožja Dunaj na grobove vence; pokojnikov se je spominjal Karl Katzen-schlager in pevci so zapeli še pesmi „Seltsames Wandern" in „Das Lied der Arbeit". — Na predvečer so pa priredili simmerinški delavci spominsko slavo v velikem Josef Scheujevem dvoru na Dunaju.

Balkanska konferenca Socijalistične Internacionale, ki bi se morala vršiti — kakor smo poročali v uvodniku zadnje naše številke — za časa III. Mednarodnega kongresa Socijalistične Internacionale začetkom avgusta v Bruslju, je bila na prošnjo bolgarske socialne demokracije na nedoločen čas preložena. Socijalnodemokratska stranka Bolgarske pravi, da bi v Bruslju vsled težke finančne in gospodarske krize, ki je nastala vsled potresa, ne mogla poslati delegacije ter „da

sedanji čas, ko so se na Bolgarskem (umor Protogoreval) ter v Jugoslaviji (20. junij!) poostrele razmere, ne bi bil ugoden za razprave o macedonskih manjšinah. Konferenca naj se vrši ob ugodnejšem času v kakem Balkanu bližje ležečem mestu."

Angleška priloga „Proletarca". Na nedavno se vršecem VII. zboru Jugoslovanske Socijalistične Zveze (J. S. Z.) v Chicagu, Ill. je bilo sklenjeno, da se začne tedniku „Proletarcu" prilagati enkrat na mesec angleško pisana priloga na 8 straneh, čim se zbere v to svrhu fond 500 dolarjev. Priloga je potrebna, da pride J. S. Z. v stik z mladino slovenskih ozir. jugoslovanskih staršev, ki je v Ameriki rojena, ker razume bolje angleško kot materinski jezik. Prva priloga je izšla 5. julija t. l. v št. 1086 l. XXIII. na 12 straneh. Ta številka obsega tudi zapisnik od VII. zbora J. S. Z., ki se je vršil od 19.—21. maja t. l. v Chicagu, Ill. Na ta zapisnik opozarjamo, ker je dokaz zavednosti in dela slovenskih socialistov onstran luže.

Zvezo jugoslovanskih socijalističnih pevskih zborov v Združenih državah nameravajo ustanoviti jugoslovanski socialisti. Za ustanovitev se je v principu izrekel VII. zbor J. S. Z. v Chicagu; bo odsek Izobraževalne akcije J. S. Z. Lep napredek na kulturnem polju ameriškega delavstva.

Listnica uredništva. Vsled preobitega gradiva za to Tolstojevemu spominu posvečeno številko je zaostalo precej gradiva tako članek A. Kobala (Chicago) „Krščanstvo in sužnost", dr. H. Tume o Stj. Radiću, članek o III. kongresu Socijalistične delavske Internacionale in drugega mnogo.

IVERI.

So časopisi, ki se vedno kregajo z resnico, Naš urednik je v svojstvu predsednika Zveze gospodarskih zadrug in člana izvršilnega odbora Velesejma reg. zadruge z om. zavezo govoril ob priliki proslave 160 letnice Kmetijske družbe za Slovenijo. „Slovenec" z dne 2. sept. t. l. št. 200 poroča o tem tako-le:

„Oglasil se je vodja socialistov... ter se toplo zavzel za zadrugne organizacije kmetijskih pridelkov, za zadrugno organizirano kmetijstvo sploh. Zavrgel je torej tudi socialist idejo razrednosti proletarijata, idejo razrednosti kmeta, idejo kakršne koli diktature in se zavzel za zadrugno organizirano življenje našega kmetijstva in našega naroda."

Zadrugar Anton Kristan je le naglašal, da je za kmeta res potrebna čim večja strokovna organizacija in čim intenzivnejše gospodarstvo, ali da je nujna tudi zadrugna organizacija v svrhu nakupa, obdelovanja in prodaje, ki se je doslej izkazala kot najboljša pomoč proti izkoriščevanju. Priporočal je Kmetijski družbi, da pospešuje odslej vse bolj intenzivno kmetijsko zadrugništvo, ki edino more pomagati malemu kmetu do boljše bodočnosti.

POD LIP O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV.

LJUBLJANA, 15. OKTOBRA 1928

ŠTEV. 10.

Pe-lo-tien — dr. Gradnik:

Pesmi iz davnih dob

Pe-lo-tien je kitajski pesnik, ki je živel od l. 772—846 po Kr. Zavzemal je visoka mesta v uradniški hierarhiji, bil je guverner in konečno predstojnik oddelka v vojnem ministrstvu. Bičal

je politične in socialne razmere svoje dobe in njegove satire in alegorije so že za njegovega življenja dvignile mnogo prahu.

Mraz

Veter veje, pada, pada sneg,
zmrznili so bambus in mastiki.
Ah, še bolj zmrzuje, brez oblek,
bedno ljudstvo — mali in veliki —
ki po lužah bosopeto brodi,
med zaselja tesnimi prehodi.
Ko zasučé sever ostri meč
ne pomaga gladki koži več
tenka svila, puhasta tenčica,
Na ognjiščih slama le gori
in robida pusta; vse noči

prečepe tako, dokler danica
jutra ranega jim ne oznani.
Siromaki — ko ponižnovdani
mraz prenašate in žejo, glad
in vas psi pode od naših vrat
v volno mehko in v kožuh zaviti
v toplem domu jaz počivam sit,
kradem čas bogu in vsa golota
vaša, lakota in smrt, sramota
moje so in vaših duš bolest:
„Si še človek?“ vpije v mojo vest.

Starec iz Tu-Linga

Starec, ki tam v Tu-lingu prebiva,
vsako leto polje sam izorje.
Tretji mesec brez dežja je njiva,
brez oblaka, jasno, je obzorje.
Suša strašna, suša vsepovsod,
bilke vse pritiklave, ožgane,
a v jeseni pridejo še slane
in opalijo še zadnji plod.

Žito ni nikjer še dozorelo,
klasje še zeleno je zvenelo;
ali kaj je to biričem mar?
Brez srcá iztirjajo, grozé
brskajo, pobirajo, kar kje
iztaknejo, prodajo in denar
še krvav prinašajo v urad.

A kakó pa bo prihodnje leto,
kaj z obleko bo, kakó bo s hrano,
če ne bo več polje izorano,
če na njem bo rastel le osat
in vse delo zopet bo proketo?

S hiš nam trgate iz trstja krov
in iz ust nam grabite jedi.
Ali kdor zatira in mori
bedno ljudstvo, slabši je od psov.
Kaj so nohti vaši že sekira,
kaj zobje so vaši ostra žaga?
Je meso človeško vam že draga
jed? Kaj ne? Naj le drhal umira!

Cesarski davki

V zemljó sadijo murve se in lan,
da domorodno ljudstvo bi vsak dan
dobilo črni kruh. Ker platno, svila
samo njegovih marnih rok je delo,
ki zanj ne išče drugega plačila,
kot da življenje golo bi živelo.
Življenje poleg kruha in pijače,
pozna pa tudi davščine in dače.
Pobira jih vsegamogočni knez
in vse sorodstvo: ene za državo,
a druge, tretje, le za njih zabavo.
Spočetka bilo je mogoče vmes
človekoljubje: da bi se z mastjo
bogatih, bednim lajšala bolest.
Ukazi strogi takrat še trdó
zaježevali so pijavk objest.

A prišel nov ukaz je. Kaj storiti?
Ubogaj pes! Oblastnikov pohlep
vse leto čas ima, da v glavi zviti
dohodek nov iztuhta za svoj žep.

Zahtevali so svilene tkanine.
Kaj to njim mar, če zima je, pomlad?
Izdelan ni še bil noben komad
in je mogoče pičel funt samó
tehtal prav majhen kupček svilenine.

Upton Sinclair:

Moja privatna utopija

Pred enoindvajsetimi leti sem posku-
šal izpeljati majhno utopijo za
vsakdanjo rabo. Danes, ko pišem
o utopiji, mi misel uhaja k onemu po-
skusu. Naj vam torej povem, kako je
bilo in česa sem se naučil v Helicon
Hallu.

Med prijetnostmi, ki smo jih takrat
realizirati, je bila priložnost, da si bil lah-
ko sam, če si hotel biti sam in da si imel
družbo, kadar si jo hotel imeti. Jasno je,
da se v sedanjem svetu tega ne da aranži-
rati, pa naj človek poskuša kolikor hoče.
Pri našem delu in študijah nas vsak čas
kdo moti s telefoniranjem ali trkanjem
na vrata; ne moremo vseh ljudi sezna-
niti z našimi navadami in željami, in ka-
dar si zaželimo družbe, moramo se voziti
v taksiju ali vozu cestne železnice — in
včasih moramo biti v družbi, čeprav nas
dolgočasi. V naši majhni utopiji smo pa
vedno imeli prijatelje v tesni bližini, in
če se je komu zahotelo igrati biljard, je
vselej lahko našel koga, ki je bil istotako
razpložen. Kadar pa smo želeli samoto,

Na večer leta zemlja in nebo
zaprta sta in gospodar je mraz.
Zapihal sever je in uničil vas
in šele drugo noč sta dim in plamen
pojemale; a groblja goli kamen
pokrila sta zarana že vseprek
debela toča in za točo sneg.
Telesa dece od premraznih vlag
drhté kot trst in starcev nagi udi
premrli hirajo, ko je njih grudi
edina hrana še ledeni zrak.

Vendar smo zbrali, kar je kdo imel:
kosmato svilo, svilnato blagó,
sviléne niti, tafet, kar v goró
smo nakopičili, dušéč svoj gnev.
Samó, ker v mesecu je januarju
bil njegov god, smo uso to pestro zmes
poklonili presvitlemu cesarju.
Zato so strgali nam kar s teles
obleke in nas vse v kamen v mah
najvišje milosti ovili. Rev
bogastvo so zaprli v carski hlev
in ropotarnico. Od vseh strani
so vse zastražili. Čez leto dni,
pa se je vse že spremenilo v prah.

so bile sobe, kamor smo se umaknili z
gotovostjo, da ne bo nikogar k nam, ra-
zen če ga povabimo.

Dalje smo storili vsaj začetek rešitve
„služabniškega problema“ v naši utopiji.
Dandanes, ko slišim ženske, ki razprav-
ljajo o tem, spoznavam ogromnost tega
problema. Nekateri naši oženjeni prija-
telji opravljajo sami hišna dela na škodo
njihovemu intelektualnemu delovanju,
ker se nikakor ne morejo privaditi ne-
izvežbanim in nepriučljivim deklam v
svojih domovih. Mi pa smo zares začeli
reševati to vprašanje in dosegli smo to-
liko, da smo vsaj znali, da smo na prav-
nem tiru.

Nekdo je poročal, da sem jaz usta-
novil kolonijo, v kateri so se vsi člani
vrstili pri hišnem delu. To je že stara
povest, ki pa ni resnična. V Helicon
Hallu smo imeli kvoto rednih služabni-
kov, razlika pa je bila, da nismo sma-
trali naših služabnikov za socialno nižje
od nas, temveč smo jim priznali socialno
enakost in jim celo dali pravico, da so z

nami vred glasovali o upravnih zadevah kolonije. Naša kolonija je rodila mnogo pritožb, vendar se pa ne spominjam, da bi bil kateri izmed naših „delavcev“ kdaj zlorabil pravice, ki jih je imel; vsi so bili zelo zadovoljni in prijazni, skratka; delali so z veseljem — prav v smislu ideala moje demokracije, brez katere si ne morem misliti moje privatne utopije.

Bilo je lepo irsko dekle, ki je opravljalo vsa dela na moji farmi v Princetonu še pred časom kolonije. Moja irska dekla se je čutila zelo srečno, ko sem jo prestavil v kolonijo, kjer je prvič v svojem življenju ob sobotah zvečer plesala s profesorjem filozofije iz Columbia univerze. Prav tako ni to škodilo profesorju, ki je danes sloveč pisatelj. Imeli smo starejšo vdovo za hišna dela in njena plača je bila prosto stanovanje in hrana za njo in njenega sinčka. Dalje smo imeli lra, ki je prej delal v kuhinjah bogatašev: zelo skromen mož in gorec katoličan. Kaj si je mislil o nas socialistih, anarhistih in drugih brezbožnežih, ga nisem nikdar vprašal, a bil nam je zelo hvaležen za izkazano mu socialno enakost. Naša mala utopija je bila dovolj velika, tako da ni bilo treba stopati drug drugemu na prste. In če še povem, da sta bila med našimi „služabniki“ tudi sedanji slavni pisatelj Sinclair Lewis in Allan Updegraff, sem povedal dovolj.

Drugi problem, katerega smo se lotili v naši koloniji, so bili otroci. Danes nimam več tega vprašanja, kajti moj sin je že odrasel, ampak takrat je bil star pet let in brezobzirno je zahteval svoje pravice. Mlad avtor in njegova žena imata seveda problem s takim otrokom — in to je bil vzrok, da sem organiziral kolonijo. Otroci so imeli v naši koloniji svoj majhen svet zase, ki je bil ustvarjen nalašč za nje in v katerem so neovirano živeli svoje socialno življenje, kakršnega zahteva družabna žival. Ni jih bilo dosti — samo štirinajst — kljub temu nismo mogli najeti strokovnjakov, kakršne bi bili radi imeli, zato so morale matere opravljati službo nadzornikov, pestunjev in učiteljic. Ne rečem, da je bilo lahko delo. Bil je začetek poskusa, ki nam je pokazal, da se dajo matere prilagoditi novim razmeram in da je komunalno oskrbovanje dece mogoče. Prepričan sem, da se komunalna vzgoja otrok lahko dvigne na višjo stopnjo kot je da-

nes v naših „zavodih“ in lahko postane pod nadzorstvom staršev nekaj lepega in plodonosnega.

Zakaj ni moja privatna utopija ostala? Glavni vzrok je bil požar. Naša komunalna hiša je zgorela. Ker smo imeli malo denarja, smo se morali zadovoljiti z najcenejšim gradbenim materialom in nismo mogli zgraditi ognju kljubujočega poslopja kakor bi bilo potrebno. Drugič me je kolonija naučila, da človek, ki organizira to stvar in jo vodi skoro sam, ne more istočasno pisati knjig. Zagovorniki kapitalizma bodo seveda rekli, da nudim dokaz „individualizma“, ki je edini v stanju narediti nekaj uspešnega, vendar pa moja izkušnja ne pomeni nič drugega kot to, da ljudje, ki nimajo kooperativne tehnike in se niso naučili socialnosti in vsakdanjem življenju, ne morejo ustvariti komune. Vsega tega se nauče, kadar se bodo morali — kadar mezdni sužnji zastavkajo in ne bodo več hoteli vzdrževati trotoev in njihovega sistema snobarije. Tedaj kaj hitro vstanejo male utopije po vsej deželi.

Največja nadloga v naši koloniji je bila jata volkov zunaj hiše, ki je vedno prežala na nas in nas ni nikdar izpustila izpred oči. To so bili reporterji kapitalističnih listov, ki so dnevno lazili okoli nas in celo gledali skozi okna v naše spalnice. Ker sem prej in pozneje stanoval v bogatih hotelih, lahko popričam, da je bila naša kolonija Helicon Hall najmoralnejša občina v Ameriki, kar jih je takrat eksistiralo. Toda reporterji so imeli nalogo, da oblatijo kolonijo in čitatelji listov so jim verjeli. Ko so poročali, da je profesor s Columbijе plesal z našo irsko deklo, so pozabili omeniti, da je bila njegova soproga poleg — in profesor je bil potem v nevarnosti za svojo službo; v enako zadrego, in prav po nedolžnem, so bili porinjeni drugi člani kolonije: učitelji, pesniki in pisatelji. Treba je le ponoviti fundamentalno socialistično tezo, ki se glasi, da miru in nevarnosti za posameznika ali skupino v naši družbi ni, dokler ni miru in varnosti za vse ljudi.

Dvajset let že delujem na to, da bi mojo privatno utopijo raztegnil na vso deželo in ves svet. Naučil sem se, ne le iz teorije, temveč tudi iz prakse, da prave lepote in pravega miru na svetu ne bo, dokler bodo ljudske mase živele potlačene v nevedi in gospodarski sužnosti in

dokler bodo v milosti in nemilosti takih grup kot so kapitalistični časnikarji, ki ljudem dnevno nabasajo glave z odpadki ter jih urze v praznoverju in predsodkih. Na ta način poneumenjevale ljudske mase je lahko uveriti, da so najčudovitejše in najpametnejše ljudstvo, in prav lahko jih je namujskati na pobijanje drugih ljudstev, ki nočejo namah sprejeti navad in praznoverja prvih ali se podvreči izkoriščanju njihovih hujskajočih vladarjev. Individualno bom kmalu iz nevarnosti, da bi me mogli pognati v človeško klavnico, ali moj sin je baš zdaj v letih, ko ga lahko ugrabijo. Ali se naj zaprem v svojo privatno utopijo brez ozira na usodo drugih?

Moja utopija, je predvsem duhovna stvar. Mnogi ljudje verjamejo, da so oni najboljši stvori pod solncem — in zato so poklicani, da ukazujejo drugim ljudem in jim delijo delo. Te vere ni v moji utopiji. Poznal sem mnogo briljantnih družabnih dam, ki so bile absolutno prepričane, da stoje „socialno“ višje nad ostalo maso, nad deklami, katere je beda prisilila, da so jim morale streči, in nad milijoni ljudi, katerih koža je naravno temna. Kljub temu so dame iz višje kaste popolnoma brez možganov in brez vsake koristi; tu pa tam katera porodi otroka, ki pa je takisto brez možganov in koristi kakor njegova mati. Vhod v mojo utopijo je pometan s temi višjimi damami in gospodi, ki so zleteli s hrbta delavcev in obležali nekoliko opraskani in umazani v grabnu.

Obžalujem, če se to sliši neuljudno in neelegantno, toda resnično vam po-

vem, da ne poznam druge poti, po kateri pridemo iz sveta, v katerem mase ljudi proizvajajo bogastva za lenuhe. Bil sem potrpežljiv in uljuden trideset let; argumentiral sem in prosil lenuhe, naj stopijo prostovoljno s hrbta delavcev in dovolijo, da se utopija ustanovi na lep in pameten način. Njihov odgovor je bil, da so organizirali bande surovin in pobožnikov, jih oborožili z raznim smrtonosnim orožjem in jih nagnali na one delavce, ki so se drznili protestirati proti parazitizmu in eksploataciji. Pretepali, zapirali, mučili, streljali in obešali so voditelje delavcev; ko so se lansko poletje pripravljali na elektrokcijo dveh v Massachusettsu, je bilo nam v Los Angelesu zabranjeno protestirati. Moji prijatelji so šli na shod, ali ko so prišli na mesto, ni bilo shoda, kajti pred dvorano je stalo čez tisoč oboroženih mož, ki niso pustili nikogar, da bi se bil samo za hip ustavil na hodniku. Voditelji shoda so bili vrženi v ječo na obtožbo policije, da so „suspekti kriminalnega sindikalizma“. Vsi drugi pa mislijo, da je to prav; nihče se ne briga, da bi dvignil en sam prst proti temu.

Taka je privatna utopija Zveze trgovcev in tovarnarjev v Los Angelesu, katero so srečno raztegnili po vsej Ameriki. Jaz pa sedim v svojem kotičku in sanjam o ljubezni, bratstvu, pravičnosti, lepoti in drugih takih stvareh — kakor da bi kadil opij ali sedel v cerkvi in pel himno o nebeški sreči...

Poslovenil I. M., Chicago

Iv. Vuk:

Refleksi

1. Podedovani greh

...zgodilo se je, da je peščica zno-relih proglasila dvorano skupnosti za svojo lastnino. To je bilo takrat, ko se je Človek izneveril samemu sebi in se zaznamoval. Tedaj je izginila človečnost in se pojavila bestija, cinično se režeča, po krvi hrepeneča.

Nad vhodom v dvorano pa so zapisali:

„Nebesa.“

Pred vrata je tista peščica postavila vse, ki niso ne mrzli ne topli in ukazala:

„Bogovi je naše ime. Tako nas kličite odsihmal.“

In tisti, ki niso ne mrzli ne topli, so padli pred njimi na obličja in jih molili...

Tisočeri, izgnani iz dvorane, so pa šli svojo pot po cesti, na kateri je stalo zapisano s krvavorudečimi črkami:

„Delo.“

Tedaj je prihitel nekdo za njimi, ki ga niso poznali in se jim pridružil. Rekel jim je kakor v pozdrav:

„Proletarci bodi vaše ime... Tak je ukaz bogov gospodarjev vaših.“

Tisočeri so ga pogledali:

„Kdo si, ki ti je bila dana ta naloga?“

Nepoznanec je sključil hrbet in rekel počasi:

„Podedovani greh.“ —

*

Zgodilo pa se je, da so se tisočeri vse znojni in utrujeni ustavili in rekli:

„Zakaj se oddaljujemo od našega? Ali nismo sami krivi, da smo se dali premagati? Toliko nas je, pa smo se zbalisti peščice. Popravimo, kar smo zagrešili.“

Odšli so pa že zelo daleč in tam, kjer so se ustavili je bila nižina.

In ko so to sprevideli, so rekli:

„Vrniti se po poti, po kateri smo prišli, ni mogoče. Zato naredimo, da bo tisto, kar je nižina enako višini; da ne bo ne nižine ne višine, ko naredimo tako. Tako si bomo pogledali iz oči v oči s tistimi, ki so nas ogoljufali.“

Tisočero glav je bila ena misel in tisočero rok je izvrševalo tisto misel. Že je nastajala iz nižine višina. Že je segala malodane do tja, kjer je bilo zapisano „Nebesa“. Že se je slišal šum v dvorane in glas Proletarcev je že klical bogovom:

„Naredite prostor in slecite božanstvo. Zakaj človek se vrača.“

Zbeganost je nastala med vsemogočnimi bogovi. Prepirajoči se medseboj za prvenstvo, so se zdajci pomirili.

„Nevarnost nam grozi,“ so dejali. „Tisti, katere smo prisilili, da so nas molili in nam služili, so začeli misliti. Glejte, kam je segla že njih misel. Strašno orožje je misel.“

Proletarci so pa klicali:

„Naredite prostor. Slecite božanstvo. Zakaj, človek se vrača! Podedovani greh smo ubili, odrešili smo vas in nas. Zato ni več bogov in ni več Proletarcev, nego je zopet človek.“

„Slišite bogokletne množice? Pokazimo jim svoje božanstvo. Mi nočemo človeka, zakaj on nas oropa gospodstva nad množicami.“

*

Tedaj se je priplazil nek hlapec h glavarju bogov in mu zašepetal na uho:

„Napolni, o gospod mošnjo s cekini in daj mi jo tako napolnjeno. Obljubljam ti, da razkropim tiste, ki ti groze.“

„Ti bi mogel, hlapec,“ ga je vprašal glavar bogov in ga ni pogledal.

Hlapec je hlapčevski prekrizal roke in skrivil hrbet.

„Rekel sem.“

Glavar bogov je pomolčal, kakor bi mislil. Nato je rekel milostno: „Bodi!...“

Ko se je zgodilo, kakor je svetoval hlapec, je šel k prvim iz zidarjev, ki so zidali hrib. Občudoval je gigantsko delo in zvito požvenkljaval s cekini.

Zidarji so se ozirali vanj, zakaj mamljivo je žvenkljalo.

„S čim zvoniš?“

Skušnjavec pa je skril mošnjo in se skrivnostno smehljajal.

„Ne smem izdati?...“

A se je vendar približal tiho in oprezno in zašepetal z dobro hlinjajočo opreznostjo:

„Ukradel sem... Koščke nebes sem ukradel.“

Drugi, ki niso slišali šepetanja, so spraševali:

„Kaj pravi?“

Tisti, ki so slišali, so rekli šepetajoč, kakor so videli skušnjavca:

„Koščke nebes, pravi, da ima... Ukradel jih je, pravi.“

„U... Koščke nebes?... Naj jih pokaže.“

Zbirali so se okrog skušnjavca in govorili:

„Pokaži, da vidimo!“

Skušnjavec se je branil. O, zvito se je znal hliniti.

„Silno se bojim.“

„Ne boj se,“ so mu govorili. „Poglej nas, mi se nikogar ne bojimo. Kmalu bomo v nebesih, le poglej.“

Skušnjavec se je naredil, kakor da se zanaša na njih varstvo in moč. Skrivnostno je odprl mošnjo.

„Hu... Vidite?... Koščki nebes...“

Cekini so bliščali, kakor solnce, zavito v tanko prosojno meglo.

Nekateri so stegnili roke, da jih otipajo. Skušnjavec je naglo zadrgnil mošnjo.

„Zaslužiti treba,“ je rekel skrivnostno in se smehljaje odmaknil od zidarjev.

Ko se je storila noč, je skušnjavec stal za grmom ob potu. Ni stal dolgo, Videl je, kako se je nekdo počasi in previdno plazil po poti.

Skušnjavec tiho zažvenklja s cekini. Postava pospeši korake.

„Čigava je postava, ki jo vidim v mraku?“

„Zidar sem,“ je tiho odgovorilo iz mraka.

„Česa hočeš?“

„Koščke nebes.“

Skušnjavec ni mogel skriti veselja.

„Ne bom osramočen pred taboj, o gospod,“ je rekel zadovoljno.

Podedovani greh se je vzpel v vsej svoji grozi.

„Ne dozidamo“ je rekel in zidarji so govorili malodušno za njim. „Previsoko je do nebes in mi smo slabi in globoko v nižini. Izkrvavimo, a ne dozidamo.“

V pesteh pa so stiskali cekine.

„Premagajte malodušje“ so pozivljali človekoljubi. „Blizu smo cilju. Še poslednji napor.“

Ali v vrstah tisočerih je že gospodarila razdvojenost. Slehernega, ki se je dotaknil cekina, je prevzela pokorščina. Sveťa ponižnost ga je navdajala in jel se je odmikati od združene misli in se potuhnil. Zakaj cekin mu je svetil v pokorščino...

Videč bogovi delo in moč cekinov, so zaploskali veselja in rekli:

„Resnično, vreden je naš hlapec in hlapčev hlapec, da ju nagradimo.“

Z okovano peto svojih težkih nog so sunili v zapuščeno stavbo združene misli, da se je zamajala in porušila. Pod razvalinami je izkravela peščica zvestih, ki je ključevala do poslednjega. Njih kri je pokropila razvaline.

Hlapec in hlapčev hlapec pa sta ležala pijana pred vratmi nebes...

*

Po cesti je šel tujec. Visok mož, jasnega obraza. Lasje so se mu vsipali v kodrih po plečih.

Na svojem potu je srečal ljudi, ki so bili zaviti v kože iz živali in se tresli. Ker je bila noč, so šli počasi, da bi ne padli.

„Kdo ste,“ je vprašal tujec.

„Prebivalci zemlje,“ so odgovorili.

„Zakaj tavate v temi in zakaj ste ogrnjeni v kože, kakor bi vas zeblo.“

„Solnca ni in zato ne vidimo. Njegove toplote ni, zato smo se odeli v kože živali, ker nas zebe.“

„Vi nimate ognja?“

„Nimamo, o popotnik. Pri bogovih je in skopi so, a prebivalcem zemlje je nepoznan, dokler ne vzide solnce.“

Popotniku so se prebivalci zemlje zasmilili. „Zakaj,“ je rekel v svojih mislih, „gori ogenj noč in dan pri onih tam, odkoder sem tudi jaz, a ti tukaj ga ne poznajo? Tam ga je toliko, da se odvrtajo od njega, a tukaj tavajo v temi. In vendar so oni tam zgoraj in ti tukaj doli enaki. Po obrazih in postavi vidim, da so enaki.“

Obrnil se je k njim in rekel:

„In vi bi želeli ognja?“

„Blagoslov bi nam bil in postali bi kakor bogovi.“

Popotnik se je nasmehnil:

„Prinesem vam ga.“

*

(Konec prih.)

Cvetko Kristan:

Kongres Socijalistične delavske internacionale v Bruslju

(5.—12. avgusta 1928)

O b udeležbi 600 delegatov iz 32 držav je otvoril vodja angleškega delavstva Arthur Henderson — 14 let potem, ko je nemški militarizem napadel svobodno Belgijo — v Bruslju III. medn. soc. kongres. V svojem govoru se je spominjal razvoja socijalističnega gibanja ter Internacijale, ki brez pravice delavstva do samoodločbe ne more obstojati, opozarjal je zastopnike delavstva na sedanje in prihodnje naloge, ki jih še čakajo. Njegov govor je izzvenel kot odločen protest proti zatiranju

vseh delovnih slojev, za svobodo in za mir, ki je baš delavstvu najbolj potreben. — Za 600.000 belgijskih socijalistov je govoril zborovalec dobrodošlico Emile Vandervelde. Izrekel se je za takojšnjo izpraznitev Porenja in samoodločbo narodov, odklonil pa je tako fašizem kot komunizem, enega kot izrodek kapitalizma, a drugega kot izrodek socijalizma. Delavstvo Italije in Ogrske je opomnil, da je tudi nemško delavstvo samo zrušilo Bismarckove izjemne zakone. — Za-

sedanje prvega pa je zaključil spre-
vod stotisočev članov mladinske
Internacionale, mož, žena in deklet,
ki so defilirali pred člani delavskega
svetovnega parlamenta. Na stotine godb,
na tisoče rdečih, dragoceno okrašenih
praporov se je vrstilo v dolgem sprevo-
du, ki je za več ur ustavil ves promet na
največjih bruseljskih ulicah. Tudi ino-
zemske delegacije so bile vmes, tako
nemški, francoski, avstrijski in češki de-
lavski telovadci, skavti in študentje.

Drugega dne je kongres razpravljal
o mednarodni gospodarski
politiki delavstva. Predsedovala
sta Faure (Francija) in Crispian
(Nemčija). Po pozdravih Mertensa
(Belgija) za Amsterdamsko strokovno In-
ternacijo in De Grave-a za mla-
dinsko Internacijo je referiral Hill-
quit (Združene države Sev. Amerike),
ki je zlasti pokazal na razliko med l.
1928 ter predvojno dobo. Svetovna gospo-
darska moč se je preselila iz Evrope v
Ameriko, ki je danes najbogatejša dr-
žava sveta in je v gotovih ozirih njen
bankir. To premestitev spremlja indu-
strijalizacija agrarnih držav. Delovna
moč je na trgu poceni; to stanje poostre-
še racijalizacija, ki pomeni kapitali-
stom popolnoma nekaj drugega kot so-
cijalistom. Carinske meje se morajo od-
straniti, azijsko delavstvo mora biti za-
ščiten vsaj deloma na isti način kakor
evropsko. trusti se morajo postaviti pod
mednarodno kontrolo in delavstvo mora
imeti pri tem odločujoč delež. Le orga-
nizirano delavstvo more to doseči. —
Naftali (Nemčija) kaže na dejstvo,
da pravzaprav ni več svobodne konku-
rence. Monopoli, koncerni, karteli, trusti
vladajo in odločujejo. Ta izprememba
strukture kapitalizma pa ne more zna-
čiti zmanjšanja boja proti niemu. Delav-
stvo se mora boriti še dalje za dosego
socijalno-političnih zahtev ter za to, da se
podrede kapitalistične monopolne orga-
nizacije kontroli Internacionale. Nas
morajo voditi besede: Mesto trustov na-
rodi in mesto mednarodnih koncernov
vzajemnost narodov! — Cramp (An-
glija) referira o krizi v Angliji. Eksport
se je znižal, brezposelnost narašča, dasi
je država premagala finančijelne težko-
če in nie politična moč narreduje. Cele
rudarske vasi so brez dela in cvetoči
kraji klobučarske industrije trpe pomanj-
kanje. Kontrola trustov je rešitev.

Tretji dan (torek 7. avgusta) je bil
posvečen delavski svetovni po-
litiki. Seji sta v protest predsedovala
Turati (Italija) in Abramović
(Rusija), zastopnika dveh držav, dveh
ekstremov, v katerih so socialistične
stranke prepovedane. Ob pričetku seje je
orisal Turati trpljenje itali-
janskega delavstva. Pokazal je
na razvoj fašizma, ki je uničil združe-
valno svobodo, napolnil ječe in poslal to-
liko najboljših Italijanov v izgnanstvo.
„Naša moč od nekdaj je naša šibkost da-
nes, ali naš poraz priča o naši moči od
včeraj in jutri. Danes je nastalo že krat-
ko pravilo — fašizem ali demokracija.
Za Internacijo je fašizem edini pro-
blem: je za njo vprašanje: biti ali nebiti.“
— Za njim je govoril Dan (ruska soci-
jalna demokracija) o boljševizmu
in njegovi mednarodni vlogi.
Predvsem je povdaril, da sta fašizem in
komunizem brata, ki se oba opirata na
militarističen aparat, ki kar zija od ko-
rupcije. Boj proti boljševizmu je treba
voditi le skupaj z bojem proti meščanski
kontrarevoluciji. Moskovski letošnji kon-
gres III. Internacionale je napovedal boj
na nož, do uničenja: socialni demokra-
ciji in strokovnih organizacijam vsega
sveta. Boljševiki po Franciji, Nemčiji,
Belgiji, Angliji vpadaajo socialističnemu
delavstvu v hrbet, vsled česar je edina
pot v ofenzivo proti razdiralcem delav-
ske enotnosti in pomagacem kapitalizma.
Današnja Rusija mami pohlepnost impe-
rijalistov in predstavlja deželo za avan-
ture. Mesto današnjega sovietskega re-
žima je treba postaviti demokratično re-
publiko. — O svetovno politič-
nih zahtevah angleške Delav-
ske stranke je poročal Buxton
(Anglija). Povdarjal je, da Angležem ni
toliko za temeljne formulacije, nego tem-
bolj za praktično politiko. Zahtevajo ta-
košnjo izpraznitev Porenja, uspostavitve
oficijelnih odnosajev vseh držav s Sov-
jetsko Rusijo in njene neodvisnosti v
okvirju Zveze narodov. Enkrat za vselej
mora prenehati stanje, da se smatrajo
azijski narodi za narode nižje in mi za
narode višje kulture. Zahtevamo popolno
svobodo azijskih narodov in za Kino, po-
polno carinsko avtonomijo, odpravo do-
sedaj obstoječih neenakih pogodb ter
umaknitev vseh inozemskih čet iz kitai-
skega ozemlja. Za Egipt zahtevamo tudi
neodvisno državo v okvirju Zveze naro-

dov. — O položaju na Kitajskem je govoril nato Yongkiutaoyang (Kina), ki je ugotovil, da so si Kitajci končno priborili svobodo ter da so stari militaristi potisnjeni na ozek kos Mandžurije, ali s tem še ni dosežena končno veljavna svoboda; še vedno je dežela žrtev imperijalističnih avantur. Neenake pogodbe, ki so morale biti sklenjene kot posledica vojen iz l. 1842 in 1858, kontrola carin potom inozemstva, prisiljeno znižanje carinskih postavk in privilegiji ex-teritorijalitete so izredno težke omejitve svobode. Dežela 400 milijonov prebivalcev ima dovolj delovne moči, ali kljub temu ne more kitajsko ljudstvo svojih naravnih bogastev industrijsko predelavati, kajti inozemski kapitalisti ovirajo potom carinske kontrole in omejitve carinskih postavk razširitev kitajske zunanje trgovine. Delavstvo živi v neznosnih razmerah. Delovni pogoji v predilnicah so neznosni. Plače nizke. Uporaba žena in otrok ter ravnanje z delavstvom vse še postruže. Kina je polna inozemskih kapitalistov. Od 1,740.556 vreten, ki so bila v l. 1925 v predilnicah mesta Shanghai jih je pripadalo 926.432 Angležem in Japoncem. Edini izhod je odprava neenakih pogodb, preje ne bo miru. Kina trpi tudi pod notranjimi razmerami in zlasti vsled zločinske politike Kuomintanga, ki hoče uspostaviti teroristično diktaturo. Delavstvo je pobil, delavsko gibanje uničil, delavske organizacije razrušil, vodi strašen boj proti vsem rdečim, tako proti boljševikom kakor proti socializmom. Za delavstvo ni več nikake tiskovne svobode niti kakega združevalnega prava. To politiko vlastodržcev obsojamo in se bomo proti njej. Od l. 1911 dalje se je vršila le meščanska revolucija. Poizkusili bomo v bodoče delati za proletarsko revolucijo: preteklost in sedanjost pripadata Kuomintangu, bodočnost nam. Govori se o nekem kitajskem boljševizmu, ali ljudstvo nima do njega nikakega zaupanja. Boljševizem je danes izgubil v Kini vsled zlorabe delavskega razreda za lastne namene, zaupanje kitajskega ljudstva. Ta fiasko je velik nauk. Mi se bomo za takojšnjo razorožitev države, za ustanovitev demokratične republike, ki bo omejila moč generalov, civilne oblasti napravila od njih neodvisne ter varovala delavske interese. Mi, kitajski socialisti, imamo zaupanje v socialistično Internacionalo, smo ž njo z ozirom na taktiko

v posameznih državah edini in smo prepričani, da se nam bo posrečilo, kitajsko delavstvo prosvetiti ter ga uspešno organizirati za končno osvoboditev.

Četrtega dne (četrtek 9. avg.) pod predsedstvom Vliegena (Holandska) in Hillquita (USA) je poročala najpreje Marie Juhaczova o delu mednarodne ženske konference. Razložila je njene sklepe. Predsednik Vliegen (Holandska) je ugotovil, soglasno in s hvaležnostjo, da sprejema kongres njeno poročilo. Nato je poročal tajnik Internacionalne Fritz Adler o organizacijskih vprašanjih. Ugotovil je, da je socialistični delavski Internacionali pridruženih 6,600.000 članov. V tem številu niso všteti člani v deželah diktature. Skoro milijon žena je vmes. 25,000.000 pa je volilcev za soc. kandidate, ker so 25,000.000 glasov dobile Internacionali pridružene stranke. 1181 socialističnih poslancev je v raznih parlamentih, ki štejejo 6176 članov. 20%, tedaj ena petina je med parlamentarci socialistov. Še pomembnejše je dejstvo, da razglša socialistično besedo 354 socialističnih dnevnikov, ki vsak dan prihajajo v roke proletarijata vsega sveta. Od hamburškega kongresa — t. j. v zadnjih petih letih — je Internacionala pridobila mnogo na svoji aktivnosti in notranji edinosti. Med sejami izvrševalnega odbora in kongresi bo treba uspostaviti novo vmesno institucijo, kar naj bo mednarodna konferenca, ki bo imela v razliko s kongresi le 120 do 140 delegatov. Od eksekutive se bo v tem razločevala, da bodo razprave javne in zato bo imela večji propadandni učinek v javnosti. Mi smo se v dobi od zadnjega kongresa med drugim često pečali z vprašanjem združitve svetovnega proletarijata in smo pri tem ugotovili, da obstoja jedro razkola v raznovrstnem presojanju konkretne politične situacije in ne v teoretičnih ali principijelnih razlikah. Ali razvojna pot more biti le ta, da bo določala pot večina in ne manjšina. Moskovski letošnji kongres je postavil zahtevo, da se mora zlomiti socialni demokraciji hrbtenico. Naš kongres pa dokazuje, da se nam hrbtenice zlomiti ne more, ter da smo močnejši, enot-

nejši in borbenejši kot kdaj prej. — Nato je poročal Wibaut (Holandska) o posvetovanjih gospodarske komisije. Edina temelja kapitalističnega gospodarstva, svobodna konkurenca in svobodno določanje cen, sta izginila. Drugo znamenje časa so pa stremeljenja po racijonalizaciji. Za podjetnike pomenijo zvišanje produkcije, za delavce pa isto kot svoječasno upeljava strojev. Delavstvo ne more in ne sme racijonalizacije preprečiti. Poizkusiti pa mora racijonalizacijo obvladati. Poizkusiti mora povišano delazmožnost izenačiti s skrajšanjem delovne dobe. V ostalem mora gospodarska komisija Zveze narodov nadzorovati truste in karteje in preizkušati njih trgovsko poslovanje. Glede carinske politike se v glavnem strinjamo z načeli, ki jih je sprejela svetovna gospodarska konferenca. Socijalistična Internacionala pozivlja s tem delavstvo vsega sveta, da se združi v boj za cilj, postaviti na mesto kapitalističnih monopolov narode in na mesto kapitalističnih svetovnih koncernov zajednico narodov. — Brailsford (Anglija) je govoril nato o mednarodni kontroli bankarstva. Osvoboditi se moramo predsodka, da je namen Zveze narodov izpolniti le eno nalogo in to protivojno. Zveza narodov pomeni več. Ona znači organizacijo svetovnega gospodarskega življenja v interesu vseh narodov. S tega stališča smo postavili celo vrsto zahtev, ki pa v sklepu deloma niso navedene. To velja zlasti o zahtevanem nadzorstvu finančništva. Tajno delovanje mednarodnih bank, zlasti tajnost okrog nastajanja mednarodnega finančnega trusta, nas opravičuje do zahteve po oficijelni inštituciji, ki naj dela, kar delajo že sedaj razna privatna podjetja. Ko smo razpravljali o tem v komisiji, se nam je sporočilo, da ta stvar za splošnost še ni zrela. Ali, ako naj čakamo

in še vnaprej dopuščamo, da bodo banke odločale o življenju narodov, upam, da bomo že v kratkem na jasnem o tem vprašanju. Kmalu se bo vršil kongres, ki se bo bavil s tem važnim vprašanjem.

Na popoldanski seji, kateri sta predsedovala dunajski župan Seitz in bivši danski ministrski predsednik Stauning je podal v imenu francoske delegacije Paul Faure izjavo o izpraznitvi Porenja; izvajal je: Obe politični komisiji kongresa sta soglasno sklenili napraviti vprašanje izpraznitve Porenja radi njegove važnosti za predmet posebne izjave francoske delegacije. Po soglasnem sklepu francoske delegacije moram sedaj sporočiti, kakšno stališče so francoski socijalisti do tega važnega vprašanja zavzemali, ga zavzemajo in bodo zavzemali. Faure prečita nato znani sklep francoskega strankinega kongresa z dne 14. in 15. julija 1928 in volilni manifest francoske socijalistične stranke. Tam se zasedba tujih ozemelj načelno obstoja in zahteva brezpogojna in takojšnja izpraznitev Porenja. Faure končava: K temu pripominjam, da so volilni manifest in sklep kongresa potrdili zastopniki vseh smeri naše stranke. Predsednik Stauning izraža veselje nad to izjavo in nad bratskim združenjem francoskih in nemških socijalistov, kar je velikega pomena za mednarodni socijalizem. — Kuypers (Holandska) predlaga nato sklep proti neratifikaciji washingtonskih konvencij o osemurniku. Sklep se obrača glavno proti angleški konzervativni vladi, ki sabotira ratifikacijo. K temu je govoril v imenu vseh delegatov strokovničarjev Mertens (Belgija). Opozarja na to, da je novi nemški kancler Hermann Müller v svoji vladni izjavi obljubil ratifikacijo washingtonskih konvencij. Ta ratifikacija bi imela gotovo vpliv na angleško vladno. Resolucija je bila nato soglasno sprejeta.

(Dalje prih.)

Dr. H. Tuma:

Agrarizem filozofa Vebera

Izredno zanimivo knjigo nam je podal filozof Veber, eminentno sociološke vsebine in vendar iz tal izgrešeno po napačni analitični metodi. Substrat soci-

jologije je človeška družba v svojem postanku in razvoju. Sociologija predpostavlja biologijo, antropologijo in etnologijo. Zgodovina kaže pot razvoja člo-

veške družbe. Veberjeva pot je izven in preko vsega tega. Veber si formulira svoje posebne izklesane pojme, te analizira ter pride do konstrukcije docela ideologične nerealne besedne stavbe.

Bijologija uči, da je postalo anorganično in organično gradivo sveta in duha iz neskončnega gibanja neznane in nepojmljive prvine. Moderna veda je dospela do tam, kjer kemija prehaja v fiziko in obratno ter kjer pojenjava vsak pojem o gmoti. Gibanje spojila in ločila. je anorgansko in organsko gradivo. Del sveta, ki nam prikazuje spojevanje in ločevanje, je anorganski svet; drugi del sveta, ki nam kaže gibanje, je organski svet. Anorganski svet, če tudi morda le navidezno, kaže mir in smrt; organski svet, če tudi le navidezno, gibanje in življenje. Anorganski svet dejanski nevidno prehaja v organski in obratno, ker je spojevanje in ločevanje že samo nasebi tudi gibanje. Anorganski svet nam kaže materijo — gmoto, organski gibanje — duh. Eno pa prehaja v drugo.

Harmonično spojevanje prvine v priredju vstvarja atome gmote; združevanje v podredju in nadredju prvin, da ena služi drugi, vstvarja organizem, življenje in duh. Od tega pričetka v neskončnem razvoju se je zgradil svet gmote, kristalov in svet duha, rastlinstva in živalstva do človeka. Ako govorimo o duhu kot nositelju človeka, storimo to le vsled introspekcije, ker čutimo njegovo udejstvovanje v sebi. Neviden nam je v rastlini in živalih — a mora biti, ker nositelj življenja, rastlina in žival — živi in mora imeti svoj duh.

Zgodovina je človeška, je izraz razvoja njegovega duha. Pričenja takrat, ko se je človek dvignil nad žival t. j. ko je postal sposoben najti in dajati izraza svojemu duhu. Glas je refleks delovanja prirode na nas. Luč in zvok in vesoljno gibanje nam je vstvarilo organe spoznanja t. j. organe dotika našega duha z vesoljstvom. Odmev na sočloveka in križanje glasov je vstvarilo besedo, priobčevanje besedij je vstvarilo pojem. Takrat se je iz človeškega — živalskega krdela stvorilo plemo (klan), ki je čutilo le kolektivno. Kakor je priroda po deželi in podnebju zgradila človeško telo, tako je priroda v spojitvi teles po deželi in podnebju zgradila obliko plemena in njegovo čustvovanje. Šele ko je priroda v

svojem gibanju v kataklizmi vrgla bojevitega nomada na delavnega in miroljubnega pastirja, poljedelca, je pričela človeška zgodovina; — vstvarjena je bila kal državi, ločil se je razred gospoda in sužnja — prisilno delo in svobodno uživanje plodov dela. Šele po volji gospoda se je iz kolektivnega čustvovanja ločil razum t. j. volja je stopila nad čustvovanje. Takrat šele se je zbudila v človeku tudi prva zavest njegove moči nad prirodo, takrat je šele nastopila zavest lastnine. Šele, ko je človek zavladal nad človekom, je jel vladati tudi nad prirodno gmoto. Ko je gospod izkoristil delo sužnja, pod njegovim bičem se je moč dela stopnjevala, takrat se je stopnjevala želja gospodova in njegove vedno večje nadživalske potrebe? Človek-suženj je moral delati nad svoje potrebe za nebrzdane želje svojega gospoda, je vstvarjal bogastvo za gospoda, šele takrat je postala vidna prva višja kultura t. j. vlada človeka nad gmoto prirode in nad prirodno gmoto lastnega telesa. Kultura ni drugo nego delo in vlada človeškega duha po delu v družbi nad vnanjo in svojo notranjo prirodo. Civilizacija pa je ureditev tega dela po nad- in podredju, je oblika ureditve dela kot vladanje prirodnih sil. Država je razbila plemo v drobce družine. Moti se Veber, ko trdi, da je družina socijalna prvina. Družina je plod že precej razvite človeške družbe, ki se ni mogla prej vstvariti, dokler ni razbila plemena, dokler tudi v rodbini ni nastopila diferencijacija glavarja rodbine, in njegova vlada nad člani rodbine in sužnji. Šele s sužnjem, pozneje s posli in glavarjem-očetom je nastala družina. Tudi latinska beseda familia kaže na famulus — posle in ne na rodbino t. j. na rod enega stalnega para. Enako socijologično napačno je Veberjevo razlaganje pojma narod. Ta oblika in pojem sta nastopila pozno v zgodovini, lahko rečemo šele s francosko revolucijo. Je prva zavest politične skupnosti ljudstva ne glede na stanove, po krvi in razu (držim angleško besedo race, Rasse, da je iz slovenskega raz, razu). Niti populus romanus, niti srednjeveška natio ne odgovarjata sedanjemu pojmu narod. Radi tega je docela napačna vsa konkluzija Vebrova iz pojma narod kot neke prvine človeške družbe. Ne, družina, ne narod ne tvori tal človeške družbe. Enako

napačno razlaga Veber pojem družbe. Zamenjava ga s slovensko besedo in pojmom družine. Le to je ono lahko skladije, negotove vsebine, oddih od težkega dela in vezanosti na delo. Poznamo trgovske družbe za nekaj organsko zloženega, skupino ljudi, združenih za skupno delo z gotovim pridobitnim ciljem. Seveda Ljubljčan govori: „bila nas je vesela družba“ a socijolog ne sme slediti takemu govorjenju. Kako bi Veber raztolmačil pojem človeške družbe — „človeške družine“ bi bilo pač nesmiselno — gotovo za vesoljno stremljenje človeka po skupnem delu, skupnem cilju? Družba je tako pojem preko države in nje nasprotje. Država po slovenskem pomenu besede je oblast nad ozemljem, oblast nad ljudstvom, vezano na grudo. Bistveni del pojma je ozemlje — teritorij, pomen, ki je pri slični besedi dežele (držel) še docela ohranjen. Veberjeva država je v smislu Hegelja nekaj vesoljnega, večnega, zgodovinski in dejanski pa je le gotova, časna, preminjajoča se oblika dela človeške družbe v razvoju. Kako je človek stvor prirode, tako so vse oblike človeške družbe in tudi države stvor nie razvoja. Družina, družba, država Veberjeve so samovoljni pojmi, docela napačne vsebine. Vsa Veberjeva knjiga je mehanično — logično izvajanje iz podstavljenih napačnih pojmov.

Veber mora ločiti duh in svet, ker ne izhaja iz biologije in socijologije. Ne more pojasniti bistva ne enega ne drugega pojma, oba sta samovoljne konstrukcije. Ker loči duh in svet, zanj tudi ne more biti vesoljne enote, ki je dana le, ko vidimo, da sta gmota in duh neločljiva, da na dnu biologije ni več ločiti enega od drugega, tam kjer kemija prehaja v fiziko, se atomi razbijajo v gibanje. Duh ne izgubi ničesar na njegovi neskončnosti in vesoljnosti, alko ga razlagam tako daleč, kakor sega človeško spoznanje kot neskončna relacija človeške družbe in sveta. Ni meje med svetom in duhom. Vse je enota.

Veber smatra našo dobo kot vse-skozi negativno — je telesno — civilizatorna pred duhovno — kulturno — je družba proti stebrom družine, naroda in slojev, hoče biti konzument in ne producent. Res je papirnat idealizem pod današnjim geslom narodnosti. No, filozof Veber je pri tem vseskozi malenkosten.

Napačni pojem narodnosti kaže na narodno manjšino — za socijologa pač efemer, prehodni pojav. Mogočno vesoljno gibanje današnje človeške družbe po osvobojenju od grude in gmote smatra kot mržnjo dela — pač misli na parvenije po veliki vojni! Neskončni razmah tehnike se mu zdi opasen kulturi, dasi je intimen del kulture. Ako je kultura v pravem socijologičnem pojavu delo s ciljem, postane v razvoju mehanika, se dviga na tehniko, ki stremi postati vladarica prirodnih sil, zmagovalka gmote.

Ali si more misliti Veber kulturo brez tehnike? Ali ni ravno delo, mehanika in tehnika, ki je dvignilo duh nad gmoto? Kedaj v človeški družbi, razloži naj Veber, je človeški duh toliko stremel po zmagi človeka nad narodo kakor danes — po tehniki?! Veber vidi vsakdanji svet okoli sebe, družba mu je kaos, vidi stroje in strojnike, ne vidi pa neskončnih sil prirode, katere je človek zaježil, zajel, da služijo družbi in človeku. Ali ni cilj tehnike, da človeka oslobodi od ročnega, dnevnega dela za vsakdanji kruh, od trdega dela na grudi? Ali ni bodočnost človeške družbe življenje, svobodno od prisiljenega dela? Ali ni v tem stremljenju filozofični temelj socializma? Ne več gospoda nad sužnjem in robotnikom in poslom in meznikom, enaka dolžnost do dela-tehnike kot sredstvo osvobojenja! Ali ni cilj socialno stremljenje največja aktivna produkcija skupnega človeštva, ki naj služi najvišjemu cilju po dobrem, lepem in skladnem? Kaj je zavora polnega razvoja človeškega duha kot gibanje po skladu in enotnosti, preko hedonističnega, električnega stremljenja do hagiologičnega, če ni gruda in gmota? Ali ni vezanost na grudo — podlaga sužnosti, ali ni vezanost na grudo vezanost in odvisnost duha od gmote? Veber je tudi tod zapustil socijologična tla in metodo, tudi tod sledi mehanično-logičnemu analiziranju umstvenih pojmov, prazne ideologije. Papirnat idealizem! Skratka: zgodovina razvoja človeškega duha kaže bolj za oprostitev od vlade grude, ki je simbol surove sile prirode.

(Dalje prih.)

Andrej Kobal, Chicago:

Kršćanstvo in sužnost

Razprave o odnošajih krščanstva do človeške družbe so bile vedno dokaj nejasne, zlasti nejasne pri vprašanju: kaj in koliko je krščanstvo pripomoglo do povzdige nižjega sloja, do osvoboditve sužnjev in tlačanov. Če pomislimo, da je sužnost še danes, po devetnajstih stoletjih krščanstva, tako rekoč priznana od nekaterih po imenu krščanskih držav, se upravičeno zoperstavimo misli, da bi bilo krščanstvo le kaj pripomoglo k emancipaciji človeštva, akoprav nam je znano dejstvo, da so prvi krščanski vladarji skušali preprečiti, ako ne celo prepovedati sužnost. V tem paradoksu krščanskih držav tudi najdemo razloge, zakaj so razprave tolikanj različne, a glavni razlog je netočnost v pojmovanju krščanstva samega. Člankar nikakor ne namerava pridružiti se tej ali oni stranki, temveč samo podati fakte, do katerih je prišel tekom daljših študij in zasledovanj po najrazličnejših virih. Naloga člankarja tudi ni, ugotoviti, kaj je krščanstvo, kajti čitatelj bo nedvomno sam prišel do spoznanja, da beseda „krščanstvo“ tu prav gotovo ne pomeni verske sekte ali organizirane cerkve.

Namen tega članka tudi ni podati kak pregled paralelnega razvoja krščanstva in suženjstva, dasi bi bil tudi ta predmet zanimivo primerjanje. Raziskovalec bi mogoče dognal, da je krščanstvo, ko se je enkrat uveljavilo kot državna ustanova, pričelo padati; dočim je suženjstvo počelo ponovno rasti, ali pa se je ublažilo v srednjem veku, ki nam še vedno ni dovolj poznan, ali katerega vsaj razumeti še ne moremo. Mogoče bi raziskovalec tudi prišel do zaključka, da je suženjstvo današnjih dni najhujše suženjstvo, četudi bi ne šel po dokaze k Tolstoju, ki v svoji knjigi „Suženjstvo naših dni“ opisuje šestintrideseturni delavnik. Obdelal bom torej na kratko samo suženjstvo pred prvimi pojavi krščanstva in nato razvoj tekom prvih par stoletij.

Kolikor nam je znana zgodovina raznih narodov pred rimskim imperijem, ni obstojala prav nobena zapadna civilizacija brez suženjstva, pa naj je bilo to suženjstvo patrijarhalno, državno, fevdalno ali kakršnokoli. Babilonec je bil med vsemi civiliziranci starega veka mogoče še najbolj človeški. Veroval ni s po-

sebno vnemo v posmrtno življenje, katero mu je bilo megleno in zoperno, zato pa si je privoščil več dobrot na svetu in tudi sužnjo omogočil, da je s časom prišel do svojega posestva, če je suženj bil priden. Egipčanu je bilo posmrtno življenje vse in na svetu se je menda briga samo za faraona ali pa za fevdnega gospoda, ki je vladal med prvim in drugim ter med drugim in tretjim kraljestvom. Spartancu je bil helot v utopistični vojaški državi brezpravna živina; Aristotel pa je dejal, da so nekateri ljudje že po naravi sužnji in da jih je treba izrabiti telesno, ker je njih duh suženjski. Pri starih Rimljanih je bil suženj od začetka takorekoč član družine; gospodar je imel nad njim vso pravico, ali bil ni samo gospodar, bil je tudi oče, ki je skrbel zanj.

Zanimivo je, kako je v starem Rimu naraščalo suženjstvo. Zgodovinarju Ingramu je suženjstvo starega Rima institucija, polagajoča temelje njih stari konstituciji, ki neizbežno izhaja iz njih zakonov in ki je potrebna za militaristično misijo rimske države. (Among the Romans slavery has been a fundamental element in their old constitution, not only incorporated in the laws, but necessarily arising out of, and essential to the military mission of the state.)¹ Število sužnjev je rastlo z raztezanjem državnih mej: čim večje so bile dosege imperija na bojiščih, toliko številnejše so bile množice sužnjev. In ker je z zmagami imperija rastla tudi oblast rimskih konzulov in nove senatorske aristokracije, je bilo tudi povpraševanje po sužnjih čedalje večje. Po mestih in na obsežnih latifundijah so jih vposljevali; po državljanskih vojnah izmozgani kmet z rimske kampanje se je moral umakniti sužnju, ker je njegovo posestvo prišlo pod kontrolo bogatega veleposestnika. Tako je nastala tudi kupčija s sužnji, sloneča na neprestanem lovljenju za človeškim blagom, ki se je vedno dobro prodalo.

Število sužnjev v Rimu je rastlo neverjetno hitro. Po Plutarhu in nekaterih drugih klasičnih izvirnikih je bilo v začetku prvega stoletja naše dobe okoli šestdeset milijonov sužnjev v rimskem

¹ John Kells Ingram: History of slavery; p. 65.

imperiju² in kakor piše Ingram, je bilo samo v Italiji vseh sužnjev okoli dvajset milijonov. Vsaka zmaga v tujini je dodala nove armade sužnjev. Po zmagi Emilija Pavla v Epiru je bilo prodanih 150.000 sužnjev in Cezar je o neki priliki prodal 63.000 Galcev.³

Socialno stališče sužnjev je bilo neprimerno nizko. Označevali so jih po njih službi in jih delili v javne in privatne sužnje (servi publici, servi privati), porazdeljeni pa so bili v poljedelske ali mestne družine (familia rustica, familia urbana). Ko je propadla staroslavna rimska republika po odpravi patrijarhalnega suženjstva, se je rimska gospoda posluževala sužnjev za prav vsa opravila. Tako najdemo med sužnji učitelje, zdravnike, pesnike, upravitelje, pevce, pisatelje in najrazličnejše profesionalce. Pra-

² Stuart Robinson: Slavery as recognised in the Mosaic law, recognised and allowed also in the Abrahamic, Mosaic, and Christian Church. Toronto, 1865; p. 32.

³ Ingram: Ibid; p. 37.

vice vseh pa so bile enake; to se pravi, pravic niso imeli nikakih. Zakon jih sploh ni priznaval za ljudi, temveč za lastnino. Če je suženj na primer ukradel svojemu gospodarju karkoli, ga gospodar ni tožil, kajti ostalo je vendar vse gospodarju in je bila tatvina le prestavljenje gospodarjeve lastnine. V vojaško službo suženj ni bil sprejet in tudi ne v nobeno državno službo; če je pa skrivaj prišel do take službe, je bil po odkritju kaznovan s smrtjo. Če je bil gospodar umorjen v svoji hiši, so bili pomorjeni vsi sužnji pod pretvezo, da so mogoče tudi oni v zvezi z zločinom. Za sužnje so veljale razne kazni. Najmilejša kazen je bilo prestavljenje, namreč, če se je mestni suženj malo pregrešil, so ga poslali v poljedelsko družino, kar znači, da je moralo suženjstvo poljedelske družine biti toliko težavnejše. Za večje kazni je veljalo prestavljenje v rudnike ali kamnolome, kjer so poživljeni ljudje delali z okovi na rokah in nogah.

(Dalje prih.)

L I S T E K.

Dr. H. Tuma:

Štefan Radič

Stjepan Radič je ljudem zagonetka, ne morda le priprostim, ampak mnogo bolj takozvanim učenim ljudem. Zdi se, da je njegovo dejanje in nehanje polno paradoksov, kakor njegovo učenje. — Radiču se je očitala nestalnost in vrtljavnost v političnem življenju, nejasnost v njegovem svetovnem naziranju. Posebno politični strankarji, s katerimi je prišel često v nasprotje, pa tudi njegovi politični sodrujci, katerim je prostorečno očital neznanje ali celo izprijenost, so ga odklanjali, mrzili in ljuto napadali, kakor se je po drugi strani našlo entuziastičnih priznavalcev in častilcev ob skupni politični fronti. Eno pa je gotovo: da je njegov nastop med hrvatskim priprostim ljudstvom bil naravnost epohalen, da hrvatsko ljudstvo ni bilo nikdar politično tako strnjeno, kakor pod njegovim vodstvom in tudi drugo je gotovo, da so ga ob njegovi tragični smrti ocenjevali z vso resnostjo in uvaževanjem tudi inozemski politiki in ni bilo skoraj svetovnega lista, ki se ob tej priliki ni bavil z njegovo osebnostjo in njegovim vplivom na politiko jugoslovenske države. Tretje bo pa menda precej gotovo, da hrvatsko ljudstvo težko najde namestnika, komur bi toliko verovalo, tako sledilo, kakor svojemu Stipi. In v tem ljubkovalnem imenu že tiči vsa simpatija preprostega človeka do svojega voditelja: — Stipe ni več!

Odkod Radičeva pomembnost, odkod njegova paradoksalnost v obnašanju in govorjenju, od kod njegov vpliv na hrvatske ljudske mase? Eno enotno črto so ob njegovi smrti tudi najljubejši njegovi nasprotniki priznavali: ljubezen do rodnega njegovega hrvatskega ljudstva. — Kakor rudeča nit vleče se iz mladosti dijaških let

pa do njegove smrti. Radi svoje neomejene ljubezni do svojega ljudstva je trpel kot mladenič in lahko rečemo, zadela ga je smrtno tudi krogla politično omejenega sovražnika. Mučniška krona, katero so nesli nekoliko preteatralično v pogrebnem sprevedu, mu je bila položena radi njegovc gorke ljubezni do ljudstva. Madjaronstvo je spravilo 17 letnega dijaka v ječo; radikalno srbijanstvo, povsem onemu slično, ga je tiralo ob sklonu življenja zopet v zapore in zadnjič v grob. Žrtev na oltar svojega ljudstva je bilo prvo njegovo trpljenje, ta žrtev ga je dvignila istočasno nad ravno vsakdanjost, ista žrtev je bila njegovo zadnje ponižanje, obenem pa povzdiga njega in njegovega ljudstva. Nekaljena in vsled tega nepremagljiva ljubezen do hrvatskega kmetijskega naroda, je potisnila strelno orožje kot edini izhod v roke surovemu političnemu nasprotniku. Mogoče zadnja njegova žrtev prinese le rešitev jugoslovanskemu ljudstvu?! — Vprašanje je: ali je isto našlo v Radiču dovolj naukov za strnitev, in ali najde v njegovem nasledniku moža njegove ljubezni? Mislim, da je bilo čuvstvo Radiču vir in razlaga njegove moči. — Pa še eno! Radič je razumel preprosto dušo hrvatskega, slovenskega seljaka. Sam pa nevernež, vsaj v oficijelnem konfesijonalnem žargonu, je pozdravljaj svoje ljudstvo z besedami: „Faljen bodi Isus!“ Šteli so mu to v zlo kot hinavščino. — Radič je res rabil ta pozdrav in stiki s svojimi seljaki. Radič je res globoko razumel Jezusove besede, tleče v srcih preprostih seljakov, radi tega mu je bil ta pozdrav iskren, iz seljaka do seljaka. Radič je poznal socialno-zgodovinski razvoj našega preprostega človeka, in vzel ga je, kakršen je. Tudi meni so svojčas „preveč prepričani“ liberalci in socialisti očitali, da sem klerikalen, ko so čuli, da imam navado našemu kmetu na po-

zdrav „dobro jutro“ odgovarjati z „bog daj!“ — Zame je to odgovor uljudnosti, in kakor pride beseda iz uma in srca, tako naj se ji odzovemo. Prazen pa je, kdor ne vidi, da je tisočletna zgodovina, in pred njo mnogotisočletno življenje v prirodi in delu s prirodo, slovenskega seljaka, vsepovsod, storila čustvenega in vernega. Radič je to razumel, radi tega je neprisiljeno in iskreno s seljakom občeval, kakor mu je bilo narekovano po njegovem življenju in dejanju. V tej resničnosti in priprosti je bila dana resnično moč Radiča nad slovenskim, hrvatskim seljakom. Odziv na Jezusa pa ni branil Radiču, da je bil z vso silo protiklerikalen, ker je videl v zadnjem neetičen, ponižujoč vpliv klerikalizma in konfesionalnosti na slovensko ljudstvo. V tem ni mikakega protislovja —; je logično, realno mišljenje.

Kar Radiča označuje, a obenem dela neenotnega, je njegova vsestranska izobrazba, ki ne sloni le na knjigah, ampak tudi na izkušnjah iz življenja, in življenja ne le v ozkem domačem kraju. — Znanje po francoskem učenjaku Réclusu vodi v anarhizem, v upor proti današnji državi in prisilni organizaciji.

Jurist odličnjak, ki se ni tekom celega svojega življenja učil nič drugega nego formalnega prava, pa si ni po svoji splošni izobrazbi nikdar ogledal in ni nikdar pregledal prostorne in zavite predele socialnega življenja, je lahko enoten po svojem življenju in mišljenju, spoštuje in se pokorava državni avtoriteti, često tudi cerkveni, ter sprejema brez pravega premisleka kak politični kredo ali pa kar odklanja vsak kredo ter ostane omejen služitelj državne uprave.

Lahko je enoten tudi zgodovinar, ki vse svoje znanje in prepričanje črpa in se naslanja na ožoltle dokumente starih dni in nikjer v človeški zgodovini ne vidi pestrega vrvenja ljudskih mas. Sprejel je tudi on po avtoriteti svojih prednikov gotov princip zajet iz gotove dobe, na gotovih tleh in v gotovem narodu in to mu je ali političen kredo, ali pa se omejuje na duhomorno delo brez lastnih mislih v arhivih. Radič pa je čital in prečital ne le ogromno število knjig, razgledal je, premišljal in tvoril v dejanskem in socialnem življenju ter skušal vso to pestrost pronikniti in združiti v princip. Moral je priti v nasprotje z ideologijami, če še tako učenjaškimi in segel je v dejansko življenje svojega ljudstva, kakor je to storil veliki Tolstoj in kakor mora končno storiti vsak, ki hoče spoznati življenje. Spoznanje in vpogled v realno življenje po razdira vsako avtoriteto, vsako konfesionalno vero. Po obširnem in globokem znanju in razumevanju življenja je postal Réclus zasnovatelj teoretičnega anarhizma. „Lè v svobodni odločitvi posameznika, v prostovoljnem združevanju, spoznanju

moči in etike skupnega hotenja“ je videl Réclus napredek človeštva in glavno zavoro razvoja človeštva v ideologijah in na njih sloneči avtoriteti kot v formalnem izrazu nasilja.

To široko znanje in razumevanje življenja je Radiča delalo navidezno nestalnega, skoraj anarhičnega. Ako se je naslanjal sedaj na narodnostno idejo, potem zopet na državno, ako je šel v Moskvo iskat revolucionarne pomoči, pa je zopet stopil v avtokratično srbijansko vladno, to ni bilo nič drugega, nego iskanje poti, kako svojemu ljudstvu v danih razmerah koristiti za vsako ceno! Malo pozna realno politično življenje in realne vplive političnih voditeljev, kdor misli, da leži v doslednosti mišljenja in dejanja uspeh. To načelo velja le za princip nasilnosti. Le sila je konečno docela enotna, saj filozofično je sila koncentracija vsega človeškega mišljenja in čustvovanja v eno samo svrhu, v enem cilju. Radi tega je le avtoritativni princip kot princip nasilja enoten. Vsi državniki, ki so ta princip zastopali, so bili vsaj navidezno enotni v svojem dejanju in nehanju, Radič pa je bil vseskozi sin mehkega služkega slovenskega plemena, radi tega ni mogel zastopati principa nasilja, zato pa je bil in ostal neenoten. Kakor je po eni strani držal hrvatskega seljaka osamljenega in ob strani, tako je iskal politične pomočnike povsodi, da se uveljavi, zato je moral pakirati in često naslanjati se na stranke, tuje mu po težnjah, — sestavi in notranji dobroti.

Sodimo lahko velikost človeka po razumevanju porajajoče se nove ideje v človeški družbi. To je osorej za nas agrarizem. Za prebujenjem delavskih mas in njih bojno politično organizacijo, ki je vzbunila in še buni zastajajoči svet liberalne in klerikalne inteligence, so se jele probujati kmečke mase. Radič je bil eden prvih politikov in mislecev, ki je začutil moč tega gibanja. Morda jo je nekoliko preveč izoliral in pretiral, se premalo naslonil na delavsko gibanje — a strnjene zveze kmečkega in delavskega ljudstva so šele veliki problem bodočnosti. Genijalni Tolstoj je uvidel veliki svet ruskega mučnika, ni bil pa sposoben dati mu bojne organizacije, ker ni razumel pomeni boja in nasilja v človeški zgodovini, kakor vstvaritelj delavskega, proletarskega gibanja Karl Marx. Velika ruska revolucija je v bistvu agrarna revolucija. Neločljiva pa je od revolucije ruskega proletarijata. Šele ko najdeti obe revoluciji v novi državni organizaciji polno svobodo posameznika, nastopi nova doba. Kot prosvitljeni spoznavalec človeške družbe, je začutil Radič med prvimi pomen agrarizma kot politične in socialne struje za državno organizacijo; čutil je med prvimi bistvo slovenske duše, ki išče in najde svojo človeško moč v svobodnem združenju.

Upton Sinclair. Kadar izdajo velike delavske knjižnice poročilo o svojem prometu, čitamo vedno: „Največ smo izposodili Jacka Londona in Uptona Sinclairja.“ — Statistika prodanih knjig v Rusiji kaže: „Od prevodov iz svetovne literature smo največ prodali Jacka Londona in Sinclairja.“

Jacka Londona poznamo, precej ga imamo že prevedenega; njegov najboljši socialni roman „Železna peta“ je izdala Zadružna založba, izdajateljica „Pod lipe“. Upton Sinclair (izg. Uaptn Sinkler), učenec Londona, nam je bolj tuj; mi sami ga nimamo nič prevedenega, naši ameriški rojaki so prevedli in izdali dvojce romanov. Te izdaje pa

so nam radi razdalje in valutne razlike nedostopne. Jože Zavrtnik in pred mesecem v Ameriki umrl Ivan Kaker sta pred 19 leti prevedla roman „Jungle“ („Močvirje“), s katerim je 28-letni Sinclair na mah zaslovel. Čul je o grozotah in korupciji v čičaških veleklavnicah, šel tja, se nastanil v klavniškem okraju, iskal vezi in dejstva. Dva meseca je celo delal kot delavec v klavnicah. Ko je pretipal vse razmere, ko je bilo dovolj groze in umazanosti, je napisal roman „Močvirje“ (1906. l.). Takrat se je razburila vsa Amerika. Sinclair je bil prvi, ki si je upal odgrniti haljo z umazanega telesa Amerike, prvi, ki je živo zarezal v gobavo telo. Sam predsednik Združenih držav Roosevelt

je poslal svojo komisijo v Chicago, da pregleda klavnice. Vse komisije so potrdile resničnost Sinclairjevih odkritij.

S svojim prvim romanom se je Sinclair postavil proletarijatu ob bok kot borec. Tak je ostal; odkrival je umazanost, pisal življenje bednih in brezpravnih. Ne mara biti „umetnik“, bolj je reporter. V svojih romanih je socialista, agitator. O „Jimmie Higginsu“, romanu ameriškega vojaka, ki mora v Evropo na fronto in sodeluje v ruski revoluciji, kjer ga kontrarevolucionarji mučijo do smrti, je napisal nekdo: „Če bi to knjigo razdelili v milijonih izvodov med ljudi, bi pomenilo zmago revolucije.“

Celo vrsto romanov je napisal: Metropolis, Romanje ljubezni, 100% (roman o splicju), Tesar mi pravijo, Prezident USA, Petrolej. Justini umor na Saccu in Vanzettiju je obdelal v romanu „Boston“. Napisal je tudi več dram: Mašina, Prince Hagen, Ptici pojo na vešalih in komedijo Peklo.

„Jimmie Higginsa“ je poslovenil Ivan Molek iz Chicaga. Mi sami smo za ameriški rojaki, nobenega Sinclairja nimamo v prevodu. Čudno je vse to z nami. Smo res pretopi?

Upton Sinclair je 20. septembra spolnil svoje petdeseto leto.

Miki. —

Berlinski kongres. Pred 50. leti — od 13. junija do 14. julija 1878 — se je vršil v Berlinu kongres, ki je odločeval o usodi Balkana. Ko so v vojni 1877—78 Rusi s pomočjo Bolgarov premagali Turke in v San Stefanskem miru osvobodili izpod turškega jarma Bolgare in Srbe ter ustanovili m. dr. Veliko Bolgarijo, Srbijo in Črnogoro, je bilo to zapadnim velesilam — zlasti Angliji in Nemčiji — preveč in zahtevale so revizijo te mirovne pogodbe. Grozila je evropska vojna. Vendar je bil še pravočasno sklican v Berlin kongres, ki so se ga udeležile vse velesile in katerega je vodil „železni kancler“ Bismarck. Po dolgotrajnih razpravah so Bolgarijo zmanjšali, ustvarili kneževino Vzhodno Rumelijo pod turško nadoblastjo, oskubili Črnogoro, Angležem prisodili otok Ciper, Avstriji okupacijo Bosne in Hercegovine ter protektorat nad Novim Pazarijem itd. Ustvarili so kamen spodtike, ki se ga je skušalo odstraniti v dveh balkanskih in v svetovni vojni, ali še danes obstoja in kali mir. Francija se je tedaj odtujila Pruski in približala Rusiji. Že tedanji predsednik francoske republike maršal Mac Mahon je izrekel besede: „Qu'il volait marcher avec la Russie!“ (Da hoče iti skupno z Rusijo). Bismarck je trdil, da je največja nevarnost za Nemčijo, ako se združi Avstrija s Francijo ter Rusijo in dalje „Mir Evrope od Napoleona sem ni bil nikdar tako ogrožen, kakor po slavofilski Rusiji.“ Vendar je nastopila Avstrija za Nemčijo, kajti po Bismarckovi zaslugi je dobila Bosno in Hercegovino, ki ju je smatrala za nadomestek izgub iz let 1859 in 1866. Bile so dane tudi osnove za zvezo Avstrije, Nemčije in — Italije proti Franciji, Angliji in Rusiji. Kongres je ustvaril Srbijo, v katero je oklepala sorodna Bosna v avstrijski posesti, Macedonijo in Albanijo večnih notranjih bojov in Bulgarijo, kateri je razveljavljeni sanstefanski mir že izpolnjene nade spremenil v nič. In že 18. aprila 1876 je izrekel Giers besede, s katerimi je ruski zunanji minister Sazonov l. 1914 naznanil vstop Rusije v svetovno vojno: „Nimamo drugega programa, kot mir, ali Srbije ne moremo pustiti uničiti!“ Tako je tedanji „svetovni razsodnik“ Bismarck pred 50. leti ustvaril kali za poznejšo katastrofo v l. 1914—1918.

Sto let založbe „Reclam“. 1. oktobra t. l. je slavila založba „Reclam“ v Leipzigu stoletnico ustanovitve. Več kot šestdeset let od tega je bilo posvečenih izdajanju male in cenene „Reclamove knjižnice“. Renx Dann pravi v nekem sarkastičnem izreku: „Knjige pisati je lahko, potrebuješ le črna, peresa in potpežljivega papirja; težje je tiskajo knjige, ker imajo geniji cesto nečitljivo pisavo; se težje čitajo knjige, že radi spanja; najtežje delo pa, ki ga neki nemski mož zmore, je — knjige prodajati“. In baš pri prodajanju knjig je hodiła založba „Reclam“ kljub vsem neugodnim prorokbam z uspehom nova pota. Do leta 1867 so bili nemški klasiki zaščiteni pred ponatisom, originalne izdaje so pa bile drage in dostopne le mali peščici. Ko je l. novembra tega leta potekel zaščitni rok, je izdal Anton Philipp Reclam prvih deset svojih cenениh zvezkov in kot št. 1. Goethejevega „Fausta“. Od tedaj je število Reclamovih zvezkov naraslo na 7000 in obsega poleg pomembnejših del svetovne književnosti stare in nove dobe vse panoge znanosti, umetnosti, tehnike in praktičnega znanja. Seveda so črtali to ali ono delo, zlasti revolucionarne in odkrito naturalistične vsebine. Vendar ta pomanjkljivost ni tolikšna, da bi mogla vrednoti in priljubljenosti „Reclamove knjižnice“ občutneje zmanjšati. Gotovo si je vsakdo, ki razpolaga z malimi finančnimi sredstvi, svojo prvo lastno knjižnico ustvaril iz Reclamovih knjižic. Zanimivo je, da je imel od vseh v zbirki izšlih del Schillerjev „Wilhelm Tell“ s krog 3.000.000 izvodov doslej najvišjo naklado. Letno so ga prodali 200.000 do 300.000 izvodov. Od mnogih novih izdaj, ki bodo izšle povodom obletnice založbe, omenjamo le izdajo celotnih del Goetheja v okvirju „Helios-klasikov“ in delo „Das Tierleben“ od Brehma v osmih zvezkih, predelano po najnovejših znanstvenih dognanjih.

60-letnica strokovne organizacije tiskarjev v Ljubljani. 7. oktobra t. l. bodo praznovali ljubljanski grafični delavci 60-letnico svoje organizacije. Po pripravah v l. 1867 in po potrditvi pravil se je vršil 9. februarja 1868 ustanovni občni zbor te tedaj kot izobraževalne ustanovljene organizacije. Predsedoval mu je njen prvi predsednik Anton Klein. Organizacija je imela tedaj 28 članov. Že 6. junija istega leta je bil ustanovljen bolniški in podporni sklad. Kmalu nato (20. sept.) so tiskarji preuredili svoje društvo v prosvetno, podporno in borbeno organizacijo, ki je pristopila tudi k avstrijski tiskarski zvezi. Organizacija se je potem lepo razvijala. L. 1879 je razširila svoje delovanje na celo Kranjsko, l. 1886 je sklenila prvo kolektivno pogodbo, l. 1918 je razširila delovanje na celo Slovenijo in 6. dec. 1920 je prišlo do združenja vsega grafičnega delavstva Jugoslavije. Ustanovljen je bil „Savez grafičnih radnika-(ca) Jugoslavije“ in bivše „Društvo grafičnega delavstva v Sloveniji“ je postalo podružnica SGRJ v Ljubljani. Združili so se s tiskarji tudi grafični pomožni in knjigoveški delavci. Organizacija je vsestransko razvita. Ima posebno tarifno komisijo. Njenega nečlana ne smejo grafična podjetja zaposliti. Prireja razne tečaje. Njeni odseki so „Dobrodelno društvo grafičnega delavstva“ ustanovljeno 1896, pevski zbor „Grafika“, (ust. 1923) in športni klub „Grafika“ (ust. 1927). V organizaciji sami je članstvo organizirano po strokah. V Ljubljani od 70. let ni bilo nobenega neorganiziranega tiskarja. Savez je danes ena

naboljšili strokovnih organizacij Jugoslavije in je nestranksarski ter nevtralen. V proslavo priredi organizacija na ljubljanskem velesejmu razstavo „Tisk“, ki bo pokazala razvoj mednarodnega časopisja od Gutenbergja dalje, dalje razvoj tehničnih pripomočkov, razvoj pisave do današnje tiskane crke, razvoj slovenske knjige in slovenske grafike, razvoj organizacije in razvoj jugoslovanskega časopisja. 6. okt. se vrši koncert „Grafike“, 14. okt. pa prva tekma delavskih športnih klubov za prehodni pokal SGRJ, podr. Ljubljana in Delavske zbornice za Slovenijo, ustanovljen v spomin tega jubileja.

Nace Zlemberger — 60 let star. Starosta naših rudarjev-rojakov v Združenih državah Severne Amerike, agilni Nace Zlemberger, tajnik kluba št. 2. Jugoslovanske Socialistične Zveze v Glencoe O. in tajnik konferenčne organizacije J. S. Z. št. 5. za Vzhodni Ohio in West Virginijo je praznoval na ameriški delavski praznik (Labour Day) 3. sept. t. l. v krogu svojih prijateljev in sodrugov v Glencoe svoj 60-rojstni dan. Vremu borcu za pravice delavskega razreda častitamo tudi mi in želimo, da bi mogel še nadalje izvrševati svoje koristno delo.

Dinarski romani. Za 1 krajcer so nekdanje, danes pa za 1 dinar razširjajo razne kriminalne, detektivske ali podobne „zanimive romane“ med publiko. Dolgo po vojni ni bilo videti takih romanov, šele letos so jih začeli zalagati v Zagrebu, najprej v hrvaškem, sedaj že v slovenskem jeziku in ž njimi mešati publiko. Preračunano na instinkte mas, ki da rada enkrat, dvakrat ali celo trikrat na teden po en dinar za 12 strani obsegajoči zvezek „doslej najlepšega romana“, ki ima celo sliko na prvi strani, se moti zmisel ljudstva za lepo in koristno čtivo. „Kšeft“ pozna le „kšeft“.

Ivan Kaker 14. sept. t. l. je umrl v Milwaukee, Wisc. znani bivši slovenski notar, časnikiar in prevajalec Ivan Kaker v starosti 53 let. Rojen v Ljubnem na Štajerskem je postal Kaker učitelj. Bil je zelo svobodomiseln in zato tudi preganjan iz kraja v kraj po svoji domovini. Ker je opustil obvezno molitev v šoli, je izgubil službo. V Ameriko je prišel l. 1906. V Chicagu je dobil službo pri „Glasu Naroda“, ki ga je naslednje leto z Ivanom Molekom vzel v najem od lastnika Martina Konde. Pri tem je bil venomer sodnijsko preganjan, večkrat aretiran in končno obsojen radi nekega dopisa na dvomesečni zapor. Vse radi svobodomišlilstva. Kmalu je dobil Konda list nazaj in Kaker, ki je s tem izgubil službo, je začel izdajati „Izobraževalno knjižnico“, revijo, od katere so pa izšli vsled slabih gmotnih sredstev le štirje zvezki. Kasneje je Kaker pomagal pri urejevanju „Proletarca“, ki ga je izdal l. 1909 brošuro „Kako so nastale vere in bogovi“, ki jo je priredil po Ingersollovih spisih. Istega leta je pripomogel „Proletarcu“ do izdajanja Upton Sinclairjevega romana iz čikaških kladnic „Džungel“. Prevedel je njegov drugi del, prvega Jože Zavertnik. Roman je že davno razprodan. L. 1910 je postal pomožni tajnik S. N. P. J. v Chicagu in sodeloval pri „Glasilu SNPJ“, ki je izhajalo tedaj še kot tednik. Kmalu pa se je preselil v Milwaukee, kjer je otvoril notarsko pisarno in prenehal s svojim pisateljevanjem. Končno je odprl malo tiskarno za razna lepa trgovska dela, ki jih je kot dober risar večinoma sam

stavil. — Kaker ni pisal izvirnih del, razen polemičnih spisov in člankov, ki jih je priobčil v „Glasu Svobode“, „Izobraževalni knjižnici“ in „Proletarcu“. Bil pa je tem boljši prevajalec — iz nemščine — in to predvsem znanstvenih del. Od prevodov omenjamo Haacklove „Svetovne uganke“, Hoensbroechevo „Papeštvo“, Ligvijansko moralo in Tolstojev spis „Moje verstvo“. Za izobrazbo slovenskega delavstva v Ameriki je storil veliko dobrega. Zato mu hvala!

Prevodi iz „Pod lipe“. Zabavno poučni list za mladino „Bodučnost“, ki ga izdaja dr. Drag. Vladislavljčević v Beogradu prinaša v letošnji majski številki prevod Mile Klopčičevega Sprechchora „Noč“ (Pod lipo, april 1928), v junjski in julijski številki Ivan Vukovo povest „Samo da ne ožalosti majku“ („Samo da ne razžalosti mater“ P. L. 1926) in v septembski številki Culkovskega „Posredniški biro“ („Posredovalnica za službe“; P. L. 1925). Prevodi so dobri. Prevajalec ni podpisan. Vir je deloma označen.

Kulturni stiki našega delavstva z Avstrijo stalno naraščajo. 18. julija t. l. je odpotovalo nad 500 glavno mariborskih delavcev na povabilo grškega železničarskega pevskega zbora „Südbahn-bund“ v Graz. Izleta so se udeležili tudi Delavsko pevsko društvo „Frohsinn“ iz Maribora, mešani zbor mariborske „Svobode“ in godba mariborskih železniških delavcev in uslužbencev, ki so priredili v „Juliensalle“ lepo uspel koncert. Sodeloval je tudi „Südbahnbund“. — Teden dni pozneje je pa Maribor gostil grške delavce, ki so se odzvali povabilu mariborskega pevskega odseka pekov in dospeli z županom s. Vincencom Muhitschem v Maribor. Prispeili sta tudi pevsko društvo „Liedertafel der Bäcker“ ter žensko pevsko društvo „Freiheit“, ki sta priredili v unionski dvorani koncert, pri katerem so sodelovala vsa mariborska delavska pevstva (peki, „Svoboda“, „Frohsinn“ in „Enakost“). — In teden dni nato so gostile Jesenice ob proslavi 10-letnice tamošnje podružnice „Svobode“ (2. sept.) delavstvo iz Villacha, ki je hotelo deloma vrniti izlet Jesenčanov v Villach 30. VI. in 1. VII. t. l. Prišli so tudi Borovljčani, ki so jih obenem povabili na obisk. — Tako se polagoma upostavljajo zopet mednarodni stiki, ki so nam toliko potrebni. Ti stiki kažejo, da za delavstvo državne meje ne tvorijo nikakih zaprek.

Knjižnica in čitalnica Kulturno prosvetnega odseka Delavske zbornice za Slovenijo v Ljubljani se je s 1. oktobrom t. l. preselila iz dosedanjih prostorov v Gradišcu 2 v novo palačo Delavske zbornice na Miklošičevi cesti. Obenem s preselitvijo se bo preuredila in bo zaprta do 15. t. m. Po preureditvi bo to najmodernejša knjižnica v Ljubljani. V novi čitalnici, ki je zelo lepa in prostorna, bo nameščen tudi češkoslovaški oddelek po sporazumu s konzulatom češkoslovaške republike v Ljubljani.

„Radnički antialkoholni pokret“. V Zagrebu je izšla prva številka glasila delavskih abstinentskih zajednic (jednot) s pozivom na sodelovanje, naročnino in podporo. List prinaša v tej številki prikaz današnjega stanja delavskih abstinentskih društev, dosedanje uspehe novega pokreta, navodila za snovanje novih zajednic in več zanimivih člankov in beležk. List bo izhajal mesečno in stane letno Din 10.—. — Priporočamo.

POD LIP O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV.

LJUBLJANA, 15. NOVEMBRA 1928

ŠTEV. 11.

Iz zbirke Carl Sandburgovih pesmi

Prevel Ivan Molek, Chicago

KOPAČI

Dvajset mož opazuje kopače,
ki zbadajo stene jarka,
v katerem se žolti ilovača.

Kopači kopljejo, kopljejo, kopljejo —
samo takrat se oddahnejo za hip,
ko vlečejo škornje iz blata.

Globočje, globočje pritiskajo lopate
in z rdečimi robci si brišejo
znoj z blatnih obrazov.

Od dvajsetorice, ki jih gleda,
pa mrmra desetorica: Peklensko delo!
In druga desetorica: Kristus, če bi le
imel to delo jaz!

BILA JE BOŽJA VOLJA

Prekrižajte ji roke čez prsi — tako.
Iztegnite ji noge samo malo — tako.
Pokličite voz, da jo odpelje domov
k materi, bratom in sestram, ki
bodo plakale.

Vse druge so vesele, ker so srečno
poskakale skozi okna — samo
ena je bila nesrečna — ko je
ogonj izbruhnil v tovarni.

Bila je božja volja in pomanjkanje
požarnih stopnic...

VRATA TOVARNE

Ko vas vidim, kako vas požirajo
vrata tovarne, vam pravim: Good-by.

Ko vas vidim, vam rečem: Good-by.
Saj vem, da nabijejo pipo v žile
vaših rok,
da vam odteče kri kaplja za kapljo
tam v tmuni in tišini dan za dnem,
da se postarate še predno ste mladi...
Good-by, saj se ne vrnete!

Ko vas vidim, kako vas goltajo —
za koliko dolarjev dnevno?
Koliko centov za vaše izjokane oči
in izsesane prste?

Josip Kitek:

K vprašanju programa

Pisatelj je napisal za
»Radnički Pokret« ta članek;
poslal ga je tudi nam, da
ga za debato objavimo.
Uredništvo.

Poskus novega programa, ki sem ga
objavil v Radničkem Pokretu, ni
v naslednjih zvezkih našel nika-
kega odmeva. Poleg drugih razložkov se

tudi v tem razločujemo od socialistov
drugih držav. Nove misli v njihovih re-
vijah so najčeseje že v tistem zvezku oce-
njene, v katerem so objavljene, vsek-
akor pa ne ostane nobena novost glob-
jega pomena docela prezrta.

Da reši važno zadevo programa po-
zabljenja, se je polotila predmeta slo-

venska revija „Pod Lipo“. Doslej je v treh zvezkih posvečeno predmetu po nekoliko pozornosti. Pot v globino še sicer ni najdena, pa naraščajoč interes utegne tudi v globino prodreti. Že dosedanji zaključek, da je „delo“ potrebno obnove in ne program, je razveseljiv, kajti način in kvaliteta dela se more opirati le na kvalitativno odgovarjajoč program. Ta mora biti rezervoar, iz katerega edino morejo in smejo zajemati delavoljni idejni material za oblikovanje in konkretiziranje. Če nas večina na to potrebo pristane, tedaj je nov program zanesljivo neizogiben.

„Pod Lipo“ ugiblje, kateri program izmed večih priznanih programov je tisti, ki bi ne mogel delavstva „k cilju nemotljivo voditi“. Vidno užaljen ugotavlja, da se ta pikra ocena nanaša na naš posnetek programa iz Hainfelda (1888).

Prijatelji sodelavci, igó gospodstva in izkoriščanja od nas odvrniti, je končni cilj vseh socialističnega pokreta in v vseh programih izražen, ni še pa ta cilj v nameri našega družabnega razvoja, kajti kljub največjemu številu izkoriščanega delovnega ljudstva še nismo mogli kot sociologičen pojav takšen cilj družbi udahniti. Kapitalizem družbe rodi sicer proletarijat, pa žal ta ni socialistično orientiran. Zato sem zahteval ločitev proletarijata v subjektiven in objektiven proletarijat, katere ločitve po mojem znanju ne vsebuje nobeden program na svetu, katero ločitev pa izvajam naravnost iz „Komunističnega Manifesta“, duhovnega očetovstva vseh programov.

Nadalje vsi proletarski socialisti, reci in beri marksistični socialisti, pristajamo na dialektičen proces, to je, na razvoj k višji stopnji po izmeničnem delovanju človeškega duha in obdajajoče ga okolice, ter vsled tega vemo, da sinteza takšnega procesa, ki je bila rezumirana v Hainfeldu (l. 1888) stoji absolutno nižje nego, bo mogla stati formulirana sinteza v letu 1928. Če bi to ne bilo, potem si moramo žalostni žalostno priznati, da se tekom štiridesetih let v blagor delavskega pokreta nismo ničesar naučili, odnosno moramo v smislu dialektike priznati, da se med nami ni nikak proces izvršil.

Morebiti je poslednje v pogledu na SHS delavstvo celo pribita reč, ker še svojega Hainfelda doživeli nismo, še manj pa onega iz leta 1888. Če pa resno mislimo svoj Hainfeld ustanoviti, tedaj

moramo to započeti leta 1928 na višji stopnji, nego se je to moglo zgoditi v resničnem Hainfeldu leta 1888.

Povzamem iz tega programa samo ono, kar „Pod Lipo“ kot vzorno citira: „Delavska stranka naj reši ljudstvo iz gospodarske odvisnosti“. To vsakdo razlaga, tako da naj zagospodari delavska stranka sama in bodo sedaj gospodujoči od nje odvisni. Kako krasna se takšna zahteva zdi delavcu, tem krasnejša, čim manj je v njem socialnega čuta, čim manj je deležen socialistične miselnosti. Socialistu ni na tem, se gospodstva polastiti, marveč gospodstvo odpraviti. Delavec, ki gre za simboli gospodstva, ni socialist. Težko je obrazložiti koliko je v navedeni zahtevi socialističnega stremljenja, še težje pa se socializmu nasprotnim učinkom izogniti. Teza te miselnosti vede prej v malomeščanstvo nego v socializem.

„Ohraniti proletarijat duševno in fizično zmožnega za boj!“ Nesrečna zahteva, surovo in zavajajoče povzeta iz prostaško razlaganega marksizma, kolikokrat si že po nepotrebi povzročila med delavstvom stagnacijo na poti navzgor ali ga celo pahnila navzdol. „Za boj? Za kakšen?“ Vprašam delavca. „Kaj ne veš, kaj je boj?“ Mi odgovarja, v tem, ko naglo potegne z desno roko levi rokav suknjiča navzgor in za tem desni rokav z levo roko. „Razumem, pa ne verujem da bi takšen boj izvojeval socializem“.

Prav tako si delavec najbrž razlaga, če sploh v zadevi prevdarja, „Statut socialistične stranke Jugoslavije“, ki je objavljen v štev. 84 letošnje „Delavske Politike“ z dne 20. X., kjer pravi v § 2. — Cilj stranke je, da potem „razrednega boja“ namesto kapitalističnega družabnega reda upostavi socialistično družbo.

To je besedilo in tradicija iz Hainfelda, ki šele po težavnih ovinkih, če sploh kedaj, odkrije spoznavanja željni proletarski duši istinit odnosaj med razrednim bojem in razredno zavestjo. Ugotovljeno je, da je v vseh časih pisane zgodovine divjal razredni boj in da ne prestando divja naprej. Letos so tudi slovenski krščanski socialisti ta boj priznali. In kaj sledi iz tega spoznanja za nje, kakor za nas? Nič drugega nego delavski razred politično upostaviti, da razrede odpravimo in tako razredni boj likvidiramo. V to ne potrebujemo uniforme, ne

krščanske, ne narodne, ne metafizično-materijalistične, marveč rabimo samo združenega hotenja. Boj pomeni v skrajni konsekvenci in po najpriročnejšem umevanju povprečnih ljudi samo brutalno silo. O tej pa gre danes splošna sodba, da samo duševno zaostali pričakujejo od fizične sile več uspeha, nego od duhovne (idejne) premoči. S tega višjega vidika je treba razumevati socialno ekonomično nalogo, ki jo je „Marx“ za nas proletarce tako ugledno rešil. Doprinesel je v svojih delih dokaz, da izvirata razredni interes in razredna zavest proletarijata iz razrednega protislovja med prodajalcem delovne sile, ki nadvrednost ustvarja in kupcem delovne sile, ki nadvrednost uživa. Ta razredni boj traja, je poglavje zase, je prvenstven, če ga proletarec spozna ali ne. Povsem nekaj drugega je pa, če ta krut, z oboje strani materialno in mehanično voden boj rodi v delavcu razredno zavest, razredni interes in naposled razredno voljo.

Sedaj postane po Marxovih vidikih iz permanentnega družabnega razrednega borenja politično merjenje sil med nasprotujočima skupinama, nastane na obeh straneh težnja, polastiti se oziroma ohraniti si državno moč. Razredni boj je torej družabno stanje, neovržna istina (Gesellschaftliches Sein), iz katerega mora izhajati razredna zavest delavstva (Bewusstsein). Vi kličete torej na boj v času, ko je še na dolgi bojni črti Vaša stran povsem luknjičava, zatoorej ostajajo Vaše vrste po pametnikih prazne. Kako nemarksistično sklepate, ko mislite, da razredna zavest rodi razredni boj; dokler ne boste sklepali, da razredni boj mora roditi razredno zavest, ne bo nič s pokretom. Vsled tega bi se naj omenjeni § 2. glasil: Cilj stranke je v spoznanju razrednega boja potem razredne zavesti in kolektivne volje proletarijata doseči politično premoč v svrhu upostave socialističnega družabnega reda.

Posebno sem se trudil izslediti pri Marxu, če želi na voljo proletarca uplivati, dognal sem pa, da želi uplivati samo na njegovo spoznavanje. Zakaj torej „boj“ tolikrat po nepotrebnem omenjati, ga napravljati subjektivnim, če objektivno neprestano divja. To se pravi delavca od poti marxizma odvajati.

Kadar se spoznanje Marksovega socialnogospodarskega dokaza, da je razredni boj trajno akuten, zasidra v večino izkoriščanih, nastopi razredna zavest kot politična sila mehanično, brez posebnega „bojevitega“ nagovora. Tedaj pade kapitalistični red sigurno, nujno pa nastopi socializem, ker je istinito na tej stopnji proletarske zavesti z njo nerazločljivo zvezan. Tako je razumeti, zakaj je po Marxu kapitalizem in pojem permanentni razredni boj, oče socializma. Politična moč proletarijata vdahne kapitalistični družbi socialno in etično mišljenje; tako sociološkim potem nastane popolnejša družba, ki bo delala za potrebo in ne za profit. Zaenkrat je ta družba popolnejša samo v primeru s kapitalistično, vsebuje pa vse možnosti do nadaljnega razmaha.

Program, ki bi ne bil do te višine pregledno razpreden, ostaja večini proletarijata nerazumljiv in kvarljiv objektivnemu proletarijatu, manjka mu pač privlačne sile.

Tako reven programič je zaista SSJ program. S to trditvijo ne mislim nikoga žaliti. Saj ta program ocenjuje „Pod Lipo“ najboljšo, ko navaja, da so ga „zavrgli tisti, ki ga niso nikdar poznali in ne izvrševali“. Vsem tem je najlojše odpustiti, ker na to, česar niso poznali, gotovo niso nikdar pristali, še manj se pa da nepoznato izvrševati. Stvarno opravičilo pa utegne biti dejstvo, da se socialni čut in sporedna razredna zavest v majhnih obratih težje in počasneje razvijata nego v velikih obratih, ki jih nismo imeli. Mnogo zatem pa šele prihaja zahteva po jedrovitem socialističnem programu, če se sploh pojavi. Uvidevati nujnost socializma je pa sploh vrhunec proletarskega spoznavanja.

Trenutno se mi zdi, da o vsem tem moremo govoriti le kakor o bornih nastavkih. Gospodarsko boljše postavljen proletarijat se čuti privilegiranega, nosi meščansko krinko v svojih organizacijah, gospodarsko slabše postavljen proletarijat si želi takšno krinko nadeti, da privilegiranje čimpreje doseže, organizatorično pa socialističnega odražanja ni pri nas nikjer opaziti.

Na zastavljeno si vprašanje, kdo naj ustvarja duhovno revolucijo, odgovarja „Pod Lipo“, da ima ravno to obaviti organizacijsko delo. Kdor to nesebično opravlja, je gotovo asketičen revolucio-

nar. Drugače je z onimi, ki vprašujejo kakšen materialen uspeh bo imelo za nje organizatorično delo. Za vse te rabim evangelsko označbo: To so ORAČI, čijih pogled je uprt nazaj v kapitalistični svet, revolucionirati v socialističen svet ne more biti njihova zadeva, ker sami niso socialistično zrevolucionirani. Tu je označba „fraz“ najboljša ocena. Ti organizatorji prej proletarijat od socialističnega pokreta odvrčajo kakor zanj pridobivajo. Posebno škodljivi so delavskega pokretu oni, ki proletarijat z lažmi in demagogijo pitajo. Razsodnemu proletarcu jasno odkrivajo, da nimajo zaupanja v zgodovinsko nalogo proletarijata ter še ob zatrjevanju, da so marksisti, praktično tajijo marksizem, ker morejo z lažnjivim opredeljenjem faktičnih odnosov izzvati v proletarcu le lažnjive odseve, torej kvarljivo vplivajo na delavsko zavest, ki mora vedno biti neomadeževano izhodišče proletarskega hotenja.

V ostalem so pa nedvomno organizacije proletarijata najpripravnije postojanke duhovno revolucijo netiti in celo zmožne jo materialno podpirati. O ekonomskih organizacijah je pa v programu vsekakor pripomniti, da one socializma ne bodo izvedle, ker one same moč nasprotnega jim kapitala ne bodo prekosile. To se more in se bo zgodilo na političnem polju, kjer je mesto posestno stanje odgovarjajoče ustaliti. Socializem ne pride po ekonomski propasti nasprotujočega mu kapitala, marveč po moralni, intelektualni in politični porasti proletarijata. Ta vidik je v nasvetu k novemu programu najvažnejši in na tej višini je želeti kritikov. Čeprav ne pridemo v doglednem času do novega programa, naj bo vsaj prizadevanje zanj poučno.

A. K.:

Malo odgovora

J. Kitek se moti. Člankar v „Pod lipi“ iz št. 6 ni nič užaljen, če je ugibal; če je kaj nejasnega, mora ugibati. Tudi globino išče le, kjer se ne vidi koj na dno. Je proti nezmotljivosti, ki je zanj prav tako malo verjetna kot ločitev proletarijata v „subjektiven in objektiven“.

Danes smo v razvoju na sploh precej dlje kot je bilo l. 1888 ob času hainfeldskega programa. Miselno pa je pri

„Pod Lipo“ odklanja celo revizijo starega programa, dasi v poskusu nasveta k novemu programu o tem ni govora. In razlog, ki ga navaja, je ta, da še postulati starega programa niso izvedeni: „Delavec še je gospodarsko odvisen, politično neenakopraven, in duhovno zanemarjen.“ Temu ni tako. Zavaljo gospodarske odvisnosti sem že povedal svoje mnenje. Že davno zadobljeno politično enakopravnost je pa treba v politično moč stopnjevati. Koliko sta za zamudo pridobivanja politične moči na podlagi fakične politične enakopravnosti odgovorna duševni in ročni delavec, še danes očitvidno ne razumemo. Če nismo znali iz podane nam politične enakopravnosti volilne pravice ničesar zgraditi, nikakšnih konsekvenc izvajati, je podan najboljši dokaz, da smo bili žalostni marksisti, ki toka svojega časa nismo umeli in vsled tega nismo vedeli, kaj zmoremo in česar ne. S tem ostaje pribita samo naša duhovna zanemarjenost. Kljub temu pa ne uvidevam, da bi neizvršen stari program ne dopuščal ustvariti novega, boljšega. Ta razlog osobito med socialisti-dialektiki nikdar ne bo obveljal. Duhovni boji v vprašanih teorije, taktike in organizacije ne morejo nikoli škodovati; pogubni so, če povzročajo organizatorični razkol, da organizacije proletarijata nastopajo nasilno zoper druge organizacije proletarijata. Zgodilo se je to drugod in zgodilo pri nas, pa naravno nikjer brez sledeče pokore.

K predmetu se povrnem z vneto, posebno kadar bom zaznal kakršnokoli oceno svoje, v poskusu novega programa postavljene teze, o emancipaciji od fizične sile.

nas veliko večino delavstva komunistični val po prevratu vrgel v dobo pred hainfeldskim programom.

J. Kitek svojevoljno razlaga tolmačenje „rešitve iz gospodarske odvisnosti“. Pozablja n. pr. kaj je že dosegla smotreno vodena strokovna organizacija. Naj pogleda v tiskarsko organizacijo, brez katere ne sme lastnik tiskarne vzeti v uk vajenca, kaj šele odpustiti ali na

novo vzeti grafičnega delavca v delo, opozarjam na pomen delavskih zaupnikov, obratnih svetov (pri avstrijskih železnicah!), na vpliv delavskih zbornic!

Prav tako je njegova karakterizacija zahteve „ohraniti proletarijat duševno in fizično zmožnega za boj“ silno nesrečna in malo preiščljena. Boj za osemurnik in za skrajšanje delovne dobe — je vendar logična dedukcija tega postulata. Kdor je delal po 14, 12, 10 ur dnevno, se je fizično upropaščeval in ni imel časa ne za izobraževanje ne za zabavo, ki je potrebna duši in telesu. V svetovni vojni so pa takozvane delavske „vojne zveze“ tudi dobesedno skrbele, da so delavci imeli kaj dati v usta, in da so malo lažje dočakali zgodovinskih trenutkov, ki so jih žal našli še duševno premalo pripravljeni. Isto so konzumna društva vršila od ročdelske stavke dalje.

Tudi njegovo ironiziranje „boja“ ni posrečeno. Po mojem si predstavlja delavec „boj“ takšen kakoršen je: za povišanje mezde, za obdržanje že pridobljenih pravic — in to po njegovi organizaciji, koje vodniki in zaupniki se pogajajo z gospodarji. Pod „bojem“ se razumejo včasih pogajanja, včasih pa stavke, v katerih so dostikrat i porazi i zmage. Izvzemši stavk so v takih „bojih“ (mezd-nih bojih) množice le v toliko aktivne, da prihajajo na zborovanja, plačujejo prispevke, raznašajo letake itd.. V stavkah pa drže stavkovne straže, pazijo na gibanje stavkokazov in prečesto trpe družine veliko pomanjkanje. „Boj“ postoji. In dalj časa organizirani, izkušeni delavci vedo prav dobro: kaj je delavski boj. V Golouhovi „Krizi“ je večje prikazan.

Ali bodo takšni „boji“ izvojevali socializem, ironično vprašuje J. Kitek. — Da, sigurno! Ti boji so neizogibni na potu za doseg socializma.

Jasno je, da je boj divjal med razredi vedno, da divja sedaj in da bo divjal, dokler bodo razredi.

Kako se to pove — za to ne gre. Lahko se pove to bolj učeno ali priprosto. Nekteri

govore o tem v tonu učenjaka, drugi v prosti besedi navadnega človeka. J. Kitek pravi: „Nič drugega nego delavski razred politično uspostaviti, da razrede odpravimo in tako razredni boj likvidiramo“. Po Kitkovem pomeni boj samo „surovo silo“. Ali misli J. Kitek morebiti, da bo mogoče delavski razred politično uspostaviti in razrede odpraviti — brez boja, brez „surove sile“. Vsaka agitacija za to, da pridobiš znanca, da voli socialistično, tedaj za težnjo, da dobi delavski razred politično moč v roke — je delo in boj. Boj z drugačnim svetovnim naziranjem. Boj z nasprotnikom, ki je proti tvoji tezi.

Boj se vrši n. pr. s konzumnimi društvi, ker se potom njih vstvarjajo skupne dobrine, skupna last; s produktivnimi zadrugami, kjer je mojster in vodja izbran po volji zadrugarjev kot primus inter pares. Pogrešno pa citira J. Kitek mojo trditev, da so zavrgli soc. dem. program tisti, ki ga niso poznali in ga seve niso izvrševali.

Glede polemike o tem, kdo naj ustvarja duhovno revolucijo, pa moram na žalost ponoviti, da je nemogoče, da bi se vstvarjala duhovna revolucija pod vplivom fraz in sumničenja... J. Kitek je pri polemiziranju zapadel v to greško.

O ekonomskih organizacijah moram poudariti: so nujni pripomoček v politični akciji. Brez gospodarsko preizkušenih strokovnjakov se politična moč ne da obdržati. Vojsčaki s častniki premagajo sovražnika in zavzemo pozicije, s tem je njih delo izvršeno; v akcijo pa stopijo delavci-graditelji in vstvaritelji. Revolucionar je potreben za dobo, da revolucija izvrši svojo nalogo, potem pa je treba gospodarskega in kulturnega delavca...

Povsem se strinjam z J. Kitkom, da ni noben program popolen, da vsak potrebuje popolnila. Razlika pa je med revizijo in med popolnitvijo. Revidira se ono, kar se je izkazalo za napak; dopolnjuje pa se ono, kar je z ozirom na razvoj potrebno.

Rdeči spev

Spesnil ruski delavec

ZBOR:

V sklenjenih vrstah korakamo solncu nasproti,
rdeča svoboda odpira zlate peroti.

ZENA:

Poziv se po svetu razlega, budi nas in drami —

MOŽ:

— da se po borbi svoboda razlije nad nami.

ZBOR:

Kot rdeči plameni poje po svetu naš spev,
kliče k pohodu, kdor je močen in smel,
kliče k pohodu, ki pelje nas k solncu pod svod,
bodre nas rdeče zastave svobod.

MOŠKI GLAS (bariton):

In ta črni flor — spomin vsem,
ki so v tej borbi podlegli.

MOŽ:

Krepke kljub temu ostanejo vrste naše,
četudi smrt pred armado našo zlohotno jaše.

MOŠKI GLAS:

Pot je težka, je pekoča in skeleča.

ZENA:

A bolj od vseh je potov rdeča.

ZBOR:

Ni bojazni, toda moč je v naši četi.
Milijoni v borbi z nami hočejo trpeti.

ZENA:

Brez solz —

ZBOR:

— in brez odmora vodi naša pot.

ZENA:

Naprej!

MOŽ:

Naprej

VSI:

Naprej, kdor svobode je sin!

(Priredil M. K.)

Ivan Vuk:

Refleksi

(Konec)

Ko so bogovi zapazili, da imajo prebivalci zemlje ogenj, so sklicali veliki svet.

„Kdo je dal prebivalcem zemlje, ki so naši sužnji, ogenj?“

Molk. Drug je pogledal na drugega in molčal. Popotnika pa ni bilo na tistem svetu. Poučeval je prebivalce zemlje, kako rabiti ogenj.

„Kje je Prometej,“ je vprašal glavar bogov.

Iskali so ga in javili:

„Ni ga v nebesih!“

Tedaj je glavar bogov vzel daljnogled in pogledal na zemljo. Kar je videl, ga je napolnilo s sveto jezo.

„Pojdimo,“ je rekel „na zemljo in vprašujmo prebivalce zemlje, kdo jim je dal ogenj. Zakaj jaz vidim, da je pri njih Prometej in jih uči rabiti njegovo moč. Potuhnjeni kakor so, nam izdajo svojega

dobrotnika.“

In šli so bogovi na zemljo in se ustavili pred prebivalci zemlje.

„Kdo vam je dal našo last,“ so rekli trdo in pretnja je bila v očeh bogov. „Zakaj ukradena je.“

Prebivalci zemlje so se ustrašili, zakaj ogenj jih še ni dovolj ogrel in so odgovorili:

„Ne zamerite vsemogočni... Nismo vedeli, da je ukradeno. Tujec nam ga je prinesel. Glejte, tam stoji.“

In pokazali so na Prometeja.

„Ti,“ so se razkačili bogovi. „Kako si mogel.“

Prometej pa je odgovoril:

„Ko sem šel po zemlji sem videl prebivalce zemlje v mraku tavajoče in v mrazu trepetajoče. In sem rekel v svojih mislih: Kako da manjka tem tukaj doli svetlobe in gorkote, a nam zgoraj sije raz-

košno, prerazkošno, da se odvrčamo od njega. Kako da ti tukaj doli, taistega obraza in oblik, kakor mi tam zgoraj gladijejo od tega, česar imamo mi tam zgoraj preveč. Tako preveč, da se celo kvari. Zato sem šel in vzel od ognja in jim ga dal, da ne bo med nami in njimi razlike.“

„Da ne bo med nami in njimi razlike,“ so kričali bogovi. „Bogokletstvo. Kakšna kazen naj te zadene za tvoj greh?“

Prometej pa je razširil roke in obraz mu je sijal kakor solnce:

„Prinesel sem Človeku ogenj. — Ni kazni, ki bi odvagala veličino mojega dela. Zakaj v njegovi luči postane nam enak.“

Razkačeni bogovi so ukazali, da se mora Prometej prikovati na pečino. Orlu so ukazali, da mu mora vsak dan trgati jetra iz telesa. To naj bo kazen za njegov greh.

— — — — —
Koliko je dobil tisti, ki je izvršil povelje bogov?

— — — — —
Herkules, mogočna združena misel, je zdrobila okove in ubila požrešnega orla.

Tedaj se je bogov polastil trepet.

* * *

V zabavo je bilo mogočnim klanje ljudi. Cezarji so se zabavali gledajoč curljanje krvi iz trepetajočega človeškega telesa in ploskali. Ave Caesar, morituri te salutant je bil primoran pozdrav sužnjegladijatorjev, umirajočih v zabavo in rimskih patricijev. Njih migljaj s prstom je podarjal ali jemal življenja premaganim.

Špartak, suženj-gladijator pa je zaklical sužnjem-gladijatorjem:

„Smrt nam je zapisana. Umrimo torej za svobodo svojo in drugih!!!“

— — — — —
Stresel se je mogočni Rim, Rim bogov. Ponosni Rim, gospodar sveta, je trepetal pred združeno mislijo.

Ali kaj?!... Podedovani greh se je vnovič pojavil... Zgrabil je za združeno misel in potresel njene temelje. Izdajalci so ogrevali rimske cekine in stavba svobode se je zrušila. Bogovi so strašno odplačevali obresti za svoj prestani strah. Ob cesti med Capuo in Rimom, milje dolgi, je stalo 60.000 križev. In šestdesettisoč sužnjev je umiralo na njih.

Združena misel je bila zdesetkovana. Umirala je, a ni umrla.

* * *

1573. leto.

Krvava je bila Sava in polje brežiško posejano z mrličmi. Drevesa so pa obrodila — obešence. Veliki duhoven, sluga bogov je naročil hlapcem, ki so se plazili okrog njega, naj zakurijo veliki ogenj v slavo Prometeju.

Najsilnejšega iz puntarskih kmetov-tlačanov so posadili na razbeljen prestol. Žarečo krono so mu posadili na glavo. Majhni in veliki hlapci bogov in velikega duhovna pa so rajali okrog mučenika in srkali z nozdrvi vonj pečenega človeškega mesa, ki se je živo cvrlo na razbeljenem prestolu ter vsiklikali — kmečkemu kralju. Kakor nekoč v triintridesetem letu po rojstvu tesarjevega sinu iz Nazareta, kralju Judejskemu.

Združena misel je bila kronana v mukah — da zakraljuje, ko napoči njen dan...

* * *

Stresali so se temelji nebes, ko je Proletarec udaril na vrata.

„Kdo je,“ so zakričali odreveneli.

Proletarec pa je udaril še enkrat, še silneje, da so se pretrgala vrata od vrha do tal in je stopil na prag.

„Znanec sem iz davnih dni in od včeraj,“ je odgovoril in njegov glas je bil, kakor grom.

„Zmotil si se,“ je rekel nekdo v strahu. „Tukaj so nebesa in zato si se zmotil. Odidi.“

„To je dvorana skupnosti,“ je rekel. „Proglasili ste jo nebesom, ko ste nam, presenečenim in nezavešim se, vsilili pekel. Bilo je takrat, ko se je človek izneveril samemu sebi, pomnite? Takrat je bestija zarjovela v vas, pomnite, pa tudi v nas?“

„Bogovi je naše ime, ne pozabi Proletarec,“ je zakričal zopet nekdo iz gruč. V glasu se je poznalo, da v obupu.

„Ko ste, prekanjeni in premeteni, zaprli vrata, ste ukazali onim, ki niso ne mrzli ne topli, tistim svojim hlapcem, da vas tako kličejo, da bi nas preplašili. Trdo smo se pokorili za tisti strah in dobro vam je bilo v njegovi senci.“

„Silna je naša moč in ne izzivaj je, da se hujše ne pokoriš. Pomni, da nam ne groziš prvič...“

„S cekini ste delali, vem... Orel mi je kljuval jetra, na skalo pripetemu... Ob cesti med Capuo in Rimom sem trpel v šestdesettisočih mukah... Venčali ste me z razbeljeno krono, in zato sem prišel,

da zakraljujem. Človeka ustoličim v starih njegovih dvoranah.“

Mrk, prezirajoč s povzdignjeno glavo je gledal proletarec po bogovih.

„Kaj tedaj hočeš?“

„Svoje. Naredite prostor in slecite božanstvo. Zakaj človek je prišel.“

„Norec,“ so zakričali. Na njih krik je prihrumela truma hlapcev in slug. V besnem vrišču so se vrgli na Proletarca.

„Ah, vidim, da nočete človeka.“

Grenak je bil njegov pogled.

Bogovi so pa ukazali hlapcem in slugam:

„Vrzite ga v zunanjo temo, kjer je jok in škripanje z zobmi.“

Proletarec se je zdajci zasmejal, glasno, jedko in zamahnil.

Hlapci in slugе so padali. Valili so se novi v dvorano, zakaj veliko hlapcev in slug je služilo bogovom. Ali moč Proletarca je bila neizmerna, nezlomljiva. Zavihal je rokave in udaril: Enkrat... dvakrat... Iskre so švigale, kakor izpod nakovala kovaču...

„Dorasel sem,“ je govoril. „V trpljenju in ognju sem sežgal podedovani greh.“

Korak za korakom je stopal po dvorani. Težko je dihal, zakaj naporna je bila borba in sovražnik mnogoštevilen. Tedaj je skočil, planil k vzvišenemu mestu, kjer je navadno poglavar bogov sprejemal vdanostne poklone. Zamahnil je. Zlati prestol se je s treskom zvalil v prah.

Bogovi so zatulili z glasom zveri. In glej, hlapci in slugе so zdajci planili iz dvorane z grozo v očeh.

Proletarec se je naslonil na kladivo.

„Končano,“ je dejal težko dihaše.

Ozrl se je okrog.

„Ni časa počitku. Razvaline treba odstraniti, da se zgradi nova, človeku dostojna dvorana. Zakaj oskrunili so staro tekom stoletij.“

In ko je to izrekel, se je lotil, dasi utrujen, dela.

— — — — —
(Združena misel je zravnila gore in doline. In ni bilo več višin in ne nižin...)

Dr. H. Tuma:

Agrarizem filozofa Veبرا

(Dalje)

Kakor je zgradba prirode nanizala celico na celico (Zelle) v organizem in človeško telo, ter je šele na njem postal viden človeški um v svoji prvobitnosti kot neomejeno čustvovanje brez določene volje in vidnega stremljenja — torej brez duha, tako je priroda nanizala človeško telo eno na drugo kakor kletico na kletico organov ter zgradila pleme, rod-bino, družino, sloje, države in narod in stopnjuje na teh vidnih oblikah telesa družbe; se je dvignila volja od čustvovanja in duh nad voljo.

Socijologija ima po Vebru troje faktorjev: historičnega, psihološkega in normativnega. Prvi socijologični ima tri predele: morfologijo človeške družbe, psihologijo posameznih morfologičnih skupin in psihologijo vesoljne človeške družbe, kar odgovarja Forelovi formuli — Hunger, Liebe in Wachstum, kar bi ločil v neizmerno rast in stremljenje enotnosti. Prvi predpogoj za naslednje bistvo človeške družbe sta neskončna rast in stremljenje po neskončni enoti. Lakota in gmota prirode — ljubezen in vez gmote,

svoboda duha. — Normativnost leži v stremljenju po enoti, ki je gonilo rasti in nje zapoved — zadnja norma. Konstantnost je radi tega le v gmoti in grudi, prehaja v labilnost v spolni ljubezni, postaja labilnost v neskončni rasti — išče slednjič konstantnost v vesoljni enoti.

Ali ni docela materijalistično, ko Veber trdi: pripadništvo tej ali oni družbi, temu ali onemu narodu in sloju pomenja že samo na strani pristojnega pripadnika, določeno strukturo njegove duševnosti (str. 144). Ali ni trdil Karl Marx, da je način produkcije podlaga razvoju, kulturi in duševnosti? Ali ne pobijajo radi tega vsi „idejni filozofi“ ravno Marxovega nauka?

Država, zdi se, je Vebru „socijalni vidik“ poleg bistvenih socijalnih elementov: družina (recte rodbina) narod, sloj (nejasen splošni pojem) družba (v ožjem pomenu besede t. j. družčina) (str. 325). Alko pa nam zgodovina razvoja človeštva, vesoljne družbe, kaže prav določen razvoj od krdela na pleme, na državo in v nje okviru razrede, in na enotno človeško

družbo, ako so krdelo in pleme in država vezana na grudo tako, da ste prvi dve docela vezani, dočim stremi država zavladati grudo ter človeška družba, stremi osvoboditi se od grude, potem nimata gruda in poljedelstvo prednosti, ampak sta le prva stopnja razvoja. Pač pa je ideal človeške družbe popolno zavladanje grude — pot vodi preko tehnike, preko države in razredov.

Agrarizem sploh ne spada v filozofični sistem, marveč v gospodarski in politični. Vsebina vseh onih stremljenj, ki gre na gospodarsko izkoriščanje zemlje, ki meri potom politične agitacije in strankarstva doseči največjo korist za poljedelca ne glede na ostale interese drugih slojev v državi, tvori praktičen agrarizem. Veber ne misli na to, ker podlaga besedi agrarizem docela nepristen pomen. Hoče reči stik človeka s narodo ob delu, v vladi grude. Je docela res, da je človek produkt odseva narode, zrak in luč sta mu vstvarila prve organe spoznanja, delo na grudi mu je stvarilo sposobnost telesnega stroja, človek je v tem oziru odraz narode ali je že lovec ali ribič ali poljedelec ali skitalec — nomad. Ako sežemo preko tega prvotnega temelja človeške narode, moramo historično slediti razvoju dela človeka do moderne države, potem pa vidimo da gre pot napredka, materialnega in duševnega, preko tehnike pri vstvarjanju dobrin. Do vesoljnega združevanja v uporabi teh dobrin potom enotne vesoljne družbe, kajti le

v taki je mogoče idealno uživanje človeških dobrin. Dolga je še pot tje — a po socijologiji je načrtana!

Kar navaja Veber o dobrotah, ne agrarizma, ampak poljedelskega življenja, njegove neposredne vezanosti na družbo z grudo — je pristranski opis dobrot in lepote življenja na kmetih. Čital pa menda ni znamenitega dela Zole „La terre“. Veliki psiholog francoske duše in tudi francoskega kmeta nam kaže vse nage strani poljedelske družbe. Filozof Veber tudi nič ne ve o spolni pravdnosti bivših kmečkih zadrug, ne ve kako kmetje snubijo, kako delajo oporoke in kako se pravdajo in krivo prisegajo za vsako ped zemlje. Ne agrarizem, ampak stik človeškega duha s narodo je idealen; in to mora biti naše stremljenje. Modern človek pa že išče te stike in sicer prav mesten, fabriški človek; išče jih idealno. Ni kmet, ki najde pot k narodi, ampak to bo mesten človek!

Veber prav nič ne pozna dejanskega življenja. Kmet v stari vezanosti na grudo propada telesno in duševno, vsled spolne zlorabe in alkohola. Izmučeni delavec je, ki želi oprostitev od mestnega dima in prahu v prosti naravi, išče in najde novo življenje v narodi.

Sport, telovadba, lov, alpinistika so nova pota iskanja narode, nova idealna pota prosta vezanosti z delom na grudi, razumevanje uživanja narode svobodno.

(Konec prih.)

Andrej Kobal, Chicago: Krščanstvo in sužnost

(Dalje)

Človek se vpraša, je-li brezpravna suženjska para kdaj vzbruhnila k odporu, posebno če pomislimo, da je prišlo do šest sužnjev na enega državljana. Zgodovina nam pove o neštetihi takih uporih, dasi tudi izdaleka ne pove vseh. V rimski zgodovini so prvi zabeleženi upori tistih sužnjev, ki so garali v globokih kamnolomih v Siciliji, katera je bila v petem stoletju pred Kristom še v posesti trgovskih Kartaginev. Velikokrat so se sužnji zoperstavili, pobegnil v gore in so napadali potujoče kartaginske trgovce. Včasih je bil otok pravcati vulkan suženjskih izbruhov in šele Rimljanom se je posrečilo napraviti red. Istočasno pa se je mo-

gočno tresel cel apeninski polotok pod silnim izbruhom puntarskih sužnjev. Komu ni znan tragičen poizkus Špartaka, ki je bil s svojimi šestdesetimi tisoči par let strah in trepet imperijalnega Rima. Pod Neronom je bilo več poizkusov sužnjev, da bi se nasilno osvobodili.

Taka so bila gibanja za direktno osvoboditev sužnjev. Vzlic temu, da so bili sužnji v ogromni večini, niso mogli doseči ničesar. Največja zapreka je bila država sama s svojo titansko militariistično organizacijo, a velika tudi zapreka radi popolnega neumevanja organizacije.

Paralelno s sporadičnimi izbruhi sužnjev se pa pojavljajo izpremembe v

instituciji suženjstva, in sicer izpremembe v stališču državljanov in države (zakona). Manj direktni poizkusi za odpravo suženjstva so bili novi pojmi o bratstvu ljudi, katere so prinesli z Grškega stoiki, predhodniki krščanskih učiteljev. Neglede na nove ekonomske potrebe je stoični filozof učil nauke o ljubezni do vseh ljudi, da, celo protestiral je proti multipliciranju števila sužnjev iz motivov luksusa. Ali če pogledamo v življenjepise odličnejših stoikov, vidimo, da so tudi oni vsi odkraja posedovali sužnje.

Iz vsega dosedanjega razpravljanja ugotovimo, da je bila institucija suženjstva zelo globoko ukoreninjena v socialni uredbi imperija in da je bilo treba počasnih korakov v smeri proti odpravljenju suženjstva, čeprav so k odpravi vodili gospodarski vzroki. Da, do razvoja krščanstva samega so vodili v veliki meri gospodarski vzroki, in vendar ni moglo krščanstvo, kakor ne predhodniška filozofija stoikov, resno vznemiriti institucije suženjstva.

Predvsem nekoliko misli o idealih prvih kristjanov. Ti ljudje niso bili nikaki revolucionarji, ki bi pozivali k odporu, čeprav jih marsikateri radikalni člankar rad naziva kot take. V naukih prvih kristjanov ne najdemo nič takega kot v surah raznih islamskih sekt, ki kličejo vernike na boj proti nevernikom. Četudi se morda niso sami tega popolnoma zavedali, je bila njih naloga prenoviti človeško naturo — to regenerate human nature.⁴ Tako je na primer Pavel prosil Filemona, naj sprejme nazaj pobeglega Onezima, ali sprejme naj ga ne kot suž-

nja, temveč za več kakor sužnja, kakor ljubljenega brata. „Krščanskim gospodarjem je naročil, naj zagotovijo enakopravnost sužnjem zato, ker je taka želja gospodarja vseh ljudi.“ Pravila te vrste, dasi bi delovala počasi, bi čez dolgo časa morala napraviti sužnost v zvezi z drugimi faktorji — transformer les lois du milieu économique, dans lequel in cherchait à vivre et à se développer.⁵

Nastane pa vprašanje, kako da je cerkev vseskozi tolerirala suženjstvo. V njenem prvem postanku je to čisto umljivo. Nikakor ne smemo pozabiti, da je vsa socialna struktura rimskega imperija bazirala takorekoč samo na suženjstvu. Kdor bi prišel in direktno učil proti odpravi suženjstva, bi izpodkopaval stebre, ki so držali tedanjo družbo. Če se je krščanstvo hotelo obdržati, je moralo delati počasi in vztrajno. Zato pa krščanstvo ni proklelo suženjstva in je, četudi mogoče nezavestno, delovalo za odpravo. Bistvo nauka, ki pravi: „Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe“, ne more imeti drugega rezultata kot odpravo vsake neenakopravnosti.

Dejstva, da se je krščanstvo predvsem razširilo med sužnji, ni težko razlagati. Nova vera je bila vera ubogih in zatiranih, kajti v tej veri niso našli samo utehe v trpljenju, temveč jih je nova vera tudi postavila na isto stališče kakor gospodarje; to je, da so v novi veri videli bratstvo vseh ljudi.

⁴ Lea: Studies in Church history; p. 523.

⁵ Ciccotti: Le declin de l'esclavage antique p. 3, ch. iii.

(Konec prih.)

Cvetko Kristan:

Kongres Socijalistične delavske Internacionale v Bruslju

(5. do 12. avgusta 1928)

(Dalje)

Otočki dnevnega reda „Kolonijalni problemi in delavski razred“ je poročal lord Olivier (Anglija), bivši guverner Jamajke in pod delavsko vlado državni podtajnik za Indijo. V zelo obširnem poročilu se zahteva za domače narode na gotovi kulturni stopinji popolno samostojnost, za one narode, ki te stopinje še niso dosegli pa izdatne socialno politične varstvene

ukrepe. Ni nastal sedaj le nov sistem kapitalističnega izkoriščanja, obstoja tudi nevarnost, da se bo evropsko delavstvo spravilo v protivnost z barvnopoltim. Od berlinskega kongresa v l. 1885 opazamo, da nastaja nov proletarijat, barvnopolti. Strahote modernega imperijalizma so povsod enake in boj delavstva je in mora biti proti njim povsod enak. Prvi del naše rezolucije se peča z načelnimi vprašanji. Drugi pa prinaša zahteve

Internacionale glede posameznih držav: Zahtevamo neodvisnost Kine, za Indijo samoodločbo in izjavljamo, da bomo podpirali stremljenja indijskega ljudstva, zlasti v kolikor se tiče razvoja strokovnih organizacij. Zahtevamo popolno neodvisnost za Egipt; za Sirijo in Syrakus takojšno samostojnost in sprejem v Zvezo narodov. Obsojamo politiko Združenih držav ameriških, ki prakticira v Srednji in Južni Ameriki politiko gospodarske nadvlade. Dalje smo razpravljali o vprašanju Palestine in to ob navzočnosti tamošnjega sodruga, ki nam je posebno situacijo te dežele pojasnil. Opozarjamo zlasti na uporabo starih navad, ko so posamezni glavarji domačine silili k raznim delom za skupne svrhe vasi in ki so se danes razširile na škandalozna prisilna dela za vlade in celo za privatne podtajnike, kakor n. pr. za gradbo železnic in cest. Ta moderna oblika suženjstva rodi nezaupanje domačinov do belokožcev, ki je zlasti v Južni Afriki že veliko. Odkar se je razvila tu industrija se dela proti delavstvu. Lani je južnoafriški parlament sprejel dva zakona proti delavstvu. Prvi vsebuje prepoved strokovnih organizacij in določa stroge kazni za obdržavanje zborovanj; naš sodrug Clemens Cadalie, ki je bil lani v Evropi in ki vodi doma organizacijo nič manj kot stotisoč črnih delavcev, je bil že trikrat na podlagi tega zakona zasledovan in kaznovan. Drugi zakon, tkzv. zakon o omejitvi barv, omejuje uporabo črnih delavcev v gotovih industrijskih panogah, praktično vzeto, on to dovoljuje, vendar črni delavci dobivajo v teh obratih veliko manjše plače. To je prvi zakon, ki dela razliko med belo- in črnopoltim delavstvom. Naše belopolte sodruge v Južni Afriki pozivamo na boj proti njemu. Mi nudimo bratskemu delavstvu v daljnih deželah bratsko roko in obljublamo jim, da bomo z barvnopoltim delavstvom zajedno šli po poti do osvoboditve izpod kapitalističnega izkoriščanja. — Dasi je bilo sklenjeno, da ne bo debate, je dobil nato besedo Stefany (Madagaskar), zastopnik Črncev. Z veliko hvaležnostjo je ugotovil, da nastopa z današnjim dnem za domače narode začete

tek nove dobe. Doslej je bil to le glas nekolikih človekoljubov, ki so se potegnili za naše pravice. Danes je to mogočen glas Internacionale, ki se je pečala in preiskala zločine proti nam v minuli dobi človeškega razvoja. V imenu domačinov, bodisi iz Indije ali iz Afrike ali kakega drugega dela sveta, se Vam zahvaljujem. Od danes ne bo težko, vsem domačinom temnih svetovnih delov in drugih kontinentov povedati, da je velika družina socialistične delavske Internacionale pripravljena sprejeti jih kot brate. Vi ne izjavljate v svoji resoluciji, kakor to delajo dandanes še komunisti, da nimajo s kolonijami nič opraviti, da se jih mora izprazniti in prepustiti naseljencem in naseljence s tem njih lastni usodi. Vi ste prodrli v temno trpljenje barvnopoltnih narodov v vseh kotih sveta in Vi ste priporočili sredstva, ki nam omogočajo gledati v bodočnost, ki bo za nas delo Socialistične delavske Internacionale. — Pred sprejetjem resolucije govori še Craemer o delu nizozemskih socialistov za osvoboditev Nizozemske Indije. Čas, da bi brez barvnopoltnih plemen o njihovi usodi odločevali, je minil. Kolonijalni problem se mora končno rešiti le sporazumno; naš boj proti zatiranju moramo z njimi skupno voditi. To je zahteva demokracije. Naš boj proti kapitalizmu bo daleko mogočnejši in uspešnejši s sodelovanjem milijonov barvnopoltnih proletarcev, ki trpijo pod jarmom kapitalizma. Ako se nam posreči — to pojde sicer težko, ali resno se bomo morali potruditi — ustvariti enotno fronto vseh barvnopoltnih in belih delavcev in močno utrjenemu kapitalizmu tudi na kolonijalnih tleh pridejo zadnje ure. Sodelovanje z barvnopoltnimi plemeni je velike važnosti. Odločilni boj socializma se bo bil v Vzhodni Aziji. V dosego tega bo treba ustanoviti stalno komisijo in sklicati čimprej kolonijalni kongres. — Nato je bila soglasno in z navdušenjem sprejeta kolonijalna resolucija, ki je zelo obširna in predstavlja popolnoma in v detajle izdelan kolonijalni program Internacionale.

Petega dne (petek 10. avg.) je kongres nadaljeval s politično debato, ki je dopoldan izzvenela v mogočen

protest proti mednarodni reakciji. Seji sta predsedovala sedanji predsednik nemškega parlamenta Löbe in francoski socialista Bracke. Pred prevzemom predsedstva je Löbe opozoril na izjavo, ki jo je podal prejšnjega dne Paul Faure v imenu francoske delegacije za izpraznitev Porenja in za zopetno uspostavitve nemške suverenitete v Saarskem ozemlju. Löbe izjavlja, da sta od konca svetovne vojne socialistični stranki Nemčije in Francije napravili vse, kar je bilo mogoče, da se francosko-nemški problem reši potom trajnega in častnega miru. — Prvi je govoril Nedzialkowski (Poljska): Poljska delavska stranka ve, da ne brani v boju proti fašizmu le demokracije, marveč tudi mir. Naš cilj je rešitev demokracije za vsako ceno. Nočem prerokovati izida boja na Poljskem, ali upam, da ga bomo častno izvedli. V Vzhodni Evropi se vrše velike stvari: Gibanje Ukrajincev in Belorusov sta veliki zgodovinski dejstva. Z veseljem opazujemo, da se začenja med ukrajinskim ljudstvom sedaj tudi močno socialistično gibanje. Poljsko-litavski konflikt radi Vilne vzbuja stalno nevarnost. Takih stvari se z orožjem ne more in ne sme reševati. Ko zmagata demokraciji v Varšavi in v Kaunasu (Kovnu) bo tako poljski kot litavski proletarijat sporazumno in z lahkoto rešil to vprašanje. — Za ogrsko emigrantsko skupino Vilagosszag je govoril nato Kunfi: Devet let strahovlade na Ogrskem je danes preteklo. Devet let sramotnega tlačenja in krvavega zatiranja v deželi, v kateri je delavstvo žal zastonj poizkušalo ustvariti demokracijo. Matteoti je velik, svetel, tragičen simbol. Mi imamo pa tudi dolžnost, da se spomnemo naših sodrugov, kot Somogyija, ki ga je dal umoriti Horthy, in vseh drugih, ki so bili umorjeni na povečanje ogrske reakcije ali ki sede za jetniškimi zidovi. Teh slednjih je na desettisoče in sploh cela država je po svoji moralni in politični atmosferi postala ena sama ječa. Ogrska je poleg Albanije italijanska kolonija, ki je z njo zvezana po vojaški pogodbi. Ogrska je dežela, v kateri se javno oborožuje

jejo za vojno. Ta protirevolucionarna zveza z Italijo je ogroževanje srednjeevropskih republik, je ogroževanje tako rdečega Dunaja kakor Čehoslovaške. 24-krat se je razpravljalo že v Zvezi narodov, je-li imela Rumunija pravico izvesti agrarno reformo nad posestvi ogrskih grofov. Za tem se skriva uspostavitve ogrskega fevdalizma, edinega fevdalizma, ki je v povojni dobi ostal še v Evropi. Enako je z restavracijo Habsburgovcev. Horthyjev sistem moralno zaničevati, je najmanj kar more delavski razred zahtevati od delavstva vsega sveta. Upa pa, da bo z njegovo pomočjo v doglednem času odsekana ta meduzina glava kapitalistične reakcije in po propadu belogardistične in fašistične Ogrske bodo ponosno zavirali prapori ogrske republike. — Suhomlin (Rusija) izjavi: Medtem ko naznanjajo boljševiki svetu na eni strani kot rešitev svetovno revolucijo morata na drugi strani podpisati Čičerin in Chamberlain Kellogov pakt. Diktatorski vladni sistem po našem mnenju ni nikaka ovira za vstop Rusije v Zvezo narodov. Zaenkrat se pa Rusija brani izvesti ta vstop. Izpremembo v mnenju ruske vlade more izvesti le rusko delavstvo. Ako se tudi ne moremo opirati na organizirano silo v Rusiji, vendar zaupamo bodočemu razvoju in smo trdno prepričani, da bo skupnost ruskih kmetov in delavcev, delovala z nami vred pri zgradbi demokratične Rusije. — Derer (Čehoslovaška) prečita izjavo čehoslovaške socialne demokracije, v kateri se obljubljuje nemojnost zvestobo Internacionali. — Kot zadnji govornik je dobil besedo Pistiner (Rumunska): Rumunija mora postati vsled svoje geografske lege in etnografskega položaja nevarnost za evropski mir, ako se razmere v notranjosti države ne izboljšajo. Za inozemstvo ima pripravljeno Rumunska svojo ustavo, za notranjost pa vso brutalnost svojih žandarjev. Na zunaj hoče pokazati vlada svetu, da je ratificirala washingtonske konvencije ter da vlada svoboda, na znotraj pa krši ustavo, ki jo je sprejela pred petimi leti s protestom celotne opozicije. Naš sodrug Bujov trpi v ječi že 9 let hujše muke od smrtne kazni.

Baš zdaj smo izvedeli, da so ustavili dvoje socijalnodemokratskih listov s pripombo, da mesto njih drugi ne smejo iziti. Ko smo hoteli govoriti o delavskem pravu, so nam zborovanja prepovedali, češ da si o tem niso niti v Ženevi edini. Naše strokovne organizacije ne smejo imeti niti zborovanj niti sej. Ustava pa pravi, da se nobenega lista ne sme zatirati ali konfiscirati; da so zborovanja svobodna in se ne smejo kontrolirati ter da se smejo ustanovljati strokovne organizacije. Ali naša vlada se sama imenuje žandarje kontrarevolucije. Zunanja politika je pri nas politika avantur: Enkrat z Mussolinijem, drugič s Poincaréjem, tretjič zopet s kom drugim. Ako bi inozemstvo vlade ne podpiralo, bi se ne mogla vzdržati. Sedaj baš zopet apelira na inozemstvo radi posojila. Ali naloga socijalističnih strank — zlasti nemške in francoske — je, da ne puste, da se vzdrži še nadalje na krmilu ta vlada.

Popoldansko sejo v petek sta vodila v znak bratstva dva Čehoslovaka dr. Czech (nemška socijalna demokracija) in Habrman (češka soc. demokracija). De Brouckère (Belgija) je podal poročilo komisije za posvetovanje o položaju političnih kaznjencev in je predložil sklep, ki označuje smrtno kazen kot barbarstvo in kulturni zločin in prikazuje nevarnost justičnih umorov. Nato poroča o položaju: Socijalizem se mora držati gesla ustanovitelja ruske socijalne demokracije Martova: Proč s smrtno kaznijo! Poročila o položaju političnih kaznjencev so tako grozna, da ne vem, kje bi začel. Italija je s fašistično milico postala sramota v Evropi. Črnosrajčniki so res njena slika: vse umazanosti v območju telesa in vse teme v območju duha. Spomnil se bom pregnanih prijateljev na Liparskih otokih in tudi naših nasprotnikov, ki tam trpe. Za njih stražo so bili iz milice poiskani oni, ki so zanjo vsled svoje brutalnosti in surovosti nedisciplinani. In Rusija... Pozdravljamo vse preganjane brez razlike smeri, bodi socijalne demokrate, bodi socijalne revolucionarje — vse. Nismo jim hvaležni za borbo, saj borili so se socijalisti vseh dežel, nego za pogum, da so sredi nasilja in revolucije ohranili moralen

pogum in niso pozabili, da rabi socijalizem svobodo, da more sploh obstojati. Zato so eni v izgnanstvu, drugi v Sibiriji, kjer morajo sedeti v katorgah skupno z onimi proti katerim so se tako borili, z belimi gardisti. Spominjate se dalje, da se ni nihče tako boril proti deportaciji Trockega kot mi. Iz Tiflisa (Gorja) je odšlo v zadnjih osmih mesecih nič manj kot 12 kaznjeniških transportov v Sibirijo, ki so obsegali 985 kaznjencev. Sodrugi, to se godi dnevno pred našimi očmi. In pojdemo dalje, na vzhod ali na Balkan, v dežele, kjer se razne vrste fašizmov pobijajo med seboj. V Rumuniji smo morali voditi težak boj za usodo Bujova, v Bolgariji traja teror dalje, v Jugoslaviji postopajo zlasti hudo proti onim, ki se branijo vojaške službe in končno na Ogrskem: Tu so do nedavnega metali ljudi v Donavo, sedaj pa v ječe. Zveza Narodov bi morala poučiti te krvnike ubogih rumunskih kmetov o čl. 76 trianonske pogodbe, po kateri ni dovoljeno kazensko zasledovati nikogar radi kakega političnega dejanja v dobi od početka vojne do podpisa miru. — Poglejmo Kino. Meščanska vojna jo je pretvorila predvsem v sistematično klavnico delavstva. Delajo to i imperijalistične sile kot v Shanghai i Japonci (Shantung) i nacionalisti (Peiping). In končno dežela psevdofašizma Španija, pa dežela smešnega miniaturnega fašizma, Litavska: povsod enaka grozodejstva. In Združene države Amerike so se z umorom Sacca in Vanzettija proslavile lani. — Kamorkoli pogledamo po svetu, povsod vidimo ječe, torturo in smrt. Stojimo pred propadom liberalizma in s tem dobiva socijalizem novo nalogo. Socijalizem stoji danes sam tu kot rešitelj svobode. In ako mi slišimo glas jetnikov narave skozi šahte in stene, tedaj slišimo tudi glas zaprtih skozi plasti družbe. Obljubujemo, da mi socijalisti na svobodi, socijalistov po zaporih nikdar ne bomo pozabili.

Nato se je razpravljalo o razorožitvi. Poročal je za komisijo

Albarda (Holandska). Predložil je kongresu sklep za popolno razorožitev vseh držav, tako zmagovalcev, kot premaganih. Rezolucija izjavlja, da je dolžnost socializma prepričati narode o tem, kako nepotrebne so konference za omejitve oboroževanja, ako vodijo pri teh udeležene države vojno politiko. Albarda je utemeljeval ta izčrpen sklep: Upanje, da bo pretekla vojna zadnja, ni našlo nikakega uresničenja. Kaj pa so vlade pravzaprav storile za razorožitev? Ako vedno naprej dajejo le obljube, tedaj more delavstvo izgubiti zadnjo vero v resno voljo. Mi se obračamo vsled tega predvsem do narodov, do delavcev samih in jih pozivljamo, da delajo za mir ter se bore za razorožitev. Naš sklep bodi podlaga za novo akcijo, ki naj dovede vlade k razorožitvi. Tako dolgo, dokler obstajajo še armade, se more metodo rekrutiranja demokratizirati. Vojski ne smejo biti prikrajšani pri njih državljskih pravicah. Le parlament sam more razpolagati z armado. — Dalton (Anglija) izjavlja, da bo šele tedaj, ko bodo razorožili vsi, prosta pot k svobodi. Velesile zmagovalke doslej niso uresničile svojih svečanih obljub, one so svoje mirovne pogodbe kršile in izdale. Proti vladi, ki odkloni razsodiščno rešitev kakega konflikta, ki zagreši tak zločin nad svojo državo in nad svetom, mora biti vsako bojno sredstvo

upravičeno in dovoljeno, da se prepreči zločin nove vojne. — Renaudel (Francija) je pokazal na dejstvo, da se mora izvesti akcija mas, ako naj bo mir trajen. Ta akcija prihaja v našem sklepu bolj do veljave kot v prejšnjih. Danes je potrebna za mir pravna podlaga in to je dolžnost razsodišč. Veselimo se, da se nahaja v našem sklepu zahteva, zabraniti tudi mobilizacijo, dokler konflikt ni rešen pred razsodiščem. — Fenner Brockway (Anglija, Neodvisna delavska stranka) graja resolucijo; pravi, da je preveč zmerna, ker ne zahteva le popolne razorožitve, nego stavi tudi za nadaljni obstoj stalne armade gotove reforme. Izjavlja, da si le od omejitve oboroževanja, od prepovedi plinske vojne in sličnih delnih ukrepov, mnogo ne obeta. Mnogo važnejša se mu zdi odklonitev vojaške službe. Kljub vsem tem pomislekom bo vendar glasoval za resolucijo. — Crispian (Nemčija) izjavlja, da je zastopnik angl. Neodvisne delavske stranke v eksekutivi soglašal s prvotnim tekstom. Nima tudi nikakega smisla staviti zahteve in dajati obljube, ki so v današnjih razmerah neizpolnjive. Nemška socialna demokracija bo glasovala za resolucijo, ker vsebuje praktično izvedljiv razorožitven program. Po tem govoru je bila resolucija soglasno sprejeta.

(Konec prih.)

L I S T E K.

Deset let je preteklo, odkar je razpadla nekdanja mogočna Avstro-Ogrska in so se na njenih razvalinah porodile nove države... SHS država slavi ta mesec desetletnico obstoja ob abstinenci velike večine hrvatskih sodržavljanov in manjšine naprednih in samostojno mislečih Slovencev, ki sledijo politiki KDK. Delavci pa niti ne abstinirajo, ker politični dogodki drve brez njih sodelovanja po poti razvoja. Katoliški duhoven je na čelu vlade v Beogradu — in to isti, ki je bil l. 1918 na čelu Narodnega Sveta v Zagrebu. Dr. Korošica

Naročnikom! Kdor še ni plačal naročnine, naj to stori čim prej. Kdor še ni obračunal prejetih izvodov, naj to nemudoma stori.

Carl Sandburg. Vodilni reprezentant ameriške moderne poezije prostega verza, Carl Sandburg, ki smo ga danes predstavili čitateljem naše revije v prevodu našega ameriškega sotrudnika Ivana Moleka, je bil rojen v Galesburgu, Illinois, v letu 1878. Že dolgo let živi v Chicagu. Sandburg je socialni pesnik, ki se uživila v delavskih

so takrat potrebovali radi Hrvatov in — sedaj tudi.

Hans Resel.

67 let star je umrl 6. nov. t. l. v Gradcu kot vpliven funkcionar štajerske dežele bivši krojaški pomočnik Resel, ki je 50 let deloval v delavskem pokretu kot agitator in organizator. Bil je eden redkih Nemcev, ki je deloval z vnamo za razširitev slovenskega delavskega časopisa. Pravzaprav je bil njegov ustanovitelj. Slava njegovemu spominu.

množicah in njihovem vsakdanjem trpljenju. Saj je bil sam delavec: pomagač v brivnici in muzikalni dvorani, vozač v opekarnici, pomivalec krožnikov v hotelih Omahe, farmerski delavec v Kansasu in vojak na Portoriki. Priznanje kot pesnik je dobil šele po dolgih letih, ko je že prekorčil štirideseto leto. Do danes je objavil štiri pesniške zbirke. Kritika stare literarne šole ga še danes prezira ne toliko radi njegovega najprostejšega verza kolikor radi njegovega ekspresionizma, ki ga imenujejo „brutalnega“. Sandburg

pa pravi: „Življenje, iz katerega zajemam, je tudi brutalno!“ — Te dni je zopet izšla zbirka njegovih pesmi pod naslovom „God morning America“.

Rdeči spev, ki ga priobčujemo v tej številki, je kratek recitacijski zbor (Sprechchor), ki ga je lahko izvesti. Na odru ali kjerkoli se grupa skupina recitatorjev. Spredaj v sredini moški (bariton) z rdečo zastavo, ovito v flor. Levo in desno od njega mož in žena. Ko žena pravi „Naprej!“ — napravi korak naprej in dvigne roko, kažoč naprej. Enako potem mož, in potem vsi. Paziti je treba na strumnost in skladnost zadnje bodrilne scene. „Naprej“ mora pasti kot udar, nenadno, močno. — Po izvedbi tega Sprechchora posežejo društva lahko po večjih. In čimveč recitatorjev, tem bolje.

50 let protisocialističnega zakona v Nemčiji. V spomin na 50-letnico Bismarckovega protisocialističnega zakona je priredila nemška socialno demokratična stranka veliko akcijo za pridobivanje članov, ki je bila započeta 21. okt. t. l. z velikim pohodom v berlinski Lustgarten. Zgodovinski sprevod je predstavljal na 14 vozovih zgodovino socialno demokratične stranke v Nemčiji od početka do ustanovitve republike. Spreveda se je udeležilo nad 25.000 ljudi. Po zborovem petju in godbi je bila dvignjena orjaška rdeča zastava. Berlinski predsednik stranke Künstler je imel nato spominski govor v čast vsem starim borcem in eden najstarejših med njimi, 82-letni poslanec in podpredsednik Reichstaga Vilhelm Bock (Gotha), ki se je udeležil že ujedinevalnega kongresa v l. 1875, je govoril potem radija slavnostni govor. Ob 4. uri pop. so imeli na istem mestu zborovanje tudi komunisti. — Gorenji zakon je bil v veljavi 12 let. Glavna njegova paragrafa sta bila: § 1. Socialna demokracija je prepovedana. § 2. Kdor pripada tej smeri je zaprt. Strašni časi so bili tedaj za nemške sodruge. Vendar obupali niso in vse delo se je vršilo skrivaj. In ko je socialna demokracija dobila l. 1890 pri volitvah 1.435.298 glasov naprav 493.288 glasovom v l. 1877, ko se je zakon pripravljal ter postala s tem najmočnejša nemška stranka sploh, si ga niso upali več obnoviti in s tem je prenehal.

Za delavsko izobrazbo. Kakor lani je tudi letos pripravil Prosvetni odsek Delavske zbornice za Slovenijo skioptična predavanja, ki jih izposoja vsem Delavski zbornici pridruženim delavskim organizacijam. Predavanj je letos več kot lani, skupno 35 (nekaj jih je tudi večdelnih). So to predavanja iz zgodovine (5, med drugimi tudi Velika francoska revolucija, Dunajska revolucija 1848 in Slovenci ter Odkritje Amerike), iz zemljepisa (12), iz socialne politike in delavskega gibanja (4: Novi Dunaj, Racionalizacija dela in delavstvo, Nova industrijska revolucija, Svetovna organizacija konzumentov — zadrženo gibanje), iz tehnike (3), iz vojne (1), iz zdravstva (2: Spolno vprašanje mladine, Telesna kultura in del. šport) ter 8 mladinskih predavanj — pravljic. — To delo je potrebno za naše delavstvo in ga pozdravljamo.

Delavski srednji šoli na Dunaju in Linzu. Avstrijsko naučno ministrstvo je otvorilo poskusni prvi semester dveh delavskih srednjih šol in sicer na Akademski gimnaziji na Dunaju ter na zvezni gimna-

ziji v Linzu. Delavska šola ima namen usposobiti svoje slušatelje v skrajšanem študijskem roku osmih semestrov (polletij) za zrelostni izpit na realni gimnaziji. Določena je za osebe, ki so po končani ljudski in meščanski šoli stopile v poklicno življenje, predvsem pa za one, ki stoje v delovnem razmerju, ki so dokončali vajeniško dobo ali so dosegli sedemnajst let. Kdor je bil po končani šolski obveznosti sprejet v kako obrtno ali trgovsko šolo ali kdor je končal šolsko obveznost na kaki srednji šoli, v to šolo ne more biti sprejet. Pouk se vrši zvečer. Stevilo slušateljev prvega semestra je omejeno na 45.

„Viktor Adler, der Parteimann“. Ob priliki 10-letnice smrti vodje avstrijske socialne demokracije izda dunajska „Volksbuchhandlung“ pod gorenjim naslovom štiri zvezke zbranih člankov, govorov in pism Viktorja Adlerja. Posamezni teh zvezkov izidejo pod nazivi „Der Aufbau der Sozialdemokratie“, „Internationale Taktik“, „Oesterreichische Politik“ in „Um Krieg und Frieden“. Dr. Gustav Pollatschek je zbral tu iz starih časopisov, zapisnikov sej, kongresov, parlamenta itd. vse govore, članke in pisma od začetka 80 let do zadnjega govora v parlamentu, 2 dni pred Adlerovo smrtjo. Tako ne bo prikazano le vse delo Adlera, marveč zgodovina stranke in gibanje, kar bo zlasti mlajšim zelo dobro služilo. K delu je napisal dr. Otto Bauer zgodovinski prikaz dobe, v kateri je Adler deloval ter oceno tega delovanja.

Sidney Webb, znani angleški socialistični pisatelj in zadrugar, pod Macdonaldovo vlado minister (tajnik) za trgovino, je poslal krajevni organizaciji angl. Delavske stranke v okraju Scamham, Durham okolica, pisma, da se z ozirom na svojo 70-letnico ne bo več mogel udeleževati političnega življenja. To znači, da Webb pri prihodnjih volitvah ne bo več kandidiral v parlament. Da bi bilo odslej njega življenje plodno na duševnem delu. O obeh Webbih gl. Zadr. koledar za l. 1927 str. 70—73.

6.600.000 organiziranih pristašev štejejo one socialistične stranke, ki so včlane v Socialistični delavski Internacionali, ki je zborovala letos avgusta meseca v Bruslju. Najjačja je organizacija v Angliji, kjer štejejo 3.388.286 članov, potem pridejo Nemci s 867.671, Avstrijci s 683.786, Belgijci s 597.971, Švedi s 203.338, Čehi s 194.960, Francozi s 99.106, Danci s 148.492, Švicarji s 36.072 itd. Amerika ima organiziranih socialistov 15.000, Jugoslavija 4000, Bolgarija 30.126, Romunija 13.000.

1.675.000 članov pa izkazuje komunistična internacionala. Med temi jih šteje Rusija 1.300.000. V Jugoslaviji jih štejejo 3000, v Ameriki 12.000, na Češkem 150.000. Z ozirom na število organiziranih socialistov so tedaj komunisti neznatna manjšina. Če se odštejejo Rusi, imajo po ostalem celem svetu komunisti manj organiziranih članov kot sam — rdeči Dunaj socialističnih pripadnikov.

Obletnice mest. Letos je leto rekordov in jubilejev. Poleg obletnic rojstev in smrti znamenitih ljudi, poleg obletnic znamenitih dogodkov — je slavilo letos v poletju tudi več mest sto- in več stoletnice svoje ustanovitve. Rekord je tu doseglo južnofrancosko mesto Carcassone, ki je slavilo 2000-letnico ustanovitve. Za časa Rimljanov je južna Francija zelo cvetela in njeno zgodovino

priča baš to mesto. — Glavno mesto zelene Štajerske Graz — ki je dobilo ime najbrž po slovenskem „gradcu“ — se omenja kot Gradec od leta 1128, torej pred 800 let. Z njim je ozko zvezana naša zgodovina. — Tudi holandsko mesto Rotterdam je staro že 600 let. Danes nadkriljuje že Amsterdam in šteje že 630.000 prebivalcev. — Pa tudi mi Slovenci nismo zadnji. Naša svetovno znana Višnja gora je slavila 5. avg. t. l. z vso slovesnostjo 450-letnico obstoja. Začetkom oktobra bo proslavilo 700-letnico mesto Pliberk na Koroškem.

Roald Amundsen. Znanega polarnega raziskovalca Roalda Amundsena, ki je 14. decembra 1912 kot prvi pred kap. Scottom dosegel južni tečaj in ki je v l. 1926 kot prvi z zračno ladjo preletel severni tečaj, so Norvežani proglasili za norveškega narodnega junaka. Amundsena pogrešajo kakor znano, od 18. junija t. l., ko je iz človekoljubja odletel s francoskim letalcem Giullbautom na letalu „Latham“ iskat svojega nasprotnika generala Nobila. Dan odkritja južnega tečaja, t. j. 14. december, bo odslej norveški nacionalni praznik.

J. T. W. Mitchell. 18. okt. t. l. je minulo 100 let rojstva J. T. W. Mitchella, enega največjih pionirjev modernega zadrugištva v Angliji. Mitchell je doma iz Rochdalla, kjer je živel vse življenje in dasi je zavzemal odlična mesta, ni znašalo njegovo premoženje ob smrti več kot 350 pfuntov šterlingov. Mitchell je bil uslužben najpreje v predilnici, z zadrugišnim gibanjem je prišel v stike v 60. letih in l. 1869 je bil izvoljen v odbor angleške CWS (Velenakupne družbe), katere predsednik je postal l. 1874. Mitchell je umrl l. 1895 v Rochdalu.

Alvaro Obregon.

Kot žrtev kulturnega boja v Mehiki, o katerem smo obširno poročali v številki 7.—8., je padel 17. julija t. l. zadet od 14 krogelj od zločinske roke novoizvoljeni predsednik mehiške republike general Alvaro Obregon. V neštetih bitkah je porazil svoje nasprotnike kot borec za zatiranje in revne, na zabavi pa je moral izdihniti 17 dni potem, ko je bil v drugič in sicer brez protikandidata izvoljen predsednikom svoje domovine. Rojen je bil 17. febr. 1880 na farmi v Sonori kot najmlajši 17. otrok. Njegova karijera nas spominja na eno od starorimskih vojskovodij: kmet (farmer) v Sonori živi mirno na svojih posestvih, daleko od vsake politike, dokler ne napoči vihar revolucije (1911); postane župan mesta Huatabampo. Telegram ga vzdrami: reakcionarji so zbrali čete in prodirajo proti Sonori. Dan pozneje je zbranih 300 mož in župan zapusti mesto na čelu svojih čet. V mesto se odtedaj štiri leta več ne vrne: s 300 možmi je odšel, nekaj mesecev nato je general — in glej, ne general ducata, marveč eden najpomembnejših oseb na vojaškem polju. Leto ali poldrugo leto nato: Villa, bandit, ki je zbral armado 30.000 mož, koraka proti Celayi. Obregon mu gre naproti. Izgubi sicer desno roko in skoro življenje, ali štiri dni po začetku bitke se razširi po svetu neverjetna novica: Villa je premagan popolnoma! — Bivši župan podeželjske občine je glavni poveljnik 60.000 mož. Svoj bojni pohod vodi do konca in hoče se zopet umakniti na svoja posestva. Ali l. 1919 je izvoljen prvič

za predsednika: milijon glasov dobi, glavno one delavcev in kmetov (peonov). Svojih volilcev ne vara: veliko delo agrarne reforme začne izvrševati, skoro pol milijona kmetov je naseljenih. Prišedši od spodaj navzgor ne pozabi v nasprotju z ostalimi državniki, ta stari general, kam pripada. Plače se morajo zvišati, preveliki dobički petrolejskih družb so kontrolirani, polovico vojske (30.000) se odpusti in deloma naseli kot kmete, zato se pa sezida 2000 novih šol. Začne se velik boj proti analfabetizmu, najboljšemu zavezniku reakcije. In ko odda l. 1924 po koncu svoje predsedniške dobe svojo funkcijo Callesu, je to po dolgih desetletjih prva mirna menjava vlade v Mehiki. In sedaj bi moral l. decembra zopet nastopiti svojo službo. Ker so reakcionarji kandidati padli v bitkah (Gomez), delavski je pa njemu na ljubo odložil kandidaturo (Morones), je bil z veliko večino izvoljen, da nadaljuje delo za osvoboditev mehiškega ljudstva. Nadaljevati z izvedbo agrarne reforme in dokončati boj med cerkvijo in državo. In ona, ki bi tega najbolj potrebovala, ni dopustila izvedbe njegovih namenov. Padel je za svoje prepričanje, za delo v korist onim, ki so zatirani in izkoriščani.

Antonín Sova.

16. avgusta t. l. je umrl v Pacovu na Južnem Češkem eden najznačilnejših in najvplivnejših čeških lirikov Antonín Sova. Rojen 26. febr. 1864 v Pacovu je študiral gimnazijo v Pisku, vseučilišče v Pragi, bil nekaj časa član uredništva Ottovega naučnega slovarja, od l. 1898 pa do smrti mestni bibliotekar v Pragi. Bil je pesnik čuvstvovanja, naravnosti in preprostosti. Bil je glasnik socialne neenakosti, protivojni borec, glasnik nove češkoslovaške svobode. Poskušal je ustvariti nov svetovni nazor, ki bi prinesel človeštvu — bratstvo, enakost, svobodo. V svojem početku je pripadal še realizmu, to očituje jasno njegova prva zbirka „Realistične sloky“ (1890), ali odtlej se že približuje simbolizmu in mysticismu, iz katerega prihaja k pesniku sodobnosti, dovtetnemu za vsa hotenja novega časa. Slede zbirke „Květy intimních nálad“, „Z mého kraje“ in „Soucit a vzdor“. Zadnja zbirka ter zbirka „Zloměna duše“ sta nastala iz nezadovoljstva s češkimi razmerami začetkom 20. stoletja in v njih se oglašja socijalni duh in duh odpora proti staremu. „Jestě jednou se vrátíme“ (Še enkrat se vrnemo) je imel zbirki, ki je nastala ob prelomu stoletja. „Tři zpevy dnešků a zítřku“, „Lyrika lásky a života“, „Zápasy a osudy“ so zbirke pesmi sodobnosti, kjer označuje tedanje domače probleme in v katerih se bavi tudi z ljubeznijo. V zbirki „Žně“ dosega višek ter postaja čist lirik. Blíže se vojna, ki jo v pesmih biča. Nastanejo zbirke „Kniha baladická“, „Zpěvy domova“, „Krvavející bratřství“, „Rozjímání ráni a večerní“, „Básníkové jaro“, „Básne nesobeckého srdce“, „Naděje a „Drsná láska“ in druge. V vseh se kaže kot mojster lirike, dorasel svoji dobi. „Neslyšíš hyeny lidské viti?“ (Ali ne slišiš ljudskih hijen tuliti) vprašuje l. 1918 vse one, ki jim ni še dovolj vojskovanja. Umrl je umetnik, ki kljub svoji plodovitosti (zbirka njegovih zbranih spisov obsega 18 zvezkov!) ni postal dolgoživen in katerega spisi ohranijo trajno vrednost. — Glej tudi Pod lipo 1924, pl. št. 4.

POD LIP O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV.

LJUBLJANA, 15 DECEMBRA 1928

ŠTEV. 12.

Čulkovski:

Smreki

O ljubica smreka, ti večno zelena,
pod solncem poletja, pod plaščem snega, krog tebe se zbrali v najdaljših nočeh.
ti je krona ponosna ko druga nobena, Prižigali ognje so v zimski temini
kaj bi brez tebe naša severna tla. in solnca vrnitve prosili v skrbéh.

Še danes se zbiramo ti pod zelenje,
prižigamo luči si v tvoje vrhove.
Ti si simbol nam za up, hrepenenje,
naj solnce raztaja nam robstva okove.

Čulkovski:

Nepravičen Božiček

Veš kaj, Božiček, to pa ni lepò,
da si se naše koče izognil:
ko si nesel k sosedovim drevò,
bi se še k nam lahko pripognil.

Oni imajo vsega zadosti,
lahko si sami drevo oskrbè.
Siti so vsi, nihčè se ne pòsti;
jaz za večerjo požiram solzè.

Darove tam komaj miza drži,
naš koticèk je pa pust in prazen.
Mamica že dolgo bolna leži,
oče brez službe je neprijazen.

Malčke ljubiš bajè vse od kraja —;
zakaj pa potem k meni ne prideš?
Si se že tako privadil raja
da z gnusom mimo revčka odideš?

Do zdaj sem vsak večer k tebi mòlil
in vedno upal v tvojo pravico.
Zdaj si mi jo pa grdo zasòlil —.
Le kar obdrži svojo potico!

Iz zbirke Carl Sandburgovih pesmi

Prevel Ivan Molek, Chicago

ČRNI HORIZONTI

Črni horizonti, pridite!
Črni horizonti, poljubite me!
To je vse; same laži; ceneno ubijanje;
ceneni otroci; kri, ljudje poceni; vse
drugo drago; pika zemlje stane; potezaj
za sesalo Matere Prsti, tako čiste in močne,
stane denar; plotovi, časopisi, policija;
plotovi, zakoni, puške; in toliko zvezd na nebu
in tako malo ur za snivanje; tako velika pesem
in tako malo prostora, da bi stal in pel;

in druge vojne še pridejo; druge rdeče reke
bo treba prekoračiti.
Črni horizonti, pridite!
Črni horizonti, poljubite me!

NA PRAGU GROBOV

Civilizacije so postavljene in pobite na tla
kakor keglji na kegljišču.

Civilizacije pridejo v vozove za odpadke
pa so odpeljane na polje kot olupki krompirja
in vsa druga šara.

Civilizacije — vsa dela artistov, iznajditeljev,
ženijev in sanjačev —
gredo na kupe smeti druga za drugo.

Toda: Molčite! — Na pragu grobov
je treba molčati. Ob napisih nagrobnih,
vklesanih v zrak, ob pesmih labodjih,
visečih v zraku, je treba molčati.
Tiho! ...

Ce bedak, brbljač, širokoustnež
vstane in reče:
Naredimo civilizacijo, v kateri
bodo dobre in lepe reči dela in ženija ostale —

če tak kričavi glupec odpre brbljava usta,
vrzite ga na cesto, zvežite ga in zaprite
ga v kletko, priklenite ga, obsodite ga
na fižol in gorko vodo v Sing Singu
ali ubijte ga kot dosmrtnika v San Quentinu!

Zakon je: Kakor civilizacija umre
in obleži v pepelu vseh prej umrlih civilizacij,
je zakon, da vsi grdi in divji sanjači umrejo najprej.
Uklenite jih, zaprite jih, ubijte jih!

In ker smo na pragu grobov — molčimo!
Da, molčimo! Tiho! — — —

ZLATO BLATO

Kotliček zlata na koncu mavrice
je kotliček blata, zatega blata,
opolzlo se blestečega blata.

Namažite z njim si lasje
in lasje vam bodo zlati.
Namažite mačko
in imeli boste zlato mačko.

Namažite si žepno uro
in vaša ura bo zlata.

Namažite palec mrliča
in vaš palec bo zlat
in imeli boste mokre sanje.
Namažite uho mrtve žene
in imeli boste zlato uho,
ki rado posluša žalostne povesti.
Namažite zrno kostanja
in v žep vam pade divji kostanj,
ki prinaša srečo.

Zmesite iz tega blata formo svetega križa
in obesite formo na moj vrat —
pa se ga bom dotikal
in molil za vas.

John Galsworthy:

Živi mrlič

S pomladi leta 1950 je sedel državni pravdnik N. s svojim prijateljem pri kozarcu vina in grizel orehe. Govoril je: „Ko sem nedavno listal po aktih svojega očeta, sem našel časopisni izrezek. Datiran je v decembru 19... Je značilen dokument tistih časov. Ako želiš Ti ga preberem.“

„Prosimo!“, odvrne prijatelj.

Državni pravdnik prične:

Pred londonskim policijskim sodiščem je vzbudil včeraj pozornost sicer ubožno, vendar dostojno oblečen mož, ki je prišel prositi sodnika za svet. Razgovor se je vršil tako-le:

„Smem staviti Vaši milosti vprašanje?“

— „Ako bom mogel nanj odgovoriti, — da.“

„Vedel bi le rad, če sploh živim?“

— „Ne delajte vendar neumnih dvotipov.“

„To je popolnoma resna stvar, Vaša milost. Vse je odvisno od tega, da to zvem; po poklicu sem kovač verig.“

— „Ali ste pri zdravi pameti?“

„Popolnoma pri pameti sem, Vaša milost.“

— „Kako mi morete potem staviti taka vprašanja?“

„Brezposelen sem, Vaša milost.“

— „Kaj ima to s tem opraviti?“

„Dovolite mi, Vaša milost, da Vam pojasnim. Že dva meseca sem brez svoje krivde brezposelen. Vaša milost je gotovo slišala, da jih je na stotine in tisoče v mojem položaju.“

— „Dobro; nadaljujte!“

„Nisem član nobene strokovne organizacije, Vaša milost; Vi vendar veste, da je moja stroka vsa organizirana.“

— „Da, da.“

„Že tri tedne sem brez vsakih sredstev, Vaša milost. Napravil sem vse, kar mi je bilo mogoče, da dobim delo, vendar je bilo vse zaman.“

— „Ali ste se obrnili na ubožni svet svojega okraja?“

„Da, Vaša milost, ali ta ne more dati nobenih podpor več.“

— „Ali ste bili tudi pri cerkveni oblasti?“

„Seveda, Vaša milost, in tudi pri župniku.“

— „Mar nimate nobenih sorodnikov ali prijateljev, ki bi Vam mogli pomagati?“

„Polovici od njih gre prav tako slabo kakor meni, Vaša milost in drugo polovico sem pa že vso oskubil.“

— „Kaj ste...?“

„Oskubil sem jo — odvzel sem ji vse, kar je mogla pogrešiti.“

— „Imate-li ženo in otroke?“

„Ne, Vaša milost, to je tudi ena ovira; povsod pridem zato zadnji na vrsto.“

— „Seveda, seveda — ali končno saj imamo tudi ustanove in domove za ljudi, ki so brez strehe; Vi imate vendar pravico do tega...“

„Vaša milost, v dveh od teh domov sem bil, ali včeraj zvečer so nas na ducate odklonili vsled pomanjkanja prostora. Vaša milost, lačen sem; ali nimam pravice do jela?“

— „Le v ubožnici.“

„Rekel sem Vam že, Sir, da nisem mogel včeraj zvečer priti nič več noter. Ali ne morem nikogar prisiliti, da mi da delo?“

— „Težko.“

„Vaša milost, silen glad imam. Ali mi morete dovoliti, da beračim na cesti?“

— „Ne, ne, tega ne morem; Vi dobro veste, da to ne gre.“

„Smem-li potem morda krasti?“

— „No, no! Vi, Vi zadržujete brez potrebe sodišče.“

„Ali, Vaša milost, moje stališče je zelo resno. Umiram doslovno od gladi, na mojo čast in vest! Ali mi ne morete dovoliti, da prodam svoj suknjič ali svoje hlače...?“ Prosilec je odpel suknjič in odkril svoje gole prsi. „Sicer nimam ničesar na sebi.“

— „V nobeni nedostojni obleki ne smete hoditi okrog. Prestopkov zakona ne smem dovoliti.“

„Ali dobim potem morda dovoljenje spati na prostem, ne da bi me zaprli kot vagabunda.“

— „Izjavljam Vam enkrat za vselej, da Vam ne morem dovoliti ničesar sličnega.“

„Sir, kaj naj torej počnem? Govorim resnico. Proti zakonu nočem grešiti. Ali mi morete morda Vi povedati, kako naj živim brez hrane?“

— „Želel bi, da bi to mogel.“

„Potlej, Sir, Vas moram vprašati: Sem po nazorih zakona sploh živ?“

— „To je vprašanje, dragi mož, na katero ne morem odgovoriti. Kakor se zdi, obstojate za zakon le tedaj, ako grešite proti njemu, ali tega — kot upam —

ne boste storil. Resnično mi je Vas žal; en šiling morete dobiti iz nabiralnika. — Prihodnji slučaj?“

... Državni pravdnik preneha.

„Gotovo“, pravi njegov prijatelj, „to je zelo zanimivo. V resnici zelo nenavadno. Čudne razmere so vladale tedaj!“

(Poslovenil Cv. K.)

Mile Klopčič:

Ribolov

(Kitajski motiv)

V našo mrežo so se ribe ulovile,
a dvorane z gosti napolnile.
Glejte najmočnejšo ribo Čang,
ki pogumno šine
iz morja v višine,
če jo dolgočasi mokra očetnjava.
Dajte, naj svobodno v vinu plava!

V našo mrežo ribe so hitele,
a dvorane goste so sprejele.
Glejte najžlahtnejšo ribo Ča;
njeno požiralo
biserov nemalo
siplje trikrat v eni uri na bregove.
Dajte, naj po volji v vinu plove!

Naša mreža ribe je zajela,
gostov polna je palača cela.
Glejte najrahljšo ribo Fang —
Tvoji sta plavuti
kot z vinom posuti.
Če je trudna — že predolgo ž njima giblje —
dajte v vino jo, naj se po volji ziblje!

Ribe v naši mreži smo dvignili,
naši dvori goste so dobili.
Glejte najredkejšo ribo Li;
od vseh rib prav vsak
žolč je kot žolč grenak,
le tvoj žolč, o Li, je ves sladak.
Dajte vina v izobilju tej dobričini!

Naša mreža ribe je zajela.
Vseh so naša srca prevesela,
zlasti Li, ki ji žari
v glavi zvezda, solnca tri.
Li podnevi plava res naprej,
a ponoči gre po rakovo nazaj!
Pijte, pijte vino, saj ne bo zamere!
Toda: pijte ga po svoji moči,
pazite na čaše in na mere!
Riba Li gre — rakovo ponoči! —

Dr. H. Tuma:

Agrarizem filozofa Vebra

(Konec)

Enako filozofično-ideologično spravlja Veber slovanstvo v vez z agrarizmom. Slagam se z njim, da je praslavenec bil zemljedelec, da je iz njega vsa prvotna evropska kultura. Ne izhajam iz otročjega historizma in papirmate lingvistike naših učenjakov, na pamet priučenege znanja, marveč je moja zgodovina socijologična, gospodarska. Slovenski jezik in krajevna imena gorskih zatišij, kamor nikdar ni stopila noga zavojevalca nam kažejo, da je Slovenec praprebivalec srednje, vzhodne in jugovzhodne

Evrope. Antropologični zemljevid Angleža Grant-a nam kaže „homo alpinus“ od Pe-loponeza do Baltov, od srednjih Apeninov in od Bretanje, slovenskega poljedelca. Španija, Južni Apenini, zahodna Bretanja in Irska nam kažejo „homo meridionalis“. Skandinavija nam kaže „homo nordicus“, zavojevalca vikinga, germana. Antropolog dr. G. Sergi je izvedel točno prirodoslovno po zgodovini evropske zemlje in človeške črepinje v njej, da je bila Evropa skupno z Afriko — Evrafrika ter po njej bivalo precej enotno

kulturno ljudstvo, temni majhni dolihokefali. Geologični dogodki zadnje ledene dobe so odtrgali Afriko od Evrope, so zasušili padansko in rusko morje ter odprli pot srednjim azijskim-kavkaškim plemenom Praslovenom, da so naselili novo vzhodno, južnovzhodno, osrednjo in zapadno Evropo v dveh presledkih. V Apeninih, Dinarjih in Skandinaviji so naleteli na ostale Evrafrikance, pičlo na vzhodu, vedno gosteje proti zahodu. Homo alpinus je praslovenec-evrazijec — homo meridionalis je evrafrikanec. homo nordicus in homo dinaricus je križani evrafrikanec in evrazijec. skandinavec s preveso evrafrikanca. dinarec s preveso evrazijskega. Poljedelec, kulturni homo alpinus v zvezi z mestno kulturo evrafrikanjskih in semitskih plemen. zveza, katero predstavljajo Grki in Rimljani in s katero je bila dana kultura druge stopnje, ki vlada še danes. Poljedelske in morfološke besede slovenske, grške in latinske kažejo sledove prve praslovenske kulture homo alpinus, zmesi grškega in latinskega jezika kažejo na strukturo drugotne današnje evropske kulture.

Rimljani in Grki so bili zavojevalci, njih kultura gospodarska, pod njimi so ostali poljedelci sužnji s svojo prvotno poljedelsko kulturo, prejemala zopet iz te zase novih sokov. Staro grško-rimsko gospodstvo je prešlo v feudalizem srednjeveških germanov. isti in uraloalajski zavojevalci so naleteli na slovensko poljedelsko kulturo ter isto sredieli, istočasno pa so le-ti sredieli rimsko-grško gospodsko civilizacijo tekom srednjega veka do nove dobe. Ta civilizacija je vcepljena na prvotno zdravo deblo slovensko. Kakor industrijski razvoj ruši sistem fevdalnega gospodstva in nadomesti s kapitalizmom-meščanstva, kakor razvoj proletariata ruši kapitalizem-meščanstva, tako prihaja temeljna slovenska kultura homo alpinus na dan. Gospodarska rimsko-grška je tekom zgodovine opešala, sili na dan nova ideologija svobodnega dela, zveza delavca na zemlji z delavcem v tovarni, oba v stremljenju osvoboditve od vezanosti od grude in vezanosti od stroja, v polni vzajemnosti spoštovanja dela — delu čast in oblast! Vsa opredelitev slovanstva je napačna papirnata ideologija. Delitev ne more biti drugačna nego po prirodnem razvoju.

Ves napredek človeštva gre od vezanosti od mrtve materije ali na grudi ali za strojem na svobodno vladanje iste. Pot je bila in je racionalizacija dela t. j. zavestnega udejstvovanja osvoboditve od grude in stroja — Delavstvo je pot iskalo in našlo, poljedelec mu mora slediti.

Docela napačno je izvajanje Vebrovo, da vzhodno človeštvo ni dopuščalo nastajanja in razvoja samostojnih kulturnih panog — ter je zahtevalo, da je bilo vse to embrijonalno združeno. In zopet fraza o kulturi vzhodnega človeka in civiliziranem zapadu, mesto, kulturno napredno delo zavladuje surove sile prirode po človeškem duhu — nanizanje sužnja pod gospodsko potrebo višje konsumpcije s ciljem polnega pri- in soredja kulturnega človeka. Dvoje historičnih mentalitet je resnica le v toliko, kolikor je Sloven bil suženj — Grk, Rimljan, German in Uraloalajec — pa — je gospod.

Iz tega pod- in nadredja sledi duhovni razvoj slovenstva in zapadništva: Slovan zasuznjen na grudi, ter surovi gospodar german, uraloalajec, romanizacija. Slovan na zapadu pod gospodstvom rimljansko-grške kulture fevdalca, za njim kapitalista, liberalca, postanek boja za osvobodjenje materialno strojnega dela, istočasno pa boj proti mestni hiperkulturi. Klic nazaj k prirodi — klic delavcev na zemlji proč od suženjstva grude k meščanski svobodi ter klic delavcev ob strojih, nazaj k prirodi, se srečavata in zedinujeta — v tem videč novo višjo človeško kulturo.

Kultura ni le proizvajanje, je tudi uporabljanje pridobljenih dobrin. Proizvajanje pa se stopnjuje le po višjem načinu uporabljanja. Gospodarska kultura je uporabljanje do razkošja, polno kulturo pa hoče tudi delavska-kmetjska zveza.

Za večje uporabljanje je treba večje produkcije. Kakor je razkošje moralo iti preko suženjstva, ki ni več zadoščalo, do kapitalizma, tako kapitalizem več ne zadošča, da bi razdelil kulturne pridobitve v polnem obsegu vsem milijonom masam delavcev in kmetov. Radi tega gre razvoj tehnike pod oblastjo delavca-kmeta tako daleč, da bo pristopno svobodno uživanje polne kulture vsakemu človeku.

Rad. Peterlin-Petruška:

Bohemi

*Čas hiti in mi se staramo;
list za listom z drevja odleti,
gledamo, se v duši karamo:
čas hiti!*

*Vendar nam za starost prav nič ni,
mi za njen prihod ne baramo,
pa naj tuli burja, sneg vali,
mi ves svet prešerno varamo
in v obup jesenskih poznih dni
vesne rožni soj pričaramo...
Čas hiti...*

Andrej Kobal, Chicago

Krščanstvo in sužnost

(Konec)

Novi učitelji so izjavljali, da suženj ni več živina, temveč človek, brat. Torej je bil suženj upoštevan istotako kakor gospodar. A še več kot to: pridigar Ambrozij je dejal, da je suženj lahko celo boljši od gospodarja.

Ali v novih naukih so bila zapopadana vprašanja še bolj vitalnega pomena, ki so delovala k porasti krščanstva in k odpravi suženjstva. Do krščanske dobe je bil suženj brezpraven tudi kolikor se tiče zakona. Poroka med sužnji ni bila priznana od države in če sta se suženj in sužnja po naklonjenosti gospodarja združila k skupnemu življenju, je bila to brezpomembna vez, da sta skupaj stanovala, a nič drugega ju ni po zakonu vezalo. Krščanstvo pa je legaliziralo zakon, veljaven za vse enako: za sužnje in za gospodarje. Soboto in nedeljo kakor tudi nekatere druge dneve v letu je zgodnje krščanstvo postavilo kot praznike in dneve počitka. Kot najuspešnejši apel na sužnje so bile mogoče ravno molitve, ki so jih zbrani verniki molili v litanijah s priprošnjami za brate, ki so trpeli v suženjstvu, kajti „in Litany prayers were offered regularly for brethren enduring hardships of servitude“.⁶ Cerkev sama je ob času svojega prvega postanka naglašala, da mora gospodar smatrati svojega sužnja kot podložnika, kateremu mora biti pokrovitelj, kakor oče nad sinom. Če je suženj ubežal jezi gospodarja, je dobil pribežališče v cerkvi. Pavel pravi v svojem prvem pismu Korinčanom, da so

vsi ljudje bratje v Kristu in da je gospodarjeva dolžnost hraniti ter oblačiti sužnja in mu dati spodobnega prenočišča. Če gospodar tega ne stori, je suženj prost, kajti „kein Gesetz zwingt ihn zum Sklavendienst.“⁷

V krščanstvu, ki se je, kakor rečeno, predvsem razširilo med sužnji, niso novi verniki dobili samo nadeje in vere v življenje po smrti, temveč je sužnje nova vera tudi postavila na človeško stališče. Pri vsem tem je nova vera korenito posegla v vso družbo in zagotovila popolno socialno spremembo, do katere bi bilo prišlo, če bi bile razmere za to in če bi bili ljudje sami sposobni za nove ideje. Že v drugem stoletju krščanske dobe je osvoboditev sužnjev postala znak pobožnosti in posebna čednost, katero so škofi splošno priporočali.

Ali osvoboditev sužnjev ni prišla, ko so kristjani dobili oblast in ko je nad rimskim cesarstvom zavladal prvi krščanski cesar. Število sužnjev se je krčilo vsepovsod, ali uvajati se je pa pričelo novo suženjstvo, nič bolj od prejšnjega in to je bilo suženjstvo kolonov ali prvih tlačanov. Res je, da so bile uvedene nove olajšave pri osvobojenju (manumissio) sužnjev. Osvobojenje je bilo uvedeno v cerkvi, pri čemur je sodelovala duhovščina. Krščanski cesarji so tudi izdali edikte za protekcijo sužnjev, zlasti pa edikta leta 319 in 326. Osvobojevanje sužnjev v cerkvi je bilo kmalu vsesplošno

⁶ Lea: Studies in Church history; p. 540.

⁷ Prof. dr. Alphons Steinman: Paulus und die Sklaven zu Korinth; p. 12.

in gospodarji, ki niso dali prostosti sužnjem, pa so imeli zvezane roke s postavami, ki so prepovedovale vsako surovo nastopanje proti sužnjem. In če se je suženj pod katerimkoli opravičljivim izgovorom zatekel v cerkev, ko je pobegnil gospodarju, je našel ne samo pokroviteljstvo, temveč tudi svobodo.⁸ Ambrozij je prodal posvečene kelihe svoje cerkve v Milanu, samo da bi odkupil krščanske ujetnike od Gotov. Babington pove veliko enakih primerov.

Toda ediktov za osvoboditev sužnjev niso prvi izdajali krščanski vladarji. Humanitaran je bil že edikt cesarja Hadrijana, ki je bil še pogan. Tudi on je uvedel zakone, s katerimi je protežiral sužnje. Istočasno so kristjani sami lastovali sužnje in na tisoče Gotov je bilo v njih posesti, torej bi pobožni Ambrozij lahko odkupil ujetnike tudi od krščanskih posestnikov, posebno pa od krščanske duhovščine in krščanskih cerkva, ki so pričele vsesplošno lastovati sužnje.

Kakšni so torej razlogi, da z uveljavljenjem krščanstva ni prišlo popolno osvobojenje sužnjev in da niti eden krščanski cesar ni poizkusil izdati proklamacije za osvobojenje, čeprav je imel neoporečno pravico. Vere same ne moremo dolžiti, kajti rečeno je že bilo, da vera, kakršno so uvedli prvi kristjani, ni mogla imeti drugega rezultata kot popolno osvobojenje vseh ljudi. Največji razlog moramo pripisati konservatizmu,

kateri je zavladal, ko je cerkev enkrat prišla do oblasti. Kakor hitro je duhovščina obogatela in kakor hitro je tudi cerkev imela svojo politično in gospodarsko moč, so bili pogaženi vsi lepi nauki o enakopravnosti ljudi in o bratstvu sužnja in gospodarja. Materijalizacija krščanstva je bila tako očita, da so skoro vse cerkve posedovale sužnje še v začetku petega stoletja. Na Španskem, kjer je bilo krščanstvo že splošno, ga ni bilo duhovnika brez sužnjev.⁹ Cerkev in krščanstvo, oboje je bilo do dna spremenjeno — materijalizirano. Cerkev sama je postala najbolj dosledna izkoriščevalka, kajti nauki o slepi pokorščini gospodarjem so imenitno služili nji sami kakor vsem krščanskim vladarjem, ki so lastovali sužnje in tlačane še tisočletje in pol potem, ko je cerkev postala takorekoč gospodarica vsega sveta.

Cerkveni pisatelji se sklicujejo na razne druge okoliščine, radi katerih ni bilo suženjstvo odpravljeno. Pomisleka potrebni so razlogi, ki jih pripisujejo barbarom, kateri so invadirali vse rimsko cesarstvo. Kakor so zadržali razvoj vse kulture, tako da so barbari tudi zadržali osvobojenje sužnjev. Vzlic temu, da so invazije barbarov povsod smatrane kot nazadovanje prizadete dežele, tega ne moremo upoštevati resno, kajti ne samo, da so cerkve že pred prihodom same lastovale sužnje, temveč so tudi barbare kmalu pokristjanile ali pa jih zaslužnile.

⁸ Churchill Babington: The Influence of Christianity in promoting the abolition of slavery in Europe; p. 11.

⁹ Churchill Babington: The influence of Christianity; p. 26.

Cvetko Kristan:

Kongres Socijalistične delavske internacionale v Bruslju

(5. do 12. avgusta 1928)

(Konec)

V soboto 11. avg. t. l. — šestega dne — so kongres zaključili. Na seji, ki sta ji predsedovala Vander velde (Belgija) in Landsbury (Anglija) je bil predložen po politični komisiji redigirani Manifest Internacionala na delavstvo vsega sveta. Manifest je utemeljeval Otto Bauer (Avstrija) v dolgem, a krasnem govoru. Dejal je:

Komisija je sklenila ta manifest z vsemi glasovi izvzemši delegatov Angle-

ške neodvisne delavske stranke. Opozarjam, da tokrat ne predlagamo kake rezolucije, marveč v svečani obliki apel na proletarce vsega sveta. Proti vsemu pričakovanju svetovna vojna kapitalizma ni odstranila, niti omajala, marveč stoji danes še mogočnejše tu kot kdaj prej... Po vojni smo imeli celo vrsto revolucionarnih gibanj, ki pa so s stabilizacijo valute v posameznih deželah propadla. To stanje je umevno dovedlo do razočaranj in resignacije. In

ako oznanja danes moskovski kongres, da ni mogoče preprečiti, da bo morala slediti svetovni vojni, katere strahote smo preživeli, še cela vrsta imperijalističnih vojn in da bo šele potem nastalo ono revolucionarno razpoloženje, ki bo omogočilo zmago socializma — kaj je to drugega, kot znak razočaranja in resignacije, ki se ne more baš izogniti dejstva, da je revolucionarno gibanje našlo v svetovni vojni svoj zaključek.

Pred vojno smo podcenjevali vlogo kmeta; videli smo, kako je celo v sami sovjetski Rusiji neorganizirani, mirni in nevidni, ali nepremagljivi odpor kmetijske mase vedno zopet prisilil diktaturo h kapitulaciji. Doživeli smo v Srednji Evropi, kako je bila zopetna uspostavitve kapitalizma mogoča sploh le potom tradicionalnega konzervativizma kmetov. Nič ni za nas važnejšega kot spoznanje, da začenja razvoj sedaj tudi s podminiranjem kmetovalstva. V poljedelstvu vidimo danes nek tehničen preobrat, ki ga moremo, dasi je počasen, usporediti s tehničnim preobratom v industriji, ki je pa nesorazmerno večji — v primeri s tehničnimi pridobitvami v poljedelstvu v prejšnjih časih. Vidimo, da se tudi način mišljenja pri ljudstvu izpreminja v vedno hitrejšem tempu. Vase je rešena svoje izoliranosti, odkar jo je zgrabila moderna tehnika. S tem je dotaknjen tudi konzervativizem kmečkega razreda in šele sedaj so ustvarjeni predpogoji za to, da dobi proletarijat mest in industrijskih krajev zaveznike na deželi. Naš manifest ni nič drugega kot apel za enotnost in edinstvo celega sveta. Obračamo se v njem na vse večje narode velike razredne skupnosti proletarijata. Ako je evropski kapitalizem preživel pretresljaje v svetovni vojni, tedaj se to ni zgodilo le vsled podpore konzervativne kmetijske mase, marveč predvsem vsled delavne in aktivne pomoči, ki mu jo je nudil v najodločilnejših letih ameriški kapitalizem in imperijalizem. Bolj uspešnejša kot intervencija ameriških mornarjev v Nikaragui, je bila intervencija ameriškega dolarja v Evropi. Doživeli smo, kako si vsled vojne popolnoma omajane države, ki so pogrešale surovin, živil in obratnega kapitala in z industrijo, porušeno vsled in-

flacije, niso mogle iz lastnih sredstev opomoči. To je bil položaj, ko so bil pogledi vseh narodov obrnjeni na potrebo in ozemskih kreditov in predvsem tudi na potrebo ameriške pomoči. To je prišlo. Vsi smo doživeli, da se je reklo proletarijatu, kjerkoli se je uprl: Le nikakih bun, samo mir in red, sicer nismo vredni kredita, sicer ne pride dolar, ki ga ne moremo pogrešati. V času, ko je bilo treba rešiti reparacijski problem, je evropski kapitalistični razred vsak svoj interes napravil za interes javnega kredita in — Evropa je bila jetnica svoje potrebe po kreditih, po nujnosti ameriške pomoči. Ali v onem času, ko je evropski kapitalistični razred našel pomoč ameriškega kapitalističnega razreda in je bil s tem rešen, je evropski **delavski razred pogrešal vsako pomoč ameriškega proletarijata**. Zato velja danes naš apel v prvi vrsti delavcem Zedinjenih držav Severne Amerike, zato jim hočemo mi reči, da je iluzija upati, da bodo mogli trajno varovati svoj življenski položaj v lastni državi, med tem ko si je ameriški kapital sam povsod na celem svetu postavil v službo armade belih, žoltih, rjavih in črnih mezdnihi sužnjev, ki so sramotno izkoriščani, da s tem poviša za ameriško delavstvo konkurenco, ki ga bode jutri ogrožala v njegovem življenskem staležu. — Na kongresu v Marseillu smo pozdravili predvsem vzbujenje delavskega razreda na Vzhodu. Danes ne zadošča več da ga pozdravljamo; mladi proletarijat vzhodnih narodov je doživel v kratkih letih od kongresa v Marseillu veliko zgodovino. Znani so nam veliki dogodki kitajske revolucije: danes vidimo, da se tam v Kini ponavlja ono, kar je doživel evropski proletarijat v minulem stoletju. Ako apeliramo na delavstvo oddaljenih delov zemlje, da naj bo enotno, kajti le enotni moremo edino doseči zmago, tedaj apelirajmo končno predvsem vendar za enotnost na evropski proletarijat, ki tvori in bo še dolgo tvoril jedro delavskega razreda. — Na pravkar se vrščem moskovskem kongresu je bil sklenjen nov program, ki je najostrejša vojna napoved socialni demokraciji celega sveta. Ta Moskovski program ne smatra razcepitve delavskega razreda kot zlo,

katerega premagati bodi naša naloga, nasprotno on poziva k poostritvi, k poglobitvi in k ohranitvi tega razkola. Ta program razvija tudi neko teorijo, da utemelji ta razkol. Pravi, da so prišli kapitalistični razredi imperijalističnih veselih vsled ogromnega plena, ki ga imajo v svojih kolonijalnih deželah v položaj, da kupijo delavstvo in da ga podkupijo z ugodnejšimi delovnimi pogoji z mezdo, da se interesira za obstoj imperijalizma. Program trdi dalje, da je mednarodna socijalna demokracija opora imperijalizma. Zato je cepitev neizbežna in radi tega smatrajo komunisti za svojo nalogo, da uničijo vpliv socijalnih demokratov na mase.

Še nikdar ni bila za utemeljitev kake slabestvari podana slabša teorija!

Oglejmo si resnico! Strašna usoda britskega delavskega razreda po vojni, ki je zadet vsled brezposelnosti bolj kot katerekoli države, ki si mora že leta dopuščati kar naprej redukcije plač, oglejmo si njegovo usodo in ne bomo mogli dvomiti, da mu posest največje kolonijalne države sveta življenskega položaja ne more olajšati in izboljšati. Primerjajmo življenski položaj delavstva od Švedske do Italije ali tja na Balkanu, in prepričali se bomo, da nimajo razlike v življenjskem položaju prav nič opraviti s tem, da-li ima država kolonije ali ne, marveč je življenski položaj odvisen izključno le od gospodarske moči države in od produktivnosti dela v njej. Z eno besedo, od konkurenčne zmožnosti na denarnem trgu, predvsem od gospodarske in politične moči, ki jo ima delavstvo. — Kaže se na ameriške delavce in rado bi se prikazalo, kot da je ta ob našem ubogem evropskem merilu dosežena visokost življenskega položaja nekako posledica denarnih naložb ameriške plutokracije v inozemstvu. Tu moramo reči, da more navajati ta argument le oni, ki se ni potrudil študirati številnih ameriške plačilne bilance. Ako polemiziramo z boljševizmom, ako nasprotujemo programu, ki ga je sklenil, tedaj delamo to zato, da vplivamo na resne može in žene v komunističnih strankah, na delavske mase, ki komunističnim strankam še zapajo in na vse one, ki so še v moči priti od vseh predsodkov in strasti do spoznanja svetovnega položaja ter da jim rečemo, da ni ta razkol v dobi revolucijo-

narnih procesov danes nič drugega kot zločin na proletarijatu. Na ameriške delavce, na delavce daljnega Vzhoda in na vse one delavske mase v Evropi, ki stoje izven naših vrst in deloma v sovraštvu napram nam, se obrača poziv našega manifesta. Ta manifest, ki kliče delavce vseh dežel k enotnosti, jim hoče reči, da mora v tej uri zbrati proletarijat vse svoje moči, da potrebuje v tej uri delavstvo novih vzpodbud, da pride naprej.

Auriol (Francija): Včeraj je bil kapitalizem še gospodarski pojem. Danes je pa politična moč, da nekaka nadvlada. Kdo more dvomiti o tem, da bo moral poplačati stroške te krvave vojne delavski razred? Le mednarodni delavski razred je poizkusil, da se v tem kaosu obnovi upanje na mir. Internacionala je bila še komaj obnovljena, ko so se vse socijalistične stranke v najtežji uri zedinile, da postavijo proti politiki sile politiko sporazuma. Oni, ki so nas tedaj vsled našega dela zmerjali in nas ogrožali, so sprejeli pozneje naše ideje in sklepe za svoje. Kaj sta Locarno in Kelloggov pakt kaj drugega kot del naših idej?! Ali mi zahtevamo več. Mi francoski socijalisti stojimo vsi kot en moč za izjavami Paula Fauresa o izpraznitvi Porenja in jih bomo iz tribune zbornice ojačili. — Landsbury (Anglija) izjavlja, da bo angleška delavska stranka glasovala za manifest, dasi bi delegacija imela raje, ako bi mesta o Rusiji in boljševizmu izostala ali bila drugače formulirana. Angleška stranka smatra boljševizem za notranjo zadevo ruskega naroda. Ona sama odklanja za lastno deželo vsako obliko diktature, in upa, da bo uspostavitve Rusije potom demokracije najbolj pospešena. Pozabiti se ne sme, da bila strmoglavljena strašna moč carizma, ki je dolgo odločeval nad usodo Evrope in delavskega razreda. Zato moramo priznati veliko delo ruskega delavstva in treba bi bilo nastopiti proti njim z vabljenjem k demokraciji le v priateliskem duhu. Bili smo vedno proti boljševizmu, ali menimo, da bi morale one vlade, ki vzdržujejo diplomatske odnose s fašističnimi vladami občeati tudi z Rusijo. — Dollan (angl. neodv. del. stranke): Neodvisna delavska stranka je v komisiji protestirala

proti nekaterim formulacijam. Našem u mišljenju je pa bilo z govorom Bauerja ustrezno. Bauerov govor bo treba razširiti, kajti potem bo prevel nov duh mednarodni delavski razred. Kljub nekaterim pridržkom bomo glasovali za manifest. — Po kratkih pritrdilnih izjavah Zyromskega (Francija) in Pankena (Amerika) je bil manifest **soglasno** sprejet.

S tem se je približal kongres zaključku. Govoril je še Henderson (Anglija): Zahvalil se je kot predsednik kongresa belgijski delavski stranki za skrb za delegate. Povdaril je, da smo udeleženci velikega kongresa in z zadovoljstvom more konstatirati napredek, ki ga je napravila internacijska misel med nami. Postajamo si bližji. V znak hvaležnosti izročamo sodr. Vanderveldu zastavo Internacijske. Videli smo povsod, kako znajo uporabljati belgijski sodrugi zastave in v sprevodu je 4000 praporov dokumentiralo simbole dela, ki ga je belgijsko delavstvo napravilo. Ker smo pa pogrešali prapora Internacijske, jim ga izročamo, da bodo pri prihodnjem nastopu mogli z njim na čelu pokazati, da je bilo njih delo tudi delo za velik preobrat, za katerim stremimo v korist delavstva celega sveta.

Zahvalil se mu je Vandervelde (Belgija): Belgijska delavska stranka sprejema besede in darilo sodr. Hendersona z globoko in prijetno hvaležnostjo in ganjenjem. Vam se ni treba zahvaljevati, marveč mi moramo biti hvaležni Vam; cela socijalistična Belgija se zahvaljuje Internacijski, da je že v tretjič — odkar obstoja — vedno živahna in dvigajoča se — imela svoj kongres v Belgiji. Prvič je bilo to l. 1868, drugič 1891 in tretjič sedaj 1928. Jaz sem prisostvoval že kot mlad mož kongresu v l. 1891 in lahko si predstavljate, kako mi je pri srcu v tem trenutku, ko se razhaja kongres 1928. Moje misli in moje srce se spominjata onih, ki jih ni več, ki so ostali na poti, ki nas je vodila naprej. Ne spominjam se le na velikane Prve Internacijske, na Marxa in Engelsa, katerih genija, sveteča in obsevajoča zemlja sta nas napravila za to, kar smo danes: ne spominjam se le na prejšnje, katerih vse življenje je bilo posvečeno socializmu ali ki so umrli kot mučeniki, na Jauresa, na Bebla, na Ma-

teottija in toliko drugih: moje misli gredo ta trenutek glavno k onim, ki smo jih izgubili od zadnjega kongresa: Van Kol, dobri holandski sodrug, katerega zadnje dejanje je bilo, posvetiti del svojega premoženja za propagando mednarodne misli; Herman Greulich, ta večni oče Internacijske; nepozabni Pablo Iglesias; dalje Justo, ustanovitelj socijalističnega gibanja v Južni Ameriki; Čejdže, ki sem ga po ruski revoluciji pozdravil kot predsednika prvega sovjeta; Nemeč, ki je sedel poleg Viktorja Adlerja na oni znameniti seji v Bruslju, ko smo si neposredno pred izbruhom prelivanja krvi obljubili, da bodo ostala vsaj naša srca skupaj; Ana Kulišoff, ki je dala italijanskemu socializmu ves svoj duh in vso svojo dušo; Eugene Debs, ki je šel v ječo za ideale za katere se borimo; Belfort Bax, katerega velik duh smo preje tako često srečavali na mednarodnih kongresih; Nina Bang, prva žena v Evropi, ki je stopila v vlado svoje države in — le zato na zadnje, ker je bil res zadnji v žalostni vrsti — naš Axelrod, poleg Plehanova oče ruskega socializma, ki ima na tem zboru toliko odličnih učencev, ki nam s svojo besedo in dejanjem dokazujejo, da je ruski socializem, da so ruski delavci na tem kongresu zastopani. Sodrugi in če končavam s tem naštevanjem, prehaja moja misel: ni nas več mnogo od stare Internacijske, ki so tu; — ali ni res ti Turati, ali ni res, ti Kautsky in ti Bernstein, vi ki ste tu vedno in ki ste tu v duhu? Ni mnogo njih, ki živijo v novi Internacijski in često se vprašujem, da-li že nismo na onem bregu. Ne, naša naloga je, napraviti most med obema bregovima in kakor je Belgija po svojem položaju zveza med narodi zapada, tako je nanesel slučaj, da so stari borci belgijskega delavskega gibanja še vsi pri življenju, da tvorijo zvezo med staro in novo Internacijsko: Bertrand, ki je bil kot dvanaestletni deček že s svojim očetom na internacijskem kongresu l. 1868, Anseele, ki smo ga baš te dni čudežno mladostnega pozdravili, Huysmans, ki je prenašal med vojno vsa obrekovanja, vse napade, ker je hotel pred vsem varovati sveti plamen Internacijske — v njih imenu, v imenu belgijske delavske stranke pravim: naša naloga bo, služiti kot zveza med prošlostjo in bodočnostjo. Za

nas vse bo velik dan našega življenja, da smo bili tu, mi stari, mi veterani, da ob zaključku tega kongresa pozdravimo Internacijonalo, ki je vedno mlajša, vedno krepkejša in vedno živahnejša, Internacijonalo, ki je vedno bolj odločna za boj, Internacijonalo, ki vidi že žarke jutranje zarje zmage. Sodrug Henderson, obljudili ste nam prapor Internacijonale. V imenu 600.000 belgijskih delavcev, ki so združeni v naši delavski stranki, obljudimo, da ga bomo dobro varovali, da ga bomo vodili skozi boje, vodili do zmage. V tem duhu kličem „Živela Internacijonala“! Kongres zapoje „Internacijonalo“ in konča. *

Zaključna slavnost je bila v nedeljo 12. avg.: pohod belgijskega de-

lavstva v Liège. Ž njim je bila združena tudi proslava 10-letnice združenja tamošnje konzumne zadruga z Zvezo belgijskih zadrug. Proslava je bila enako impozantna in mogočna kot nastop belgijske delavske mladine teden dni preje v Bruslju. Ob bregu Mozele so korakali cele ure belgijski delavci in delavke pred delegati Internacijonale. Na čelu sprevoda je bilo nad sto z rudečimi zastavami okrašenih tovornih voz, v katerih so sedeli veterani združnega gibanja. V osmerostopih so korakali člani političnih, strokovnih in združnih organizacij, ki so se pripeljali s posebnimi vlaki. Pozornost je vzbujala velika udeležba žen. Množicam so popoldne na slavnosti govorili razni inozemski gostje.

Albin Čebular:

Grenki vzdih

Ah, čuj me noč srebrna:
Moj dom je jama črna,
kjer bela smrt se šeta,
pogubo mi obeta...

O, zdaj se strop podsuje,
zdaj voda rov zalije,
zdaj vržejo me z jame,
da me brezdelje ubije.

Ubije bolno ženo,
ki v smrtnih krčih stoče,
izžene deco v svet,
ki z ledom je odet!...

Ignacij Mihevc:

Nov program ali — kaj?

Kakor izvem iz revije „Pod lipo“ je Josip Kitek napisal osnutek novega programa; vrgel je pa to kost precej daleč iz Slovenije v sarajevski „Radnički pokret“. Nisem ga čital! Pa naj bo osnutek programa tak ali tak, jaz smatram ljudi, ki doma doktrinirajo o programih za delavske pokrete, podobne svetemu Nikodemu, ki je vero v postelji oznanjeval.

Jaz bi se prav gotovo k tej stvari ne oglasil (to že radi tega ne, ker Kitkovega osnutka nisem bral), če ne bi v reviji „Pod lipo“ čital več razprav o njegovem osnutku. Oglasil sem se pa tudi radi tega, ker me je k temu posredno navelo poročilo nemških socijalističnih strokovnih organizacij o kongresu, ki se je pred kratkim vršil v Hamburgu. Povdarjam: socijalističnih strokovnih organizacij, kakor jih naziva s. Fritz Kummer v svo-

jem poročilu. Predno pa pridem s citati iz strokovnega kongresa v Hamburgu, bi le toliko omenil, da je res potrebna in nujna revizija, — pa ne programa, — temveč, revizija dela in taktike v politični stranki in v celem delavskem pokretu pri nas.

Kaj pa je pravzaprav program? Program vsebuje opis bodočnostnega in tekočega dela. Kadar je to vse izvršeno, tedaj pravimo program je izčrpan. Prav! Ali smo mi naš program iz l. 1888 iz Hainfelda že izvršili? Niti proletarijat drugih visoko kulturnih držav ga ni izvršil, toliko manj pa mi, ko se večina našega proletarijata lovi še okrog meščanskih strank, ter išče zaščite pri njih, ki mu je seve ne morejo dati. Pri nas imamo v delavskih organizacijah še 80% ljudi, ki socijalističnega programa sploh ne poznajo!

Kaj pa se je pravzaprav zgodilo v kapitalistični družbi, da rabimo nov program? Nič, prav nič! Kapitalistična družba izvaja točno svoj program in ga je izvršila že tako daleč, da imamo danes od tolikih kapitalističnih grup samo še dve, to je evropsko in prekooceansko kapitalistično grupo, ki se pa tudi že zlivati ena v drugo. Ali ne izvršuje kapitalistična družba tedaj točno svoj program!?

Morda bi mi kdo rekel: Mi živimo v času, ko potrebujemo diktaturo proletarijata? Na to mu odgovorim le to, tisti, ki nič ne ve in nič ne zna, ne more diktirati! Ali naj prevzamemo tovarne, rudnike, železnice itd., če nimamo v svojih vrstah prepričanih ljudi, ki bi bili zmožni voditi vse te panoge.

Referiranje ruske gospodarske politike nam to dovolj jasno dokazuje: kljub diktaturi mora računati s kapitalizmom in je odvisna od njega: skoraj bi se drznil trditi, da je sovjetska vlada veliko bolj odvisna od svetovno koncentriranega kapitala kakor pa marsikatera meščanska država. Sovjetska vlada je prišla kmalu do prepričanja, da ne gre več naprej in je pričela deliti razne koncesije največjim kapitalističnim grupam sveta, tako koncesije za tovarne, petroleje, za vsakršne rudnike in kakor nam zadnja poročila povedo, celo občinske naprave kakor tramvaj, plinarne, elektrarne itd. je oddala kapitalu. Kdo se se ne spominja z žalostjo v srcu na Donec-proces. Zakaj pa so bili tam zaposleni nemški inženjerji in monterji? Ker niso imeli svojih! Našega programa še dolgo nismo izvršili, ker nismo proletarijata še socijalistično vzgojili!

Zabavljanje ene grupe proti drugi na shodih in drugih zborovanjih, še dolgo ni pretresanje socijalističnih nauk. To je treba odpraviti in začeti socijalistični program razlagati, da ga bo razumela širša množica.

J. Kitek:

Še vprašanje programa

Proletariat žal ni homogen. Zadnjič sem ga že delil gospodarsko, kar je ostalo neosporeno. Ali so nepoznati avtorji, ki so proletarijat po načinu, mestu ali času udejstvovanja ločili, kaj zgrešili? Nimamo industrijskega, poljedelskega, mestnega, podeželskega, modernega in starejšega proletarijata? In kdo bi bil tako nazadnjaški pro-

Anton Kristanu na raznih konventiklih očitajo, da je bil minister, in taki ljudje ne morejo biti socijalisti. Smešno početje.

Od 3. do 7. septembra t. l. se je vršil v Nemčiji v Hamburgu kongres socijalističnih strokovnih organizacij, kakor sem preje povedal. Na tem kongresu so bili trije aktivni ministri navzoči. Pa ne samo to, temveč je prišel na kongres vsak minister s celim štabom svojega uradništva in burno so bili vsi ministri aklamirani! Vsi ministri so se udeležili tudi razprav. Na tem kongresu je bilo med drugim tudi 282 narodnih poslancev navzočih. No, in tudi ravnatelj Delavske banke je podal svoje poročilo in sicer se to poročilo glasi tako-le: V letu 1927 je prejela Delavska banka od strokovnih organizacij 182 milijonov mark, od tega odpade na strokovno komisijo 25,9 milijonov, na krajevne prispevke pa vse drugo.

Delavska banka tedaj zbira prispevke in jih plodonosno nalaga in njen direktor daje poročila na skupščinah o njenem delovanju.

Tri kardinalne točke je razpravljala kongres:

1. gospodarska demokracija;
2. socijalna politika in
3. izobrazba proletarijata.

Demokratiziranje gospodarstva pomeni spodkonavanje privatnega kapitalističnega stebra, na katerem sloni tudi današnji krivični družabni red.

Te tri točke so iz okvirja programa, ki so ga postavili v Erfurtu in Hainfeldu... Razglabljajo jih danes v prisotnosti in sodelovanju socijalističnih ministrov, ki so njihovi glasniki v vladah. Razume se, da je danes pojmovanje vse temeljitejše nego tedaj.

letarec, da bi razumevanje svojega položaja, in stopnje v pogledu programatične pripadnosti k ciljem svojega razreda, ne znal, ali celo ne hotel napraviti kot razločevalni znak v proletarijatu? Prosim, berite „Komunistični manifest“ v delu II. z edinim po današnjem stanju svetovnega socijalističnega proletarijata docela dopustnim nadome-

ščanjem besede „Komunisti“ z besedo „Socialisti“ ni uverili se boste, da gorenji razločevalni moment v „Komunističnem manifestu“ bistvuje in seve na razumneke dejstvuje.

Kako že pravi Marx in ž njim se razume Engels o tej oolici plasti proletarijata?

Tako-le: „Sie haben theoretisch vor der übrigen Masse des Proletariats die Einsicht in die Bedingungen, den Gang und die Allgemeinen Resultate der proletarischen Bewegung voraus.“ Kako dobro ju je umeval Bernstein že leta 1899, ko je že govoril in pisal o „Ideologen der Arbeiterschaft“, kako še-le Adler-ja (oba Fritz in Maks), ki poznata med proletarci „Organe des Höheren“. Zelite še več dokazov?

Upam, da je s tem dovolj utemeljena osporena locitev proletarijata v subjektiven in objektivni, vsaj stvarno. Zastran imenovanja teoretično ločenih delov proletarijata sem bolj spravljiv; ohraniti ga hočem samo, dokler ne bo podano prikladnejše imenovanje. Umenjam še iz dolžnosti in spodobnosti, da je za psihčne in etične razločitvene momente v subjektiven in objektivni proletarijat povzeti najtemeljitejše razlage v knjigi „Die Masse und ihre Aktion. Ein Beitrag zur Soziologie der Revolutionen, von Theodor Geiger. Berlin 1926. Verlag von Enke in Stuttgart.“

Da namignjen razvoj od 1888 čim jasneje — osvetlim, seve v zvezi z započeto programatično debato, bodi mi dovoljeno, najtipičnejše faze ruske revolucije po svoje analizirati. Najprvo vidimo (1917—1921) socializem z orožjem uvajati, od 1922—1925 socializem z gospodarstvom ustvarjati in od tedaj naprej v prepričanju, da oboje ne zaleže, socializem uvajati z idejo, z njo prešiniti rusko družbo. „Nova garda“, ruski politično-literaren pokret pričena človeško dušo revolucionirati v socializem, ker si tem potem obeča resnično upostavo socialistične družbe, na težavno zadobljenih podlagah. Socializem za svoje konkretiziranje ne prenaša sile, niti gospodarskih dekretov, socializem je mogoče uvesti samo v tisti meri, koliko je na, v socialistično nujnost, vzgogeno in zrevolucionirano dušo zidati, kajti v čim višji meri je ta stopnja dosežena, tem manj bo socialno etično dopustno in potrebno socializem kot razredno revanžo smatrati.

Kdor bi temu ne mogel ali ne hotel slediti, temu povem, da ne vzdržuje država kapitalističnih duš, marveč obratno, kapitalistične duše vzdržujejo državo v današnji vsebini. Zategadelj ne kličejo po revoluciji naše institucije, kakor se to najčešče povdarja, marveč kliče predvsem po revoluciji naša, očito in prtajeno, pa historično kapitalistična duša. Na višini te duhovno revolucionarne smeri se giblje moj poskus novega programa in le srčno želim, da mi v to višino čim številnejše stvarno kritično sledite. Na tej višini se itak prej ali slej vsi znajdemo.

Kam je izginilo v letih 1923, 1925 in 1927 200.000 proletarskih volilcev iz leta 1920? A. K. trdi, da jih je komunistični val „vrigel v dobo predhainfeldskim programom“. Ne, to misliti bi bilo protivno dialektičnemu materijalizmu, zakaj, vsaka doba mora specifično njej lastne zadače uresničenja svojih vrednosti sama nanovo rešiti. Predhainfeldska doba brez neprecenljive volilne pravice, svojih idejnih vrednosti ni mogla demokratično politično konkretizirati. Zaključila je torej demokratično brezuspešno, despotično pa sploh nikakor. Naša doba (poprevratna) pa, v posestih volilne pravice, ni imela idejnih vrednosti proletarsko demokratične smeri, ki bi jih bila hotela

in tudi mogla uresničiti. Mimogrede od 1918—1920 zasejani ruski vzorci, na fizično silo baziranega despotičnega socializma (komunizma), pa nuncirno daleko niso imeli zadostne opore, bili so od vstajajoče meščanske demokracije treščeni ob tla, kjer se še danes nahajajo, kolikor sploh vegetirajo. Ti proletarci so torej despotično-politično propali, demokratično-politično pa s svojimi socialističnimi idejami svoji dobi nočejo ali ne razumejo slediti in tako sodobnemu proletarijatu resnično škodujejo. Po mojem razumevanju morajo čakati druge dobe, ki jim bo zopet dopuščala se z nasprotnikom despotično-politično meriti v svrhu uresničenja svojih socialističnih vrednosti ako bodo dotlej imeli zadosten sociološki učinek. Ta dogodek je vsled idejne neorjektivnosti reakcionarno vplival celo v vrstah demokratičnih socializmov.

Pri nas je sijajno doprinešen dokaz, da despotično socialistična stremjenja, ki so filizoično oprta na surov metatizicnen materijalizem, ne morejo z ljudsko dušo dobiti nikake zveze. V razumevanju tega, moramo in smemo gojiti le demokratičen socializem, filozoično oprti na dialektičen ali historičen materijalizem, ker nočemo ljudske duše terorizirati in želimo, stremeci v socialistično revolucioniranje sodobne kapitalistične duše, ostati s svojo dobo v skladu in ravno v tej dobi svoje demokratično-socialistične vrednosti uresničiti. Ostanemo torej pametniki, ki hocemo sodobnemu proletarijatu koristiti. Za to zaenkrat ne potrebujemo voditeljev, marveč predvsem vzgojiteljev.

Vzgojitelji pa morajo biti enotnega etosa, to je, morajo imeti zastran vrednosti, ki jih je in bo uresničati, tako v vitalni sferi, kakor v transvitalni sferi, enotna naziranja. Enotni morajo biti tudi glede načina in casa uresničenja vrednosti, kar je treba vse v obsirnejšem programu pribiti, da se v naprej ognemo divergentnemu frakcioniranju, ki ga mali programi dopusca. Boljši program oskrbeti bodi dolžnost socialistične stranke kot poklicane vzgojiteljice proletarijata.

Ne pride mi na misel zavoljo „rešitve iz gospodarske odvisnosti“ katerokoli strokovno organizacijo hvaliti. Vem lociti tradicionalne uspehe od onih domačega porekla. Proletarsko razredna etika, čije skrb je obrnjena le na celoto razreda, nam ne dopušča, da bi se v razgovoru o vodilnem programu etablirali kot mezde poboljševalna ali socialno zavarovalna institucija. Takšen nivo bi še objektivnemu proletarcu najbolj laskal, toda subjektiven proletarec želi, razume se poleg tega, ustvariti družbo, ki bo delo kolektivno organizirala in mezdni sistem odpravila. Ta cilj v programu izraziti je obligatno, drugo pa samo dopustno.

Ce bi si nadeli strogo marksistično gesto, bi morali priznati, da bi duhovni (politični) razredni boj, ki se vrši v višini (Ueberbau) v primeri z materijalnim (mehaničnim), ki se vrši v nižini (Unterbau), utrpel prvi na revolucionarni vrednosti, ako bi se zgolj pečal s pridobitnimi interesi (mezdo, delovni čas, etc.). Na tej točki se v obče prične razgovor o reformizmu.

Pravilno je trditi, da so mezdni boji na potu k socializmu neizogibni, nepravilno in nemarksistično bi pa bilo misliti, da bi mogli mezdni boji socializem izvajati.

Marx-ov vidik združuje socializem z delavskim pokretom, oboje napravlja edinstveno na ta način, da bo tista v mehaničnem, nizkem in surovem, čisto gospodarskem razrednem nasprot-

stvu, trajno živeča in delovna masa proletarijata, že o prvi priitki, torej zanesljivo prigodom volitev z enako volilno pravico dobila pretežno politično večino ter sama ob sebi umljivo vesče — kakor v to dovolj pripravljena — organizirala socialistično družbo. To se žal doslej še ni nikjer zgodilo. Po 20 in več letih enake volilne pravice, se še proletarijat ni usposobil, odraziti svoj gospodarski položaj na političnem polju. Ni še razredno razčiščen, manjka mu razredne zavesti, neznan še mu ostaja kje je njegova rešitev. Z duhovno silo torej proletarijat še doslej ni mogel situacije obvladati; pametnik vsled tega tudi sklepa, da bi jo, s fizično silo obvladal še manj. Vsakemu je lahko uvideti, da bi proletarijat s svojim socialističnim redom, le tedaj in toliko časa uspeval, kolikor bi najmanj kvalitativno vrednost kapitalističnega reda nudil. Če bi tega ne zmož, postane zanj nujno, samega sebe obsoditi na smrt (Engels-ova misel 1895). Za to pa potrebujemo velikih učiteljev, če hočete profesorjev, razumnih sodnikov, odličnih upravnikov, učenih inženjerjev, vestnih uradnikov, razredno zavednih predelavcev, množice subjektivnega proletarijata v vseh panogah, vse te brez osebnih ambicij, v socialistično nujnost zrevolucionirane, razumno emancipirane od materije in sile. Tedaj bomo o vrednosti pokreta in nje zaključnih uspehih drugače govorili, kakor danes. Za danes nam je treba, da postanemo vzgojitelji proletarijata v smislu podanih gesel, s saj tem pedagoškim znanjem, da je premalo proletarijatu samo cilj odkriti, marveč obvezno, ga na vseh potih tako dolgo spremljati, dokler postane usposobljen, da cilja več ne zgreši.

Vesel sem v „Malo odgovora“ striktno mi zastavljenega vprašanja, če mislim, da bo mogoče

delavski razred politično upostaviti in razred odpraviti brez boja, brez surove sile. Predvsem klasifikujem to vprašanje kot izraz ljudske duše, ki v špekulaciji za drugim in seve zanj materialno boljsem redom, idejno ne najde izhoda ter se za teče k zanj edino rešilni misli — fizični sili.

Ta sila bo, razume se, tej naivni zgolj individualistično misleči duši na ljubo, delovala in mehanično tisti red ustanovila, kakršen ljudski duši odgovarja. Pa, joj, ko bo ljudska duša opazila, da sila deluje po njej urejenih lastnih zakonih in ustanovi spontano nekaj, kar je za misli ljudske duše protivno, tedaj se šele ljudska duša, ozdravljena po fizični sili, obrne k duhovni sili (Rusija). Brez pomena je, kaj mislim o sili, pa odgovarjam, da ne postanem dolgozeven: Na surovo fizično silo v obče ne mislim. Vsakega od nje odvrčam. Nam niti ni treba o njej razpravljati. Naša politična moč znaša eno tristopetnajstino, to je, nič celih 317 tisočink procenta razpoložljive moči; skrbimo torej za dobavo politične moči, kar more biti le uspeh naše duhovne sile. Če bomo v rabi duhovne sile se skazali sposobne, nam bo v porasti te izpadala potreba rabe fizične sile. Kadar bo pa naša politična moč narasla na 60%, 70% in više, se s fizično silo S. H. S. proletarijat gotovo ne bo več ponašal, ker bo zanj bolj važno svetovno polje prezreti in paziti, da bo razumel stanje proletarske duhovne revolucije drugod; na tej višini politične moči proletarijat nikakor ne bo več hotel, se svoje usode nevrednega skazati, namreč da bi v primeru s proletarijatom drugih držav, kakorkoli zaostal.

V prvi vrsti tedaj za vprašanjem „sile“ stojijo filozofični in religiozni razlogi.

L I S T E K

Naročnikom in prijateljem!

V smislu dogovorov med vodstvom Delavske kulturne in telovadne zveze „Svoboda“ ter Združeno založbo oz. Delavsko kmečko podporno in prosvetno Jednoto začne s 1. januarjem 1929 izhajati delavska kulturna mesečna revija „Svoboda“ namesto nameravanega zveznega „Vestnika“ in naše revije „Pod lipo“.

Nova delavska kulturna revija

„Svoboda“

bo imela tudi dvoje uredništev: eno v Ljubljani (Miklošičeva c. — Delavska zbornica) in eno v Chicagu (Proletarec 3639 W. 26 th St.). Upravo bo vodil za Evropo s. Vuk, Ljubljana, Miklošičeva cesta, v Chicagu s. Pogorelec, (uprava Proletarca).

Za člane Svobode bo revija obligatorna (obvezna); za druge pa bo veljala za Jugoslavijo

letno Din 36.— za Italijo 15 Lir, za Francijo 24 frankov, za Ameriko 1 dolar.

*

„Pod lipo“ je dovršila svojo misijo. Zahvaljujemo se vsem naročnikom, vsem sotrudnikom in vsem prijateljem za vse, kar so nam storili dobrega. Slovenskemu delavstvu smo poskusili podati nekoliko primerne zabave in razvedrila ter tudi nekoliko pouka. Štiri obsežne knjige bodo tudi znanjem pričale o naši dobri volji in o naši pošteti nameri.

Se enkrat: lepa hvala vsem, ki so nas razumeli in pomagali.

„Pod lipo“ bo odslej nadomeščala „Svoboda“, ki se je vsi oklenimo kot tiste, ki naj odslej nadaljuje lepo nalogo.

Uredništvo — Uprava.

40-letnica hainfeldskega kongresa. Koncem tekočega meseca poteče 40 let, odkar je zboroval 30. in 31. dec. 1888 in 1. jan. 1889 v malem nižje-avstrijskem mestecu Hainfeldu kongres, ki je postal za avstrijsko socialno demokracijo odločilnega pomena: na njem so se namreč združile vse različne avstrijske socialistične frakcije in smeri in ustanovile enotno avstrijsko socialno demokracijo. Platforma ujedinenja je bila od dr. Adlerja in Kautskega sestavljena „Načelna izjava socialno-demokratske delavske stranke“, tkzv. „hainfeldski

program“. Od 70 prisotnih in za glasovanje upravičenih delegatov jih je glasovalo troje proti, eden se je vzdržal glasovanja, ostali za. Iz slovenskih krajev so bili na zboru Karl Kordelič in Ludvik Zadnik iz Ljubljane, Adenau iz Celovca. Perlönig iz Beljaka in Krainer iz Maribora. Na zboru sta govorila i Zadnik i Kordelič. Kordelič je stavil predlog, da se „načelno izjavo“ prevede v slovenski jezik ter da se ustanovi tudi slovenski strankin list. Za ta list so se izjavili tudi Perlönig (Beljak), Pokorny (Dunaj) in Krainer (Maribor). Slednji je predložil tudi sledečo resolucijo: „Stran-

kin zbor pozdravlja namero jugoslovanskih sodrugov izdajati slovenski strankin list in daje k temu rad svoje soglasje in podporo." Zbor je to resolucijo soglasno odobril. Slovenski delegatje so iz Hainfelda prinesli tudi 40 fl. za ustanovitev lista. — Hainfeldski program tvori še danes osnove programov vseh socialističnih strank iz bivše Avstrije. Več glej o njem in o kongresu v A. Kristanovem delu: „O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem“, str. 119—124.

Desetletnico Ivan Cankarjeve smrti je slavilo slovensko delavstvo 11. dec. t. l. Podružnice „Svobode“ po vseh krajih Slovenije so priredile proslave v spomin smrti tega mojstra slovenske nevezane besede, ki je tako poznal in tako povečal vse „ponižne in razžaljene“. Mi opozarjamo ob tej priliki naše citatelje na članke, ki so izšli ob 50-letnici Cankarjevega rojstva v Pod lipi leto 1926 (fr. Albrecht: Mojster in učitelj Ivan Cankar (str. 65), Ivan Cankar: Lepa naša domovina (str. 81) Historicus: Iz Cankarjeve korespondence (str. 68) in Pismo Ivana Cankarja (str. 41)).

Cankarjeva družba. Delavska telovadna in kulturna zveza „Svoboda“ za Jugoslavijo v Ljubljani je sklenila na svoji plenarni seji dne 11. novembra t. l. ustanoviti po vzoru Mohorjeve in Vodnikove družbe ustanoviti Cankarjevo družbo, kot nekako matico za izdajanje delavskih knjig. Za Din 20.— na leto bi dobivali člani koledar in tri do štiri knjige.

IZOBRAZBA DELAVSTVA V MEHIKI. Zvezni prosvetni odsek mehiške Callesove vlade objavlja poročilo 115 šolskih nadzornikov, ki redno obiskujejo mehiške — po Callesu otvorene — večerne šole za analfabete, ki jih redno poseća 50.000 delavcev, bivših peonov. Neprestano se odpirajo nove šole za nepismene prebivalce, ki pod prejšnjimi režimi niso imeli priložnosti, da bi se naučili čitati in pisati. Zadnje dni so odprli zopet devet novih šol. V vseh teh šolah poučuje 4570 učiteljev.

Slavnosti avstrijskega delavstva. 12. nov. t. l. ob 10 letnici avstrijske republike je dunajsko delavstvo imelo velike proslave. Nedaleč od parlamenta na Ringu je bil odkrit ta dan „Spomenik republike“: spomenik Viktorja Adlerja, Ferdinanda Hanusla in Jakoba Reumanna: treh pokojnih pionirjev avstrijske socialne demokracije. Spomenik je delo kiparja Hanaka. Po odkritju, pri katerem so govorili ss. prof. Tandler, dr. Renner, Camille Huysmans in Karl Seitz, je defiliralo pred spomenikom dunajsko delavstvo štiri ure. — Istega dne je bil na Dunaju položen osnovni kamen za dunajski občinski štadijon. Govorili so ob tej priliki profesor dr. Tandler, zvezni predsednik Hainisch in župan Seitz. — Dan preje so se pa predstavniki avstrijskega delavstva in Internacionale poklonili ob 10 letnici Viktor Adlerjeve smrti njegovemu spominu. Govorili so ob grobu dr. Ellenbogen, Stauning (Danska) in dr. Czech (Češkoslovaška). Navzoč je bil tudi Adlerjev sin Fritz, tajnik Internacionale.

25 letnica prvega društva S. N. P. J. v Chicagu. 28. oktobra t. l. je slavilo društvo „Slavija“ S. N. P. J. št. 1 25 letnico ustanovitve. V l. 1903 so se začeli organizirati v Ameriki napredni slovenski delavci na podlagi samopomoči v podporni društva, ki so postala temeljna društva Slov. Narodne Podporne Jednote, ki se je ustanovila l. 1904 v Chicagu. Tako so se ustanovila društva v Chi-

cagu, La Sallu, Johnstownu, Pa., Neffsu in Clevelandu. Prvo med njimi je bila „Slavija“. Na slavnosti so bili navzoči še trije od ustanoviteljev: John Stonich, Joe Verščaj in Lone Trampus, ki so prejeli v spomin in priznanje posebne zlate znake. Verščaj, ki je še danes aktiven kot tajnik „Slavije“, je podal zgodovinsko sliko iz dni, ko je sklenila peščica devetih mož in mladeničev ne oziraje se na težave in nasprotnike ustanoviti društvo, ki je imelo doslej že 663 posnemalcev. Danes so lahko prepričani, da sejano seme ni padlo na nerodovita tla. — „Slaviji“ čestitamo.

Palača Delavske zbornice v Beogradu je bila otvorena 27. novembra t. l. Nova sijajna palača, ki stoji na vogalu Studeničke in Nemanjine ulice, je bila sezidana letos s podporo zagrebske Delavske zbornice. V njej bo odslej sedež beogradske Delavske zbornice in osrednjega tajništva jugoslovanskih Delavskih zbornic.

Protifašistična razstava. Proti paviljonu italijanske vlade na razstavi „Presse“ v Kölnu so organizirali italijanski emigranti protifašistično razstavo, ki kaže kako so fašisti v Italiji in drugod uničili svobodno besedo in svoboden tisk. Razstava je bila najprej v kölnskem „Volkshausu“, sedaj se pa vrši po vseh večjih mestih. Tako je bila 9. okt. t. l. otvorena tudi na Dunaju. Na razstavi vidimo na mnogih tabelah in slikah časopisje, ki so ga zatrli italijanski fašisti, dalje liste, ki jih italijanski socialisti v Italiji izdajajo ilegalno, in one, ki so jih osnovali emigranti v inozemstvu, zlasti v Franciji. Stenske tabele, ki so jih izdelali dunajski sodrugi, prikazujejo uničenje italijanskega parlamentarizma, velik zemljevid Evrope prikazuje fašistično nevarnost, ki je v mnogih deželah poteptala rdeče prapore delavskega gibanja. Fotografije kažejo strašna opustošenja, ki so jih izvršile fašistične tolpe na delavskih domovih in strankinih tiskarnah ter strašne umore, ki so jih fašisti izvršili. Razstava je izrazita slika trpljenja celega naroda, ki ga lopovi zatirajo, in slika junaškega boja, ki ga ta vodi proti tiranom.

Emil Herman

Na agitaciji ob predsedniški kampanji v Združenih državah Sev. Amerike je umrl 9. okt. t. l. v Seattlu (W.) sodr. Emil Herman. Rojen 22. avg. 1879 v Garmitzu, Nemčija, je prišel še zelo mlad v Ameriko. Ze v svojem 11. letu si je začel služiti kruh. Prilike za šolanje ni imel, ali ker je bil zelo nadarjen, se je začel izobraževati sam. Šola življenja ga je odvedla v socialistično gibanje, katere glasnik, govornik, agitator in organizator je postal. Član Socialistične delavske stranke je bil od l. 1897 do 1900, Socialistične stranke pa odtlej do smrti. Bil je njen voditelj, kandidat, sotrudnik in urednik njenih listov in seveda organizator. Med vojno je bil na podlagi espionažnega zakona obsojen vsled protivojne agitacije v l. 1918 na deset let zapora, iz katerega so ga izpustili 24. dec. 1921. Zapušča ženo in pet neposkrbljenih otrok, za katere bodo skrbeli odslej sodrugi in njegovi prijatelji. V zgodovini ameriškega delavskega gibanja in socialistične stranke se njegovega imena ne bo moglo pogrešati.

Ludvig Handl

6. nov. t. l. je umrl 85 let star na Dunaju eden najstarejših socialistov, kamnosek in modeler Ludvig Handl, ki je bil član avstrijske socialne demokracije celih 59 let. L. 1869 je prišel od skupine Lassalejancev v avstrijsko

stranko in deloval z Andrejem Scheujem. Zapleten je bil v znani „veleizdajniški proces“ l. 1870. Bil je soustanovitelj prvega delavskega izobraževalnega društva na Dunaju in načelnik njegove poučne sekcije. Po začelih preganjanih socializmov je l. 1874 zapustil Dunaj, a se zopet vrnil l. 1882. L. 1893 je vodil tu stavko kamnosekov in dosegel osemurnik, ki so ga imeli kamnoseki tako kot prvi na Dunaju. Od 1894—1896 je bil član prve avstrijske strokovne komisije in učitelj mizarjev. Tudi pri „Naturfreundih“ je sodeloval. Vsled svoje organizacijske delavnosti je bil od mojstrov bojkotiran in zato je služboval skoro po vseh deželah Avstroogrske razen juga. Sele l. 1924 se je vsled slabega vida nehal udeleževati v pokretu. Celo življenje je posvetil boju za izpremembo današnjega družabnega reda in zato marsikaj pretrpel. Slava njegovemu spominu!

Herman Jäckel

Nemško strokovničarsko gibanje je utrpelo težko izgubo. Po dolgi bolezni je umrl 3. nov. t. l. Herman Jäckel, vodja nemške strokovne zveze tekstilnih delavcev v starosti 59 let. Bil je dolga leta državnozbornski poslanec in l. 1922 saški delovni minister.

Johann Schwarzingger

25. nov t. l. je umrl na Dunaju zopet eden od sobojevnikov Andreja Scheuja, Johann Schwarzingger. On in njegov brat Josef, oba tiskarja po poklicu, sta bila v 70- in 80-letih najpriljubljenejša delavska zaupnika na Dunaju. Johann je bil l. 1870 tudi v odboru Delavskega izobraževalnega društva. Po Scheuju je izdajal strankino glasilo „Gleichheit“ v Wiener Neustadtu, dokler ni to vsled izhajanja lista „Sozialist“ na Dunaju prenehalo izhajati. Radi nekega članka v listu je bil obsojen na leto zapora in 500 fl. globe. V frakcijskih bojih si je pridobil zasluge tudi s svojo neizprosno napram anarhistični agitaciji Mosta in tovarišev. Strankin član je ostal do smrti.

Aleksander Blok: „Dvanajst“. Prevedel Mile Klopčič. Opremil Miha Maleš. Tiskarna Pavliček, Kočevje. Cena Din 10.—. Proletarska knjižnica je po uspelem „Sibirskem puntu“, ki ga je policija celo zaplenila, izdala Blokovo pesnitev „Dvanajst“, ki je bila že objavljena v Ljubljanskem Zvonu. Priporočamo. — „Dvanajst“ je prevel tudi Čulkovski, ali je imel Mile Klopčič z objavo svojega prevoda več sreče.

Zadružni koledar za l. 1929. Uredil Anton Kristan. — Ta koledar praznuje že svoj jubilej z desetim letnikom. Zato je izšel v lepšem ovitku z lepo Justinovo risbo. Vsečina je zelo pestra in jo krasi več lepih slik. Ta „Koledar“ je vedno dobrodošel našim zadrugarjem.

„Domači Prijatelj“ obeta za l. 1929 mladinsko prilogo „Mladinski Obzor“. Priporočamo. Domači Prijatelj se je razvil v zelo dober družinski mesečnik.

Seznam knjig knjižnice prosvetnega odseka Delavske zbornice v Ljubljani. Str. 340. Ljubljana 1928. — Delavska zbornica je izdala že drugi seznam svoje knjižnice, ki je splošno pristopna. Ta knjižnica, ki je nastala iz knjižnice Svobode in one grafičnih delavcev, je sedaj ena največjih javnih knjižnic v Jugoslaviji in je zelo posečana. Zato je ta seznam dobro delo.

„Središnji urad za osiguranje radnika 1922 do 1926“ je naslov zelo obširni in poučni publikaciji, ki jo zainteresiranim priporočamo.

„Socijalna Misao“ je ime reviji, ki jo izdajata zagrebška socijalistična publicista dr. Božidar Adžija in Gojko Berberovic. Zdi se, da je ta revija nekakšno izpopolnilo Radniškega Pokreta, ki ga izdajajo bosanski socijalisti. Ali ne bi mogla oba ta dva mesečnika izhajati pod eno streho? Zdi se mi, da smo tudi socijalisti zelo bolni na separatizmu.

Popravek. Pri recitacijskem zboru „Rdeči spev“, ki je bil priobčen v zadnji številki na strani 165 in 166, naj se glasi na str. 166 peti verz: „Na poti, ki pelje nas k solncu pod svod... in ne „kliče k pohodu, ki...“.

Malo pojasnila

15. novembra 1928. je bil v narodni skupščini v Belgradu interpelacijski dan. Razpravljala se je interpelacija poslanca Petejana na ministra notranjih zadev dr. Korosca. Pri tej priložnosti so klerikalni poslanci delali „medklice“, med temi so tudi vikali: „...da sme samo Kristan biti pri kapitalističnih podjetjih.“ In govornik poslanec Petejan jim je zabrusil: „Kar vzemite Kristana sami!“

To sem bral v „Delavski politiki“ št. 95 od 28. nov. 1928. Konstatiram, da nisem pooblastil prijatelja poslanca Petejana, da „razpolaga z menoj.“

Pri isti priložnosti je prof. Ivan Vesenjaj, klerikalec, napravil medklice, „da sem gnajvil prekmurske delavce“. Konstatiram, da je g. Vesenjaj s svojim medklicem izrekel neresnico. Res je, da sem poslal l. 1921 in l. 1922 po poljske delavce za Belje v Prekmurje v namenu, da jim preskrbim na Belju zasluzek. S pomočjo borze dela v Murski Soboti so prekmurski delavci sklenili z zastopniki beljske direkcije delovne kontrakte. Res je, da se meni do danes še nihče ni pritožil, da se mu je na Belju vsled mene krivica godila. Direktno pa itak nisem imel z njimi nikdar nobenega opravka.

Ljubljana, 1. decembra 1928

Anton Kristan l. r.

Za Cankarjev spomenik.

Deset let poteka, kar nam je umrl Ivan Cankar. Deset let, kar je zatisnil oči naš največji pisatelj in človek.

Vsega se nam je dal. Sam sin proletarskih staršev ni nikdar pozabil na razred, ki ga je rodil. Rad bi bil videl svoj narod in posebe svoj razred močan in svoboden. Za ta svoj smoter je zastavil vse svoje sile. V vsaki svoji knjigi je bil rodoljube, ki govore o narodnem blagru, a mislijo sebe, govore o svobodi, pa mislijo zapore, govore o narodu, pa mislijo svoj žep. Nobeden drug ni bil poklican dvigniti bič nanje kot prav Ivan Cankar z vso lepoto in jedkostjo svoje besede. Zato so ga sovražili, preganjali, vrgli radi resnice celo v zapore ljubljanskega gradu — a on je stal:

„Ponos je v mojem srcu: Kljub vsem nam, opominom, očitkom, kljub zasmehu, zmerjanju in napolcevanju je vse moje življenje in nehanje služilo najvišji ideji, resnici! Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v njenem imenu, bo moje delo rodovitno, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni.“

